

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

PUBLISKO BIBLIOTĒKU LOMA LATVIJAS SABIEDRĪBAS LASĪŠANAS VEICINĀŠANĀ

Pētījuma pārskats

2024

Pētījums “Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā” veikts notikumu cikla «Latviešu grāmatai 500» ietvaros ar Kultūras ministrijas atbalstu un finansējumu un Latvijas Grāmatizdevēju asociācijas projekta Aldus Up – Building Bridges in the Book World (616812-CREA-1-202-1-IT_CULT-COOP2 ALDUS UP) finansējumu.

Pētījumu veica Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitāti.

Pētījuma darba grupa

Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB)

Evija Vjatore – LNB Bibliotēku attīstības centra vadītāja – projekta koordinatore.

Katrīna Kukaine – LNB Attīstības departamenta direktore – pētījuma metodoloģijas izstrādāšana.

Ilze Kļaviņa – LNB Bibliotēku attīstības centra bibliotēku attīstības eksperte – iedzīvotāju fokusgrupu organizēšana.

Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa

Daina Pakalna, *Dr. philol. Bibliotēkzinātnē* – pētījuma metodoloģijas izstrādāšana, atbildīgā par fokusgrupu diskusiju vadīšanu, asistēšanu, datu analīzi, pētījuma pārskata sagatavošanu.

Baiba Holma, *Dr. philol. Bibliotēkzinātnē* – pētījuma metodoloģijas izstrādāšana, izpētes pakāpes analīze, atbildīgā par Delfi metodes ekspertu aptauju, pētījuma pārskata sagatavošanu.

Sandra Cīrule, *Dr. philol. Bibliotēkzinātnē* – pētījuma metodoloģijas izstrādāšana, izpētes pakāpes analīze, atbildīgā par individuālajām padziļinātajām daļēji strukturētajām intervijām, pētījuma pārskata sagatavošanu.

Pētnieku grupa izsaka pateicību:

reģionu galveno bibliotēku direktoriem, direktoru vietniekiem, nodaļu vadītājiem un metodiķiem, kuri piedalījās fokusgrupu diskusijās;

visiem iedzīvotāju fokusgrupu respondentiem;

visiem padziļināto daļēji strukturēto interviju respondentiem;

publisko bibliotēku direktoriem, vadītājiem un darbiniekiem Naujenes bibliotēkā, Madonas novada bibliotēkā, Jaunjelgavas pilsētas bibliotēkā, Mārupes novada bibliotēkā, Gāliņciema bibliotēkā un Iecavas pagasta Zorģu bibliotēkā par iedzīvotāju fokusgrupu diskusiju grupu komplektēšanu un silto uzņemšanu;

Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes bakalaura studiju programmas “Informācijas pārvaldība” studentiem par piedalīšanos fokusgrupu diskusijās un datu apstrādi, bet īpaši – Alīnai Andrejevai par fokusgrupas diskusijas moderēšanu, Ilzei Ķirsei-Ķiršai, Annai Kovaļevskai, Renaldam Šneideram, Sintijai Eglītei, Sofijai Silinevičai, Loretai Šimanovskai un Amandai Znotiņai par padziļināto daļēji strukturēto interviju veikšanu un transkribēšanu;

Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes maģistra studiju programmas “Bibliotēkzinātne un informācija” studentiem par piedalīšanos fokusgrupu diskusijās, bet īpaši – Ausmai Bluķei, Edītei Punkai un Kristiānai Tomiņai par fokusgrupu diskusiju moderēšanu, asistēšanu un transkribēšanu.

SATURA RĀDĪTĀJS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS	4
KOPSAVILKUMS UN GALVENIE SECINĀJUMI.....	5
IEVADS	10
1. IZPĒTES PAKĀPES ANALĪZE.....	12
2. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA.....	44
3. PĒTĪJUMA REZULTĀTI	55
3.1. Kāda ir lasīšanas loma iedzīvotāju ikdienā?.....	55
3.1.1. Kāda ir lasīšanas vieta citu brīvā laika aktivitāšu vidū?.....	55
3.1.2. Cik daudz laika tiek veltīts lasīšanai?.....	58
3.1.3. Ko un kādos formātos lasa? Vai aktuāla ir iespēja lasīt kādā no pielāgotajiem formātiem?	60
3.1.4. Vai lasa grāmatas? Ja jā – kādos formātos un kāda satura grāmatām tiek dota priekšroka?	65
3.1.5. Kur iegūst grāmatas lasīšanai?	71
3.1.6. Vai tiek veidotas mājas bibliotēkas, kāds ir to aptuvenais grāmatu skaits?	75
3.1.7. Vai lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies?	78
3.2. Kāda ir publisko bibliotēku loma iedzīvotāju lasīšanas veicināšanā?	85
3.2.1. Kā publiskās bibliotēkas var veicināt lasīšanu?	85
3.2.2. Kādus bibliotēku pakalpojumus iedzīvotāji izmanto?.....	93
3.2.3. Kādus jaunus pakalpojumus publiskās bibliotēkas vēl varētu piedāvāt?.....	95
3.2.4. Cik pamanāma iedzīvotājiem ir informācija par bibliotēkām un to pakalpojumiem? Kādi varētu būt veiksmīgākie informācijas kanāli sabiedrības uzrunāšanai?	102
3.2.5. Kāds ir bibliotēku finansējums? Kāds ir pašvaldību atbalsts publiskajām bibliotēkām?	106
3. Kāda varētu būt publisko bibliotēku attīstība nākotnē?	108
4. SECINĀJUMI, DISKUSIJA UN IETEIKUMI	119
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI	140
PIELIKUMI	145

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ES	Eiropas Savienība
ESZF	Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultāte
IBSN	Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa
LNB	Latvijas Nacionālā bibliotēka
LU	Latvijas Universitāte

KOPSAVILKUMS UN GALVENIE SECINĀJUMI

Pētījums “Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā” veikts norišu kopas «Latviešu grāmatai 500» ietvaros ar Kultūras ministrijas atbalstu un finansējumu un Latvijas Grāmatizdevēju asociācijas projekta Aldus Up – Building Bridges in the Book World (616812-CREA-1-202-1-IT_CULT-COOP2 ALDUS UP) finansējumu.

Pētījuma **mērķis** ir noskaidrot, kāda ir grāmatu un lasīšanas vieta Latvijas iedzīvotāju ikdienā, un kāda loma lasīšanas paradumu veicināšanā ir publiskajām bibliotēkām.

Pētījumā izmantota **kvalitatīva pētījuma stratēģija** – datu ieguvei izmantotas trīs kvalitatīvo pētījumu metodes: Delfi metode, fokusgrupu diskusijas un padziļinātās daļēji strukturētās intervijas. Datu apstrāde veikta, izmantojot tematisko analīzi un kvalitatīvo kontentanalīzi.

Kvalitatīvā stratēģija izvēlēta vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, 2024. gadā Latvijas Nacionālā bibliotēka veica kvantitatīva tipa lasīšanas pētījumus – anketēšanu par Latvijas iedzīvotāju lasīšanas paradumiem un Latvijas iedzīvotāju brīvā laika lasīšanas paradumiem. Otrkārt, lai padziļināti izzinātu tematu, noskaidrojot Latvijas iedzīvotāju, bibliotēku lietotāju, bibliotekāru un citu ekspertu viedokļus par lasīšanu, lasīšanas paradumiem, lasīšanas veicināšanu, publisko bibliotēku lomu lasīšanas veicināšanā, citiem publisko bibliotēku pakalpojumiem un bibliotēku un pakalpojumu attīstības nākotni.

Pētījums tika veikts no 2024. gada marta līdz decembrim.

Izpētei tika izvirzīti trīs **pētījuma jautājumi**:

1. Kāda ir lasīšanas loma iedzīvotāju ikdienā?
2. Kāda ir publisko bibliotēku loma iedzīvotāju lasīšanas veicināšanā?
3. Kāda varētu būt publisko bibliotēku attīstība nākotnē?

Pētījuma gaitā iegūtas atbildes uz visiem pētījuma jautājumiem un izdarīti šādi secinājumi:

1. Kāda ir lasīšanas loma iedzīvotāju ikdienā?

Vairums pētījumā iesaistīto respondentu apstiprināja, ka pēdējā laikā viņu **lasīšanas paradumi ir mainījušies**, bet tas nav tikai vienvirziena process – ja vairums apstiprināja, ka sākuši biežāk patērēt audiovizuālo saturu un sociālos medijus, atsevišķi respondenti apgalvoja, ka sākuši vairāk lasīt drukātos tekstus, skaidrojot to kā atpūtu no digitālās vides.

Lasīšanas paradumu izmaiņas ietekmējuši tādi faktori, kā informācijas tehnoloģiju ietekme un to piedāvātās informācijas gūšanas un izklaides iespējas, darba vides un/vai dzīvesveida maiņa, sociāli un politiski notikumi.

Dziļajai lasīšanai veltītais laiks samazinās – respondenti lasīšanu raksturojuši ar dažādiem epitētiem, kas liecina par ikdienas steigu, iekšēju trauksmi vai nespēju koncentrēties, piemēram, *saraustīta, izmētāta, periodiska, selektīva, informatīva, diagonāla un paralēla* lasīšana.

Atrast lasīšanai laiku kavē darbs, dienas noslogotība ar citām aktivitātēm un digitālie mediji, taču lasīšanai atvēlētais laiks atkarīgs arī no lasīšanas mērķa un vajadzībām: visvairāk tiek lasīts darba un mācību vajadzībām, brīvā laika pavadīšanai – mazāk.

Lasīšanas paradumi dažādām paaudzēm un/vai dzimumiem atšķiras: jaunieši lasa mazāk grāmatu, vairāk citus tekstus un citos formātos vai viedierīcēs, lasa vairāk angļu valodā; seniori vairāk lasa savam priekam, taču arī senioru lasīšanas paradumi pamazām mainās – seniori sāk lasīt e-grāmatas un “ekrāna tekstus” un klausīties audiogrāmatas. Sievietes lasa vairāk nekā vīrieši.

Respondenti, kam ir bērni, norādīja, ka bērnu ienākšana ģimenē ir mainījusi viņu lasīšanas paradumus un arī lasāmvielas saturu, pakārtojot to bērnu vajadzībām.

To, ka **skolai, ģimenei un bibliotēkai ir nozīmīga loma lasīšanas paradumu veidošanā**, uzsvēra vairums visu metožu respondentu, visvairāk izceļot pedagogu ieguldījumu lasītprieka veidošanā un ģimenes lasīšanas tradīcijas. Tika norādīts uz bibliotēku jau paveikto darbu šajā jomā un potenciālajām iespējām nākotnē.

Citas brīvā laika aktivitātes nav aizstājušas lasīšanu. Pētījuma rezultāti liecina, ka lasīšanai kopumā un tieši grāmatu lasīšanai joprojām ir ierādīta nozīmīga vieta brīvā laika aktivitātēs.

Vairāki respondenti apgalvo, ka brīvā laika lasīšanai ir *sezonāls* raksturs – vairāk tiek lasīts rudenī un ziemā.

Grāmatu lasīšana brīvā laika pavadīšanai nav zaudējusi savu vērtību. Mūsdienās grāmatu lasīšanai ir piedēvētas jaunas funkcijas – atpūta no digitālām ierīcēm, mentālās stabilitātes atjaunošana, iespēja socializēties.

Grāmatas tiek iegūtas no dažādiem avotiem – pētījumā tiek nosaukti vairāki grāmatu iegūšanas avoti: bibliotēkas, grāmatnīcas, interneta grāmatnīcas, aizņemšanās no ģimenes, draugiem, kolēģiem, grāmatas tiešsaistē, grāmatu dāvināšana, mājas bibliotēka, Facebook grupas, grāmatu apmaiņas punkti, mantotas grāmatas, un šie avoti tiek savstarpēji kombinēti. Daži respondenti atklāj, ka grāmatu pirkšana ir viņu vaļasprieks.

Lasāmvielas satura izvēlē ietekmē vairāki faktori: sociālo mediju informācija, pie lasītāja sociālā loka piederošu cilvēku ieteikumi, grāmatnīcu un izdevēju piedāvājuma reklāmas un bibliotēku darbinieku padoms.

Populārākā lasāmviela aptver plašu žanru un tematu loku. Visieciēnītākā ir daiļliteratūra – kriminālromāni, vēsturiskie romāni, romantiskie romāni, fantāzijas un fantastikas darbi. Populāri ir arī memuāri un biogrāfijas, ceļojumu apraksti, uzziņu, mācību, zinātniskā un populārzinātniskā literatūra. No nozaru literatūras visbiežāk respondenti atzīmējuši vēstures literatūru, psiholoģiju un literatūru vaļaspriekiem (piemēram, pavārgrāmatas, rokdarbi, puķkopība u. c.).

Grāmatu lasīšanai ir nepieciešami konkrēti apstākļi, un populārākā atbilde ir bijusi – klusums, labs apgaismojums vai dienas gaisma. Tika nosaukti arī tādi apstākļi, kā speciāli iekārtota vide, klusa mūzika, miers, siltums, ērtums.

Grāmatu lasīšanu veicina izdevējdarbības mārketinga un grāmatu interpretācijas teātri un kino.

Pētījuma rezultāti atklāj, ka **bibliotēka ir populārs grāmatu ieguves avots**. Visvairāk uzsvērti divi aspekti: grāmatas ir salīdzinoši dārgas, un tās aizņem daudz vietas mājokļos. Visbiežāk bibliotēkā grāmatas ņem sievietes vecumā no 45 gadiem līdz 65+, bet arī jauni cilvēki nereti iegūst grāmatas tieši bibliotēkā.

Lasīšanas formātu izvēli nosaka lasīšanas mērķi, informācijas veids un lasīšanas apstākļi. *Dziļajai lasīšanai* un lasīšanai atpūtas vajadzībām noderīgāki ir drukātie materiāli, digitālo formātu lasīšana vairāk noder darba un mācību vajadzībām, informācijas meklēšanai, ziņām, aktualitātēm un sociālo mediju satura apguvei.

Lasīšanas formāti tiek kombinēti. Daudzi respondenti lasot kombinē drukātus un digitālus materiālus, vadoties no to pieejamības, cenas, lasīšanas mērķa un/vai apstākļiem, kā pamatvērtību saglabājot drukātos izdevumus. Tikai daži respondenti apgalvoja, ka lasa tikai digitāli vai tikai klausās audiogrāmatas.

Pielāgotie formāti (palielinātā druka, Braila raksts, vieglā valoda, arī audiogrāmatas) ir aktuāli, lielākoties cilvēkiem ar īpašām vajadzībām vai tiem, kas ar šādiem cilvēkiem strādā, bet sabiedrība kopumā par šiem formātiem un to pieejamību, tajā skaitā arī bibliotēkās, ir maz informēta.

Ir mainījusies attieksme pret mājas bibliotēku veidošanu. Interese par mājas bibliotēku veidošanu un uzturēšanu gan ierobežotu telpu platības, gan personisku iemeslu un mobilitātes problēmu dēļ samazinās. Pētījuma gaitā kā mazākais grāmatu skaits, kas ir mājās, tika nosaukta viena grāmata, lielākais – vairāki tūkstoši. Vecāki un vecvecāki mēdz veidot grāmatu krājumus bērniem.

2. Kāda ir publisko bibliotēku loma iedzīvotāju lasīšanas veicināšanā?

Lasīšanas veicināšana vēl arvien ir aktuāls uzdevums sabiedrībā, jo īpaši tāpēc, ka vērojamas negatīvas tendences lasīšanas paradumu izmaiņās. Šajā pētījumā un ārzemju pētījumos

minēts, ka lasītprasme, negatīva attieksme pret lasīšanu, noteikta lasīšanas veida – *paviršās pārskriešanas* dominēšana pār *dziļo lasīšanu* – liek pievērst uzmanību lasīšanas apmācībai, ieviešot pat jaunu terminu – augstākā līmeņa lasīšana. Tā kā lasīšana ir konkrētas kultūras sastāvdaļa, tad sociālām institūcijām, tai skaitā publiskajām bibliotēkām, ir iespēja veidot un ietekmēt lasīšanas kultūru noteiktā sabiedrībā.

Publiskajām bibliotēkām ir nozīmīga loma un pieredze lasīšanas veicināšanā, un to rīcībā ir resursi: grāmatu krājums, citi informācijas resursi, telpas un profesionāls personāls, kas izstrādā un vada dažādus lasīšanu veicinošus pasākumus. Valstu kultūras/izglītības politikas dokumentos un pētījumos publiskās bibliotēkas minētas kā lasīšanas apmācības un veicināšanas obligāts un neaizstājams partneris.

Ir vairāki aspekti, kas ietekmē bibliotēku darbību lasīšanas veicināšanai: 1) bibliotēkara profesionalitāte un radošums; 2) bibliotēku pieejamība un atvērtība (darbalaiks, fiziskā piekļūstamība, telpu atbilstošs un mājīgs iekārtojums, lasīšanai paredzētās telpas/zonas (“klusās” telpas)); 3) daudzveidīgi un interesanti pasākumi, kas mērķēti uz konkrētu auditoriju, un aktīva saistošu pasākumu, kā arī krājuma popularizēšana; 4) kvalitatīvs krājums; 5) sadarbība pasākumu organizēšanā ar skolām un vietējo kopienu (tai skaitā – iesaiste kultūras dzīvē kopumā), pašvaldību un izdevējiem.

Publiskās bibliotēkas no krājumorientētām institūcijām kļūst par kopienas centriem. To pamato gan teorētiski pētījumi, gan nozares rīcībpolitikas dokumenti, gan arī šī pētījuma rezultāti.

Bibliotēku pakalpojumu klāsts paplašinās. Publiskajām bibliotēkām, kļūstot par kopienas iedzīvotāju centriem, piedāvātie pakalpojumi iedalāmi šādās kategorijās: 1) lasīšanas, izglītības un mūžizglītības pakalpojumi; 2) kopienas un pašvaldības pakalpojumi; 3) veselības, labbūtības, brīvā laika un kultūras pakalpojumi; 4) radošuma pakalpojumi; 5) pētniecības, uzņēmējdarbības un nodarbinātības pakalpojumi; 6) sociālie pakalpojumi. Šo pakalpojumu nodrošināšanai galvenie resursi ir bibliotēkas krājums, telpas, kā arī līdzšinējai bibliotēku darbībai netipiski resursi, piemēram, sporta inventārs.

Publiskās bibliotēkas un to pakalpojumi nav pietiekami pamanāmi. Pētījuma respondenti uzskata, ka bibliotēku publicitātes pasākumiem ir jābūt biežākiem un saistošākiem, izmantojot visus kanālus, ar kuriem sasniegt esošo un potenciālo lietotāju. Respondenti arī minēja, ka kopienās bibliotēkas atpazīstamību ietekmē bibliotēkara personība.

Publisko bibliotēku darbībā šobrīd un nākotnē nozīmīga loma ir pašvaldībām. Pašvaldības nosaka un piešķir finansējumu bibliotēku darbībai. Pētījuma respondenti uzskata, ka ir svarīgi informēt pašvaldības vadītājus un darbiniekus par pakalpojumiem, kurus bibliotēka piedāvā kopienai, kā arī sadarboties pakalpojumu organizēšanā un/vai īstenošanā, lai pašvaldības pārstāvji varētu pārliecināties par piedāvāto pakalpojumu nozīmīgumu.

3. Kāda varētu būt publisko bibliotēku attīstība nākotnē?

Nākotnē tiek prognozēta publisko bibliotēku funkciju paplašināšanās, tām kļūstot par daudzfunkcionāliem kopienu centriem. Sekmīga šī virzība būs atkarīga gan no valsts kultūras politikas, gan bibliotēku nozares pārvaldības, gan vietējo pašvaldību finansiālajām iespējām un prioritātēm. Pētījuma respondenti prognozē, ka nākotnē publisko bibliotēku nozīme sabiedrībā pieaugs. Bibliotēkām jāpielāgo savi pakalpojumu vietējās kopienas interesēm, tāpēc nepieciešama cieša saikne ar vietējo kopienu un regulārs izpētes darbs.

Pieaug bibliotekāra loma un prasības kompetencei. Līdz ar jauniem uz kopienu orientētiem pakalpojumiem bibliotekāriem būs nepieciešamas daudzpusīgas zināšanas un nemitīga profesionālā pilnveide. Nozares normatīvā regulējuma sakārtošana varētu ietekmēt nozares attīstību kopumā, celt bibliotekāra profesijas prestižu un algas. Tas pavērs iespējas jaunu, kvalificētu darbinieku ienākšanai bibliotēkās.

Bibliotēkas kā kultūrvietas īpaši svarīgas laukos, kur tās bieži vien ir vienīgās iedzīvotāju pulcēšanās un pašrealizēšanās vietas.

Aktuāla joprojām būs bibliotēku ēku un telpu būvniecība, renovācija un labiekārtošana. Pētījuma respondenti bieži uzsvēra, ka bibliotēkas vide ir ļoti svarīga. Daudzas bibliotēkas vēl gaida uz savu ēku un telpu renovāciju.

Bibliotēkām jāizmanto jauno tehnoloģiju iespējas. Prognozējams digitālo pakalpojumu apjoma pieaugums. Tehnoloģijas un mākslīgais intelekts palīdzēs veikt daudzus darba procesus. Daudzus pakalpojumus būs iespējams izmantot, neierodoties bibliotēkā.

Drukātās grāmatas kā stabila vērtība nezaudēs savu nozīmi arī turpmāk. Lai arī tiek prognozēts straujš digitālā krājuma un digitālo pakalpojumu pieaugums, pētījuma respondenti gandrīz vienprātīgi atzina, ka tekstus joprojām visērtāk ir lasīt drukātā formātā, drukātā grāmata joprojām ir vērtība, un tāda tā paliks arī nākotnē.

Pētījuma secinājumi un ieteikumi izvērstāk lasāmi nodaļās **“Pētījuma rezultāti”** un **“Secinājumi, diskusija un ieteikumi”**.

IEVADS

Plašajā norišu kopas “Latviešu grāmatai 500” piecu gadu programmā 2024. gads veltīts bibliotēkām un lasīšanai. Līdztekus daudzajām aktivitātēm pēc Latvijas Nacionālās bibliotēkas (turpmāk – LNB) iniciatīvas ir tapuši vairāki ar lasīšanu saistīti pētījumi.

Pētījumu “Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā” laikā no 2024. gada marta līdz decembrim veica LNB sadarbībā ar Latvijas Universitātes (turpmāk – LU) Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes (turpmāk – ESZF) Informācijas un bibliotēku studiju nodaļu (turpmāk – IBSN). Pētījuma finansētāji – Kultūras ministrija un Latvijas Grāmatizdevēju asociācijas projekts Aldus Up – Building Bridges in the Book World (616812-CREA-1-202-1-IT_CULT-COOP2 ALDUS UP).

Pētījuma mērķis ir noskaidrot, kāda ir grāmatu un lasīšanas vieta Latvijas iedzīvotāju ikdienā, un kāda loma lasīšanas paradumu veicināšanā ir publiskajām bibliotēkām.

Lai sasniegtu šo mērķi, tika izvirzīti trīs galvenie pētījuma jautājumi ar apakšjautājumiem:

Pētījuma jautājumi:

1. Kāda ir lasīšanas loma iedzīvotāju ikdienā?

- 1.1. Kāda ir lasīšanas vieta citu brīvā laika aktivitāšu vidū?
- 1.2. Cik daudz laika tiek veltīts lasīšanai?
- 1.3. Ko un kādos formātos lasa? Vai aktuāla ir iespēja lasīt kādā no pielāgotajiem formātiem?
- 1.4. Vai lasa grāmatas? Ja jā – kādos formātos, un kāda satura grāmatām tiek dota priekšroka?
- 1.5. Kur iegūst grāmatas lasīšanai?
- 1.6. Vai tiek veidotas mājas bibliotēkas, kāds ir to aptuvenais grāmatu skaits?
- 1.7. Vai lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies?

2. Kāda ir publisko bibliotēku loma iedzīvotāju lasīšanas veicināšanā?

- 2.1. Kā publiskās bibliotēkas var veicināt lasīšanu?
- 2.2. Kādus bibliotēku pakalpojumus iedzīvotāji izmanto?
- 2.3. Kādus jaunus pakalpojumus publiskās bibliotēkas vēl varētu piedāvāt?
- 2.4. Cik informācija par bibliotēkām un to pakalpojumiem ir iedzīvotājiem pama-nāma? Kādi varētu būt veiksmīgākie informācijas kanāli sabiedrības uzrunāšanai?

2.5. Kāds ir bibliotēku finansējums? Kāds ir pašvaldību atbalsts publiskajām bibliotēkām?

3. Kāda varētu būt publisko bibliotēku attīstība nākotnē?

Pētījumam izvēlēta kvalitatīvā pētījuma stratēģija, pielietojot trīs pētniecības metodes: Delfi metodi, fokusgrupu intervijas un padziļinātās daļēji strukturētās intervijas.

Pētījums tika veikts divos posmos – no 2024. gada marta līdz oktobrim un no oktobra līdz decembrim.

Pētījuma pirmajā posmā tika apzināta izpētes pakāpe (Latvijā un ārzemēs veiktie pētījumi par lasīšanas paradumiem un publisko bibliotēku lomu lasīšanas veicināšanā), izstrādāta pētījuma metodoloģija, izstrādāts un aprobēts datu vākšanas instrumentārijs (fokusgrupu diskusiju scenāriji, interviju jautājumu saraksti, informētās vienošanās līgumi, dalībnieku anketas un Delfi metodes pirmā anketa), notikušas četras fokusgrupu diskusijas ar reģionu galveno bibliotēku vadītājiem, vadītāju vietniekiem, metodiķiem un nodaļu vadītājiem, sešas fokusgrupu diskusijas ar iedzīvotājiem, ierakstītas 15 padziļinātās daļēji strukturētās intervijas un divās kārtās veikta ekspertu aptauja ar Delfi metodes palīdzību.

Pētījuma pirmajā posmā veikta arī iegūto datu primārā apstrāde (fokusgrupu un padziļināto daļēji strukturēto interviju transkribēšana un kodu grāmatas izstrādāšana tālākai analīzei, daļēja Delfi metodes datu analīze ar profesionālo aptauju veikšanas rīku QuestionPro).

Pētījuma otrajā posmā veiktas vēl trīs padziļinātās daļēji strukturētās intervijas un divas fokusgrupu diskusijas ar tām iedzīvotāju grupām, kuras pētījumā līdz šim tikušas mazāk pārstāvētas, veikta visu iegūto datu analīze un uzrakstīts pētījuma pārskats.

1. IZPĒTES PAKĀPES ANALĪZE

Pētījumi Latvijā

Izpētes pakāpes pārskata mērķis ir iegūt priekšstatu par Latvijā veiktajiem pētījumiem, kas skar lasīšanas un bibliotēku darbības tematiku, pārskatā atspoguļojot gan šo pētījumu mērķus, gan metodoloģiju, gan galvenos rezultātus un secinājumus. Izpētes pakāpes pārskatā ir ietverti arī atsevišķi statistikas apkopojumi, kas ļauj iegūt pilnīgāku priekšstatu par Latvijas iedzīvotāju saikni ar lasīšanu, grāmatu un bibliotēku pasauli. Pārskatā ietverti šādi pētījumi:

- Latvijas pilsētu bibliotēkas (1924);
- Bibliotēku statistikas apkopojums (1926);
- Latvijas bibliotēkas skaitļos (1937);
- Mūsu tautas bibliotēku 20 gadu darbs un nākotnes uzdevumi (1938);
- Lasītāji un latviešu padomju daiļliteratūra (1966);
- Grāmata un lasītājs lauku rajonā (1971–74);
- Lasītāju pieprasījuma veidošana bibliotēkā (1978–80);
- Latvijas bibliotēka 20.gadsimta beigās (1997);
- Reģionālā reforma un bibliotēkas (2002);
- Pašvaldību publiskās bibliotēkas: vērtība, uzticēšanās un apmierinātība ar pakalpojumiem (2009);
- Latvijas publisko bibliotēku ekonomiskā vērtība un ietekme (2012);
- Pētījums par Latvijas iedzīvotāju grāmatu lasīšanas paradumiem (2018);
- Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījumi (2018, 2020);
- Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi (2020);
- Kultūras aktivitātes barometrs: kultūras patēriņa un līdzdalības pētījums (2022).

Pētījumu **“Latvijas pilsētu bibliotēkas”** 1924. gadā veicis V. Caune. Šajā pētījumā veikta 20 Latvijas pilsētu bibliotēku aptauja, kurā noskaidrots lasītāju sastāvs pētāmajās bibliotēkās un viņu lasīšanas intereses.

Secināts, ka lasītāju sastāvs pēc piederības kādai sociālai grupai dažādās Latvijas pilsētās ir visai atšķirīgs, piemēram, skolnieki Liepājā bibliotēku apmeklētāju vidū sasniedz 75 %, bet Ludzā tikai 16 %; inteliģences pārstāvji Ludzas bibliotēkā ir 60 %, bet Rīgas 3. bibliotēkā 3 %; Kuldīgā bibliotēku apmeklē 52 % strādnieku, bet Ludzā tādi ir tikai 2 %; lasītāju grupa “īpašnieki”

Ludzā bibliotēku apmeklētāju vidū ir 25 %, bet Aizputē tikai 1,3 % (Caune, 1926). Pēc dzimuma bibliotēku lasītāju vidū kopumā dominē vīrieši, bet arī šeit statistika ir atšķirīga, piemēram, Ilūkstē 90 %, bet Valkā 43 % (Caune, 1926).

Lasītāji iecienījuši daiļliteratūru, bet tās piedāvājums konkrētu pilsētu bibliotēkās atšķiras (piemēram, Ventspilī 78 % no kopējā krājuma, Liepājā – 17 %, Rīgas Centrālajā bibliotēkā – 5 %). Atšķiras arī pieprasījums un izsniegums (piemēram, Ilūkstē 100 % daiļliteratūras, bet Aizputē tikai tā ir 42 % no kopējā izsniegumu skaita) (Caune, 1926).

Latvijas Bibliotēku padomes 1926. gada gadagrāmatā publicēts J. Jurevica **“Bibliotēku statistikas apkopojums”**, kas atklāj pētījumā iekļauto sociālo grupu bibliotēku apmeklēšanas aktivitāti, kā arī šo grupu tendenci veidot mājas bibliotēkas. Rezultātā redzams, ka visaktīvākie bibliotēku apmeklētāji ir skolēni un studenti – 29,4 %, un 16,2 % šīs grupas pārstāvju ir mājas bibliotēkas. Tālāk seko lauksaimnieki – 25,5 % (4,5 % ir mājas bibliotēkas), strādnieki – 25 % (22,9 % ir mājas bibliotēkas), inteliģence un ierēdņi – 16,9 % (40,4 % ir mājas bibliotēkas) un tirgotāji, rūpnieki, namīpašnieki – 3,2 % (16 % ir mājas bibliotēkas) (Jurevics, 1926).

Arī šajā statistikas apkopojumā ir norādīts uz beletristikas procentuālo daudzumu bibliotēku krājumos: sabiedriskajās bibliotēkās mazāk nekā 50 %, privātajās bibliotēkās vairāk (Jurevics, 1926).

1937. gada žurnālā bibliotēku darbiniekiem “Bibliotēkārs” A. Ģērmanis publikācijā **“Latvijas bibliotēkas skaitļos”** iepazīstina ar Latvijas publisko bibliotēku tīkla pamatstatistiku (te un tālāk citātos daļēji saglabātas oriģināla rakstības īpatnības): *“It sevišķi tas no svara tagad, kad valsts mērogā pūlas visus darbus atrisināt pēc vienota plāna, koordinēt, izskaust parallēlismu, ievērot taupību, lietderību”* (Ģērmanis, 1937, 2. lpp.). Šajā rakstā ievietotas vairākas tabulas ar skaitļiem. Piemēram, tabulā, kas rāda, cik publisko bibliotēku ir Rīgas pilsētā un Latvijas apriņķos, pirmās piecas vietas bibliotēku skaita ziņā ieņem šie apriņķi: Rīgas (89), Jelgavas (62), Liepājas (57), Daugavpils un Valmieras (54) un Valkas (52). Sējumu skaita ziņā pirmās piecas vietas ieņem Liepājas, Rīgas, Jelgavas, Valmieras un Daugavpils apriņķi (Ģērmanis, 1937).

Turpat autors norāda, ka *“26 pilsētām nav savu bibliotēku [t.i., pilsētas dibinātu un tai piederību bibliotēku – izpētes pakāpes apkopojuma autores piezīme]; Viļānos nav nevienas bibliotēkas”* (Ģērmanis, 1937, 4. lpp.). Rīgā tajā pašā laikā ir 15 pilsētas bibliotēkas. Pilsētu bibliotēku nav pat pilsētās ar salīdzinoši lielu iedzīvotāju skaitu: Jūrmalā, Jēkabpilī, Limbažos, Dobelē, Krāslavā u.c. (Ģērmanis, 1937).

Norādīta arī bibliotēku piederība: visvairāk bibliotēku pieder organizācijām un biedrībām – tās ir 717, no kurām vislielākais skaits ir Izglītības biedrību bibliotēkas (98), Kultūras biedrību bibliotēkas (93) un Bibliotēkas biedrību bibliotēkas (69). Otrajā vietā ir pagastu pašvaldību bibliotēkas (113), tad privātpersonām piederošas bibliotēkas (65), un visbeidzot pilsētu bibliotēkas (48). Statistika rāda, ka ir 44 mazākumtautību bibliotēkas: “*krievu (11), vāciešu (11), žīdu (11), poļu (6), leišu (2), igauņu (2), lībju (1)*” (Ģermanis, 1937, 5. lpp.).

1938. gada žurnālā bibliotēku darbiniekiem “Bibliotēkārs” 4. numurā lasāms J. Širova raksts “**Mūsu tautas bibliotēku 20 gadu darbs un nākotnes uzdevumi**”. Raksta autors statistikā balstīto tautas bibliotēku darba pārskatu iesāk ar atgādinājumu, kā un kad Latvijas brīvvalstī sākās tautas bibliotēku tīkla tapšana:

1922. g. 14. janvāra sēdē Kultūras f. dome pieņēma lēmumu, ka pa visu Latviju dibināms t. b. tīkls. [...] Pirmos darba gados jaunās t. b. atrada sabiedrībā, laukos un pilsētās, dzīvu piekrišanu. Nebija retums, ka 600 sēj. liela b. piedzīvo pusgada laikā 2500 pieprasījumus. Bet drīz iestājās krīze. Iekārtotās t. b. nepapildināja, līdz ar ko tās tika ātri izlasītas un nolietotas, kamdēļ nespēja vairs saistīt lasītājus. Tā bija slimība, ar ko savā laikā slimoja gandrīz visas mūsu t. b., un jāsaka pat, ka daļa nav vēl tagad izveseļojušās. Kult. f. gan bij noteicis, ka viņa iekārtotās b. katru gadu jāpapildina 5 % apmērā no viņu vērtības, bet partiju cīņās solījumi aizmirsās (Širovs, 1938, 46. lpp.).

Autors norāda, ka šajā laikā publisko (tautas) bibliotēku krājumos ir vairāk nekā divi miljoni sējumu, no kuriem puse atrodas Rīgā, 16,6 % Vidzemē, 14,4 % Kurzemē, 12,9 % Zemgalē un 5,9 % Latgalē. 56,9 % šī grāmatu krājuma ir latviešu valodā, bet 43,1 % – svešvalodās. Iedzīvotāju skaits uz vienu publisko bibliotēku vismazākais ir Vidzemē (1383), bet vislielākais Latgalē (4941) (Širovs, 1938).

Kā bibliotēku darba panākumus veicinošus faktoros J. Širovs izceļ krājumu lielumu, darba laika ilgumu un lasītavas esamību. 1936. gadā, uz ko autors atsaucas, vidējais bibliotēku krājuma lielums bijis 2219 sējumu, pilsētu bibliotēkas tas ir piecreiz lielākas nekā laukos, un apmēram tāda pati proporcija ir bijusi jaunu grāmatu iegādē. Pilsētās bibliotēku darba laiks ir sakārtots, jo tur strādā algoti darbinieki, bet laukos bibliotēkās pārsvarā strādā cilvēki, kam šis darbs ir tikai blakusnodarbošanās, tādēļ bibliotēkām nav noteikta darba laika, kas negatīvi ietekmē to darba panākumus. Tāpat autors norāda, ka neveselīga parādība ir lasītavu skaita samazināšanās: ja 1929. gadā bijušas 275 lasītavas, tad 1936. gadā vairs tikai 199, t. i., 21,8 % bibliotēku ir lasītavas (Širovs, 1938).

Par jaunatnes lasīšanas veicināšanu autors pauž tā laika ideoloģijā balstītu viedokli:

Jaunatne ir uzcītīgākā lasītāja. Viņa klausā rakstītam vārdam, jo tam nav piespiešanas rakstura. [...] Ir jāatsvabina grāmatu plaukti no visas tās grāmatu masas, kas nes sevī vientulības,

atteikšanās, romantisma un sapņu zīmogu, jo mūsdienu jaunatnes dzīvē vairs nav vietas sapņošanai, atšķirtībai vai neauglīgām pašanalīzēm. [...] Nākotne pieder darba vīriem (Šīrovs, 1938, 47. lpp.).

Autors uzskata, ka lasītāju skaits parāda bibliotēku darba vērtējumu sabiedrības acīs, un tas ir audzis no 97796 lasītājiem 1924. gadā līdz 160425 lasītājiem 1936. gadā. Novērots, ka krietni audzis sieviešu lasītāju skaits: no 24,4 % 1924. gadā līdz 43,6 % 1936. gadā. Tāpat statistika rāda, ka vidējais grāmatu apgrozības koeficients ir 1,7, t. i., katra grāmata izsniegta 1,7 reizes un ka šis rādītājs reģionos atšķiras – vislielākais (2,3) tas bijis Rīgā, vismazākais (0,7) bijis Latgalē. Vēl autors analizē tādu rādītāju kā lasāmības koeficientu (cik grāmatu gada laikā viens lasītājs paņēms): 1937. gadā vidējā lasāmība bijusi 20,8 (Kurzemē visaugstākā – 24,6, Latgalē viszemākā – 13,1) (Šīrovs, 1938).

20. gadsimta 60.–70. gados atkal aktivizējās lasīšanas pētījumi, jo tika pieņemts, ka padomju pilsoņu estētiskās vajadzības un intereses ir visnozīmīgākie kultūras subjektīvie rādītāji, un pie šo vajadzību grupas pieder literārās vajadzības un intereses (Sardiko, 1974).

Žurnālā “Karogs” 1968. gadā publicēts raksts “Ko mēs lasām”, kurā īsi apkopoti un nodoti plašākas publikas vērtējumam 1966. gada pētījuma **“Lasītāji un latviešu padomju daiļliteratūra”** rezultāti. Pētījums veikts ar LPSR Valsts bibliotēkas atbalstu 138 Kultūras ministrijas sistēmas pilsētu un lauku bibliotēkās Saldus, Rēzeknes, Jēkabpils un Cēsu rajonā.

Izvirzītie pētījuma jautājumi: 1. Kāda ir lasītāju attieksme pret latviešu padomju literatūru; 2. kādus autorus un daiļdarbus visvairāk lasa; 3. kā mainās lasīšanas intereses atkarībā no lasītāja vecuma, nodarbošanās un dzīvesvietas. Lai noskaidrotu lasītāju viedokli par izvirzītajiem jautājumiem, izmantota bibliotēku statistika, apkopotas lasītāju atbildes uz jautājumiem un viņu atsauksmes par izlasītajām grāmatām (Brence, 1968).

Pētījuma sākumā izceltas potenciālās lasītāju atbildes, kāpēc viņi lasa: mācībām, darba kvalifikācijai, intereses apmierināšanai par tematu, žanru, autoru. Kā vieni no indikatoriem minēti daiļliteratūras izsniegums (kopējais un latviešu daiļliteratūras), piemēram, Saldū (50,1 % un 38,3 %), Rēzeknē (49,9 % un 35,9 %), un daiļliteratūras grāmatu skaits, ko viens lasītājs izlasa gadā (kopējais un latviešu daiļliteratūras), piemēram, Jēkabpilī (13 grāmatas un 4,7 grāmatas) un Saldū (9 grāmatas un 4,4 grāmatas). No pieteiktajām lasītāju grupām – skolotāji, kolhoznieki, strādnieki, mācību iestāžu audzēkņi – visur visaktīvākie lasītāji ir skolotāji. Cēsīs un Rēzeknē otrajā vietā bijuši mācību iestāžu audzēkņi, Jēkabpilī – kolhoznieki (Brence, 1968).

Lasītāji visvairāk pieprasa tieši tā laika jaunāko latviešu literatūru (D. Zigmonte, R. Ezera, I. Indrāne, Z. Skujiņš u.c.), bet bibliotēkās ir rindas pēc jaunākās latviešu daiļliteratūras un arī liels atteikto pieprasījumu skaits, jo bibliotēku krājumu apjoms un sastāvs neatbilst lasītāju skaitam un

pieprasījumiem. Tā, piemēram, latviešu literatūras krājums Saldū ir 36 % no kopējā daiļliteratūras krājuma, Cēsīs – 28,8 %, bet Jēkabpilī – tikai 19,6 % (Brence, 1968).

Lasītāju nosaukto mīļāko prozas darbu autoru pirmajās vietās ir I. Indrāne, V. Lācis, D. Zigmonte, M. Birze un Z. Skujiņš. Populārākie dzejnieki – O. Vācietis, Ā. Elksne, I. Ziedonis. Kā pilsetu, tā lauku lasītāji kā mīļāko grāmatu izvēlas I. Indrānes “Lazdu laipu” un kā iecienītāko dzejnieku – O. Vācieti.

Lai noteiktu lasīšanas intereses atkarībā no profesijas, lasītāji tiek grupēti četrās grupās – skolēni, studenti, speciālisti, strādnieki, taču nosaukto autoru uzvārdi praktiski ir tie paši, arī pēc popularitātes autori šajās grupās variējas minimāli. Pēdējais jautājums lasītājiem: ko turpmāk visvairāk vajadzētu atspoguļot literatūrā? Lasītāji uzsvēruši šādas tēmas: mūsdienu laikmets, lauku dzīve, ģimenes attiecības un ievērojamu cilvēku dzīve, kā arī norāda, ka trūkst lugu, īpaši amatier- teātriem lietojamu. Noslēgumā pētījuma pārskata autore uzsver, ka šis pētījums ir tikai priekšstata radīšanai, jo darba gaitā atklājušies trūkumi metodēs un uzdodamos jautājumos, un ka pie pētījumu attīstības vēl ir jāpiestrādā (Brence, 1968).

Socioloģisko pētījumu **”Grāmata un lasīšana lauku rajonā”** no 1971. gada līdz 1974. gadam īsteno V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Zinātniskās pētniecības nodaļa. Šo varētu uzskatīt par apjomīgāko un metodoloģiski visrūpīgāk izstrādāto pētījumu padomju periodā. Objekts: Kuldīgas rajona apdzīvoto vietu (Kuldīga, Alsunga, Renda, Snēpele) iedzīvotāji no 16 gadu vecuma. Mērķis: atklāt iespieddarbu popularitātes dažādos aspektus Padomju Latvijas lauku sabiedrībā un izvirzīt uzdevumus iespieddarbu lomas nostiprināšanā, secinājumos īpaši izceļot bibliotēku darba jautājumus un bibliotēku kā kultūras iestāžu darbības attīstību. Galvenā vērība veltīta daiļliteratūras lasīšanai, kā arī periodisko izdevumu lasīšanai un izplatībai. Metodoloģija: pētījumā iesaistīti 2714 Kuldīgas rajona iedzīvotāji, diferencējot iedzīvotājus pēc nodarbošanās. Primārā informācijas ieguves metode bija aptauja. Tika aptaujāti gan nelasītāji, gan bibliotēku un ārpusbibliotēkas lasītāji. Izmantoti arī citi datu ieguves avoti: vispārīgā dokumentācija un statistikas krājumi, bibliotēku darba dokumentācija, analizēts krājumu sastāvs un to izmantošana, rajona laikraksta saturs, bibliotēku jaunieguvumu sastāvs (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978).

Galvenie rezultāti un secinājumi:

1. 24,7 % respondentu apmeklē bibliotēku (kopumā Latvijas PSR 24,6 %).
2. Apmēram 97 % iedzīvotāju ir pastāvīgi kādu iespieddarbu lasītāji, no kuriem 1,9 % lasa tikai avīzes. Žurnālus lasāmvielas izvēlē iekļauj 89,6 %, bet grāmatas – 54,6 % respondentu.

3. Visvairāk lasāmvielas iegūšanai izmanto mājas jeb privātās bibliotēkas. 42 % respondentu ir privāti grāmatu krājumi, kas pārsniedz 200 nosaukumus. Paralēli tiek izmantoti arī bibliotēku krājumi.

4. Sociālprofesionālo grupu bibliotekārais aptvērums sakārtojas šādā secībā: pedagogi – 75,2 %, skolēni un studenti – 68,5 %, kultūras un radošie darbinieki – 65,5 %, lauksaimniecības darbinieki – 36 %, tirdzniecības un sadzīves pakalpojumu darbinieki – 24,3 %, nekvalificēta darba strādnieki – 18,9 %, mājsaimnieces – 19,5 %, pensionāri – 15,6 %.

5. Populārākās respondentu atziņas par lasīšanu: lasīšana paplašina vispārīgo redzesloku – 71,2 %; lasīšana ir palīgs darbā un mācībās – 47,1 %; lasīšana ir tikpat nepieciešama kā *dienišķā maize* – 27,4 %.

6. 42,9 % respondentu atzīmē, ka lasa 2–5 stundas dienā.

7. Populārākie daiļliteratūras žanri vidēji visās vecuma grupās ir: sadzīves romāns (69,7 %), humors un satīra (59,2 %), vēsturiskais romāns (52,4 %), piedzīvojumu un detektīvromāns (44,3 %), dzeja (37,4 %).

8. Pēc respondentu pašvērtējuma populārākā nozaru literatūra un temati: notikumi pasaulē, daba un dzīvnieki, notikumi mūsu valstī, ceļojumi, sadzīve un morāle, vēsture.

9. Lasāmvielas izvēles faktori: autors un citi noteikti kritēriji (laikmets, tautība, tēma, žanrs), pazīstamu cilvēku ieteikumi, nejaušība.

10. Populārākie iemesli nelasīšanai: mājas darbi – 40,9 %, nogurdinošs profesionālais darbs – 30,3 %, televīzijas pārraides – 22,9 %.

11. Vietas, kur respondenti iegūst lasāmvielu, sakārtojas šādā kārtībā: personīgās jeb mājas bibliotēkas (75,2 %), grāmatnīcas (52 %), draugu, paziņu, kaimiņu grāmatu krājumi (50,6 %), publiskās u. c. bibliotēkas (29,5 %).

12. Kā informācijas avotu grāmatu pasaulē publisko bibliotēku atzīst tikai 10,6 % respondentu, 59,8 % respondentu paļaujas uz citu cilvēku ieteikumiem.

13. Steidzami jārisina bibliotēku materiāli tehniskie apstākļi, jānovērš pārrāvums starp grāmatu propagandu un to pieejamību un jāstiprina bibliotēku loma lasīšanas izplatībā. Šajā sakarā arī izdevniecībām jāuzņemas atbildība par mākslinieciski vērtīgu un populārzinātnisku iespaiddarbu izdošanu (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978).

Socioloģisko pētījumu “**Lasītāju pieprasījuma veidošana bibliotēkā**” no 1978. gada līdz 1980. gadam īstenoja V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka. Pētījumu veica sešos Latvijas PSR pilsētciematos – Aknīstē, Alojā, Bēnē, Cesvainē, Dundagā un Žīguros.

Pētījuma mērķis: izpētīt lasītāju pieprasījuma raksturīgākās iezīmes un faktorus, kas ietekmē pieprasījuma veidošanos, lai veicinātu bibliotēku praktiskā darba pilnīgošanu šajā jomā. Metodoloģija: pētījuma empīrisko bāzi veido vairāk nekā 2000 dokumentu un statistikas tabulu. Veikta pētījumā iesaistīto bibliotēku lasītāju pieprasījumu uzskaitē (41 dienas laikā, aizpildot 6088 īpaša parauga kartes) un pilsētciematos dzīvojošo iedzīvotāju aptauja, izmantojot formalizētu anketu. Aptaujāti 1265 iedzīvotāji, kas ir gan bibliotēkas, gan ārpusbibliotēkas lasītāji. Izanalizēti 2704 lasītāju formulāri (Latvijas PSR Kultūras ministrija, 1982).

Galvenie rezultāti:

1. Lasītāju pieprasījumu un literatūras izvēli ietekmē: kompetentas personas (bibliotekāri, grāmatnīcu darbinieki, grāmatu izplatītāji), sociālais loks (radi, draugi, darba vai skolas biedri u.c.), bibliotekārie un bibliogrāfiskie līdzekļi (brīvpieejas krājums, grāmatu izstādes, bibliogrāfiski izdevumi), masu informācijas līdzekļi un grāmatu reklāmas, un arī pati grāmata – tās noformējums un citi uz to attiecināmi kritēriji. Izsakot procentos lasītāju izvēli motivējošos faktorus: bibliotēka/bibliotekārs – 44 %, personīga interese – 35 %, tuvu cilvēku ieteikumi – 14 %, masu informācijas līdzekļi – 7 %.

2. 75 % lasītāju pieprasa tieši daiļliteratūru, bet pēc lasītāju formulāru analīzes redzams, ka 68 % bibliotēku lasītāju lasa arī citu nozaru literatūru.

3. No daiļliteratūras lasītāji visvairāk pieprasa latviešu padomju un pirmspadomju literatūru (attiecīgi 64 % un 20 %) un ārzemju klasisko un mūsdienu literatūru (68 %).

4. Jau zināmajiem pieprasījumu veidiem (noteiktie (konkrēts/tematisks) un nenoteiktie) jāpievieno arī t.s. “*mēmais*” pieprasījums – “[...] lasītājs neprot skaidri formulēt savu pieprasījumu, bet bibliotekārs to nepamana” (Latvijas PSR Kultūras ministrija, 1982, 18. lpp.), un pētījuma statistika rāda, ka “*mēmais*” pieprasījums ir visizplatītākais, jo vairāk kā divas reizes pārsniedz noteikto pieprasījumu (Latvijas PSR Kultūras ministrija, 1982). Tikai 39 % lasītāju ierodas bibliotēkā, jau iepriekš zinot, ko vēlēsies lasīt.

5. Bibliotēku lasītāji kā lasīšanas iemeslus nosauc: pašizglītību un atpūtu (77 %), mācībām nepieciešamo literatūru (15 %) un speciālo literatūru darbam (vidēji 3 %) (Latvijas PSR Kultūras ministrija, 1982).

Pēc PSRS iziršanas un Latvijas neatkarības atjaunošanas pētījumi drīz turpinājās. 1997. gadā tika veikts socioloģiskais pētījums “**Pagasta bibliotēka 20. gadsimta beigās**”. To ar LR Kultūras ministrijas atbalstu veica LNB Pētniecības nodaļa, un tā rezultāti tika prezentēti Latvijas pagastu bibliotekāru kongresā. Pētījuma mērķi bija novērtēt pagasta bibliotēkas vietu un lomu

pagasta dzīvē – kāda ir realitāte un kādas ir perspektīvas – un rosināt sabiedrisko domu lauku bibliotēku atbalstam. Pētījumā bija plānots izzināt pagastu iedzīvotāju attieksmi pret bibliotēku, lasīšanas intereses un to apmierināšanas iespējas, bibliotekārā darba izaicinājumus jaunajos kultūrpolitikas apstākļos un pagastu vadības skatījumu uz bibliotēku. Pētījuma metodoloģija: 1. pētījumā iesaistīti 76 pagasti visā Latvijā, kas izvēlēti ar “krusta metodes” palīdzību, novelkot divas krustotas līnijas pāri Latvijas kartei; 2. izmantotas divas anketas – viena iedzīvotājiem un pagastu vadībai, otra – bibliotekāriem. Tika anketēti 445 iedzīvotāji (no tiem 79,3 % ir bibliotēku lasītāji), 51 pašvaldības darbinieks un 105 bibliotekāri. 3. Papildus metode – standartizēta intervija ar bibliotekāriem (Kalinka, 1998).

Pētījuma dalībnieki nosauc populārākos brīvā laika pavadīšanas veidus: pirmajā vietā ir TV, radio un avīzes; grāmatu lasīšana ir ceturtajā vietā. Piektdaļa aptaujāto atzīst, ka nelasa grāmatas, 32,1 % – ka lasa vairāk nekā 20 grāmatas gadā, 47,6 % – ka grāmatu iegādei viņiem trūkst līdzekļu (Kalinka, 1998).

Pētījumā iekļautajās pagastu bibliotēkās vidējais bibliotekārais aptvērums nepārsniedz 30 %. Visaktīvākās sociāldemogrāfiskās grupas ir mācību iestāžu audzēkņi, pensionāri, mājsaimnieces un bezdarbnieki. Budžeta iestādēs strādājošie un lauksaimniecībā nodarbinātie bibliotēku apmeklē retāk, taču privātā biznesa pārstāvji – gandrīz nemaz. Bibliotēkas apmeklēšanas iemesli: mācībām un darbam – 44,9 %, atpūtai – 39,4 %, socializēties (*“aprunāties ar bibliotekāru”*) – 25 %, bet 2,5 % nāk uz bibliotēku sasildīties (Kalinka, 1998).

Pētījumā norādīts, ka pagasta bibliotēkām ir ļoti atšķirīgs finansējums, kas variē no 240 līdz 1000 latiem gadā, un tas nevar apmierināt visas bibliotēku vajadzības. Visvairāk pieprasa daiļliteratūru (mīlestības romāni – 45,4 %, detektīvromāni – 36,3 %, vēsturiskie romāni – 33,9 %, psiholoģiskie romāni – 32,5 %) un periodiku (34,4 %). Aug arī nozaru literatūras pieprasījums: enciklopēdijas/rokasgrāmatas pieprasa 38,1 %, vārdnīcas – 26,9 %, dabaszinātņu literatūru – 24,4 %, bet vēsturiska satura darbus – 22,8 % lasītāju. Šajā situācijā 35,7 % lasītāju un 31,4 % bibliotekāru norāda uz jaunākās literatūras trūkumu. Šis trūkums tiek risināts ar iedzīvotāju un pašu bibliotekāru grāmatu un periodikas dāvinājumiem vai dalīšanos ar personīgo grāmatu krājumiem. Par telpu nepiemērotību un sliktu apkuri sūdzas 10 % lasītāju un 16 % bibliotekāru. Par tehnikas trūkumu darbam (piemēram, nav pat telefona) runā 36,2 % bibliotēku darbinieku (Kalinka, 1998).

Pašvaldību vadītāju aptauja atklāj, ka viņi pagasta bibliotēku redz kā vienu no sociālajiem pakalpojumiem mazturīgajiem, kā arī norāda uz valsts politikas trūkumiem kultūras un bibliotēku jomā, bet 35,3 % pagasta pašvaldību vadītāju uzskata, ka viņu pagastā bibliotēku jomā viss ir

kārtībā. Pagastu vadītāji un bibliotekāri ir vienisprātis jautājumā par to, ka jāstiprina sadarbība un aktīvākām un atsaucīgākām jābūt abām pusēm, jo *“Bibliotēka laukos joprojām ir un paliek patvērums sirdij un prātam”* (Kalinka, 1998, 48. lpp.).

Pēc LR Kultūras ministrijas pasūtījuma Latvijas Nacionālā bibliotēka 2002. gadā veica pētījumu **“Reģionālā reforma un bibliotēkas”**. Pētījums kopumā aptvēra 16 rajonus, 29 pagastus un 37 pagastu bibliotēkas, arī šoreiz tika izmantota “krusta metode”.

Pētījuma mērķis bija noskaidrot reālo situāciju pagastu bibliotēkās, izceļot šādus pamatte-matus: 1. reģionālā reforma un bibliotēku problēmas; 2. lauku sabiedrības attieksme pret grāmatu lasīšanu un bibliotēku; 3. bibliotēku mainība elektroniskajā vidē; 4. reģionālās atšķirības un pašvaldību politika bibliotēku attīstībā. Viena no izvirzītajām hipotēzēm: gausā bibliotēku automati-zācija un krājumu vājā kvalitāte ir krasā disonansē ar strauji augošajām, daudzpusīgajām lasītāju interesēm un prasībām. Metodoloģija: informācijas ieguvē tika izmantotas divas anketas – viena lasītājiem, to skaitā arī pagastu pašvaldību pārstāvjiem, otra bibliotekāriem. Kopumā intervēti 668 pagastu iedzīvotāji, to skaitā 97 pašvaldību darbinieki un 120 bibliotekāri. Kā papildus pētniecības metode tika izmantotas intervijas ar bibliotekāriem, kā arī bibliotēku statistikas salīdzināmā analīze (Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības institūts, 2002).

Rezultāti:

1. Jaunā informacionālā vide, kura piesātināta ar dažādām tehnoloģijām, nav būtiski ietek-mējusi lauku sabiedrības vajadzību pēc iespiestā vārda. Nav mainījusies iedzīvotāju attieksme pret grāmatu kā garīgu vērtību, taču mainījies lasīšanas diapazons un lasīšanai atvēlētais laika dau-dzums.

2. Salīdzinājumā ar 1996. gada pētījuma rezultātiem parādās ekonomisko situāciju valstī raksturojoša sakarība – no vienas puses pieaudzis periodikas lasītāju skaits, no otras – gandrīz divas reizes audzis to cilvēku skaits (26,8 %), kuri gada laikā nav nopirkuši nevienu grāmatu.

3. Gandrīz ceturtdaļai respondentu (24,1 %) grāmatas ir nepieciešamas kā *dienišķā maize*, t. i., grāmatas tiek lasītas gandrīz ik dienu.

4. Ieskatu reālajā lasīšanas ainā sniedz pēdējo četru mēnešu laikā izlasīto grāmatu ana-līze: 16,9 % respondentu nebija lasījuši nevienu grāmatu, 21,4 % respondentu bija izlasījuši tikai 1–2 grāmatas, 22,6 % respondentu izlasījuši 3–5 grāmatas, 11,0 % respondentu izlasījuši 6–10 grā-matas, 27,4 % – vairāk nekā 10 grāmatas.

5. Gandrīz katrs ceturtais pagasta iedzīvotājs ir bibliotēkas lasītājs.

6. Katrs trešais lasītājs grāmatas ņem pašizglītībai. Tas liecina, ka bibliotēkas Latvijā, tāpat kā pasaulē, ir mūžizglītības institūcijas.

7. Neapmierinātību ar jaunāko grāmatu krājumu kvantitatīvo un kvalitatīvo sastāvu izteica 25,4 % intervēto lasītāju.

8. Bibliotēku telpas, to skaitā lasītavu trūkums un sliktā apkure neapmierina 22,9 % aptaujāto lasītāju.

9. Automatizētās bibliotēkās 39,4 % aptaujāto izmanto tiešsaistes informāciju, 12,2 % lasāmatmiņas kompaktdiskus.

10. Bibliotekāra un lasītāja saskarsmei palikusi noteicoša loma. Gandrīz puse aptaujāto lasītāju griežas pie bibliotekāra, lai konsultētos par interesējošām tēmām, trešdaļai lasītāju bibliotekārs ir uzticības persona.

11. Apmeklētājus bibliotēkā visvairāk neapmierina datoru un interneta pieslēguma trūkums (50,5 %), jaunāko grāmatu krājums (25,4 %) un kopējamās tehnikas trūkums (12,7 %). Tātad katrs otrais lasītājs grib automatizētu bibliotēku (Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības institūts, 2002).

Kopējie pētījuma secinājumi:

1. Pašvaldību bibliotēku nozīme pagastos nav mazinājusies, bet tieši otrādi – pēdējo piecu gadu laikā vērojama tendence pieaugt visiem galvenajiem bibliotēku darba rādītājiem.

2. Pagastu bibliotēku apmeklētājiem galvenokārt pieejami poligrāfiskie informācijas avoti – grāmatas un periodika, kā arī citi tradicionālie bibliotēku pakalpojumi, bet 21. gadsimta sākums ir saistāms ar jauno informācijas tehnoloģiju ienākšanu pagastu bibliotēkās (Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības institūts, 2002). Šī ir tā robeža lasīšanas un bibliotēku pētījumos, kad jau skaidri redzama tehnoloģiju ienākšana, un pierastais bibliotēku “*lasītājs*” pārtop par “*lietotāju*”.

Jauns posms Latvijas publisko bibliotēku darbības izpētē aizsākās līdz ar Bila un Melindas Geitsu finansēto publisko bibliotēku attīstības projektu “Trešais tēva dēls”. Projektā bija paredzēts ievērojams finansējums arī tā ietekmes novērtēšanai – pētījumu veikšanai. Projekta ietvaros laikā no 2007. līdz 2013. gadam tika veikti septiņi apjomīgi pētījumi, kuru mērķis bija izzināt publisko bibliotēku gan sociālo, gan ekonomisko ietekmi, gan bibliotēku vērtību un sabiedrības uzticēšanos bibliotēkām un to sniegtajiem pakalpojumiem. Pētījumos tika veiktas gan reprezentatīvas Latvijas iedzīvotāju aptaujas, gan arī bibliotēku vadītāju un darbinieku aptaujas un fokusgrupu diskusijas ar iedzīvotājiem. Šie ietekmes pētījumi rāda, ka tā īstenošanas laikā ir pieaudzis gan aktīvo publisko

bibliotēku lietotāju skaits, gan arī apmeklēšanas biežums. Iedzīvotāji visvairāk izmanto iespēju paņemt uz mājām lasīšanai grāmatas, bet ievērojami pieaudzis ir interneta lietotāju skaits bibliotēkās (“Latvijas publisko bibliotēku”, 2012).

2009. gadā Latvijas valsts un Bila un Melindas Geitsu fonda līdzfinansētā Latvijas pašvaldību publisko bibliotēku attīstības projekta “Trešais tēva dēls” ietvaros tapis pētījums „**Pašvaldību publiskās bibliotēkas: vērtība, uzticēšanās un apmierinātība ar pakalpojumiem**”, kura pasūtītājs ir v/a Kultūras informācijas sistēmas (KIS), un pētījumu veica LU Sociālo un politisko pētījumu institūts.

Pētījumā izvirzīti mērķi noskaidrot pašvaldību publisko bibliotēku pakalpojumu vērtību sabiedrībā kopumā un pašvaldību līmenī, uzticēšanās līmeni bibliotēkām, bibliotekāriem un bibliotēkās iegūtai informācijai un noskaidrot bibliotēku lietotāju apmierinātību ar bibliotēku sniegtajiem pakalpojumiem. Pētījumā izmantotas šādas metodes: 1. veikta iedzīvotāju aptauja pēc stratificētās nejaušās izlases, aptaujājot 1064 iedzīvotājus vecumā no 15 līdz 74 gadiem; 2. organizētas fokusgrupu diskusijas – piecas pilsētās un piecas laukos, iekļaujot 98 personas no dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām, gan bibliotēku lietotājus, gan neliototājus; 3. informācijas ekoloģijas kartēšanas metode (“Pētījuma “Pašvaldību publiskās bibliotēkas”, 2009).

Pētījuma rezultāti liecina, ka pašvaldību finansētos kultūras un brīvā laika pavadīšanas pakalpojumus (t. sk. muzejus, publiskās bibliotēkas, kultūras namus u. c.) pēdējo 12 mēnešu laikā izmantojuši 59 % respondentu. Šie pakalpojumi starp citiem pašvaldības pakalpojumiem ir ceturtajā vietā. Pašvaldību publiskās bibliotēkas pēdējo 12 mēnešu laikā izmantojuši 33,6 % respondentu, bet 23 % respondentu publisko bibliotēku apmeklē regulāri, t.i., vismaz vienu reizi mēnesī vai biežāk. Sievietes apmeklē bibliotēkas biežāk nekā vīrieši. Vajadzība pēc saskarsmes ar cilvēkiem bibliotēkā ir izteiktāka vecāku respondentu vidū – 55–74 gadu vecumā tādu respondentu bija aptuveni trešdaļa. 92 % respondentu ir apmierināti vai drīzāk apmierināti ar pašvaldības bibliotēku darbu (“Pētījuma “Pašvaldību publiskās bibliotēkas”, 2009).

Visvairāk pieprasīti ir bijuši tradicionālie bibliotēku pakalpojumi – 79 % lietotāju ņēmuši uz mājām grāmatas vai žurnālus, 54 % – lasījuši uz vietas bibliotēkā, 47 % – lūguši bibliotekāru konsultācijas. Salīdzinoši maz tikuši izmantoti bibliotēku piedāvātie tiešsaistes pakalpojumi, piemēram, informācijas meklēšana elektroniskajos katalogos (16 %) un tiešsaistes datubāzes (13 %). 93–98 % respondentu (atkarībā no pakalpojuma veida) bijuši apmierināti vai drīzāk apmierināti ar to kvalitāti, augstu vērtēti ir arī bibliotēku piedāvātie kursu un apmācību pakalpojumi (“Pētījuma “Pašvaldību publiskās bibliotēkas”, 2009).

Kas attiecas uz grāmatu lasīšanu, visbiežāk respondenti pēdējo trīs mēnešu laikā ir paņēmuši vienu vai divas grāmatas, bet diezgan liels ir arī to respondentu daudzums, kuri paņēma sešas un vairāk grāmatas vai nepaņēma nevienu grāmatu. Vairums no pašvaldību publisko bibliotēku lietotājiem grāmatas izmanto tikai paši. 34 % respondentu norādīja, ka grāmatas izmanto ģimenes locekļi, bet 5 % respondentu norādīja, ka grāmatas izmanto arī draugi un paziņas. 47 % no respondentiem grāmatu bibliotēkā atrod paši, 40 % jau pirms ierašanās bibliotēkā zina autora vai grāmatas nosaukumu, bet 13 % respondentu grāmatas iesaka bibliotekārs. Tātad jāsecina, ka grāmatu izvēlē noteicošais tomēr ir nevis bibliotekāra padoms, bet drīzāk paša apmeklētāja izvēle un zināšanas. Daļa respondentu atzīst, ka neizjūt vajadzību lasīt grāmatas (viņiem ir citi brīvā laika pavadīšanas veidi; viņi neuzskata, ka grāmatas palīdzētu labāk saprast cilvēkus; uzskata, ka grāmatas nevar palīdzēt risināt lietišķus sadzīves jautājumus). Daudzi respondenti norāda, ka aizņemas grāmatas no paziņām, ka tās ir saņēmuši tās kā dāvanas vai nopirkuši ("Pētījuma "Pašvaldību publiskās bibliotēkas", 2009).

Kopumā iedzīvotāji uzticas pašvaldību publisko bibliotēku sniegtajai informācijai. Respondenti norāda, ka saņēmuši nepieciešamo informāciju uzzīņu dienestos (66 % respondentu), izglītības iestādēs (54 % respondentu) un pašvaldību publiskajās bibliotēkās (52 % respondentu). Taču informācijas ekoloģijas kartēšanas rezultāti rāda, ka iedzīvotāji, meklējot atbildes uz ikdienā risināmiem jautājumiem, izmanto informācijas avotus šādā secībā: vispirms izmanto personiskos tīklus (vairāk kā 66 % respondentu iedzīvotāju aptaujā; fokusgrupu diskusijās – 37 %), otrajā vietā ir internets (57 % respondentu iedzīvotāju aptaujā; fokusgrupu diskusijās – 52 %), bet trešajā vietā – laikraksti un žurnāli. Internets visbiežāk ticis izmantots mājās, bibliotēkās to izmantojuši tikai 9 % aptaujāto respondentu un 4,3 % fokusgrupās. Var secināt, ka iedzīvotājiem ir svarīgi informāciju iegūt ātri un vislabāk – mājās. 33 % respondentu uzskata, ka bibliotēkā iegūtā informācija nekad nav jāpārbauda ("Pētījuma "Pašvaldību publiskās bibliotēkas", 2009).

2011. gadā tika veikts pētījums "**Latvijas publisko bibliotēku ekonomiskā vērtība un ietekme**". Pētījuma veicēji – tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS, sadarbojoties ar SIA "Ernst & Young Baltic". Pētījumā izmantota kontingenta metode, kas paredz iegūt vērtējumu par pakalpojumu vai preci, kas reāli netiek pirkti vai pārdoti – šajā gadījumā tie ir publisko bibliotēku pakalpojumi, kas iedzīvotājiem ir bezmaksas. Šāds iedzīvotāju novērtējums bibliotēku pakalpojumiem tika iegūts reprezentatīvā iedzīvotāju aptaujā, iekļaujot gan maksātgatavības, gan kompensācijas saņemšanas gatavības veida jautājumus. Iegūtie rezultāti rāda, ka publisko

bibliotēku sniegtie pakalpojumi ik gadu rada netiešos ieguvumus sabiedrībai 9,8 miljonu latu apmērā, bet ieguvumu un izmaksu attiecība gadā ir 1,96 ("Latvijas publisko bibliotēku", 2012, 48. lpp.).

2018. gadā tika veikts **"Pētījums par Latvijas iedzīvotāju grāmatu lasīšanas paradumiem"**, ko pasūtīja Latvijas Grāmatizdevēju asociācija un izpildīja Latvijas Kultūras akadēmijas Zinātniskās pētniecības centrs.

Pētījuma mērķis bija noskaidrot Latvijas iedzīvotāju grāmatu lasīšanas paradumus, to veidošanos un ietekmējošos faktorus. Tika izvirzīti šādi pētījuma jautājumi: 1. Kādi grāmatu lasīšanas paradumi ir raksturīgi Latvijas iedzīvotājiem? 2. Kā atšķiras grāmatu lasīšanas paradumi dažādās sociāldemogrāfiskajās grupās? 3. Kā veidojas grāmatu lasīšanas paradumi un kādi faktori šo procesu ietekmē? 4. Kāda ir iedzīvotāju attieksme pret grāmatu lasīšanu? Pētījumu ievadīja priekšizpēte – tika veiktas padziļinātās intervijas ar grāmatniecības nozares ekspertiem, kuri ikdienā tiešā veidā saskaras ar grāmatu lasītājiem. Pētījuma metodoloģija balstījās jaukta tipa pētniecības metožu izmantošanā un kombinēšanā:

1. Tika veikta kvantitatīva Latvijas iedzīvotāju grāmatu lasīšanas paradumu izpēte ar aptaujas palīdzību, sasniedzot 1010 respondentu izlasi vecumā no 15 līdz 74 gadiem.

2. Tika veikta kvalitatīva viedokļu izpēte ar grāmatu lasītājiem, izmantojot fokusgrupu diskusijas ar atsevišķu mērķgrupu pārstāvjiem: humanitāro zinātņu studenti, eksakto un sociālo zinātņu studenti un strādājošie ar augstāko izglītību un vidējiem/augstiem ienākumiem. Kopumā tika veiktas trīs diskusijas un tajās kopā piedalījās 20 respondenti.

3. Tika veikta kvalitatīva viedokļu izpēte ar grāmatu nelasītājiem, izmantojot padziļinātās intervijas. Kopumā tika veiktas sešas intervijas (Latvijas Kultūras akadēmija, 2018).

Šajā pētījumā jau tiek iezīmēti konkrētu lasītāju tipu portreti:

1. Latvijas tā brīža tipiskais grāmatu lasītājs bija sieviete vecuma grupā 15–18 un 19–24 gadi; Rīgas iedzīvotāja ar augstāko izglītību vai vēl studē; pēc nodarbošanās skolniece vai studente; ģimenē runā vienlīdz daudz gan krievu, gan latviešu valodā; ir krievu tautības; ienākumi ir virs EUR 571.

2. Grāmatu nelasītāji vairāk bijuši vīrieši, vecuma grupa 51–65 gadi, lauku iedzīvotāji, tie, kuriem izglītība ir vidējā vai arodizglītība un zemāka, tie, kuri ir bezdarbnieki vai meklē darbu, kuri ģimenē runā latviešu valodā, pēc tautības ir latvieši un kuru ienākumi ir līdz 170 EUR.

3. Grāmatu lasītāju paradumu veidošanos ietekmē dažādi faktori, taču ģimenes un formālās izglītības nozīme tiek atzīta par visbūtiskāko.

4. Dati liecina, ka aptuveni puse jeb 52 % no visiem Latvijas iedzīvotājiem vismaz reizi mēnesī vai biežāk izlasa kādu grāmatu.

5. 38 % Latvijas iedzīvotāji ir raksturojami kā bieži lasītāji, kas lasa grāmatu ne retāk kā 1–2 reizes nedēļā.

6. Latvijas iedzīvotāju vidū iecienītākais grāmatu veids/saturs ir daiļliteratūra (vēsturiskie, romantiskie un kriminālromāni) un vēsturiskā literatūra.

7. Dzimums nosaka atšķirības grāmatu satura un veida izvēlē – vīriešu intereses ir koncentrētākas, viņi ir konkrētāki grāmatu satura/žanra izvēlē, savukārt sievietes intereses ir daudzveidīgākas un izkļaidētākas – tiek lasītas dažāda veida grāmatas.

8. Grāmatu izvēles atšķirības novērojamas lauku un konkrētu pilsētu iedzīvotājiem – rīdnieki vairāk par citu pilsētu un lauku iedzīvotājiem lasa mākslas albumus, profesionālās izaugsmes un bērnu grāmatas. Lauku iedzīvotājiem ir lielāka interese par ceļojumu grāmatām un romantiskajiem romāniem.

9. Pēc aptaujas datiem secināts, ka ir tādi grāmatu žanri/saturs, kas interesē konkrētu iedzīvotāju vecuma grupu vai tam ir tieša korelācija ar iedzīvotāju vecuma pieaugumu vai samazinājumu:

- a. interese par vēsturiskajiem romāniem palielinās līdz ar iedzīvotāju vecumu;
- b. interese par romantiskajiem romāniem visvairāk ir vecuma grupā 66–74 gadi;
- c. pieaugot iedzīvotāju vecumam, samazinās interese par fantāzijas romāniem;
- d. profesionālās izaugsmes grāmatas ir aktuālas tiem iedzīvotājiem, kuri strādā, bet jauniešiem un senioriem tās maz interesē;
- e. interese par ceļojumu grāmatām pieaug, palielinoties iedzīvotāju vecumam;
- f. vislielākā interese par mākslas albumiem ir senioriem vecuma grupā 66–74 gadi;
- g. reliģiskā literatūra sāk interesēt iedzīvotājus, sākot ar 26 gadiem;
- h. lauku iedzīvotājus vairāk nekā citu pilsētu iedzīvotājus interesē romantiskie romāni un ceļojumu grāmatas (Latvijas Kultūras akadēmija, 2018).

Grāmatu lasītāji norāda, ka vēlas grāmatās iepazīt jaunus tēlus, iepazīt sevi, gūt emocijas. Arī starp grāmatu lasītājiem kā viens no nelasīšanas iemesliem parādās laika trūkums, kas tiek saistīts ar aktīvo dzīvesveidu, apkārtējo vidi un tehnoloģiju klātesamību. Grāmatu lasītājiem raksturīga gandarījuma sajūta par piederību sabiedrības slānim, kuram grāmatu lasīšana ir svarīga un aktuāla. Grāmatu nelasītāji savukārt pauž viedokli, ka grāmatu lasīšanas loma ir samazinājusies, norādot, ka tas saistāms ar tehnoloģisko progresu. Atsevišķos gadījumos nelasītāji lasīšanu kā

brīvā laika pavadīšanas veidu saista ar mēģinājumiem izvairīties no realitātes (Latvijas Kultūras akadēmija, 2018).

Bibliotēku darba pētījumi un kultūras patēriņa un pieejamības pētījumi Latvijā no 2000. gada (piemēram, “Bibliotēku ekonomika”, 2000) līdz šim laikam, kas iekļauj arī datus par bibliotēku apmeklējumu un grāmatu un lasīšanas popularitāti sabiedrībā, apkopoti *Culturelab* tīmekļvietnē. *Culturelab* jeb kultūras laboratorija “[...] ir nevalstiska organizācija, kas dibināta 2005. gadā ar mērķi veicināt ilgtspējīgu sabiedrības sociālo un ekonomisko attīstību, stratēģiski un inovatīvi izmantojot kultūras resursus” (“Par Culturelab”, b.g.). Pētījuma laikā šajā resursā bija pieejami bibliotēku darba pētījumi no 2000. gada līdz 2011. gadam un atkārtoti kultūras patēriņa un pieejamības pētījumi, kas ietver arī bibliotēku darba un lasīšanas datus, no 2001. gada līdz 2022. gadam.

2018. gada kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījumā ir ietvertas ziņas par grāmatu lasīšanu, bibliotēku apmeklēšanu un iedzīvotāju brīvā laika pavadīšanas paradumiem. Tur redzams, ka 2008. gadā grāmatas lasa 65 %, bet 2018. gadā 48 % respondentu. Grāmatu lasīšana minētajā desmitgadē vīriešu un sieviešu vidū samazinājusies vienlīdzīgi, bet visvairāk samazinājusies respondentiem vecuma grupās 35–44 un 45–54 gadi respondentiem ar augstāko un vidējo speciālo izglītību, vairāk skarot citas Latvijas pilsētas (izņemot Rīgu), vislielākais kritums ir Latgalē. Brīvā laika pavadīšanā pirmajā vietā minēta televīzija, video, filmas, otrajā vietā minētas grāmatas. Lasīšana internetā un e-grāmatu lasīšana ir 13. vietā (“Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2018).

Ja 2014. gadā bibliotēkas apmeklētāji 41 % respondentu, tad 2018. gadā – 34 %. Vīrieši apmeklē bibliotēkas mazāk, sievietes vairāk. Visvairāk samazinājies bibliotēku apmeklētāju skaits vecumā grupā 35–44 gadi, bet ievērojami palielinājies vecuma grupā 15–24 gadi. Cilvēki ar vidējo un arodizglītību bibliotēkas apmeklē mazāk, ar pamatizglītību un augstāko izglītību – vairāk. Bibliotēku apmeklējums palielinājies grupās ar ikmēneša ienākumiem 200–299 un 300–399 eiro, citās grupās mazliet samazinājies. Bibliotēku apmeklējums pieaudzis laukos un Vidzemes reģionā, bet visvairāk samazinājies Rīgā, Pierīgā un Kurzemē (“Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2018).

Jāņem vērā, ka **2020. gada kultūras patēriņa un līdzdalības pētījuma** rezultātus ietekmēja Covid-19 pandēmijas ierobežojumi, arī pētāmās kategorijas formulējums atšķiras, tādēļ ir grūti salīdzināt – tā, piemēram, 2018. gadā apgalvojums “*lasu grāmatas*” ar 48 % ierindojies piektajā vietā starp citiem kultūras patēriņa veidiem, bet 2020. gadā apgalvojums “*pabeidzu lasīt grāmatu*” ar 28 % ierindojies trešajā vietā. Ja abus šos formulējumus var attiecināt uz grāmatu

lasīšanas intensitāti sabiedrībā, tad jāsecina, ka tā ir redzami samazinājusies – 2008. gadā tie bija 65 % grāmatu lasītāju, 2018. gadā 48 %, bet 2020. gadā 28 % grāmatu lasītāju. Vīriešu vidū grāmatu lasīšana joprojām samazinās, sieviešu vidū tā pieaug. Vislielākais kritums vērojams vecuma grupās 35–44 un 65–75 gadi un cilvēkiem ar pamatizglītību, bet lasīšanas pieaugums vērojams vecuma grupās 55–64 un 25–34 gadi un ar augstāko izglītību, neliels pieaugums arī vecuma grupā 15–24 gadi. Grāmatas iecienījuši Rīgas iedzīvotāji, un arī laukos lasīšanas intensitāte ir nedaudz augusi, vislielākais grāmatu lasīšanas samazinājums vērojams citās Latvijas pilsētās, visvairāk Zemgalē un Latgalē. Interessants ir fakts, ka grāmatas vairāk ciena ģimenēs ar 1–3 bērniem, bet intereses samazināšanās vērojama ģimenēs bez bērniem un ģimenēs, kur ir vairāk par 4 bērniem (“Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2020).

2018. gadā bibliotēku apmeklētāji bija 34 %, bet 2020. gadā – 25 % no iedzīvotājiem. Tāpat kā iepriekš vīriešu vidū apmeklējumu skaits krītas, sieviešu – palielinās. Bibliotēku apmeklējums visvairāk samazinājies vecuma grupā 55–64, mazliet arī vecuma grupās 45–54 un 65–75 gadi, bet vislielākais apmeklējuma pieaugums vērojams vecuma grupās 15–24 un 25–34 gadi. Bibliotēkas vairāk apmeklē respondenti ar augstāko izglītību, bet mazāk – ar arodizglītību. Salīdzinot ar ikmēneša ienākumu līmeni, bibliotēku apmeklējums pieaudzis grupā 300–399 eiro, citās grupās krities, visvairāk grupā līdz 199 eiro mēnesī. Apmeklējums pieaudzis laukos, Vidzemē, arī Pierīgā, bet ievērojami krities Kurzemē un arī Latgalē. Čaklāki bibliotēku apmeklētāji ir no lielākām ģimenēm un ģimenēm ar bērniem (“Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2020).

Ar 2020. gadu datēts arī pētījums **“Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi”**, ko pasūtījusi Kultūras ministrija, bet realizējuši biedrība “Laikmetīgās kultūras nevalstisko organizāciju asociācija”, domnīca Providus un biedrība “Ascendum”.

Pētījumā tika izmantotas eksperimentālas un iesaistošas metodes, proti, tas bija vienas dienas pasākums, kurā tika pulcēti īpaši atlasīti 30–40 dalībnieki, kuri pārstāvēja gan dažādas vecuma grupas, gan dažādus Latvijas reģionus, un starp kuriem bija dalībnieki, kas Latvijas kultūras norisēs dažādu iemeslu dēļ ir bijuši mazāk iesaistījušies. Šajā dienā dalībnieki aizpildīja anketas, piedalījās fokusgrupu un “prāta vētras” diskusijās (“Kultūras pieejamība Latvijā”, 2020).

Šī pētījuma pārskatā par lasīšanu, grāmatām un bibliotēku apmeklēšanu atrodami šādi galvenie rezultāti:

1. Priekšstatos par brīvā laika pavadīšanu respondentiem lasīšana un grāmatas vispirms asociējas ar atpūtu, tikai tad ar kultūru, un ierindojas septītajā vietā, taču vairāki respondenti to uzskata par mākslu un izklaidi. Bibliotēku apmeklējums brīvā laika kultūras

norišu reitingā parādās devītajā vietā vairāk kā kultūras norise, taču daudzi respondenti to atzīmējuši kā atpūtas pasākumu. Audiogrāmatu un radiolugu klausīšanās ierindojas 15. vietā vairāk kā atpūta.

2. Izpildot trīs secīgas anketas, noskaidrota respondentu vidējā interese par dažādām brīvā laika pavadīšanas iespējām. Šeit 20 norišu tabulā ceturtajā vietā ierindojas interese klausīties audiogrāmatas un radiolugas, septītajā vietā – grāmatu lasīšana mājās, 12. vietā – bibliotēkas apmeklējums.
3. Kā iemesls, kādēļ respondenti maz lasa grāmatas, maz klausās audiogrāmatas vai neapmeklē kultūras un mākslas pasākumus, tika minēts laika trūkums un liela darba slodze, kā arī citas alternatīvas brīvā laika pavadīšanai, tostarp televīzijas skatīšanās, filmu straumēšanas platformu un sociālo tīklu lietošana.
4. Vairāki respondenti norāda, ka grāmatas ir pārāk dārgas, tādēļ pērk tās uz atlaidēm, ņem bibliotēkā vai aizņemas no citiem cilvēkiem, kā arī pērk tās citās valodās, jo tā ir lētāk.
5. Respondenti neuzskata grāmatu lasīšanu un bibliotēkas apmeklēšanu par *elitāru* pasākumu (grāmatu lasīšana ierindojas 10. vietā, bet bibliotēkas apmeklējums pēdējā – 20. vietā) (“Kultūras pieejamība Latvijā”, 2020).

Pētījumā skatīta arī informācijas pieejamība par kultūras norisēm. Informācija par grāmatām novērtēta kā pietiekama, nosaukti daudzveidīgi informācijas ieguves avoti (internets, sociālie tīkli, domubiedru grupas internetā, kultūras jaunumi televīzijā, avīzes un žurnāli, citi cilvēki, vides un grāmatu veikalu reklāmas). Par audiogrāmatām runājot, informācijas pietrūkst, un nosauktas ir tikai reklāmas internetā, tāpat bibliotēkām kā informācijas ieguves avots par to pakalpojumiem nosauktas tikai vēstkopas. Ieteiktie risinājumi: bibliotēku popularizēšana, lasīšanas pieraduma veidošana, iespēja izmēģināt audiogrāmatas (“Kultūras pieejamība Latvijā”, 2020).

Ir nosaukti iemesli, kādēļ informācija par kultūras norisēm un iespējām nerasniedz sabiedrību: valodas barjera, informācijas pārsātinājums, informācijas izplatīšana tikai vienā kanālā, nav domāts par informāciju cilvēkiem ar īpašām vajadzībām un arī par skolēniem ārpus formālās skolas vides informācijas (“Kultūras pieejamība Latvijā”, 2020). Šajā kontekstā interesants ir formulējums *“pašpietiekamās kopienas, kuras šķiet neieinteresētas paplašināt auditoriju”*, ko ilustrē citāts no respondenta teiktā: *“Ja esi ierastajā vidē, tu zini piedāvājumu, pārējie nezina”* (“Kultūras pieejamība Latvijā”, 2020, 42. lpp.).

2022. gadā pēc Kultūras ministrijas pasūtījuma Latvijas Kultūras akadēmija un pētījumu centrs SKDS veica pētījumu **“Kultūras aktivitātes barometrs: kultūras patēriņa un līdzdalības pētījums”**, izmantojot tādas metodes kā aptauja, intervijas un fokusgrupu diskusijas.

Šajā pētījumā redzams, ka bibliotēku apmeklējums no 25 % 2020. gadā krities uz 21 % 2022. gadā, bet jāņem vērā, ka šī pētījuma rezultātus ietekmējuši Covid-19 pandēmijas ierobežojumi (“Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022).

Vīriešu vidū bibliotēkas apmeklētāju skaits ir nedaudz krities, bet sieviešu – pieaudzis. Vislielākais pieaugums vērojams vecuma grupā 15–24 gadi, nedaudz palielinājies arī grupā 55–64 gadi, citās vecuma grupās samazinājies. Bibliotēku apmeklējuma pieaugums vērojams grupās ar pamatizglītību un augstāko izglītību, citās ir samazinājies. Palielinājušies rādītāji ienākumu grupās līdz 299 eiro mēnesī un 500–599 eiro mēnesī, citās ienākumu grupās samazinājies. Ievērojams pieaugums vērojams lauku teritorijās, tikpat ievērojams kritums – Rīgā. Bibliotēku apmeklējums Pierīgā, Vidzemē, Latgalē palielinājies, Zemgalē – samazinājies. Lielākās ģimenēs un ģimenēs ar bērniem līdz 18 gadiem bibliotēku apmeklējums ir audzis (“Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022).

Brīvā laika aktivitātēs grāmatu lasīšana ieņem 10. vietu (2018. gadā – otro vietu). Jautāti par izmaiņām, 13 % grāmatu lasītāju norāda, ka lasa biežāk, 38 % – ka tikpat, cik iepriekš. Drukātās un elektroniskās grāmatas ir lasījuši 29 % respondentu. Vīriešu lasītāju skaits ir krities, sieviešu – pieaudzis. Lasītāju vairāk ir vecuma grupās 15–24 un 55–64 gadi. Lasītāju skaits ir audzis to respondentu vidū, kam ir augstākā izglītība un augstāki mēneša ienākumi. Vairāk grāmatas ir lasījuši Rīgā, Pierīgā un Vidzemē, mazāk – Zemgalē un Latgalē. Mazliet audzis to respondentu skaits, kas izmantojuši bibliotēku elektroniskos katalogus un abonētās datu bāzes, kā arī to cilvēku skaits, kas lasa tiešsaistes rakstus un blogus, lasa e-grāmatas tiešsaistē vai tās lejuplādē lasīšanas ierīcēs (“Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022).

Pieaudzis ir to cilvēku skaits, kas seko līdzī notikumiem digitālajā vidē, piemēram, no 14 % 2018. gadā līdz 31 % 2022. gadā audzis sekotāju skaits kultūras iestāžu (bibliotēku, muzeju, teātru u.c.) profiliem sociālajos medijos, no 9 % līdz 24 % – šo iestāžu tīmekļa vietņu apmeklētāju skaits. 19 % respondentu norāda, ka vēlas vairāk informācijas par kultūras pasākumiem (“Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022).

Secinājumi

Latvijas izpētes pakāpes pārskatā iekļauti 16 kultūras patēriņa un līdzdalības, lasīšanas un publisko bibliotēku darbības pētījumi un statistikas pārskati no 1924. gada līdz 2022. gadam. Aplūkotie pētījumi un statistikas apkopojumi tapuši gan pirmās Latvijas brīvvalsts periodā, gan Padomju Latvijā, gan Latvijā laikā, kad tā vēl nebija uzņemta ES, gan pēc uzņemšanas 2004. gadā: četri 20. gadsimta 20. un 30. gadu pētījumi un statistika, trīs padomju perioda pētījumi no 60. gadu vidus, 70. gadiem un 80. gadu sākuma, viens 90. gadu beigu pētījums un astoņi pētījumi no 2000. gada līdz 2022. gadam.

20. gadsimta 20. un 30. gadu pētījumi un statistikas apkopojumi sniedz priekšstatu par lasīšanas un publisko bibliotēku pakalpojumu izmantošanas aktivitāti tā laika Latvijas sabiedrībā un par jaunizveidotā publisko bibliotēku tīkla attīstības un darbības dinamiku.

Pēckara periodā aktīva lasīšanas un bibliotēku darba izpēte atsākas 60. gados. Padomju laika pētījumiem raksturīga rūpīgi plānota metodoloģija un liels respondentu aptvērums, un tie vērsti uz bibliotēku ieguldījuma stiprināšanu vispusīgi attīstīta padomju pilsoņa tapšanā.

90. gadu beigās un 21. gadsimta sākumā lasīšanas un bibliotēku darbības pētījumi vairāk saistās ar sociālekonomiskajām pārmaiņām Latvijā un gatavošanos informācijas tehnoloģiju ienākšanai bibliotēkās.

Jaunākajos pētījumos vairāk uzsvērta vajadzība noskaidrot bibliotēku ieguldījumu un atdevi sabiedrības attīstībā kopumā, aktualizējas jautājums, kā informācijas tehnoloģiju laikmetā mainās sabiedrības informācijas iegūšanas un lasīšanas paradumi un kādai jābūt bibliotēku lomai šajā kontekstā, un tiek meklētas atbildes, kāda ir bibliotēku un grāmatu lasīšanas vieta mainīgajās sabiedrības interesēs.

Pētījumos, kas veikti no 2020. gada līdz 2022. gadam, rezultātus ietekmē Covid-19 pandēmijas ierobežojumu sekas.

Izpētes pakāpē ietvertajos pētījumos pārsvarā izmantota kvantitatīva vai jaukta tipa pētījuma stratēģija un daudzveidīgas pētījumu metodes: aptauja (13), statistikas analīze (7), dažādu materiālu un dokumentu analīze (7), intervijas (5), fokusgrupu diskusijas (5), informācijas ekoloģijas kartēšanas metode (1) un diskusija/prāta vētra (1).

Izpētes pakāpē apskatītajos pētījumos, neraugoties uz aptverto gandrīz simts gadu laika periodu, var saskatīt vienojošus jautājumus, kas nodarbinājuši pētniekus visos laikos līdz mūsu dienām:

- bibliotēku tīkls un lasītāju sastāvs (dzimums, vecums, sociālās grupas, nodarbošanās);
- bibliotēku krājumu lielums, sastāvs, kvalitāte, darbības rādītāji;
- lasīšanas un bibliotēku pakalpojumu izmantošanas intensitāte un iemesli;
- bibliotēkas vieta kopienas dzīvē;
- bibliotēku darbības ekonomiskais aspekts;
- lasāmvielas popularitātes kritēriji (žanrs, temats, autors, tautība, laikmets u. c.);
- iedzīvotāju lasīšanas mērķi, vajadzības, intereses un to izmaiņas dažādu apstākļu iespaidā;
- lasīšanas vieta cilvēku brīvā laika pavadīšanas paradumu vidū, lasīšanu un nelasīšanu ietekmējošie faktori;
- lasīšanas un bibliotēku pakalpojumu popularitāte (publicitāte) sabiedrībā, kādi faktori to ietekmē;
- grāmatu loma, to izplatība un pieejamība sabiedrībā kopumā;
- iedzīvotāju mājas bibliotēkas;
- jaunākajos pētījumos: lasīšanas paradumu izmaiņas, grāmatu lasīšanas un bibliotēku apmeklēšanas vieta kultūras norišu laukā, tehnoloģijas, informācijas pārsātinājums un visu šo iepriekšminēto komponentu mijiedarbība.

Pasaules tendences lasīšanas izpētē

Lasīšanas pētījumi ir ļoti daudzveidīgi: tie izzina lasīšanas apjomus (cik daudz lasa, piemēram, cik grāmatu kādā noteiktā laika periodā), salīdzina drukātu un digitālu tekstu lasīšanas stratēģijas un paradumus, mijiedarbības lomu ar “lasīšanas ierīci” (grāmatu, e-grāmatu lasītāju, viedierīci u. tml.), analizē lasīšanas kognitīvos aspektus (piemēram, tekstu saprašanu) un lasīšanas ietekmi uz cilvēku un sabiedrību, kā arī novērtē aktivitātes lasīšanas veicināšanai. Šajā apakšnodaļā izlases veidā sniegts ieskats jaunākajos (pamatā – pēdējos piecos gados) publicētajos pētījumos.

Pieaugušo lasīšanas pētījumi tiek veikti regulāri – gan izzinot situāciju valstīs kopumā (piemēram, EUROSTAT salīdzinošie pētījumi par lasīšanas daudzumu un biežumu ES valstīs), gan pievēršot uzmanību izmaiņām un problēmām konkrētās valstīs, piemēram, ikgadēji lasīšanas pētījumi Apvienotajā Karalistē.

2022. gada EUROSTAT pētījumā secināts, ka, salīdzinot pa vecuma grupām un dzimumiem, ES valstīs visvairāk lasīja jauni cilvēki vecumā no 16 līdz 29 gadiem (60,1 %) un sievietes (60,5 %). Visvairāk 2022. gadā lasītas grāmatas Luksemburgā (75,2 %), Dānijā (72,1 %), Igaunijā (70,7 %), Zviedrijā (70 %) un Somijā (70 %) Savukārt tikai 50 % Latvijas iedzīvotāji ir izlasījuši no vienas līdz vairāk par 10 grāmatām. Latvijas rādītāji atbilst ES vidējiem rādītājiem. Ārpus ES valstīm ar augstiem rādītājiem izceļas Norvēģija un Šveice. Norvēģijā arī nedaudz vairāk kā 70 %, bet Šveicē – 80 % iedzīvotāju ir izlasījuši no vienas līdz vairāk par 10 grāmatām pēdējo 12 mēnešu laikā (“Younger people and women”, 2024).

47,2 % ES valstu iedzīvotāju 2022. gadā nebija izlasījuši nevienu grāmatu pēdējo 12 mēnešu laikā. Visaugstākais nerasītāju skaits (52,9 %) bija vecuma grupā 65+. Galvenais nerasīšanas iemesls – intereses trūkums (51,3 %) (“Living conditions in Europe”, 2024).

EUROSTAT pētījumā grāmatu lasīšana tiek aplūkota kontekstā ar dzīves apstākļiem un apmierinātību ar dzīvi un dzīves kvalitāti. Lasīšanas saistību ar dzīves kvalitāti savā grāmatā “Lasu, tātad esmu: 10 iemesli, lai lasītu grāmatas digitālajā laikmetā” analizē arī Ļubļanas Universitātes profesors Miha Kovāčs (*Miha Kovač*), secinot, ka “*valstis ar attīstītāku lasīšanas kultūru parasti ir inovatīvākas un laimīgākas nekā tās, kurās lasīšanas kultūra atpaliek*” (Kovāčs, 2024, 93. lpp.).

Apvienotajā Karalistē lasīšanas pētījumi ir ikgadēji. Tos organizē Lasīšanas aģentūra (*The Reading Agency*), veicot iedzīvotāju aptauju, lai noskaidrotu lasīšanas paradumus un lasīšanas barjeras. 2024. gada pētījumā tika pievērsta uzmanība lasīšanas ietekmei uz veselību un labbūtību, personības attīstību, lasīšanas lomas ģimenē ietekmi uz lasīšanu mūža garumā (*The Reading Agency*, 2024). Dažas atziņas no pētījuma: tikai puse – 50 % iedzīvotāju (salīdzinot ar

2015. gadu – skaits samazinājies par 8 %) – lasa regulāri izklaidei. Vecuma grupā 16–24 gadi – ceturtdaļa nekad nav bijuši regulāri izklaides lasītāji. Galvenās lasīšanas barjeras ir šādas: grūtības koncentrēties (28 %), grāmatu neizlasa līdz beigām (30 %), lasīšana ir grūta darbība (jauno cilvēku vidū – 22 %). Vecuma grupā no 16 līdz 34 gadiem (jaunie pieaugušie) kā barjeras lasīšanai min: patikas trūkumu (55 %), grūtības koncentrēties lasīšanai (42 %), grūtības atrast saistošu saturu (39 %). Nelasītāji kā iemeslus min saistoša, interesanta satura atrašanas problēmas, laika trūkumu un aizraušanos ar sociālo mediju lietošanu un dažādus citus dzīves notikumus, tai skaitā arī veselības problēmas. Pētījumā arī secināts, ka tie, kas regulāri lasa, ir apmierinātāki ar dzīvi, viņiem ir augstāka subjektīvā labbūtība, labāks miegs, viņi ir radošāki, empātiskāki, spējīgāki labāk koncentrēties, salīdzinot ar maz lasošiem vai nelasošiem (The Reading Agency, 2024).

Liela uzmanība iedzīvotāju lasīšanai tiek pievērsta arī Somijā, īpaši rakstpratības un lasītprasmes attīstībai. Somija, līdzīgi kā citas Ziemeļvalstis¹, ir uzskatāma par valsti ar augstu lasīšanas kultūru un pozitīvu attieksmi pret lasīšanu, kas vēsturiski veidojusies un nostiprinājusies sabiedrībā (Hiidenmaa et al., 2024). Tomēr arī Somijā vērojama grāmatu lasīšanas samazināšanās, piemēram, 2017. gadā tikai 13 % somu pusgada laikā bija izlasījuši 10 grāmatas, kamēr 2002. gadā tādu bija 25 % (“10 facts about reading”, 2024). Galvenie nelasīšanas iemesli – nespēja koncentrēties lasīšanai (71 %), lasīšanas prieka samazināšanās, kā arī televīzijas un filmu skatīšanās kā biežāki brīvā laika pavadīšanas veidi. Pamatojoties uz vairāk nekā 50 pētījumu analīzi, Somijas Lasīšanas centrs izstrādājis 10 faktus par lasīšanu, kas kalpo kā vadlīnijas lasītprasmes (rakstpratības) un lasīšanas veicināšanai. Vecāku, skolu un *bibliotēku loma ir minēti kā nozīmīgi faktori lasīšanas veicināšanai* (“10 facts about reading”, 2024).

Vērts arī atzīmēt, ka Ziemeļvalstu Ministru padome 2024. gadā ir publicējusi kultūras politikas dokumentu – Valdības iniciatīvas, lai veicinātu bērnu un jauniešu lasītprasmi un interesi par lasīšanu Ziemeļvalstīs (*Government Initiatives to Increase Reading and Interest in Reading Among Children and Young People in the Nordic Countries*) (Nordic Council of Ministers, 2024), kurā norādīts, ka katras Ziemeļvalsts kultūras un/vai izglītības politikas dokumentos lasīšanas veicināšana tieši bērnu un jauniešu vidū ir valsts līmeņa programma/aktivitāte. Galvenās institūcijas tās īstenošanai ir skolas un bibliotēkas (skolu bibliotēkas, publiskās bibliotēkas).

Pēdējo gadu laikā pētījumi bijuši saistībā ar lasīšanu **COVID-19 ierobežojumu** laikā (piemēram, Spānijā), mēģinot noskaidrot, vai dzīve ierobežotos apstākļos ietekmējusi lasīšanas

¹ Ziemeļvalstu reģionā ietilpst Dānija, Islande, Norvēģija, Somija un Zviedrija, kā arī trīs pašpārvaldes teritorijas: Ālandu salas, Fēru salas un Grenlande. Reģionā ir 8 laika zonas, dzīvo aptuveni 25 miljoni iedzīvotāju un ir 8 oficiālās valodās (“Ziemeļvalstu reģions”, b.g.).

daudzumu un paradumus. 2023. gadā tika publicēts pētījums par Spānijas pieaugušo iedzīvotāju lasīšanas paradumiem COVID-19 pandēmijas laikā. Pētījuma īstenošanai tika izmantota tiešsaistes aptauja, kurā tika noskaidrota lasīšanas veida, dzimuma, vecuma saistība, kā arī audiovizuālo resursu izmantošana. Aptaujā piedalījās 4013 Spānijas pieaugušie. Tika pievērsta uzmanība lasīšanas intensitātei COVID-19 ierobežojumu sākumā, vidū un beigās (Delgado et al., 2023). Šajā pētījumā tika izmantoti starptautiskajos pētījumos pieaugušo lasīšanas paradumu izpētei izdalītie pieci lasīšanas veidi atkarībā no lasīšanas mērķa: 1) lasīšana brīvā laika pavadīšanai (izklaidei); 2) darba un mācību izdevumu lasīšana; 3) ziņu lasīšana; 4) lasīšana, lai socializētos (sociālie mediji); 5) lasīšana kopā ar bērniem (Scales & Rhee, 2001).

Dažas atziņas no pētījuma: salīdzinot ar COVID-19 ierobežojumu sākumu, pēc lasīšanas veida turpināja pieaugt brīvā laika lasīšana, bet ziņu lasīšana samazinājās (abas izmaiņas notika jaunāko iedzīvotāju grupā). Tie, kas izmantoja vairāk audiovizuālo materiālu, arī lasīja vairāk. Sievietes lasīja vairāk nekā vīrieši un arī vairāk palielināja lasīšanas laiku. Pētījuma rezultātos arī tika secināts, ka, tā kā lasīšana veicina labbūtību un tās pieaugums ir būtiska vispārējo veselīgo paradumu pieauguma daļa, ir vērts izglītības politikā ņemt vērā šo lasīšanas funkciju un to izcelt, lai veicinātu lasīšanu (Delgado et al., 2023).

Arvien vairāk tiek publicēti pētījumi par **digitālo tehnoloģiju ietekmi uz lasīšanu**: tiek izzinātas atšķirības drukāta un digitāla teksta uztverē, kā arī dažādu lasīšanas ierīču ietekme uz lasīšanu: tās stratēģijām un paradumiem kopumā.

Daudz starpdisciplināru pētījumu par šiem jautājumiem ir veikti COST (*European Cooperation in Science and Technology*) ietvaros, kurā no 2014. līdz 2019. gadam tika īstenota aktivitāte – IS1404 E_READ - EVOLUTION OF READING IN THE AGE OF DIGITISATION. Šīs aktivitātes “[...] galvenais mērķis bija uzlabot zinātnisko izpratni par digitalizācijas ietekmi uz lasīšanu un palīdzēt indivīdiem, disciplīnām, sabiedrībām un nozarēm visā Eiropā rast tai optimālus risinājumus” (European Cooperation in the field of Scientific and Technical Research COST, 2014, p. 2).

Projektu rezultātā publicēti gan teorētiski, gan praktiska rakstura pētījumi. Pētnieki Anne Mangena (*Anne Mangen*) un Adrians van der Vīls (*Adriaan van der Weel*) ir izstrādājuši jaunu daudzdimensionālu **teorētisku modeli lasīšanas pētīšanai**. Tas ietver faktorus un mainīgos, kas raksturo tekstu, lasītāju, vidi, lasīšanas procesu un lasīšanas efektu, un akcentē starpdisciplināras pieejas nozīmi lasīšanas pētījumos. Modelī raksturotas šādas ar lasīšanu saistītas dimensijas: ergonomiskā (lasīšana kā mijiedarbība ar noteiktu fizisku objektu), uzmanības (lasīšana kā uzmanības

pievēršana, uztvere), kognitīvā (lasīšana kā kognitīva darbība, kā valodas apstrāde), emocionālā (lasīšana kā emocionāli ietekmējoša pieredze), fenomenoloģijas (lasīšana kā personiski nozīmīga darbība), sociālā un kultūras (lasīšana kā sociāla, noteiktā kultūrā vēsturiski veidojusies darbība ar sociāli kulturālu ietekmi), kultūras un attīstības dimensija (lasīšana – “*smadzeņu ekso-cerebrāls (ārpus smadzeņu) paplašinājums*” (Bartra, 2014), kas attīstās, piemērojoties arvien sarežģītākas kultūras dzīvās būtnes pieaugošajām informācijas prasībām). Modelis publicēts rakstā – “*The evolution of reading in the age of digitisation: an integrative framework for reading research*” (Lasīšanas evolūcija/attīstība digitizācijas laikā: lasīšanas izpēti integrēts ietvars) (Mangen & van der Weel, 2016).

Lasīšanas veidu un paradumu izmaiņas *pēc-teksta laikmetā* plaši un pamatoti analizētas M. Kovāča un A. van der Vīla publikācijā (Kovač & van der Weel, 2018). Autori, iezīmējot kopējo mediju vidi, norāda, ka: “*Ne tikai grāmatu tirgus un grāmatu lasīšana sarūk, bet **grāmata zaudē savu vēsturisko pozīciju kā galvenā zināšanu un kultūras izplatīšanas krātuve un līdzeklis***” (Kovač & van der Weel, 2018, p. 7). Grāmatai radušies jauni teksta un ne-teksta informācijas pārraides konkurenti. Un tieši dažādie teksta mediju veidi, kas atšķiras ar garumu, t. i., vārdu daudzumu, ietekmē lasīšanu un ļauj izdalīt mūsdienām raksturīgos trīs lasīšanas veidus: *paviršā pārsūkšana, izjustā lasīšana un dziļā lasīšana*. Katrs lasīšanas veids atšķiras ar piepūli, kāda tiek ieguldīta teksta uztverē. Paviršā lasīšana attīstījusies, pateicoties tekstiem, kuros ir līdz 500 vārdiem. Šāds lasīšanas paņēmiens ir raksturīgs sociālo mediju un citu internetā publicēto īsāku tekstu lasīšanai vai tā saucamajai “ekrāna lasīšanai”, pārsūrienot pāri vārdiem un ātri “nolasot” (uzminot, paredzot) kopējo nozīmi. Garāku tekstu lasīšana (no 500 līdz 20000 vārdu un vairāk par 20000 vārdu) prasa lielāku kognitīvu piepūli un iedziļināšanos stāsta sižetā, un lasīšanas process kļūst dziļāks (dziļā lasīšana). Izjustā un dziļā lasīšana raksturīga daiļliteratūras, akadēmisku tekstu, analītisku žurnālistikas tekstu lasīšanai, iegūtā informācija ļauj ieraudzīt jaunas sakarības un paplašināt vārdu krājumu, attīsta empātiju un noteiktu perspektīvu (skatījumu). Autori, pamatojoties uz pētījumu rezultātiem par drukātu (uz papīra) un digitāla teksta uztveri, atzīmē, ka izjustā un dziļā lasīšana biežāk ir daudz efektīvāka, lasot drukātu tekstu uz papīra, kā vienu no iemesliem minot lielākas koncentrēšanās grūtības un uzmanības novēršanas iespējas, lasot digitālo tekstu (Kovač & van der Weel, 2018).

Savukārt pētījumā par to, kā digitālās ierīces (e-grāmatas, audiogrāmatas u.c.) maina literatūras lasīšanu un ietekmē lasīšanas paradumus, autori Karī Spjeldnesa (*K. Spjeldnes*) un Faltins Karlsens (*F. Karlsen*) (2024) secina, ka, lai iedziļinātos lasāmajā digitālajā tekstā, cilvēki izstrādā stratēģijas, kas nodrošina “atslēgšanos” no visa cita, kas varētu traucēt, lai “iegrimtu” literatūrā.

Tas ļauj arī secināt, cilvēki arvien vairāk piemēro lasīšanas veidu atbilstošajam medijam, lai maksimizētu ieguvumus, piemēram, audiogrāmatu klausīšanās notiek, paralēli veicot citas aktivitātes, tāpēc tās tiek izmantotas vieglāka satura teksta uztverei (Spjeldnæs & Karlsen, 2024).

Aktualizējot lasītprasmes pasliktināšanos, kas galvenokārt tiek skaidrota ar "ekrāna lasīšanas" laika palielināšanos, pētnieku grupa publicējusi rakstu par **augstākā līmeņa lasīšanas** apguves nepieciešamību (Schüller-Zwierlein et al, 2022).

Augstākā līmeņa lasīšana, kas atšķiras no pamatlīmeņa lasīšanas, tiek skaidrota kā metakognitīva darbība, kad lasītājs **apzināti** izvēlas tekstu, mediju, vidi, lasīšanas stratēģiju. Tā prasa piepūli, un tāda tā saglabājas visa mūža garumā. Autori, pamatojoties uz pētījumiem, skaidro šāda tipa lasīšanas nozīmi: tā ietekmē labbūtību, sasniegumus izglītībā, sociālo un ekonomisko statusu, sociālo integrēšanos, samazina noziegumus, uzlabo mentālo veselību, dzīvildzi. Šāda lasīšana ir būtiska cilvēka personiskai un kognitīvai attīstībai, demokrātiskai sabiedrībai, kuras iedzīvotājiem piemīt kritiskā un analītiskā domāšana. Pētnieki uzskata, ka šāda tipa lasīšana ir jāapgūst, un, lai to nodrošinātu, nepieciešams veikt vēl papildus soļus: veikt padziļinātus lasīšanas pētījumus, pilnveidot lasītprasmes novērtējumu, īstenot lasīšanas apmācību. Kā ideāli piemērotas vietas lasīšanas apmācībai tiek minētas bibliotēkas, jo tās var piedāvāt "lasīšanas telpas". To nozīme tiek skaidrota šādi:

Publiskas lasīšanas telpas ir nepieciešamas, lai atbalstītu formālo un neformālo ārpuskolas lasīšanas izglītību un padarītu lasīšanu kā redzamu sociālu praksi. Bibliotēkas joprojām ir labākās telpas šim nolūkam. Kā vienīgie mūsdienu sabiedrības lasīšanas centri (Schüller-Zwierlein, 2017, p. 28) tās ir unikālas telpas, kuras var izmantot koncentrētai lasīšanai, mūžizglītībai un sociālajiem lasīšanas procesiem. Bez tam, pieaugot digitālajai telpai, pieaug nepieciešamība pēc publiskām lasīšanas telpām (Schüller-Zwierlein et al, 2022).

Šis raksts (Schüller-Zwierlein et al, 2022) ir bijis pamatā arī **Ļubļanas Lasīšanas manifesta** izstrādei (*The Ljubljana Reading Manifesto: Why higher-level reading is important*) (Schüller-Zwierlein et al., n.d.), kas tika publiskots speciālā preses konferencē Ļubļanā, Slovēnijā, 2023. gada 10. oktobrī. Tas tika parakstīts Frankfurtes Grāmatizdevēju gadatirgū 2023. gada 18. oktobrī. Manifestu atbalsta daudzas starptautiskas izdevēju un bibliotēku organizācijas. Manifesta mērķis ir pievērst sabiedrības uzmanību digitālo tehnoloģiju radītajai negatīvajai ietekmei uz lasīšanu – īpaši uz garu tekstu lasīšanu un saprašanu, lasīšanas nozīmīgajai ietekmei uz indivīda kognitīvo, emocionālo un sociālo attīstību un attiecīgi uz demokrātisku sabiedrību kopumā, kā arī aktualizēt augstākā līmeņa lasīšanas apmācības nepieciešamību.

Kā intervijā atzīmē viens no Manifesta autoriem – A. Šillers-Cvīrlains (Schüller-Zwierlein):

Tieši garāka apjoma teksti, piemēram, grāmatas, mūs trenē pārbaudīt dažādas interpretācijas, atklāt nozīmju daudzslāņainību, pamanīt modeļus un sekot atsaucēm, saskatīt subjektīvas

atkāpes un pretrunas un radīt izsmacinātas un trauslas saiknes starp tekstu un kultūras kontekstu. Bez šādām iemaņām mums trūkst prasmes atspēkot populistiskus vienkāršojumus, sazvērestības teorijas un dezinformāciju, un ar mums ir daudz vieglāk manipulēt ("Lasītprasme: trūkst izpratnes", 2023).

Pētījumi par publisko bibliotēku lomu lasīšanas veicināšanā, publisko bibliotēku pakalpojumiem un nākotni

Publisko bibliotēku darbība jau ilgstoši ir saistīta ar **lasīšanas veicināšanu**. Pētījumos lasīšanas veicināšana galvenokārt tiek aplūkota saistībā ar dažāda veida aktivitātēm/norisēm bērniem un jauniešiem, un bieži vien iesaistot visu ģimeni. Ģimenes iesaistes pētījumi rāda, ka publiskās bibliotēkas vienlaicīgi var veicināt lasīšanu arī pieaugušo auditorijā. Piemēram, pētījums, kurā analizēta lasīšanas kluba vecākiem ar bērniem darbība kā labas prakses piemērs lasīšanas veicināšanā Portugāles publiskajā bibliotēkā (Ramos & Vila, 2015).

Tematiski līdzīgs pētījums veikts par publisko bibliotēku lomu lasītprasmes attīstīšanā, sadarbojoties ar ģimenēm Taivānā, Malaizijā un Vjetnamā (Sung et al., 2024).

Lasīšanas veicināšanas pētījumos, kā arī kopumā publisko bibliotēku pakalpojumu un publisko bibliotēku nākotnes pētījumos, aplūkoti **arī bibliotēku vides/telpu ietekmes jautājumi**, piemēram, cik liela nozīme ir bibliotēku telpu iekārtojumam un mājīgai videi, lai radītu patīkamu lasīšanas un bibliotēkas apmeklējuma pieredzi (Lehmann, 2024). Paradoksāli, bet interese par jaunu bibliotēku ēku projektēšanu un būvniecību ir aktivizējusies tieši laikā, kad informācijas pieejamības rezultātā ir pat diskutēts par bibliotēku nepieciešamību. Stīvens Hols (*Steven Holl*) – ASV Kvīnsas publiskās bibliotēkas (*Queens Public Library*) arhitekts ir rakstījis, ka *"Nākotnes bibliotēka ir nepieciešama rītdienai daudz vairāk nekā tās pagātnes grāmatu pārpilnais sencis. Tā ir vieta, kur bērns var rast optimismu mūsu planētas nākotnei un cilvēka stāvoklim (human condition)"* (Citēts pēc Lehmann, 2024, p. 236).

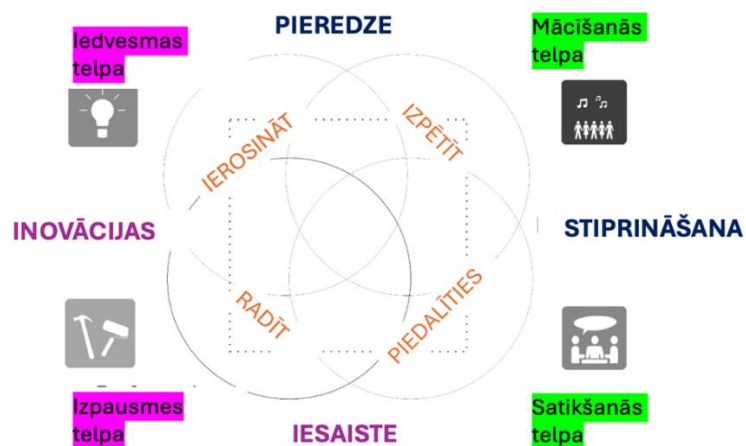
Publikācijās, kuru autori ir arhitekti (piemēram, Lehmann, 2024; Rumilets, 2019 u. c.), projektējot bibliotēku ēkas un telpas, tiek analizētas arī bibliotēku funkcijas un pakalpojumi. Viens no centrālajiem izejas punktiem – bibliotēkas mainās ***"no krājuma centrētām institūcijām uz cilvēku centrētiem pakalpojumu centriem"*** (Lehmann, 2024). Lehmans atsaucas uz Sociālās telpas teoriju, kas paredz, ka arī bibliotēkas nodrošina sociālas telpas, kurās, līdzīgi kā pilsētas laukumos, var pulcēties iedzīvotāji sociālai mijiedarbībai un zināšanu apmaiņai. Pamatojoties uz bibliotēku teorētiku rakstu, kā arī vairāku pasaules labas prakses publisko bibliotēku piemēru analīzi, autors secina, ka bibliotēkām jābūt viesmīlīgām, atvērtām, pieejamām, lietotājdraudzīgām, tām

jāsamazina telpas grāmatu plauktiem, kas netiek efektīvi izmantoti, bet jāpalielina telpas kopīgiem mācīšanās pasākumiem, kā arī jāattīsta digitālie pakalpojumi.

Viņš raksta, ka “*publiskām bibliotēkām ir būtiska nozīme vietējās kopienās, veicot to pamatfunkcijas: nodrošināt piekļuvi informācijai un resursiem, atbalstīt lasītprasmi un izglītību, veicināt mūžizglītību un kalpot par kopienas pulcēšanās vietu, lai veicinātu dialogu un apmaiņu*” (Lehmann, 2024, p. 226).

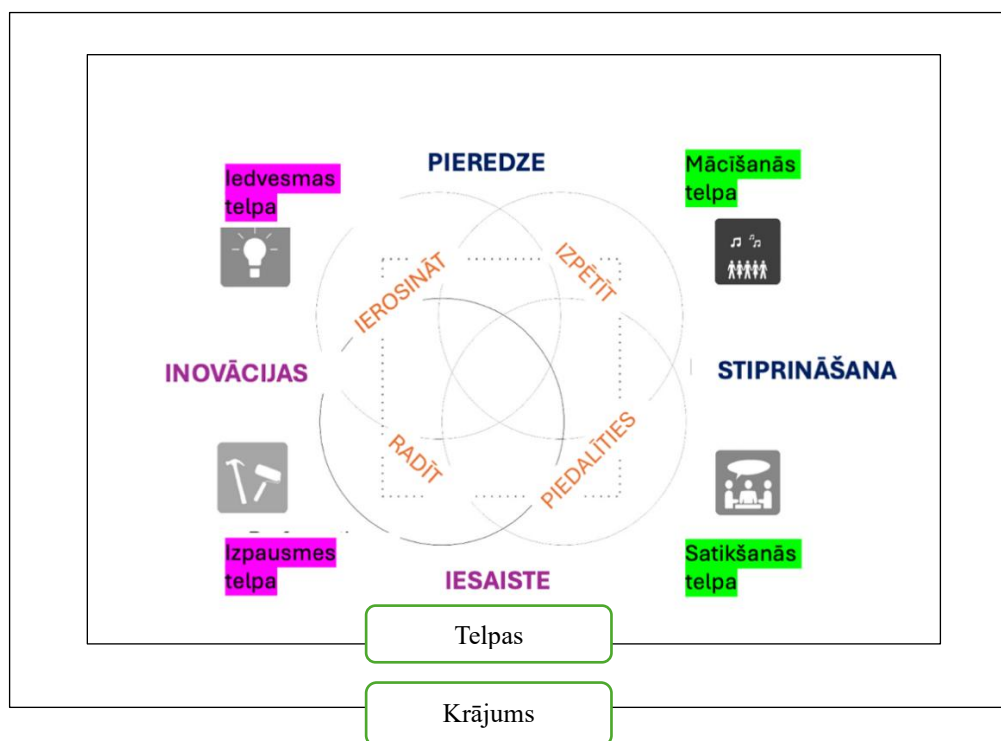
Tetjana Rumiletsa (*T. Rumilets*) (2019), raksturojot publiskās bibliotēkas evolūciju, lieto apzīmējumu – *mediju bibliotēka*, kuras fiziskās telpas lielāko daļu (75 %) veido publiskā telpa bibliotēku lietotājiem un apmeklētājiem, tādējādi arī šī izpratne atbalsta publisko bibliotēku transformāciju no krājuma centrētas institūcijas uz lietotāju orientētu pakalpojumu centru. Telpu projektēšanai autore izmanto dāņu pētnieku izstrādāto Četru telpu modeli (Jochmusen et al, 2012). Šis modelis paredz, ka publiskai bibliotēkai ir jānodrošina četri mērķi: **pieredze, iesaiste, inovācijas un stiprināšana**. Pieredze un iesaiste ir mērķi, kuri vairāk vērsti uz indivīda attīstību, inovācijas un stiprināšana – uz sabiedrības attīstību. Atbilstoši šiem mērķiem, bibliotēkā ir jābūt fiziskām un/vai loģiskām četrām telpām: mācīšanās telpai, satikšanās telpai, izpausmes telpai un iedvesmas telpai. *Mācīšanās telpa* nozīmē, ka lietotājs var brīvi un neierobežoti piekļūt zināšanām un informācijai (*izpētīt*), lai pilnveidotu savas spējas; *satikšanās telpa* nozīmē, ka cilvēki ar dažādam interesēm un vērtībām var bibliotēkā satikties un sarunāties (*piedalīties*), un diskusiju un debašu rezultātā nonākt pie noteiktas izpratnes; *izpausmes telpa* ir vieta, kurā var tikt īstenotas dažādas radošas aktivitātes (*radīt*); savukārt *iedvesmas telpa* nodrošina pieredzi, kas maina cilvēka uztveri kādā jautājumā (*ierosināt*) (*skat. 1. attēlu*).

Publisko bibliotēku pakalpojumi (programmas un citas aktivitātes) var pārklāties mērķu nodrošinājumā, piemēram, stāstu stāstīšana var būt pakalpojums, kurš palīdz gan iegūt jaunu pieredzi, gan būt iesaistītam un radoši izpausties.

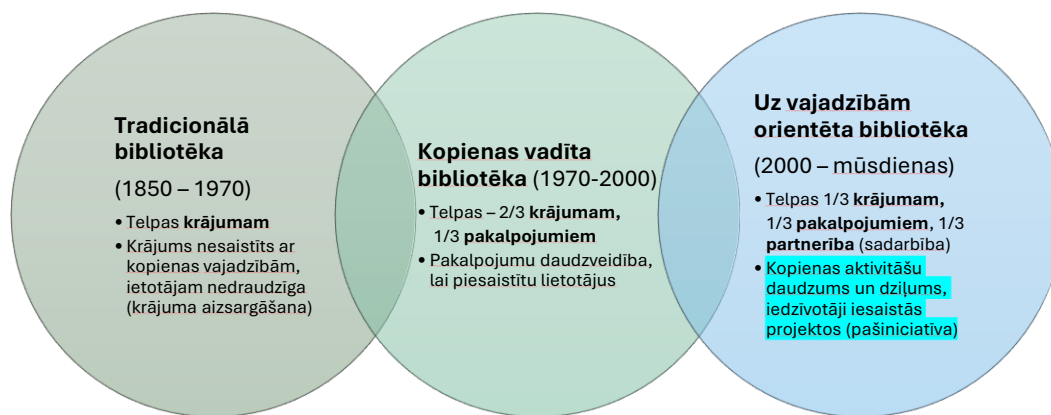
1. attēls. Publisko bibliotēku četru telpu modelis (Jochmusen et al, 2012)

Četru telpu modelis izmantots gan praktiskā bibliotēku projektēšanā, gan pētījumos. Vienā no jaunākajiem pētījumiem, kurā tas izmantots, lai analizētu Somijas Helsinku publiskās bibliotēkas – Oodi – programmas un pasākumus, pētnieki ir piedāvājuši modeļa uzlabojumu – to papildinot ar publiskās bibliotēkas galveno resursu – krājumu (*skat. 2. attēlu*), kas bieži vien ir visu informācijas pakalpojumu (pasākumu, programmu) pamatā (Igarashi et al., 2023).

2. attēls. Papildinātais četru telpu modelis (Igarashi et al., 2023)

Publisko bibliotēku evolūcija un inovācijas publisko bibliotēku attīstībā ir analizētas publikācijā par publiskajām bibliotēkām kā sociālām inovatorēm (Desmarchelier et al, 2024). Autori atsaucas uz Džona Peitmena (*John Pateman*) (2020) publisko bibliotēku vēsturisko evolūciju Apvienotajā Karalistē. Viņš izdala trīs bibliotēku attīstības posmus: tradicionālā bibliotēka (1850–1970), kopienas vadīta bibliotēka (1970–2000) un uz vajadzībām orientēta bibliotēka (2000 – mūsdienas) (*skat. 3. attēlu*). Peitmens šo attīstību redz kā secīgus procesus: tā sākas ar tradicionālo bibliotēku, kurā dominē krājums, kas aizņem lielāko daļu bibliotēkas telpu, un bibliotēkas darbība pamatā tiek vērtēta pēc krājuma lieluma, neņemot vērā kopienas vajadzības. Tradicionālās bibliotēkas mērķis ir kontrolēt strādnieku šķiru un apkalpot eliti un vidusšķiru. Nākamais posms – kopienas vadītā bibliotēka. Tajā krājumam ir atvēlētas 2/3 telpu, pakalpojumiem – 1/3. Bibliotēkas darbība tiek vērtēta pēc piedāvāto pakalpojumu daudzveidības. Bibliotēkas mērķis ir sasniegt jaunus lietotājus, atbalstīt atstumtās (marginalizētās) sociālās grupas. Trešais attīstības posms – uz vajadzībām balstītā bibliotēka. Tajā telpu sadalījums ir šāds: 1/3 – krājumam, 1/3 – pakalpojumiem un 1/3 – partnerībai. Bibliotēkas darbība tiek vērtētā pēc aktivitāšu daudzveidības kopienas attīstībai. Bibliotēkas mērķis – kopienas veidošana, kopienas vadītas partnerattiecības.

3. attēls. Publisko bibliotēku evolūcijas posmi (pēc Pateman, 2020)

Franču pētnieki B. Desmaršeljē (*Desmarchelier*), F. Džellāls (*Djellal*) un F. Galūžs (*Galloy*) arī ir pārliecināti, ka publiskā bibliotēka attīstās “no grāmatu kuratora uz kopienas veidotāju”, kaut arī šīs pārmaiņas, viņuprāt, nenorit tik deterministiski kā Peitmena modelī. Pētnieki izceļ divas tendences, kas vērojamas publisko bibliotēku attīstībā: arvien lielāka nozīme ir daudzveidīgu **pakalpojumu izveidei**, un pakalpojumus ir jāveido, tos **kopradot** ar kopienas pārstāvjiem (Desmarchelier et al, 2024).

Publisko bibliotēku attīstību nosaka daudzveidīgas inovācijas – jauninājumi, kas tiek ieviesti, lai bibliotēkas varētu pildīt savas funkcijas un būtu sabiedrībai nepieciešamas. Pētnieki B. Desmaršeljē, F. Džellāls un F. Galūžs, raksturojot publisko bibliotēku kā sociālo inovatori, inovācijas iedala: 1) ar *krājumu saistītās* inovācijās (tās ir zinātnē un tehnoloģijās bāzētas inovācijas, piemēram, krājuma digitalizācija, e-katalogs, mākslīgā intelekta tehnoloģijas resursu apstrādē u. tml.), un 2) ar *kopienas veidošanu* saistītās inovācijās (tās ir metodoloģijas un attiecību inovācijas). Pie kopienas veidošanas inovācijām pieder *līdzdalības (participation) inovācijas* (piemēram, lietotāju iesaiste pakalpojuma izstrādē ar spēļošanas (spēļu elementu) palīdzību); *mācīšanās inovācijas* (publiskās bibliotēkas aktivitātes mūžizglītībā – piemēram, kopienas seniori organizē apmācības par kādu aktuālu jautājumu); *lietotāju piesaistes inovācijas* (piemēram, bibliotēkas pakalpojumu popularizēšana velobrauciena ietvaros); *partnerības inovācijas* (piemēram, literatūras veicināšanas pasākuma organizēšana kopā ar vietējās pašvaldības pārstāvjiem); *izgatavošanas un radīšanas (making and creating) inovācijas* (piemēram, jauna satura, lietu radīšana). Autoruprāt, visas ar kopienas veidošanu saistītās inovācijas var saukt par sociālām inovācijām, un tās publisko bibliotēku attīstībā kļūst par galvenajām. Tas liek arī mainīt pieeju publisko bibliotēku darbības novērtēšanai – izsniegto grāmatu skaita vietā būtu jānovērtē, *kā un cik lielā mērā publiskās bibliotēkas veicina kopienas vienotību* (sociālo kohēziju) *un inovācijas* (Desmarchelier et al, 2024, p. 17).

Pakalpojumu raksturošanai no inovāciju aspekta tiek piedāvātas arī citas taksonomijas, kuras analizētas šo pašu franču pētnieku citā rakstā par bibliotēku inovācijām (Desmarchelier et. al, 2025). Autori, pamatojoties un pilnveidojot jau esošās taksonomijas, piedāvā savu inovatīvo pakalpojumu taksonomijas modeli, maksimāli aptverot dažādās pazīmes inovāciju iedalījumam. To veido horizontālās (fokuss uz produktu) un vertikālās inovācijas (fokuss uz procesu), un diagonālās inovācijas (Desmarchelier et. al, 2025).

Horizontālās inovācijas ir sagrupētas pa sešām bibliotēku pakalpojumu kategorijām:

1) Lasīšanas, izglītības un mūžizglītības pakalpojumi. Šī kategorija ietver publisko bibliotēku tradicionālos pakalpojumus, kuri vērsti uz lasīšanas veicināšanu dažādos vecuma posmos, atbalstu formālai un neformālai izglītībai (*piemēram, personalizēti tiešsaistes bibliotēkāra uzziņu pakalpojumi 24/7; piekļuves un atbalsta nodrošinājums atvērtajiem tiešsaistes izglītības kursiem (pašmācības kursiem); bibliotēka lielveikalā; mājas bibliotēkas pakalpojumi u. c.)*).

2) Kopienas un pašvaldības pakalpojumi. Tie ietver valsts un pašvaldības informācijas pakalpojumus (*piemēram, e-pārvaldības (e-pakalpojumu) izmantošanas apmācība; informācijas*

nodrošinājums par kopienu: dažādiem vietējiem pasākumiem, ceļu satiksmes drošību u. tml.; avārijas dienesta funkcijas).

3) Sociālie pakalpojumi. Tie ir pakalpojumi, lai palīdzētu risināt kopienas aktuālās sociālās problēmas, kas var būt saistītas ar dažādām neaizsargāto iedzīvotāju grupām – jauniešiem, senioriem, migrantiem, bezdarbniekiem u. c. Šo problēmu risināšana var notikt sadarbībā ar citām institūcijām, bet publiskajām bibliotēkām var būt sava loma, piedāvājot, piemēram, *informācijas meklēšanas apmācību internetā par veselības jautājumiem senioriem ar agrīnu demenci, informācijas meklēšanas pakalpojumus bezpajumtniekiem, emigrantiem, bērnu pieskatīšanu, kolekcijas noteiktām sociālām minoritātēm (piemēram, LGBT kopienai).*

4) Veselības, labbūtības, brīvā laika un kultūras pakalpojumi. Pie šīs kategorijas pieder informācijas, konsultāciju un apmācību pakalpojumi par veselību un labbūtību (*piemēram, informācijas meklēšanas apmācība par veselības jautājumiem, sporta inventāra noma (bumbas, slēpošanas ekipējums), kafejnīca bibliotēkā, jogas nodarbības, rotaļlietu bibliotēka, galda spēļu noma, mākslas galerijas un izstāžu telpa, sēkļu bibliotēka, telpas satikšanās un socializēšanās iespējām).*

5) Radošuma pakalpojumi. Tie prasa, lai bibliotēka nodrošinātu materiālus, aktivitātes un telpas, kas nepieciešamas radošuma attīstīšanai (*piemēram, tiešsaistes katalogs, kurā lietotāji var komentēt un vērtēt grāmatas; mūzikas ierakstu studija un skatuve; lietotāju digitālo kolekciju izveide; "cilvēka bibliotēka": kopienas iedzīvotāju dalīšanās pieredzē par dzīves notikumiem (ceļojumiem u. c.), par grāmatu, kas bijusi nozīmīga u. tml.; rakstīšanas, teātra un citu radošu izpausmju darbnīca; meistarotājvieta; dažādu instrumenti noma (mūzikas, virtuves piederumu, fotoaparātu u. c.)).*

6) Pētniecības, uzņēmējdarbības un nodarbinātības pakalpojumi ietver informācijas resursus, konsultācijas un apmācības iedzīvotāju ekonomiskajām un pētnieciskajām aktivitātēm (*piemēram, apmācība par darba meklēšanu; informācijas resursu kolekcija un informācijas meklēšana pakalpojumi konkrētā uzņēmējdarbības jomā; akadēmiskās informācijas meklēšanas apmācība; iesaiste amatierzinātnes aktivitātēs).*

Vertikālās (procesu) inovācijas veidi ir:

1) materiālu (materiālās) inovācijas (*piemēram, jaunas telpas iekārtošana, 3D printera iegāde, automātiska grāmatu izsniegšana un nodošana);*

2) informācijas un telekomunikācijas tehnoloģijas inovācijas (*piemēram, speciālas programmatūras meistarotājvietās, RFID tehnoloģijas krājuma izmantošanā, mākslīgā intelekta tehnoloģijas informācijas apstrādē, virtuālie asistenti uzziņu sniegšanā u. c.);*

3) kognitīvās, metodoloģiskās, organizāciju inženierijas inovācijas (*piemēram, automātiska klasificēšana, jaunas klasifikācijas sistēmas ieviešana u. c.*);

4) attiecību vai pakalpojumu inovācijas (*piemēram, pakalpojumi mājās, jauni mācību pakalpojumi u. c.*).

Diagonālās inovācijas var būt vienlaicīgi gan horizontālās, gan vertikālās inovācijas, piemēram, meistarotārvietas (*makerspace*) – atbilstoši horizontālo inovāciju iedalījumam ir radošās inovācijas, savukārt atbilstoši vertikālo inovāciju iedalījumam – materiālu un tehnoloģiju inovācijas.

Šis modelis sniedz arī vispārēju ieskatu publisko bibliotēku jauno pakalpojumu daudzveidībā. Daļa no pakalpojumiem ir tradicionālie publisko bibliotēku pakalpojumi. Tie pamatā izmanto *bibliotēkas krājumu kā pakalpojumu piedāvājuma galveno resursu* (piemēram, lasīšana, apmācības, uzzīņu sniegšana, informācijas meklēšana, konsultēšana) (līdzīgi kā 2. attēlā – Papildinātajā četru telpu modelī – uzskatāmi redzams, ka krājums ir pamatā visu publiskās bibliotēkas mērķu sasniegšanai). Tomēr daļa pakalpojumu var arī nebūt saistīti ar krājuma izmantošanu. Ir pakalpojumi, kuros tiek izmantotas *bibliotēkas telpas kā resurss*, piemēram, tikšanās vieta, diskusiju vieta, meistarotārvietas, kopdarba telpas, telpas jogas nodarbībām. Dažu jaunu pakalpojumu norisei nepieciešams iegādāties noteikta veida inventāru (sporta, mūzikas instrumentus u. c.) vai īstenot sadarbību ar citām institūcijām (piemēram, sabiedriskās ēdināšanas, veselības, sociālā darba u. c. speciālistiem).

Pētījumiem līdzīgas atziņas atspoguļotas arī izdevumā “Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums CM/Rec(2023)3 dalībvalstīm par bibliotēku likumdošanu un politiku Eiropā” (2023). Tajā ir uzsvērts, ka

[..] bibliotēkām ir izšķiroša nozīme kā kopienas centriem, kas tiecas uz demokrātiju, saliedētu, iekļaujošu un taisnīgu sabiedrību, un tās ir būtiska un neaizstājama sociālās, kultūras un mantojuma informācijas infrastruktūras sastāvdaļa ilgtspējīgā sabiedrībā, kurā garantēta vārda brīvība, publiska piekļuve informācijai un demokrātiska līdzdalība (“Eiropas Padomes Ministru komitejas”, 2023).

Publiskās bibliotēkas kā kopienas centra loma ir būtiska arī, lai risinātu sabiedrībā pieaugošo tendenci pēc cilvēku nepieciešamības piederēt kādai kopienai, kas iezīmēta Starptautiskās bibliotēku asociācijas un institūcijas federācijas (IFLA) 2024. gada tendenču ziņojumā (Dezuanni et al., 2024).

Secinājumi

Par lasīšanu

1. Par lasīšanu tiek veikti daudzveidīgi pētījumi, izzinot to no dažādiem aspektiem: lasīšanas daudzuma, ietekmes uz indivīdu un sabiedrību kopumā, lasīšanas pārmaiņām mediju vides rezultātā. Tie ir gan socioloģiski pētījumi, gan arī neirozinātnes, kognitīvās zinātnes u. c. nozaru pētījumi.
 - 1.1. Ir valstis, kurās regulāri veic iedzīvotāju lasīšanas paradumu izpēti, lai sekotu līdzi pārmaiņām un lasītprasmes līmenim, kā arī izstrādātu valsts līmeņa lasīšanas veicināšanas programmas.
 - 1.2. Regulāri tiek veikti valstu iedzīvotāju lasīšanas paradumu salīdzinošie pētījumi. Tajos tiek ņemta vērā lasīšanas un valsts iedzīvotāju dzīves kvalitātes sakarība.
 - 1.3. Atrodami lasīšanas pētījumi, kuros izzināta noteiktu aspektu ietekme uz lasīšanu, piemēram, digitālo tehnoloģiju ietekme uz lasīšanu, tās paradumiem, lasīšanas veidiem, ierobežojošu apstākļu (piemēram, COVID-19 mājseides) ietekme uz lasīšanu.
 - 1.4. Veikti pētījumi par faktoriem, kas ietekmējuši lasīšanas paradumu un veidu izmaiņas. Tie parāda korelāciju starp teksta garumu, lasīšanas vidi, lasīšanas veidu un tā efektivitāti.
 - 1.5. Ekrāna lasīšanas izraisītās problēmas (piemēram, paviršā pārsūkšanās) radījušas nepieciešamību pēc pārdomātas augstākā līmeņa lasīšanas apmācības.
2. Pētījumi parāda lasīšanas krīzi – palielinās iedzīvotāju skaits, kuri nelasa vai kuriem ir zema lasītprasme, paviršā pārsūkšanās kā lasīšanas veids, kas attīstījies arvien vairāk dominējošās ekrāna lasīšanas rezultātā, šie faktori tiek uzskatīti arī par nopietniem apdraudējumiem sabiedrības attīstībai.
3. Lasīšanas veicināšana sabiedrībā turpina saglabāt savu aktualitāti.
 - 3.1. Publiskajām bibliotēkām vēl arvien ir nozīmīga loma lasīšanas veicināšanā – tas minēts gan dažādu valstu lasīšanas veicināšanas programmās, gan pētījumos par augstāka līmeņa lasīšanas apmācību, kā arī dažādos politikas dokumentos.
 - 3.2. Lasīšanas veicināšanai ir svarīgi popularizēt zināšanas par lasīšanas (tieši – izjustās un dziļās lasīšanas) pozitīvo efektu uz indivīda labbūtību, mentālo veselību, kritiskās un analītiskās domāšanas spēju attīstību, kā arī dzīves kvalitāti. Būtiski arī atzīmēt novērojamo sakarību, ka valstīs ar augstāku lasīšanas kultūru, ir arī augstāka dzīves kvalitāte.

Par pakalpojumiem un publisko bibliotēku nākotni

1. Publisko bibliotēku attīstība mainās no krājumcentrētām institūcijām uz cilvēkcentrētu pakalpojumu centriem vai kopienas centriem. No tā izriet arī publisko bibliotēku mērķu maiņa (pieredze, iesaiste, inovācijas un stiprināšana) un pakalpojumu lomas pieaugums bibliotēkas darbības novērtējumā.
2. Publisko bibliotēku darbībā sāk dominēt *kopienas veidošanas* pakalpojumi. Tie vērsti uz sociālām inovācijām – sabiedrību (kopienu), kurā iedzīvotāji sadarbojas un kopīgi rada risinājumus.
3. Bibliotēku pakalpojumu sniegšanā tiek izmantoti dažādi resursi: bibliotēkas krājums, bibliotēkas telpas, kā arī bibliotēku darbībai netipiski resursi (piemēram, sporta inventārs). Bibliotēkara profesionalitātei ir jābūt tādai, lai ar visu šo resursu izmantošanu tiktu piedāvāti kopienas iedzīvotājus apmierinoši pakalpojumi.

2. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Pētījuma mērķis un jautājumi

Pētījuma mērķis ir noskaidrot grāmatu un lasīšanas lomu Latvijas iedzīvotāju ikdienā, un kāda loma lasīšanas paradumu veicināšanā ir publiskajām bibliotēkām.

Pētījuma sākumā tika izvirzīti trīs galvenie pētījuma jautājumi, kuri pētījuma gaitā tika papildināti ar vairākiem apakšjautājumiem:

1. Kāda ir lasīšanas loma iedzīvotāju ikdienā?

- 1.1. Kāda ir lasīšanas vieta citu brīvā laika aktivitāšu vidū?
- 1.2. Cik daudz laika tiek veltīts lasīšanai?
- 1.3. Ko un kādos formātos lasa? Vai aktuāla ir iespēja lasīt kādā no pielāgotajiem formātiem?
- 1.4. Vai lasa grāmatas? Ja jā – kādos formātos un kāda satura grāmatām tiek dota priekšroka?
- 1.5. Kur iegūst grāmatas lasīšanai?
- 1.6. Vai tiek veidotas mājas bibliotēkas, kāds ir to aptuvenais grāmatu skaits?
- 1.7. Vai lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies?

2. Kāda ir publisko bibliotēku loma iedzīvotāju lasīšanas veicināšanā?

- 2.1. Kā publiskās bibliotēkas var veicināt lasīšanu?
- 2.2. Kādus bibliotēku pakalpojumus iedzīvotāji izmanto?
- 2.3. Kādus jaunus pakalpojumus publiskās bibliotēkas vēl varētu piedāvāt?
- 2.4. Cik pamanāma iedzīvotājiem ir informācija par bibliotēkām un to pakalpojumiem? Kādi varētu būt veiksmīgākie informācijas kanāli sabiedrības uzrunāšanai?
- 2.5. Kāds ir bibliotēku finansējums? Kāds ir pašvaldību atbalsts publiskajām bibliotēkām?

3. Kāda varētu būt publisko bibliotēku attīstība nākotnē?

Pētījumam izvēlēta kvalitatīvā pētījuma stratēģija. Datu iegūšanai tiek izmantotas trīs metodes – fokusgrupu intervijas, padziļinātās daļēji strukturētās intervijas un Delfi metode. Fokusgrupu un padziļināto daļēji strukturēto interviju dati tiek analizēti kā kvalitatīvie dati, veicot tematisko analīzi, bet ar Delfi metodes ekspertu aptauju tiek iegūti gan kvalitatīvie, gan kvantitatīvie dati, kas ļauj procentuāli aprēķināt ekspertu vērtējumu apgalvojumiem par lasīšanas paradumiem,

publisko bibliotēku pakalpojumiem un publisko bibliotēku nākotnes attīstības perspektīvām. Ekspertu apgalvojumu apkopošanai, lai izveidotu otro anketu, izmantota kvalitatīvā kontentanalīze.

Fokusgrupu diskusiju metodoloģija

Fokusgrupu diskusijas ar reģionu galveno bibliotēku vadītājiem, metodiķiem, nodaļu vadītājiem

Lai noskaidrotu bibliotekāru viedokli par grāmatu lomu sabiedrībā, iedzīvotāju lasīšanas paradumiem un to maiņu, par aktīvākajām bibliotēku lietotāju grupām un potenciālajiem lietotājiem, bibliotēku pakalpojumiem un to attīstību, kā arī prognozes par publisko bibliotēku nākotni, tika organizētas četras fokusgrupu diskusijas ar reģionu galveno bibliotēku vadītājiem, vadītāju vietniekiem, nodaļu vadītājiem, metodiķiem un bibliotēku dienestu vadītājiem (kopā piedalījās 48 respondenti).

Diskusijās tika apspriesti 12 jautājumi (*skat. 1. pielikumu*). Pirmajā jautājumā tika lūgts ar trim atslēgvārdiem raksturot bibliotēkas darbu 2023. gadā. Otrais jautājums bija par grāmatu kā nemainīgu bibliotēkas simbolu. Nākamie jautājumi bija saistīti ar bibliotēkas pakalpojumiem, īpaši aktivitātēm lasīšanas veicināšanai. Diskusijas beigu daļas jautājumi bija par vietējo pašvaldību atlieksmi un atbalstu, bet noslēgumā diskusiju dalībnieki tika lūgti prognozēt publisko bibliotēku nākotni pēc 10 gadiem.

Atbilstoši pētniecības ētikas prasībām pirms katras fokusgrupu diskusijas respondenti tika informēti par pētījumu, tā mērķiem un personas datu izmantošanas nosacījumiem (*dati tiek pseidonimizēti, analizēti apkopotā veidā, diskusijas laikā uzņemtas fotogrāfijas nekur netiek publicētas, tās tiek izmantotas tikai datu apstrādei un analīzei*). Pirms katras diskusijas respondenti parakstīja informētās piekrišanas līgumu (*skat. 2. pielikumu*). Viena no respondentēm atteicās šo līgumu parakstīt, tāpēc viņas teiktais datu analīzē netiek iekļauts.

Fokusgrupu diskusijas notika Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 2024. gada 10. un 11. aprīlī. Moderatores bija trīs pētnieces no LU ESZF IBSN. Kā asistentes diskusijās piedalījās divas maģistra studiju programmas “Bibliotēkzinātne un informācija” studentes.

Diskusiju ilgums bija no vienas stundas un 15 minūtēm līdz vienai stundai un 30 minūtēm. Visi respondenti aktīvi piedalījās diskusijā un izteica savu viedokli par uzdotajiem jautājumiem.

Fokusgrupu diskusijas ar iedzīvotājiem

Lai izzinātu iedzīvotāju lasīšanas paradumus un attieksmi pret publiskajām bibliotēkām un to sniegtajiem pakalpojumiem, tika organizētas astoņas fokusgrupu diskusijas ar iedzīvotājiem

Zemgalē, Vidzemē, Sēlijā, Pierīgā, Kurzemē, Latgalē un Rīgā. Izanalizējot diskusijas dalībnieku demogrāfiskos datus, lai iegūtu datus no gados jauniem respondentiem, pētījuma otrajā posmā tika nolemts organizēt vēl divas fokusgrupu diskusijas ar Latvijas Universitātes studentiem.

Diskusijās tika noskaidrots, cik ilgu laiku iedzīvotāji kopumā velta, lasot dažādus informācijas avotus. Iedzīvotāji tika lūgti dalīties savos iespaidos par to, vai viņu lasīšanas paradumi pēdējā laikā ir mainījušies. Tālākie diskusijas jautājumi bija saistīti tieši ar grāmatu lasīšanu un mājas bibliotēku veidošanu. Diskusijas noslēgumā tika spriests par attieksmi pret publiskajām bibliotēkām un to esošajiem un nākotnē ieviešamajiem pakalpojumiem, bibliotēku publicitātes efektivitāti un prognozēm par to, kā publiskās bibliotēkas varētu attīstīties nākotnē (*skat. 3. pielikumu*).

Atbilstoši pētniecības ētikas prasībām pirms katras diskusijas respondenti tika informēti par pētījuma mērķi, intervijas datu izmantošanu un personas datu aizsardzību. Respondenti parakstīja informētās piekrišanas līgumu (*skat. 4. pielikumu*). Līgumam tika pievienota arī dalībnieka anketa (*skat. 4. pielikumu*), kurā tika lūgts norādīt pamatnodarbošanos, valodas, kurās lasa, izglītības līmeni, vecuma grupu, ienākumu līmeni un dzīvesvietu.

Pavisam fokusgrupu diskusijās piedalījās 83 iedzīvotāji vecuma grupās no 18 līdz 65+ (*skat. 1. tabulu*).

1. tabula

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusiju respondenti

Nodarbošanās		
	Skaits	(%)
Augstākā vai vidējā līmeņa vadītājs	16	19
Speciālists, ierēdnis, nestrādā fizisku darbu	14	16,7
Strādnieks, strādā fizisku darbu	1	1,2
Uzņēmējs vai pašnodarbinātais	8	9,5
Strādājošs students	8	9,5
Pensionārs	13	15,5
Skolnieks, nestrādājošs students	19	22,6
Bezdarbnieks	3	3,6
Nestrādājošs, ir invaliditātes grupa	1	1,2
Augstākais iegūtais izglītības līmenis		
Pamatizglītība	8	8,3
Nepabeigta vidējā izglītība, arodizglītība bez vidējās izglītības	4	4,8

Vidējā izglītība	17	20,2
Vidējā speciālā izglītība; arodizglītība ar vidējo izglītību	9	10,7
1. līmeņa augstākā izglītība	1	1,2
Bakalaura grāds vai līdzvērtīga izglītība	28	30,2
Maģistra grāds vai līdzvērtīga izglītība	11	33,3
Padomju laikā iegūta augstākā izglītība	5	4,8
Kādās valodās lasa		
Latviešu	82	97,6
Angļu	45	53,6
Krievu	48	57,1
Vācu	4	4,8
Citās	1	1,2
Ienākumu līmenis		
Līdz 300 eiro	4	4,8
301–500 eiro	10	11,9
501–700 eiro	13	15,5
701–900 eiro	12	14,3
901–1100 eiro	8	9,5
1101–1300 eiro	7	8,3
Vairāk par 1301 eiro	7	8,3
Grūti pateikt/Nevēlos atbildēt	22	11,1
Vecuma grupas		
18–24 gadi	24	28,6
25–34 gadi	5	6,0
35–44 gadi	16	19
45–54 gadi	16	19
55–64 gadi	12	14,3
65+gadi	10	11,9
Dzimums		
Sievietes	58	69
Vīrieši	25	31
Dzīvesvieta		
Pierīga, Rīga	29	34,5

Cita pilsēta	36	42,5
Pagasts, lauku teritorija	18	23
Reģions		
Kurzeme	13	15,5
Vidzeme	13	15,5
Zemgale	11	13,1
Latgale	10	10,7
Sēlija	9	14,3

Fokusgrupu diskusijas reģionos notika laikā no 2024. gada 17. aprīļa līdz 31. maijam. Studentu fokusgrupu diskusijas tika organizētas Latvijas Universitātes telpās 2024. gada 25. oktobrī un 21. novembrī.

Izlases veidošanas principi un norise

Fokusgrupu diskusiju norises vietas tika plānotas tā, lai tiktu pārstāvēti visi Latvijas vēsturiskie novadi (Pierīga, Latgale, Vidzeme, Zemgale, Kurzeme un Sēlija) un visi publisko bibliotēku veidi. Diskusiju grupās vajadzēja būt pārstāvētām dažādām iedzīvotāju grupām gan pēc vecuma, gan nodarbošanās.

Fokusgrupu dalībnieku uzaicināšanu un grupu komplektēšanu pēc pētnieku lūguma veica vietējo bibliotēku darbinieki. Kopā fokusgrupu diskusijās reģionos piedalījās 63 iedzīvotāji (vidēji katrā fokusgrupā – 9 līdz 12 respondenti). Diskusijas notika bibliotēku telpās. Vidējais diskusiju ilgums – 1 stunda un 17 minūtes.

Divas studentu fokusgrupu diskusijas notika Latvijas Universitātes telpās. Tajās piedalījās 10 bakalaura un 10 maģistra programmas studenti.

Diskusijas vadīja, asistēja, datu fiksēšanu un apstrādi veica pētnieki no LU ESZF IBSN un maģistra studiju programmas “Bibliotēkzinātne un informācijas zinātne” un bakalaura studiju programmas “Informācijas pārvaldība” studenti. Diskusiju laikā tika veikti audioieraksti un fotografēšana. Pēc diskusijām audioieraksti tika transkribēti, pseidonimizējot respondentu personas datus. Fotografijas tika izmantotas tikai precīzai datu transkribēšanai un analīzei.

Padziļināto daļēji strukturēto interviju metodoloģija

Lai detalizētāk pētītu Latvijas iedzīvotāju lasīšanas paradumus, attieksmi pret publiskajām bibliotēkām un to pakalpojumiem un iekļautu pētījumā arī tās iedzīvotāju grupas, kuras tika mazāk pārstāvētas iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās, kā papildmetode tika izmantotas padziļinātās daļēji strukturētās intervijas. Daļēji strukturētās intervijas paredz, ka intervētajam ir izstrādāts jautājumu

saraksts (*skat. 5. pielikumu*), bet jautājumus un to secību intervijas laikā atkarībā no respondenta atbildēm var elastīgi mainīt, uzdot papildjautājumus, ja uz kādu no jautājumiem nav saņemta pilnīga atbilde, vai paskaidrot, ja respondents jautājumu nav sapratis.

Daļēji strukturētajā intervijā pavisam tika iekļauti 17 jautājumi (*skat. 5. pielikumu*). Pirmais jautājums tika uzdots ar mērķi noskaidrot lasīšanas vietu citu brīvā laika aktivitāšu vidū. Respondentiem tika izsniegta jautājuma kartīte ar 12 dažādām brīvā laika aktivitātēm un lūgts atzīmēt trīs visatbilstošākās. Bija iespēja ierakstīt arī savu atbildes variantu.

Nākamie trīs jautājumi tika uzdoti, lai noskaidrotu, cik daudz laika ikdienā tiek veltīts lasīšanai un kādiem mērķiem vai vajadzībām pēdējās nedēļas laikā ir lasīts.

Piektajā jautājumā respondentiem tika lūgts novērtēt, vai viņu lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies.

Nākamie trīs jautājumi palīdzēja noskaidrot, vai respondenti lasa grāmatas, ja jā – kāda satura (*tika izsniegta otrā jautājuma kartīte, kurā bija jāatzīmē, kāda satura grāmatām tiek dota priekšroka*), un kādi apstākļi grāmatu lasīšanai ir nepieciešami.

Nākamie divi jautājumi palīdzēja noskaidrot, kur respondenti parasti iegūst grāmatas, vai tiek veidotas mājas bibliotēkas.

Septiņi noslēdzošie jautājumi bija par respondentu pieredzi ar publiskajām bibliotēkām un to pakalpojumiem. Pēdējā jautājumā tika lūgts prognozēt, kāda varētu būt publisko bibliotēku attīstība nākotnē.

Lai ievērotu pētniecības ētikas prasības un garantētu respondentu anonimitāti, pirms katras intervijas respondenti tika informēti par pētījuma mērķi, intervijas datu izmantošanu un personas datu pseidonimizēšanu. Respondenti tika lūgti parakstīt informētās piekrišanas līgumu (*skat. 6. pielikumu*). Lai veiktu padziļinātāku datu analīzi, līgumam tika pievienota arī neliela dalībnieka anketa (*skat. 6. pielikumu*), kurā tika lūgts norādīt pamatnodarbošanos, valodas, kurās lasa, izglītības līmeni, vecuma grupu, ienākumu līmeni un dzīvesvietu.

Izsoles veidošanas princips – lai būtu pārstāvētas visas vecuma grupas, nodarbošanās veidi un izglītības līmeņi. Ziņas par padziļināto daļēji strukturēti interviju respondentiem (*skat. 2. tabulu*).

Padziļināto daļēji strukturēto interviju respondenti

Nodarbošanās		
	Skaitis	(%)
Augstākā vai vidējā līmeņa vadītājs	2	11,1
Speciālists, ierēdnis, nestrādā fizisku darbu	4	22,1
Strādnieks, strādā fizisku darbu	2	11,1
Uzņēmējs vai pašnodarbinātais	3	16,7
Pensionārs	2	11,1
Skolnieks, nestrādājošs students	1	5,6
Mājsaimniece (-ks), bērna kopšanas atvaļinājumā	1	5,6
Bezdarbnieks	3	16,7
Augstākais iegūtais izglītības līmenis		
Pamatizglītība	1	5,6
Nepabeigta vidējā izglītība, arodizglītība bez vidējās izglītības	1	5,6
Vidējā izglītība	5	27,6
Vidējā speciālā izglītība; arodizglītība ar vidējo izglītību	1	5,6
Bakalaura grāds vai līdzvērtīga izglītība	2	11,1
Maģistra grāds vai līdzvērtīga izglītība	4	22,2
Padomju laikā iegūta augstākā izglītība	1	5,6
Doktora grāds	3	16,7
Kādās valodās lasa		
Latviešu	18	100
Angļu	8	44,4
Krievu	14	77,8
Vācu	4	22,2
Franču	1	5,6
Poļu	1	5,6
Ienākumu līmenis		
Līdz 300 eiro	2	11,1
301–500 eiro	3	16,7
501–700 eiro	1	5,6
701–900 eiro	1	5,6

1101–1300 eiro	1	5,6
Vairāk par 1301 eiro	3	16,7
Grūti pateikt/Nevēlos atbildēt	7	38,7
Vecuma grupas		
18–24 gadi	1	5,6
25–34 gadi	4	22,2
35–44 gadi	3	16,7
45–54 gadi	4	22,2
55–64 gadi	4	22,2
65+ gadi	2	11,1
Dzimums		
Sievietes	10	55,6
Vīrieši	8	44,4
Dzīvesvieta		
Rīga	6	33,3
Pierīga	2	11,1
Cita pilsēta	4	22,2
Pagasts, lauku teritorija	6	33,3
Reģions (tie, kuri nedzīvo Rīgā vai Pierīgā)		
Kurzeme	4	22,2
Vidzeme	2	11,1
Zemgale	3	16,7
Latgale	1	5,6

Visi interviju audioieraksti tika transkribēti, respondentiem piešķirot pseidonimizētus respondentu numurus, kas ietver ziņas no anketām – dzimumu, nodarbošanos, valodas, kurās lasa, vecumu, izglītību, ienākumu līmeni un dzīvesvietu.

Iegūtajiem datiem tika veikta tematiskā analīze, sākotnēji veicot primāro kodēšanu, tad no kodiem veidotas tēmas un veikts šo tēmu apskats.

Delfi metodes metodoloģija

Lai iegūtu ar lasīšanu saistītu dažādu nozaru profesionāļu viedokļus par lasīšanas paradumiem, publisko bibliotēku iespējām un aktivitātēm lasīšanas veicināšanā, kā arī – prognozes par

publisko bibliotēku pakalpojumu un publisko bibliotēku attīstību pēc 10 gadiem, tika izmantota Delfi metode.

Delfi metode ir pētniecības metode, kura paredz ekspertu anketēšanu vairākās kārtās, lai rezultātā iegūtu izvēlētās sociālās grupas (piemēram, darbības jomas ekspertu) kopīgu priekšstatu par kādu parādību, piedāvātu problēmu risinājumus vai nākotnes prognozes. Būtisks ieguvums ir tas, ka ar Delfi metodi var gan identificēt, gan arī prioritizēt idejas, ieteikumus un prognozes. Jo vairāk ekspertu piekrīt, atbalsta kādu ideju, to līdzīgi novērtējot, jo lielāka ir grupas vienprātība (konsenss) attiecībā uz konkrēto jautājumu (Hasson et al., 2000; West, 2011).

Delfi metode tika izvēlēta, lai viedokļu ieguve būtu neatkarīga, nodrošinot pilnīgu anonimitāti un izslēdzot iespēju ietekmēties no citiem, kā arī viedokļi tiktu iegūti no dažādu jomu ekspertiem.

Delfi metodes īstenošana ietvēra vairākus posmus: 1) ekspertu atlase (meklēšana, ekspertu saraksta izveide) un ekspertu uzrunāšana dalībai pētījumā; 2) pirmās kārtas anketas izstrāde (*skat. 7. pielikumu*) un anketēšana; 3) pirmās kārtas anketēšanas rezultātu apkopojums, 4) otrās kārtas anketas izstrāde (*skat. 8. pielikumu*) un anketēšana; 5) datu apkopojums un rezultātu analīze.

1. Ekspertu atlase un uzrunāšana dalībai pētījumā

Potenciālie eksperti tika izvēlēti no šādām jomām: Latvijas publisko bibliotēku pārstāvji (publisko bibliotēku direktori, vadītāji, bibliotekāri), grāmatizdevēju, grāmatu tirgotāju pārstāvji (izdevniecību vadītāji u. c. darbinieki), rakstnieki, kultūras politikas veidotāju pārstāvji, literatūras, kultūras, sabiedrības un lasīšanas pētnieki (augstskolu docētāji, pētnieki), grāmatu blogeri un/vai influenceri, žurnālisti un citi ar lasīšanu un bibliotēku darbu saistīti speciālisti (piemēram, no muzejiem, biedrībām, starptautiskām organizācijām). Potenciālajiem pētījuma dalībniekiem – ekspertiem (113) tika nosūtīta e-pasta vēstule ar aicinājumu piedalīties pētījumā. 90 eksperti piekrita piedalīties pētījumā (pa jomām: 37,7 % pārstāvēja bibliotēkas; 12,2 % – grāmatizdevējus un grāmat-tirgotājus; 7,7 % – kultūras politikas veidotājus, 13 % – akadēmiskās vides pārstāvjus (pētniekus, docētājus socioloģijā, pedagogijā, filoloģijā, komunikācijā u. c.); 11,1 % – grāmatu blogerus, influencerus, žurnālistus; 5,5 % – rakstniekus; 12,2 % – citus ar lasīšanu saistītus speciālistus). Iegūtie dati netika analizēti pa ekspertu darbības jomām, jo anketēšana bija anonīma.

2. Pirmās kārtas anketas izstrāde un anketēšana

Pirmās kārtas anketa (*skat. 7. pielikumu*) sastāvēja no četros tematiskos blokos sagrupētiem jautājumiem ar apgalvojumiem, kurus respondenti novērtēja skalā (1. *Pilnīgi piekrītu*; 2. *Piekrītu*, 3. *Ne piekrītu, ne nepiekrītu*; 4. *Nepiekrītu*; 5. *Pilnīgi nepiekrītu*; 6. *Nezinu, grūti novērtēt*):

- 1) lasīšanas paradumi (tika piedāvāts jautājums ar pieciem apgalvojumiem);
- 2) publiskās bibliotēkas iespējas lasīšanas veicināšanā (tika piedāvāts jautājums ar četriem apgalvojumiem);
- 3) jauni publisko bibliotēku pakalpojumi (tika piedāvāts jautājums ar sešiem apgalvojumiem);
- 4) publisko bibliotēku attīstība tuvāko 10 gadu laikā (tika piedāvāts jautājums ar pieciem apgalvojumiem).

Respondenti katru kategoriju varēja papildināt, pievienojot no viena līdz četriem saviem apgalvojumiem un/vai novērojumiem.

Respondentu anketēšanai tika izmantots profesionālais tiešsaistes aptauju rīks QuestionPro (tā izmantošanu nodrošināja LU). Saite uz 1. kārtas anketu tika izsūtīta uz ekspertu e-pastiem 2024. gada 23. aprīlī ar lūgumu to aizpildīt līdz 2024. gada 29. aprīlim. Anketai pieslēdzās 77 respondenti, aizpildīja – 66 (85,71 %). Vidējais anketas aizpildīšanas laiks – 30 minūtes.

3. Pirmās kārtas anketēšanas rezultātu apkopojums, otrās kārtas anketas izstrāde un anketēšana

Ekspertu ieteikumi (pavisam 596) tika apkopoti, no tiem sagatavoti 74 apgalvojumi, kuri tika tāpat sagrupēti četrās kategorijās: 1) lasīšanas paradumi (jautājums ar 18 apgalvojumiem); 2) publiskās bibliotēkas iespējas lasīšanas veicināšanā (jautājums ar 16 apgalvojumiem); 3) jauni publisko bibliotēku pakalpojumi (jautājums ar 21 apgalvojumu); 4) publisko bibliotēku attīstība tuvāko 10 gadu laikā (jautājums ar 19 apgalvojumiem) (*skat. 8. pielikumu*).

Otrajā kārtā respondenti tikai novērtēja šos apgalvojumus iepriekš minētajā skalā: no – “pilnīgi piekrītu” līdz – “nezinu, grūti novērtēt”. Saite uz anketu tika nosūtīta uz 82 respondentu e-pastiem 2024. gada 13. maijā ar lūgumu anketu aizpildīt līdz 2024. gada 21. maijam. Anketai pieslēdzās 71 respondents, aizpildīja – 53 (75 %). Vidējais anketas aizpildīšanas laiks – 16 minūtes.

Delfi aptaujā piedalījās 66 % no piekritušajiem respondentiem (90).

Tālāka iegūto datu apstrāde tika veikta ar profesionālā tiešsaistes aptauju rīka QuestionPro un programmas MS Excell palīdzību.

Pirmajā anketēšanas kārtā iegūto datu apstrādei tika izmantota kvalitatīvā kontentanalīze. Respondentu sniegtie ieteikumi (kopā – 596) tika kodēti un pēc tam sagrupēti tematiskās grupās. No ieteikumiem tematisko grupu ietvaros anketēšanas otrajai kārtai tika formulēti 74 apgalvojumi, kas sadalīti pa tematisko bloku četriem jautājumiem: 1) lasīšanas paradumi (jautājums ar 18 apgalvojumiem); 2) publiskās bibliotēkas iespējas lasīšanas veicināšanā (jautājums ar 16

apgalvojumiem); 3) jauni publisko bibliotēku pakalpojumi (jautājums ar 21 apgalvojumu); 4) publisko bibliotēku attīstība tuvāko 10 gadu laikā (jautājums ar 19 apgalvojumiem).

Anketēšanas otrās kārtas rezultātā iegūtie respondentu apgalvojumu vērtējumi (par pamatu izmantojot atbildes: pilnīgi piekrītu un piekrītu) tika kvantitatīvi analizēti – saražēti, tā noskaidrojot respondentu vienprātības pakāpi apgalvojumu izvērtējumā. Apgalvojumi, kuru pozitīvs novērtējums (*pilnīgi piekrītu un piekrītu*) bija intervālā no 50 % līdz 100 %, tika uzskatīti kā nozīmīgi rezultātu analīzē. Vienprātība arī negatīvā apgalvojuma vērtējumā (*pilnīgi nepiekrītu un nepiekrītu*) tika ņemta vērā rezultātu analīzē.

3. PĒTĪJUMA REZULTĀTI

Pētījumu rezultātu analīze tiek strukturēta pa pētījuma jautājumiem un apakšjautājumiem. Jautājumu ietvaros vispirms tiek atspoguļoti ar katru metodi iegūtie rezultāti, tad seko kopējie secinājumi.

3.1. Kāda ir lasīšanas loma iedzīvotāju ikdienā?

3.1.1. Kāda ir lasīšanas vieta citu brīvā laika aktivitāšu vidū?

Daļēji strukturētajās intervijās tika uzdots jautājums “*Ko Jūs visbiežāk darāt savā brīvajā laikā?*” un tika piedāvāta jautājuma kartīte ar 11 brīvā laika pavadīšanas veidiem un iespēju ailītē “cits” ierakstīt arī savu variantu. Arī Delfi metodes eksperti un iedzīvotāju fokusgrupu respondenti izteica savu viedokli vai dalījās ar savu pieredzi.

Delfi aptaujā jautājumā par lasīšanas paradumiem respondenti min, ka laiks lasīšanai kopumā samazinās, jo ir samazinājusies vēlme lasīt un lasīšanas vērtības apzināšanās, lasītā teksta garums, kā arī spēja iedziļināties lasītajā, piemēram, jaunieši bieži vien lasa darbus fragmentāri (dažas nodaļas). Tas tiek skaidrots ar dinamisko, daudzveidīgo dienas ritmu, aizņemtību un nodarbinātību ar dažādiem dzīves uzdevumiem, straujo informācijas mainību un pieejamību, kā arī intensīvo sociālo mediju izmantošanu.

Daži citāti no Delfi metodes ekspertu atbildēm, kas raksturo lasīšanu ietekmējošos faktoros, piemēram, dienas noslogotība:

“Ātrs dzīves temps ir drauds lasīšanas popularitātei.”

“Cilvēku lasīšanas paradumus ietekmē ikdiena, aizņemtība, darba dzīve. Ir arvien grūtāk atrast brīvu laiku lasīšanai.”

Ietekmē arī digitālā informācija, sociālie mediji, izklaides un informācijas ieguves iespējas:

Digitalizācija, vizuālā prevalēšana pār tekstu, ekrānu paaudze (nu jau pat vairākas paaudzes, ne tikai 21. gadsimta jaunieši), sociālo tīklu patērēšana milzīgā apjomā ietekmē arī spēju uztvert garākus tekstus, ilgstoši koncentrēties... Lasīšanai atvēlētais laiks samazinās arī tāpēc, ka ir ļoti daudz citu izklaides, informācijas ieguves iespēju.

Tā kā lasīšana prasa noteiktu kognitīvo piepūli, tad brīvā laika pavadīšanai bieži vien tiek izvēlētas citas aktivitātes. Apgalvojumam “*Grāmatu lasīšanu izkonkurē citas brīvā laika pavadīšanas iespējas*” piekrita 60 % Delfi aptaujas ekspertu.

Delfi aptaujas eksperti atzīmē, ka vairāk laika lasīšanai tiek atvēlēts vēlā rudenī, ziemā un agrā pavasarī, kad cilvēki mazāk uzturas ārā.

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās vairāki respondenti minēja, ka lasīšana savā ziņā ir **sezonāla** – vairāk tiek lasīts ziemā, kad nav āra darbu un ir garie, tumšie vakari.

Sieviete vadītāja (45–54) ar maģistra grādu no Latgales stāsta par savu lasīšanas pieredzi: *“[...] es varu iedalīt šo te periodu divos tādos sezonālos – vasaras, nu tā kā siltā laika periods, un ziemas periods, kad tiešām ziemā es vairāk pavadu laiku lasot, vasaras periodā mazāk [...]”*

Seniore (65+) no Sēlijas minēja: *“Grāmatas, periodiku vairāk lasu gada tumšajās dienās, ziema, rudens, pavasaris agrs. Mazliet periodiku arī vasaras mēnešos. [...]. Ziemā, ja pieķeras grāmatai klāt, tad jau nelaižu vaļā, kamēr ir izlasīta.”*

Seniors no Zemgales (65+) par savu lasīšanas pieredzi stāstīja: *“[...] ziemā sanāk vairāk lasīt. Krimiķi patīk... Vasarā, protams, nu, ziņas, vairāk man interesē sporta ziņas. [...] tad pusotra līdz divām stundām.”*

Lasīšana ir svarīga senioru (vecuma grupā 65+) dzīves sastāvdaļa – nereti tā ir viena no nedaudzajām svarīgajām ikdienas nodarbēm. Seniore no Kurzemes (65+) fokusgrupas diskusijā uz jautājumu par lasīšanas vietu ikdienā atbildēja: *“Lasu ļoti daudz, no rīta pāris stundas, pusdienas laikā, vakarā, jo veselības dēļ es nevaru fizisku darbu strādāt. Līdz ar to man ir tikai staigāšana un grāmatu lasīšana”.*

Seniors (65+) redzes invalīds no Kurzemes stāstīja, ka piekopj aktīvu dzīvesveidu – katru dienu nostaigā desmit tūkstošus soļu un aktīvi izmanto iespēju, ka bibliotēka piedāvā audiogrāmatas.

Iedzīvotāju fokusgrupās visbiežāk bija piekrituši piedalīties vidusskolēni, kuri ir īpaši aizraušies ar lasīšanu. 12. klases skolniece no Pierīgas par savām brīvā laika aktivitātēm: *“Man ļoti patīk lasīt, laikam tā arī ir mana lielākā aizraušanās un hobijs. Es vēl paralēli dejoju, bet lasīšana, tas ir kaut kas ļoti īpašs jau kopš bērnības”.* Vidusskolniece no Pierīgas stāsta, ka nodarbojas ar triatlonu, ikdienā daudz lasa un apmeklē literatūras pulciņu skolā, bet kopumā skolēni bieži atzina, ka viņu klasesbiedri lasa maz.

Studenti pārsvarā lasa to, kas nepieciešams studijām, savam priekam lasa maz, par iemeslu visbiežāk minot laika, dažreiz arī iedvesmas vai motivācijas trūkumu. Kāda bakalaura programmas studente stāsta: *“Vienkārši man... es jau vairāk kā gadu neesmu tā riktīgi lasījusi, vienkārši nav laika, principā...”*

Līdztekus studijām lielākā daļa gan bakalaura, gan maģistra programmu studentu arī strādā, tāpēc laika lasīšanai savam priekam gandrīz neatliek. Bakalaura programmas students stāsta: *“Es*

studēju un strādāju, un ikdienā man nesanāk tik daudz lasīt, varbūt palasu kaut kādas ziņas vai arī priekš universitātes kaut ko, bet tā speciāli kaut kādu literatūru es sen neesmu lasījis”.

Daļēji strukturēto interviju respondentiem bija diezgan grūti izvēlēties no piedāvātās jautājuma kartītes tikai trīs brīvā laika pavadīšanas veidus, daži no respondentiem atzīmēja arī četrus.

Vislielākais skaits – 10 respondenti, kuru vidū ir gan sievietes, gan vīrieši no visām vecuma un izglītības grupām un kuri pārstāv visus Latvijas reģionus – kā brīvā laika pavadīšanas veidu nosauc vaļasprieku. Visieciēnītākie vaļasprieki izrādījušies ceļošana un dārzkopība. Otrs populārākais brīvā laika pavadīšanas veids ir mājturība un ēdiena gatavošana. To atzīmējuši deviņi respondenti, kas pārstāv visus reģionus, vecuma un izglītības grupas, sešas sievietes un trīs vīrieši. Trešā populārākā atbilde ir “Pastaigājos” – to atzīmējuši septiņi respondenti no 18, kuri arī vienlīdzīgi pārstāv gan Latvijas reģionus, gan izglītības un vecuma grupas un starp kuriem ir trīs vīrieši un četras sievietes.

Grāmatu lasīšana kā brīvā laika pavadīšanas veids intervijās ierindojas ceturtajā vietā, to atzīmējuši seši respondenti: divi vīrieši un četras sievietes. No tiem vairums ir no Rīgas un Pierīgas, viens no Vidzemes un viens no Kurzemes, bet abi šie respondenti pārstāv reģionu pilsētas. Respondentiem ir visai dažāds izglītības līmenis – no doktora grāda līdz nepabeigta vidējai – un ir pārstāvētas gandrīz visas vecuma grupas no 25 gadiem līdz 65+, bet gados vecāku respondentu ir vairāk, tas ir, vecuma grupās 45–54 gadi un 65+ grāmatu lasīšanu atzīmējuši pa diviem respondentiem. Starp grāmatu lasīšanu atzīmējušajiem respondentiem ir divi uzņēmēji/pasnodarbinātie, divi pensionāri, viens speciālists un viena mājsaime, kas pētījuma laikā rūpējās par jaundzimušo. Šie seši respondenti savās anketās nosauc vairākas lasīšanas valodas: latviešu, krievu, angļu, vācu un franču. Uz respondenta anketas jautājumu par ienākumu līmeni divi izvēlas neatbildēt, divi respondenti atzīmē ienākumus no 301 līdz 500 eiro mēnesī, viens – 1101 līdz 1300 eiro, viens – vairāk par 1301 eiro mēnesī.

Četri respondenti paralēli grāmatu lasīšanai nosaukuši arī kultūras pasākumu apmeklēšanu, aktīvo atpūtu un vaļaspriekus, trīs respondenti – mājturību un ēdiena gatavošanu, bet viens respondents atzīst, ka grāmatu lasīšanu papildina ar televīzijas skatīšanos, pastaigām un telefonā pavadītu laiku.

Arī daļēji strukturētajās intervijās tika minēta “sezona” lasīšana: “[..] vienmēr man liekas, kad nāk rudens, tad es domāju, ka varētu kaut kādu grāmatu paņemt” (sieviete (25–34) bezdarbiece ar vidējo izglītību no Zemgales) vai “[..] sezona jau tā lasīšana” (sieviete (55–64) bezdarbiece ar maģistra grādu no Kurzemes).

Secinājumi

Apkopojot datus, redzams, ka iedzīvotāju brīvo laiku aizņem visai dažādas nodarbes. Vairums Delfi aptaujas ekspertu piekrīt apgalvojumam, ka lasīšanai atvēlētais laiks samazinās, bet nevar teikt, ka citas brīvā laika nodarbes grāmatu lasīšanu būtu izkonkurējušas.

Vispopulārākā nodarbe ir vaļasprieki, piemēram, ceļošana, dārzkopība, mājturība, aktīvā atpūta vai dalība mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos, taču arī grāmatu lasīšanai ir nozīmīga vieta brīvā laika aktivitātēs, piemēram, interviju rezultātos tā ierindojas ceturtajā vietā.

Lasīšana ir svarīgāka senioriem. Jaunieši – skolēni un studenti – lasa mazāk, īpaši atpūtas vajadzībām, jo lielu daļu sava laika veltī mācībām, sociālajiem medijiem un aktīvai laika pavadīšanai.

Tāpat laiku lasīšanai lielākai daļai respondentu atņem dienas noslogotība un digitālā informācija, sociālie mediji, citas izklaides un informācijas ieguves iespējas. Daļa respondentu norāda uz lasīšanas *sezonālo* raksturu – vairāk lasa rudens un ziemas periodā.

3.1.2. Cik daudz laika tiek veltīts lasīšanai?

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās un daļēji strukturētajās intervijās tika uzdots jautājums, cik daudz laika respondenti dienā velta lasīšanai, ar to domājot ne tikai grāmatas vai lasīšanu atpūtai, bet arī periodiku, ziņas internetā, sociālo mediju ierakstus, tekstus darba un mācību vajadzībām.

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās daudziem respondentiem lasīšana saistīta ar ikdienas darbu, un arī ārpus darba tiek lasīta dažāda satura informācija dažādos formātos. Kāda jauna sieviete (25–34) ar bakalaura grādu no Pierīgas stāstīja:

Nu, es teiktu, ka es nelasu tad, kad man ir ciet acis. Nu, principā visu laiku, kad es kaut kur ieraugu tekstu, es izlasu. Piemēram, situācija – es braucu vilcienā, stāvu pie durvīm un augšā tur ir kaut kāda informācija kā uzvesties vilcienā. To es izlasīju.

Studenti pārsvarā lasa mācību vajadzībām, retāk atlicinot laiku lasīšanai savam priekam. Kā vidējo lasīšanas ilgumu dienā studenti minējuši laiku, sākot no pusstundas līdz vairākām stundām. Visvairāk laika lasīšanai dienā velta strādājošie, kuriem darbs ir saistīts ar dažāda veida tekstu un dokumentu lasīšanu. Vidējais lasīšanas laiks, kas tika nosaukts, ir sešas līdz septiņas stundas.

Vairāki respondenti minējuši, ka viņiem ir noteikts laiks (parasti pirms gulētiešanas), ko viņi regulāri pavada, lasot daiļliteratūru. Tā parasti ir apmēram viena stunda. Sieviete (35–44) ar maģistra grādu no Kurzemes dalījās savā lasīšanas pieredzē: *“Lasu daudz. Kopš vispār lasu. Daiļliteratūru arī. Man ir tāda apņemšanās, ka katru vakaru pirms gulētiešanas vismaz stundu, lai nebūtu tā, ka es skrullēju telefonu. Bet lasu pārsvarā daiļliteratūru”*.

Visvairāk laika lasīšanai savam priekam velta seniori. Daudzi atzīst – ja aktīvajā darba dzīvē nav bijis laika lasīšanai, tad tagad tas tiek darīts ar uzviju. Lasīts tiek dažādos dienas laikos, reizēm

arī naktīs. Seniore (65+) no Kurzemes stāstīja: *“Lasu ļoti daudz, no rīta pāris stundas, pusdienas laikā, vakarā. Jā, arī citreiz naktīs, kad miegs nenāk. Aizeju gulēt vakarā, pamožos divos, trijos, un tad lasu.”*

Vecāki, kuriem ir mazi bērni, vai vecvecāki bieži kādu laiku (pusstundu vai pat stundu) vakaros pirms gulētiešanas pavada, lasot kopā ar bērniem.

Kad **daļēji strukturēto interviju** respondentiem tika lūgts izkalkulēt aptuveno laiku dienā, kas tiek pavadīts lasot, mazākais lasīšanas laiks, ko nosauca vīrietis (25–34) strādnieks ar pamatizglītību no Kurzemes, bija 15–30 minūtes. Lielākais nosauktais lasīšanas laiks bija **astoņas stundas** (vīrietis (55–64) speciālists ar doktora grādu no Rīgas). Vislielākais skaits respondentu sliecas domāt, ka dažādu materiālu un formātu lasīšanas laiks dienā viņiem varētu būt viena līdz divas stundas. Novērtējot nosauktos lasīšanas laikus kopumā, var teikt, ka intervētās personas dienā lasa vidēji apmēram 2,5 stundas.

Pirmais redzamākais faktors, kas ietekmē lasīšanai veltīto laiku, arī lasāmvielas saturu un formātu, ir darbalaika un atpūtas laika proporcijas cilvēka dzīvē, arī – kāda ir viņa darba specifika. Piemēram, pašnodarbināta sieviete (45–54) ar doktora grādu no Pierīgas stāsta: *“[...] man principā darbs ir no lasīšanas, tad es pieņemu, ka darba lietu [...] lasīšana, ja tas viss skaitās, nu, ja ne visas astoņas stundas, tad nu sešas noteikti.”* Lasīšana atpūtai, īpaši grāmatu lasīšana, šai respondentei ir atkarīga no darba slodzes:

Atkarīgs no darba slodzes, [...] man nesanāk lasīt katru dienu, bet nu nezinu, divreiz trīsreiz nedēļā pa stundu, divas, nu un tad, kad vasarā ir atvaļinājuma laiks, tad man patīk iesēsties šūpuļtīklā, un tad es varu piecas, sešas stundas no vietas vienkārši lasīt cauri.

Līdzīgi lasīšanas laiku komentē sieviete speciāliste (45–54) ar maģistra grādu no Latgales: *“Nu, noteikti tas ir atkarīgs no tā, vai tā ir darba diena, vai tā ir brīvdiena, nedaudz varētu atšķirties tas laiks.”*

Otrs faktors, kas parādās intervijās, ir norāde uz laika ierobežojumiem, un tas ietekmē lasīšanas stilu, īpaši lasīšanu atpūtai. Piemēram, sieviete bezdarbiece (55–64) ar maģistra grādu no Kurzemes skaidro: *“Bet, ja es lasu grāmatu, interesantu vēl pie tam, tad man, diemžēl, vajag vismaz divas vai pat trīs stundas tā vienā gabalā. Jo citādi tas atkal nervozē. Tāda saraustīta lasīšana neder īsti nekur.”* Blakus saraustītai lasīšanai tiek minēta arī *periodiska* lasīšana (pašnodarbināts vīrietis (45–54) no Rīgas) un *selektīva* lasīšana (vīrietis speciālists (35–44) no Rīgas). Tāpat bija respondenti, kas brīvajā laikā centās palasīt paši un palasīt arī bērnam, piemēram, sieviete bezdarbiece (25–34) ar vidējo izglītību no Zemgales: *“Varētu būt kādu stundu, jo parasti man tam ir maz*

laika. Tas ir – sociālajos tīklos izlasu ziņas, kas ir visbiežāk. Un tad vēl jaunākajam bērnam palasu viņa vecumam atbilstošās grāmatiņas...”

Secinājumi

Apkopojot iegūtos rezultātus, redzams, ka daudziem respondentiem lasīšana saistīta ar darba un mācību vajadzībām, lasot vidēji 6–7 stundas dienā, lasīšana atpūtai vidēji aizņem no vienas līdz dažām stundām dienā atkarībā no dzīves ritma.

Daļēji strukturētajās intervijās mazākais nosauktais lasīšanas laiks dienā bija 15–30 minūtes, lielākais – astoņas stundas. Vidēji interviju respondenti lasa apmēram 2,5 stundas dienā.

Gan intervijās, gan iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās vairākkārt tika pieminēts laiks, ko pavada, lasot kopā ar bērniem – no pusstundas līdz vienai stundai.

Visvairāk savam priekam un atpūtai lasa seniori.

Laika trūkums tiek minēts kā viens no galvenajiem lasīšanu traucējošiem faktoriem, īpaši, lai lasītu grāmatas. Šai sakarā tiek lietoti tādi apzīmējumi kā *saraustīta, periodiska, selektīva* lasīšana.

3.1.3. Ko un kādos formātos lasa? Vai aktuāla ir iespēja lasīt kādā no pielāgotajiem formātiem?

Iedzīvotāju un bibliotēku darbinieku fokusgrupās un daļēji strukturētajās intervijās tika uzdots jautājums par formātiem, kādos tiek lasīts, arī par pielāgotajiem formātiem (palielinātā druka, Braila raksts, vieglā valoda) – ko respondenti zina par šiem formātiem, vai tos lieto. Arī Delfi metode atklāja dažus tematam atbilstošus viedokļus.

Eksperti **Delfi aptaujā** min, ka mūsdienās cilvēki lasa gan daiļliteratūru, gan profesionālo literatūru, gan literatūru pašizaugsmei:

“Cilvēku lasīšanas intereses ir ļoti plašas, un tās ietver gan izklaides nolūkos lasītas grāmatas, gan arī profesionālās literatūras lasīšanu, lai paplašinātu zināšanas par konkrēto nozari vai jautājumu.”

“Seniori labprātāk lasa latviešu autoru darbus.”

Tā kā dominē viedoklis, ka lasīšana samazinās, tad vairāki eksperti norādījuši, ka tiek lasīta tā saucamā “vieglā literatūra”.

“Joprojām lielākā lasītāju daļa lasīšanai izvēlas vieglāk uztveramu literatūru – detektīvus, romantiska satura romānus un tulkoto literatūru.”

Novērtējot lasīšanas formātus, lielākā daļa ekspertu ir pārliecināti, ka lasīšanā dominē drukātās grāmatas. Digitālais formāts tiek izmantots informācijas meklēšanai, ziņām un aktualitāšu

noskaidrošanai un sociālo mediju satura apgūšanai. Eksperti domā, ka vismazāk tiek izmantotas audiogrāmatas.

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās tika jautāts par lasīšanas formātiem un pielāgotajiem formātiem, tā iegūstot dažādus viedokļus un pieredzes stāstus.

Jauni cilvēki, kuri uzsākuši studijas, fokusgrupu diskusijās bieži vien atzīmēja, ka krietni vairāk laika velta, lasot studijām nepieciešamo, tādēļ daiļliteratūra atpūtai tiek lasīta mazāk.

Maģistra studiju programmas studente par lasīšanu savā ikdienās stāstīja: “[..] *kopš es studēju, pēdējos divus mēnešus es daiļliteratūru gandrīz nemaz vai nelasu, lai gan agrāk es ļoti daudz lasīju. Lielākoties es lasu sociālo tīklu informāciju vai arī studijām domāto informāciju*”.

Ja vien tas iespējams, arī studenti izvēlas lasīt drukātā formātā, jo tā ir vieglāk uztvert informāciju. Bakalaura programmas studente stāsta:

Man personīgi arī labāk drukātā veidā lasīt, bet, lai es iekonomētu laiku, es parasti lasu elektroniskā veidā, kaut ko, pieņemsim, priekš kursa darba es daudz materiālus ievācu drukātā veidā, jo man tā ir ērtāk ar viņiem strādāt, es to informāciju uztveru vieglāk drukātā veidā.

Ikdienā formāts, kādu iedzīvotāji izvēlas lasīšanai, atkarīgs no iegūstamās informācijas veida. Lai iegūtu aktuālo informāciju par notikumiem, visbiežāk tiek izmantoti digitālie informācijas resursi – ziņu portāli, arī sociālo tīklu vietnes.

Vīrietis vadītājs (45–54) ar maģistra grādu no Kurzemes, kura ikdienas darbs ir saistīts ar dažāda veida dokumentiem, stāstīja:

Jāmēģina paredzēt, kādi būs notikumi, attiecīgi, tu centies gan no dažādiem avotiem, no YouTube, no Instagram iegūt šo informāciju, un tāpēc vairāk nākas pavadīt ar šo informācijas iegūšanu. [...] es daudz izmantoju audiogrāmatas, jo YouTube ir daudz pieejamas [...]. Bet tad, kad ir [...] ziemas, rudens brīvie vakari vairāk, tad, protams, cenšos vairāk lasīt grāmatas.

Lai gan vecākā gadagājuma cilvēki priekšroku dod lasīšanai drukātā formātā, vairākās fokusgrupās arī seniori minēja, ka daudz laika pavada, lasot no ekrāna. Strādājošs seniors (65+) ar bakalaura grādu no Latgales stāstīja: “*Es lasu ļoti daudz. Es vairāk lasu caur datoru, es lasu Latvijas ziņas, pasaules ziņas dažādas.*”

Daiļliteratūru visvairāk lasa iedzīvotāju vecuma grupās no 55–64 un 65+.

Diskusijās tika jautāts arī par lasīšanu pielāgotajos formātos – palielinātā drukā, Braila rakstā, vieglajā valodā, arī audioformātā.

Respondente no Pierīgas (35–44) minēja, ka īpaši aktuālas pašlaik ir grāmatas vieglajā valodā. To joprojām trūkst, lai arī bērni ar mācīšanās traucējumiem varētu lasīt:

Vieglā valoda pašlaik man ir aktuāla tēma, tās grāmatas ir diezgan maz, un skolās vajadzēs arvien vairāk grāmatas vieglajā valodā, tas pats bija arī, ka “Mērnieku laiki” mums tagad vieglajā valodā, jo bērni nesaprot. Ir kādas [...] priekš bērnu auditorijas aptuveni 14 grāmatas. Jā, kopā

izdevumi, izdod neredzīgo bibliotēka, jeb kopā 20 izdevumi vieglajā valodā, pašlaik iznāca "Stāsti vieglajā valodā", ko izdeva Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts sadarbībā ar to bibliotēku. Tādu bērnu kļūst arvien vairāk.

Arī respondente (45–54) no Zemgales, stāstot par savu darba pieredzi speciālajā skolā, atzina, ka šādas grāmatas nepietiek:

Mums ir arī speciālā skola, un tur tieši šīs te vieglās valodas grāmatas ir vajadzīgas. Jā, ar palielinātiem burtiem grāmatas ir vajadzīgas. Bērniņi ar īpašām vajadzībām tur mācās. Tur arī strādāju kādu laiku un esmu redzējusi. Mēs arī esam pirkusi šādas grāmatas. [...] Liela izvēle nav, bet viņas ir tādas... ir pieejamas vieglajā valodā [...]. Vairāk ir klausāmās grāmatas. Protams, ka tu vari klausīties, bet tā, lai pats viņš varētu lasīt un saprast to tekstu... [...].

Vairāki respondenti fokusgrupu diskusijās minēja, ka grāmatas pielāgotā formātā būtu ļoti aktuālas kādam no viņu gados vecākajiem radniekiem. Sieviete (45–54) no Zemgales diskusijā minēja: *"Tā kā manai vecmāmiņai ir pāri par 90 gadiem, un viņa tikpat kā neredz, es domāju, ka audiogrāmatas būtu ļoti labas. Ja būtu tāda pieejamība, es domāju, ka varētu paņemt"*.

Bibliotēku direktoru un metodiķu fokusgrupu diskusijās izskanēja viedoklis, ka publikajās bibliotēkās iespēja piedāvāt grāmatas pielāgotajos formātos ir aktuāla. Kādas reģiona galvenās bibliotēkas direktore atzina, ka pārāk maz pieejamas grāmatas palielinātā drukā, kas ļoti nepieciešamas vecākā gadagājuma lasītājiem.

Daļēji strukturētajās intervijās tika uzdots jautājums, ko un kādos formātos respondenti lasa, kam dod priekšroku, tāpat arī par pielāgotajiem formātiem un to izmantošanu.

Tikai drukātu tekstu – grāmatu un žurnālu – lasīšanu apliecināja divi no 18 respondentiem: abas ir sievietes – viena ir bezdarbniece (55–64) ar maģistra grādu no Kurzemes (*"dzīvas, reālas grāmatas"*), otra ir pensionāre (65+) ar vidējo izglītību no Rīgas, kura strikti noliedza jebkuru citu formātu izmantošanu: *"Es ar tādām lietām nenodarbojos."*

Sieviete bezdarbniece (25–34) ar vidējo izglītību no Zemgales apgalvoja, ka lasa zināšanu ieguvei un intereses apmierināšanai dažādus tekstus dažādos formātos, bet ne grāmatas, taču bērnam lasa priekšā tieši grāmatu.

Lielākā daļa respondentu no dažādām vecuma grupām, dažādiem Latvijas reģioniem un ar dažādām izglītības pakāpēm stāstīja, ka lasa gan tekstus internetā, gan drukātus materiālus, šos formātus brīvi kombinējot pēc vajadzības, un attiecības starp drukātiem tekstiem un "ekrāna tekstiem" ir mainīgas, piemēram:

"Nu tie ir interneta teksti pamatā, vai kas ir saistīti ar darbu [...] Drukātā veidā noteikti mazāk nekā uz ekrāna..." (vīrietis speciālists (55–64) ar doktora grādu no Rīgas);

“[...] informācijas ieguves veidu es nosauktu kā kombinētu, tas ir gan internetā, digitālā vidē, gan arī tie ir preses izdevumi [...], nu un tās ir arī, protams, grāmatas” (uzņēmējs/pašnodarbinātais vīrietis (45–54) ar bakalaura grādu no Rīgas);

“Bet nu dažādus tekstus un tas [...] tīri grāmatas [...] nu nezinu, kaut kāda maza daļa no tā, jā” (sieviete uzņēmēja/pašnodarbinātā (45–54) ar doktora grādu no Pierīgas);

“Es labāk klausos no interneta. Par dārzkopību. [...] Klausos un skatos” (sieviete pensionāre (65+) ar vidējo izglītību no Pierīgas);

[...] no ziņām – drīzāk par sporta ziņām – tās es vienmēr arī lasu. Citos formātos. Sporta Avīzi drukātā formātā vairs nepērku, neabonēju, bet visus citus formātus aktīvi, aktīvi izlasu – jaunākās ziņas un arī šur tur kaut kādu paplašinātu analīzi. [...] drukātā formātā – arī Rīgas Laiku – starp citu tas arī ir tas, ko es lasu tādā selektīvā veidā. [...] Un papildus elektroniskā formātā es arī lasu... tajās, ne tikai datorā, bet arī piezīmju ierīcēs, kā ReMarkable vai tamlīdzīgās, vai Kindlā – es arī lasu. [...] Tas būtu... dažāda veida elektroniskie formāti ir papildus drukātajam (vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas).

Tālākā intervijas gaitā respondentiem tika uzdots jautājums, vai viņi zina, ka publiskās bibliotēkas var piedāvāt dažādu, tajā skaitā arī pielāgoto formātu grāmatas un cita veida lasāmvielu, vai tā viņiem un viņu ģimenēm būtu aktuāla. Jautājumā tika minēti: palielinātā druka, vieglā valoda, Braila raksts, audiogrāmatas un e-grāmatas.

Trīs respondenti atzina, ka ir zinājuši vai kaut ko dzirdējuši par šādiem formātiem un ka no tā kaut ko izvēlētos kā noderīgu:

e-grāmatas (vīrietis speciālists (35–44) no Kurzemes ar nepabeigtu vidējo izglītību);

audiogrāmatas (vīrietis strādnieks (25–34) no Zemgales ar vidusskolas izglītību);

elektroniskās un audiogrāmatas (sieviete speciāliste (55–64) no Rīgas ar padomju laika augstāko izglītību).

Divi respondenti apstiprina, ka ir zinājuši par šādu piedāvājumu, paši neko neizvēlas, bet izsaka gandarījumu, ka tāds ir:

“Jā, šādu esmu kaut ko dzirdējusi un uzskatu, ka šie pakalpojumi ir svarīgi cilvēkiem ar dažādām vajadzībām, un uzskatu, ka tas ir ļoti lielisks veids, kā nodrošināt piekļuvi lasīšanai pilnīgi visiem” (sieviete studente (18–24) no Rīgas);

“[...] tādām plaši aptverošām zināšanu klāstam būtu jābūt pieejama pilnīgi visiem. Tas ir tikai labi, un mani tas priecē” (vīrietis strādnieks (25–34) no Kurzemes ar pamatizglītību).

Trīs respondenti pieļauj varbūtību, ka nākotnē varētu izmantot šādu formātu piedāvājumu paši vai viņu ģimenes locekļi – te tiek atkal minētas e-grāmatas, audiogrāmatas un grāmatas palielinātajā drukā.

Pieci respondenti apgalvo, ka ir zinājuši vai nav pārsteigti, ka tāds piedāvājums ir, taču tas viņiem nav aktuāls un saistošs.

Tāpat ir dažas noliedzošas atbildes: nezināju (2), neinteresē (3). Uz faktu, ka šādi formāti un pakalpojumi neinteresē, norādīja sieviete pensionāre (65+) ar vidējo izglītību no Rīgas, sieviete pensionāre (65+) ar vidējo izglītību no Pierīgas un vīrietis vadītājs (45–54) ar maģistra grādu no Zemgales. Par šādu lasīšanas formātu un šāda pakalpojuma esamību pilnībā nezināja sieviete speciāliste (55–64) ar padomju laika augstāko izglītību no Rīgas un vīrietis strādnieks (25–34) ar vidējo izglītību no Zemgales.

Respondentu atbildēs uz šo jautājumu par dažādo formātu pieejamību Latvijas publiskajās bibliotēkās var vērot neskaidrību un izvairību, kas kopumā varētu liecināt, ka sabiedrība nav pietiekami informēta par šiem formātiem un pakalpojumiem. Vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas uz šo jautājumu par šādu pielāgoto formātu esamību un pieejamību bibliotēkās neitrāli atbild: “[..] visticamāk, tas nav pārsteigums.” Sieviete pensionāre (65+) no Rīgas domā, ka šie formāti der tikai jauniešiem: “[..] varbūt arī jauniešiem... jau nu noteikti mazbērniem, jau nu noteikti tas viss interesētu.” Vīrietis strādnieks (25–34) no Zemgales, ieguvis papildinformāciju, kas ir šie formāti un kam tos vajag, rezumē: “Īsti es nezinu, man galvenais, lai cilvēki saprastu, kas tur rakstīts.”

Secinājumi

Pētījumā iesaistītie eksperti ir pārliecināti, ka grāmatu lasīšanai un lasīšanai atpūtas vajadzībām noderīgāki ir drukātie materiāli. Digitālo formātu lasīšana drīzāk noder darba vajadzībām, informācijas meklēšanai, ziņām un aktualitātēm, sociālo mediju satura apguvei.

Arī fokusgrupu un interviju respondenti atzīst, ka lasīšanas formāts atkarīgs no informācijas veida, lasīšanas vajadzībām un apstākļiem. Ja vien tas iespējams, arī studenti labprāt studiju vajadzībām lasa drukātos materiālus.

Daiļliteratūru vairāk lasa vecuma grupās 55–64 gadi un 65+. Kaut gan ir tendence, ka seniori dod priekšroku drukātiem materiāliem, daudzi no tiem atzīst, ka lasa arī elektroniskus tekstus un klausās audioierakstus.

Kopumā var novērot, ka daudzi respondenti ikdienā brīvi kombinē drukātus un elektroniskus materiālus.

Pielāgotie formāti ir aktuāli, bet tie nav pietiekami plaši pieejami, trūkst arī informācijas par tiem un par to, ka tie pieejami arī publiskajās bibliotēkās.

3.1.4. Vai lasa grāmatas? Ja jā – kādos formātos un kāda satura grāmatām tiek dota priekšroka?

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās un daļēji strukturētajās intervijās tika uzdots jautājums, vai respondenti lasa grāmatas, kādos formātos tās lasa, kāda satura grāmatām dod priekšroku. Sarunu gaitā varēja arī secināt, kādi apstākļi respondentiem ir nepieciešami grāmatu lasīšanai. Arī Delfi metodes eksperti un bibliotēku darbinieku fokusgrupu diskusiju dalībnieki pauda savu viedokli par grāmatu lasīšanu un dažādu formātu izmantošanu lasīšanai, kas labi ilustrē tendenci variēt lasāmo grāmatu formātu izvēli.

Delfi aptaujā eksperti domā, ka vēl arvien visvairāk tiek lasīts drukātais teksts, dažādos veidos izceļot tā priekšrocības. Drukātās grāmatas tiek vērtētas kā drošticamākas un bieži vien pretstatītas digitālajai informācijas pasaulei:

“Vismaz manā apkaimē lielāks pieprasījums ir tieši tradicionālajai grāmatai. Protams, tiek lasītas arī elektroniskās grāmatas, bet cilvēki joprojām novērtē fiziskas grāmatas īpašības un sajūtas, ko tā sniedz.”

“Svarīgs faktors ir informācijas pārpilnība interneta dēļ, kas liek izvēlēties fizisko grāmatu informācijas ieguvei. Iemesls ir tas, ka katrai grāmatai ir viens vai vairāki autori, redaktori, korektori, recenzenti un citi iesaistītie profesionāļi, kas grāmatu padara drošticamu.”

“Veidojas nogurums no digitālās pasaules un ekrāniem, tāpēc daudzi cilvēki arvien vairāk novērtē un izvēlas klasisko, analogo drukāto grāmatu formu.”

Informācija digitālā formātā vairāk tiek meklēta un lasīta, lai iegūtu aktuālo informāciju, piemēram, jaunākās ziņas. E-grāmatas biežāk tiek lasītas profesionālām un studiju vajadzībām, bet to izmantošanas apjoms pieaug samērā lēni. Eksperti arī atzīmē, ka e-grāmatas var būt iemesls, lai iegādātos attiecīgo fizisko grāmatu:

“Tas neizslēdz vēlmi iegādāties fizisko grāmatu, ja izlasot e-grāmatu, tā ir ļoti iepatikusies, kas liecina par fiziskās grāmatas nozīmi kopumā.”

Savukārt audiogrāmatas tiek izmantotas no visiem grāmatu formātiem vismazāk, atzīmējot, ka tās pamatā klausās fonā kādai citai darbībai:

“Cilvēki, kuri klausās audiogrāmatas, parasti ir steidzīgie un ļoti aizņemtie cilvēki, kuri, vadot automašīnu, skrienot vai darot kādu mehānisku darbu, paralēli klausās iepriecinošu vai pilnveidojošu literatūru.”

Audiogrāmatas vairāk klausās jaunāki lasītāji, kuri arī grāmatu vietā mēdz izvēlēties podkāstus (raidierakstus).

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās iegūtie rezultāti vēsta, ka vismazāk grāmatas lasa jauni cilvēki (18–24), kuri mācās vidusskolā vai studē. Izņēmums diskusijās bija dažas vidusskolnieces, kuras ir ļoti aktīvas lasītājas un darbojas literatūras pulciņā skolā. Studenti bieži vien atzina, ka darba un studiju dēļ pēdējā laikā grāmatas savam priekam lasa maz, vairāk iznāk lasīt mācību vajadzībām, tikai viena respondente studente (18–24) no Kurzemes atbildēja, ka pašlaik grāmatas savam priekam vispār nelasa.

Lielākā daļa respondentu atzina, ka grāmatas vislabprātāk lasa drukātā formātā. To, ka ir svarīgi turēt rokās *“īstu grāmatu”*, vairāk uzsvēruši iedzīvotāji vecuma grupās 55–64 un 65+, taču arī respondenti vecuma grupās 25–34, 35–44 un 45–54 atzina, ka joprojām uzskata – īstā grāmata ir drukātā, jo svarīga ir fiziskā saskare ar to. Sieviete (35–44) ar bakalaura grādu no Kurzemes par izvēli lasīt tikai drukātās grāmatas saka:

[..] pēdējo gadu laikā es esmu lasījusi tikai drukātās. Es e-grāmatas un audio nelasu, jo, ja no tā skatu punkta es skatos, tad grāmata ir grāmata. Viņa pati ir formātā. [..] tās pārējās.. tās nav grāmatas, jā. Tā smarža un tā tauste, jā, tas nosaka savu.

Sieviete (25–34) ar bakalaura grādu no Vidzemes par sajūtām, lasot drukātu grāmatu: *“Man vajag papīru, smaržu, pataustīt īstu grāmatu. Nē, man vienmēr ir līdz, man ir mašīnā viena grāmata. Tomēr drukātā, jo esmu mēģinājusi e-grāmatu. Tas tiešām nebija mans, varbūt pēc pāris gadiem.”*

Arī studenti, ja vien tas ir iespējams, izvēlas lasīt drukātās grāmatas. Bakalaura programmas studente stāsta:

Man personīgi arī labāk drukātā veidā lasīt, bet, lai es iekonomētu laiku, es parasti lasu elektroniskā veidā. Kaut ko, pieņemsim, priekš kursa darba, es daudz materiālus ievācu drukātā veidā, jo man tā ir ērtāk ar viņiem strādāt, es to informāciju uztveru vieglāk drukātā veidā.

Bakalaura programmas students (18–24) par saviem lasīšanas paradumiem:

Man arī patīk lasīt, es labprāt lasītu drukātās grāmatas. Ļoti daudzi zina, ka man patīk, kā smaržo grāmata un... Un pataustīt viņu, tas ir tāds, nu... lielāka saikne ar to grāmatu nekā internetā tukšs teksts, un nu tad caur drukāto tekstu var vairāk iedziļināties tajā.

Tiek atzīts arī citu formātu lietošanas ērtums, piemēram, iespēja klausīties audiogrāmatas, paralēli darot citas lietas, vai elektroniskā grāmatā atrast nepieciešamos teksta fragmentus un izdarīt atzīmes tekstā. Skolniece no Pierīgas par audiogrāmatu izmantošanas pieredzi stāstīja:

Es arī tieši šogad esmu vairāk audiogrāmatas sākusī klausīties, tāpēc, ka, gatavojoties eksāmeniem, nav laiks sēdēt un lasīt tās grāmatas. Tāpēc arī sanāk bieži vien tā interneta vide, jo tajā ir vairāk pieejamas arī audioformātā grāmatas. Tas savukārt ļauj, ceļā esot, paklausīties, kad nav jāiedziļinās tekstā, vai arī paralēli kaut ko skolai, kādu uzdevumu pildot vai prezentāciju veidojot, vai uzlikt fonā.

Sieviete (35–44) ar maģistra grādu no Kurzemes minēja, ka lasa vairākos formātos, tos izvēloties atkarībā no apstākļiem:

Es esmu no tiem cilvēkiem, kam ir grāmata visur kaut kādā formātā. Telefonā tā aplikācija vai e-grāmatu lasītājs, somā, mašīnā man vajag, es jūtos ērti, tāpēc man citreiz ir, ka es lasu 4–5 reizē, jo vienkārši atkarībā no tā, kur man ir laiks to darīt.

Arī vairāki respondenti vecuma grupā 65+ nebija noliedzoši pret audiogrāmatām un plānoja tās kādreiz pamēģināt. Vīrietis (65+) ar maģistra grādu no Sēlijas: *“Es esmu mēģinājis arī audio-grāmatas klausīties, un kaut kā tur īsti nesanāca, bet es domāju, ka es to darīšu. Kaut kādus darbus darot, tādus ikdienas darbus darot, es domāju, ka tas varētu aiziet.”*

Lasīšanu citos formātos, ne tikai drukātajā, vairāki respondenti minēja kā izmaiņas, kas notikušas tikai pēdējo gadu laikā. Sieviete (24–34) ar bakalaura grādu no Pierīgas par to stāstīja: *“[...] iepriekš, nu, pirms kādiem diviem gadiem es lasīju tikai grāmatas papīra formātā, tad tagad es jau lasu arī elektroniskās grāmatas un audio grāmatas.”*

Par galveno iemeslu, kāpēc neizvēlas lasīt digitālā formātā, tika minēts, ka ātri nogurst acis.

Audiogrāmatas daudzi respondenti atzina par ērtu veidu, kā savienot lasīšanu ar kādām citām nodarbēm, piemēram, tās varētu klausīties, braucot transportā vai darot kādus ikdienas darbus.

Bieži vien grāmata vispirms tiek izlasīta elektroniskā formātā, bet pēc tam var tikt iegādāta un lasīta drukātā formātā vai noklausīta kā audiogrāmata. Sieviete (25–34) ar bakalaura grādu no Pierīgas par grāmatu formātiem stāstīja:

Nu, man ir tāda shēma: es izlasu grāmatu elektroniski. Ja man viņa ļoti patīk, es nopērku viņu fiziski vai kaut kur dabūju, piemēram, lietotu, vai nu pēc pieejamības, un, ja ļoti, ļoti patīk, tad es arī varbūt vēl audio formātā noklausos.

Sieviete (55–64) no Zemgales atzina, ka viņa bieži klausās raidierakstus, bet audiogrāmatas nepatīk klausīties, jo tās ir par garu.

Bibliotēku direktori, metodiķi un nodaļu vadītāji fokusgrupu diskusijās dalījās ar novērojumiem, ka jaunieši labprāt lasa grāmatas digitālā formātā, bet, ja ir iespēja, priekšroku tomēr dod drukātajai grāmatai. Arvien vairāk tiek lasīts angļu valodā. Pieaugušie labprātāk izvēlas lasīt drukātās grāmatas, lai arī ir samērā plašs bezmaksas elektronisko grāmatu piedāvājums 3TD bibliotēkā:

[...] tie rādītāji, kas mums ir 3TD bibliotēkai – viņa negrib mums iedzīvoties, mēs negribam to izmantot un lasīt. Mēs turamies pie tradicionālā, mēs gaidām jauno grāmatu dienu, gribam to grāmatu paņemt rokās, apčubināt un izlasīt, padalīties klubiņā ar savām pārdomām.

Daļēji strukturētajās intervijās par šo tematu tika uzdoti trīs secīgi jautājumi: vai lasa grāmatas, ja jā – kādos formātos; kāda satura grāmatas vairāk patīk lasīt; kādi lasīšanas apstākļi nepieciešami. No 18 daļēji strukturēto interviju respondentiem 12 respondenti atbildēja, ka lasa

grāmatas, bet seši – ka grāmatas nelasa. Grāmatu lasītāji pārstāv visas demogrāfisko datu grupas apmēram vienlīdzīgi, arī visas vecuma grupas no 18 gadiem līdz 65+.

Grāmatu nelasītāju vidū ir trīs sievietes un trīs vīrieši. Viens no šiem respondentiem ir ar pamatizglītību, divi ar vidējo izglītību, un pa vienam ar bakalaura grādu, maģistra grādu un padomju laiku augstāko izglītību. Trīs no grāmatu nelasītājiem ir vecuma grupā 25–34 gadi, viens no vecuma grupas 35–44 gadi, bet divi 55–64 gadu vecuma grupā.

Intervijās no 12 grāmatu lasītājiem septiņi respondenti apgalvoja, ka lasa tikai drukātās grāmatas. Sieviete speciāliste (45–54) ar maģistra grādu no Latgales saka: “*Nu un man noteikti patīk pāršķirstīt lapas, tieši papīra lapas un man noteikti patīk grāmatu smarža.*” Trīs respondenti lasa gan drukātās, gan elektroniskās grāmatas. Viens respondents izvēlas lasīt tikai elektroniskās grāmatas (vīrietis speciālists (35–44) ar nepabeigtu vidējo izglītību no Kurzemes), bet viens respondents atbildēja, ka lasa audiogrāmatas un elektroniskās grāmatas (sieviete uzņēmēja/pašnodarbinātā (45–54) ar doktora grādu no Pierīgas).

Respondenti gan daļēji strukturētajās intervijās, gan fokusgrupu diskusijās atsaucīgi reaģēja uz jautājumu par iecienītāko grāmatu saturu.

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās dalībnieki nosauca no viena līdz pieciem dažādiem žanriem/tematiem.

No daiļliteratūras žanriem visiecenītākie ir kriminālromāni – tos nosaukuši 20 respondenti. Vispopulārākais šis žanrs izrādījies vecuma grupā 65+ (nosaukuši deviņi respondenti), mazāk tos izvēlas lasīt jauni cilvēki vecuma grupās 18–24 un 25–34 (nosaukuši pieci respondenti). Kriminālromānus vairāk iecienījušas sievietes (13 no 20 respondentiem). Kriminālromāni pārsvarā tiek lasīti, lai atslēgtos no ikdienas rūpēm. Kāda seniore (65+) no Zemgales: “[..] *kad vajag atslābināties – detektīvi*”.

14 respondenti minēja, ka viņi lasa memuārus un biogrāfijas. Tie pārsvarā ir iedzīvotāji vecumposmos 45–54 un 55–64.

Vienāds skaits respondentu diskusijās minēja, ka izvēlas lasīt vēsturiskos romānus un romantiskos romānus (katrā grupā 12 respondenti). Vēsturiskos romānus iecienījuši dažādu vecumu iedzīvotāji, arī jaunieši. Vidusskolēns, kurš atzīstas, ka nav ļoti aktīvs grāmatu lasītājs, minēja:

Grāmatas daudz neesmu lasījis, bet esmu pamanījis, ka mani ļoti piesaista grāmatas saistībā ar vēsturi. Man ļoti patīk lasīt par vēsturi un ļoti arī patīk, ka grāmata balstīta uz reāliem faktiem, kas ir reāli notikuši. Un, jā, tas mani ļoti piesaista, jo es zinu, ka tas tiešām noticis.

Interese par vēsturi var būt radusies arī saistībā ar savas dzimtas vēstures izpēti. Sieviete (35–44) ar bakalaura grādu no Pierīgas stāstīja:

Nu man atkal ir parādījusies interese par vēsturiskiem romāniem, jo es agrāk maz tiešām tādus lasīju, bet tagad es skatos arvien vairāk un vairāk, un mmm... tā mana interese izriet... Jā, patiesībā no mana hobija, no aizraušanās –tas prizmu.

Romantiskos romānus vairāk lasa sievietes dažādās vecuma grupās (šis žanrs pieminēts 12 reizes).

Fantāzijas un fantastikas žanru (minēts astoņas reizes) biežāk izvēlas lasīt gados jaunākie respondenti (vecuma grupās 18–24 un 25–34).

Astoņas reizes tika minēta arī bērnu literatūra. Bērnu grāmatas visbiežāk tiek lasītas bērniem vai mazbērniem, bet kāda sieviete (55–64) ar maģistra grādu no Sēlijas lasa bērnu grāmatas tāpēc, ka tās ir skaistas:

Jā, un bērnu literatūra man ārkārtīgi patīk, tāpēc, ka tās grāmatas ir tik skaistas, tādām ilustrācijām. Nu, fantastiskas, jā. Vērdiņa dzejoļu krājums, vai, nu, jebkuru paņem tagad – tā ir tāda pērle, man ārkārtīgi patīk bērnu grāmatas, un tad es viņas izlasu.

Ceļojumu aprakstus kā iecienītu lasāmvielu minēja četri respondenti (vecuma grupās 65+ un 55–64).

Psiholoģiska un filozofiska satura romānus lasa dažādu vecuma grupu sievietes (pieminēti četras reizes).

Četri respondenti minējuši, ka lasa arī dzeju, pa vienai reizei minētas pasakas un noveles.

No nozaru literatūras visieciētākā ir psiholoģija (minējuši deviņi respondenti, no tiem – astoņas sievietes) un vēsture (minēts septiņas reizes), īpaši akcentējot Latvijas vēsturi.

Piecas respondentes minējušas, ka lasa grāmatas par dārzkopību un puķkopību.

No nozaru literatūras pieminētas arī grāmatas par filozofiju (trīs reizes), vadību un ekonomiku (divas reizes), pedagogiju (divas reizes), medicīnu (divas reizes), tehnisko literatūru (vienu reizi), dabaszinātnēm (vienu reizi) un reliģiju (vienu reizi). Viens respondents ailītē “Cits” ierakstīja tehnisko literatūru.

Vairākās atbildēs tika minēti arī konkrēti ārzemju autori (*piemēram, Duglass Diksons, Gerards Štainers, Konfūcijs, Kafka, Remarks*), vai grāmatu varoņi (*piemēram, Harijs Poters*) un grāmatas (*Stīvena Kinga romāni, Ovens “Kur vēži dzied”, Džodžo Moja “Zvaigžņu dāvētāja”, “Pusnakts bibliotēka”. Sabaļauskaite “Pētera imperatore”*). No latviešu autoriem minēti – J. Jaunsudrabiņš, A. Sakse, N. Ikstena, A. Bels, K. Račko, L. Kovaļova, L. Lapsa.

Daļēji strukturētajās intervijās šajā jautājumā tika piedāvāta jautājuma kartīte, kurā respondents varēja izvēlēties sev patīkamākos grāmatu žanrus/tematus, bija arī ailīte “Cits”, kurā

varēja ierakstīt trūkstošo. Respondentu izvēle bija plaša – no diviem līdz desmit žanriem. Arī intervijās kāds respondents ailītē “Cits” ierakstīja tehnisko literatūru.

Vispopulārākie grāmatu žanri/temati, ko nosauc grāmatas lasošie interviju respondenti: uzzinu grāmatas (6), mācību un zinātniskā literatūra (6), kriminālromāni (5), ceļojumu apraksti (5), fantāzija un fantastika (5). Tālāk uzskaitījumā ir psiholoģiskā/filozofiskā literatūra (4), populārzinātniskā literatūra (4), romantika (3), profesionālās izaugsmes literatūra (3) un bērnu literatūra (3), kas tiek pārsvarā lasīta bērniem, bet ne tikai – piemēram, respondente (55–64) no Kurzemes stāsta: *“Es lasīju to, es tos mežonīgos pīrāgus lasīju, ak kungs, kā es smējos.”*

Daļēji strukturētajās intervijās bija ietverts arī jautājums, vai ir vajadzīgi kādi speciāli apstākļi vai piederumi lasīšanai.

Visbiežāk tika nosaukts klusums (7), labs apgaismojums vai dienas gaisma (4). Speciāla vide, klusa mūzika, miers, siltums, lasīšana brīvā dabā, lasīšana transportlīdzeklī un ērtums (gulta, galds) – katru no šiem apstākļiem nosauca vismaz divi respondenti. Un šos apstākļus vai piederumus – grāmatzīme, lasīšana ceļojuma vai atvaļinājuma laikā, lasīšana vakarā, kad visi gul, brīvs brīdis, vienatne – nosauca pa vienam respondentam.

Secinājumi

Eksperti sliecas domāt, ka visaktuālākais grāmatām joprojām ir drukātais (tradicionālais) formāts. E-grāmatas biežāk izmanto darbam vai mācībām, bet vismazāk tiek izmantotas audio-grāmatas, izmantojot tās kā fonu citām darbībām.

Daļēji strukturētajās intervijās vairāk nekā puse respondentu, kas pārstāv visas vecuma un citu demogrāfisko rādītāju grupas, apgalvoja, ka lasa grāmatas.

Fokusgrupu diskusijās redzami līdzīgi rezultāti, bet var secināt, ka grāmatas mazāk lasa gados jauni cilvēki, kas mācās vidusskolā vai studē, bet arī starp viņiem ir izņēmumi.

Vairāki respondenti drukāto grāmatu uzskata par *“īstu grāmatu”* un pamato to ar fiziskām darbībām un sajūtām, piemēram, tausti, smaržu (*turēt rokās, pāršķirt lapas, pataustīt, apčubināt, izbaudīt grāmatas smaržu*).

Daudzi respondenti izvēlas kombinēt grāmatu formātus, pamatā saglabājot drukāto grāmatu. Pētījuma laikā tikai nedaudzi respondenti apgalvoja, ka lasa tikai elektroniski vai klausās audiogrāmatas.

Pētījumā parādījās interesanta tendence, ka vairāki grāmatu lasītāji vispirms izlasa elektronisko versiju vai izlasa grāmatu bibliotēkā, un tikai tad izlemj – vai konkrēto grāmatu iegādāsies savai mājas bibliotēkai.

Arvien vairāk tiek lasītas grāmatas angļu valodā, un šo izvēli nevar attiecināt tikai uz jauniešiem. Daži respondenti izmanto audiogrāmatas, lai mācītos kādu svešvalodu, bet citi izvēlas raidierakstus, jo audiogrāmata šķiet par garu.

Populārākais grāmatu saturs ir: kriminālromāni, vēsturiskie romāni, memoāri un biogrāfijas, ceļojumu apraksti, romantiskie romāni, uzzīņu, mācību un zinātniskā literatūra, arī fantāzijas un fantastikas darbi.

Respondenti maz lasa humora un satīras sacerējumus, dzeju, reliģisko literatūru. Nevienam neatzīmēja lugu (dramaturģijas) lasīšanu.

Interviju respondenti norāda, ka lasīšanai nepieciešams klusums un labs apgaismojums. Pārējie apstākļi ir vairāk vai mazāk sekundāri.

3.1.5. Kur iegūst grāmatas lasīšanai?

Gan fokusgrupu diskusijās, gan daļēji strukturētajās intervijās tika uzdots jautājums, kur respondenti iegūst grāmatas, arī Delfi metodes eksperti dalījās ar savu pieredzi.

Delfi metodes aptaujā galvenokārt ir ekspertu atbildes, kas parāda, ka **bibliotēkas** ir izdevīgākās grāmatu ieguves vietas. Vairāki eksperti min, ka samazinās grāmatu pirkšana, jo tās maksā dārgi, tās aizņem mājās vietu, tāpēc izdevīgāk ir grāmatas paņemt no bibliotēkām, piemēram, *“Dārgas un populāras grāmatas lasītāji nevēlas pirkt, tāpēc apmeklē bibliotēkas, pierakstās rindā uz bestselleriem.”* vai *“Pirkt grāmatas pašam sev ir ne vien dārgi, bet arī nozīmē apkrauties ar priekšmetiem, kas aizņem dzīves telpu, krāj putekļus, apgrūtina pārcelšanos uz citu dzīvesvietu un ar ko pēc tavas nāves neviens nezina, ko iesākt.”*

Respondenti, kuri ir aktīvi grāmatu lasītāji, **iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās** stāstīja, ka parasti seko līdzīgi grāmatu jaunumiem. Ne vienmēr grāmata tiek uzreiz nopirkta grāmatnīcā. Bieži vien tā tiek paņemta bibliotēkā, izlasīta, un tikai tad rūpīgi apsvērta, vai grāmatai jābūt arī mājas bibliotēkā, vai to vēlēsies lasīt atkārtoti. Sieviete (45–54) no Latgales stāstīja, kur parasti iegūst grāmatas lasīšanai:

Pēdējo reizi es pirku grāmatu laikiem pirms kādiem gadiem četriem, jo jā, tam ir divi faktori: cena un vieta (kur grāmatas salikt). Tāpēc es atcerējos, ka pastāv bibliotēka. Es sāku viņu izmantot tāpēc. Ja tu gribēsi nopirkt grāmatu, tu no sākuma viņu izlasīsi, pataustīsi, un pēc tam, ja es gribu, lai šī grāmata man paliek, lai es viņu vēlreiz izlasītu. Ja tā ir grāmata, kuru es lasīšu vienu reizi, es viņu nepirktu. Tāpēc tās ir bibliotēkas. Vai, nu jā, draugu grāmatu plaukts, radnieku grāmatu plaukts, bet pārsvarā bibliotēka.

Fokusgrupu diskusijās tika minēts, ka agrāk grāmatas pirktas vairāk, bet tagad biežāk tiek izmantota iespēja uz laiku tās paņemt lasīšanai no bibliotēkas vai aizņemties no draugiem, kolēģiem, radniekiem.

Grāmatas pārsvarā tiek pirktas, lai kādam uzdāvinātu, piemēram, bērniem vai mazbērniem. Seniore (65+) no Vidzemes par to, kur parasti iegūst grāmatas, pastāstīja: “[..] ar pirkšanu ir tā – ja kas ir mazbērniņiem, tad tiek nopirkta jauna grāmata. Tā pamatā no bibliotēkām lasu grāmatas.”

Viens no iemesliem, kāpēc grāmatas tiek pirktas retāk, ir to cena. Šo iemeslu biežāk uzsvēruši gados vecākie respondenti. Sieviete (55–64) no Latgales stāstīja:

[..] kā man vedekla saka – jūs nepērciet tās grāmatas, viņas ir dārgas. Paņemiet bibliotēkā. Tātad viens no tādiem faktoriem, tiem iemesliem, varētu teikt, to grāmatu cena. Tāpēc veikalā, grāmatnīcā – ļoti reti. Ja nu kādai dāvanai. Dāvanai gan es nopērku un aiznesu un uzdāvinu dzimšanas dienā grāmatas, bet tā pārsvarā bibliotēkā. Bibliotēkā un meita nopērk dažreiz un iedod.

Grāmatu pirkšana var kļūt arī par vaļasprieku un aizraušanos, ko nākas pat ierobežot. Sieviete (35–44) no Kurzemes atzina: “Man ir divi hobiji – grāmatu pirkšana un grāmatu lasīšana. Tie ir divi atsevišķi hobiji. Nopērku, pēc tam man ir jau kādas 20 nelasītas plauktā. [..] Es vienkārši jūtu, ka es sevi limitēju – šomēnes nopirktu vienu un viss”.

Viens no iemesliem, kāpēc grāmatas tiek pirktas, ir vēlme turēt rokās jaunu, pēc tipogrāfijas krāsas smaržojošu, tādu, ko neviens vēl nav lasījis. Sieviete no Vidzemes dalījās savā pieredzē: “[..] man patīk grāmatas ar svaigu izdevniecības aromātu. Jā, līdz ar to es diezgan bieži iegriežos... vajadzētu retāk, bet diezgan bieži iegriežos grāmatu veikalā, jā. Ņemu arī bibliotēkā, bet galvenokārt to, ko es esmu nopirkusi, pēc tam uzdāvinu bibliotēkai”.

Bieži tiek izvēlēta iespēja grāmatas pirkt grāmatnīcu interneta veikalos vai Facebook grupās, jo tur ir plašāks piedāvājums nekā grāmatnīcās. Šādi grāmatas visbiežāk iegūst gados jauni

cilvēki, bet arī respondenti 45–54 un 55–64 gadu vecuma grupās to diskusijās minēja kā galveno grāmatu iegūšanas veidu. Sieviete (45–54) no Kurzemes stāstīja:

Es jau pērku internetā. Es ieraugu internetā, atveru vaļā.. Es redzu – ir. Jā. Un arī Face-bookā. ABC pārsvarā. Tikai drukātās. Nu, trīs dienu laikā atnāk, jā. Mums ir divas grāmatnīcas, trīs.. Nu, ka nav, nu, ka nav tas sortiments. Arī bērna grāmatas sūtu caur internetu, jo nav. Es gribu šitādu grāmatu, bet nav grāmatnīcā.

Kā viens no grāmatu iegūšanas veidiem fokusgrupu diskusijās tika minēti arī grāmatu apmaiņas punkti, arī iespēja, ka bibliotēkas piedāvā paņemt nevajadzīgās vai maz pieprasītās grāmatas. Sieviete (55–64) no Sēlijas minēja, ka *“pagasta bibliotēkā arī ir tāds grāmatu plaukts. Saucas “Lasītājs lasītājam”. Un tur tiešām – kam nevajag – noliek grāmatu, un kādam tieši to atkal ievajagas. Tā visu laiku iet uz riņķi.”*

Diskusijās tika minēts, ka grāmatas tikušas mantotas no vecākiem un vecvecākiem.

Daļēji strukturēto interviju respondenti nosauc ļoti dažādus grāmatu un citu materiālu ieguves avotus: bibliotēkas (13), grāmatnīcas (8), aizņemas no ģimenes locekļiem, draugiem, kolēģiem (5), iegādājas internetā (3), iegūst materiālus tiešsaistē (2), dāvinātas grāmatas (1) un lieto savu mājas bibliotēku (2). Divi respondenti nosauc četrus lasāmvielas ieguves avotus, trīs respondenti nosauc trīs avotus no iepriekš minētajiem.

Interviju rezultāti rāda, ka vairums jeb 12 respondenti apmeklē bibliotēkas līdztekus citiem grāmatu ieguves avotiem. Četriem respondentiem tas arī ir vienīgais grāmatu un citu materiālu ieguves avots. Visas četras ir sievietes, pārstāv Rīgu, Zemgali un Vidzemi, trīs ir ar vidējo izglītību, viena ar maģistra grādu, trīs no viņām nav saistītas patstāvīgā darbā – pensionāre, bezdarbiece un mājsaimniece, kas audzina mazuli, bet viena ir fizisku darbu neestrādājoša speciāliste. Divas pieder pie vecuma grupas no 25 līdz 34 gadiem, viena ir vecuma grupā 55–64 gadi, un viena ir 65+ grupā. Divas savu ienākumu līmeni nav norādījušas, vienai tas ir 301–500 eiro mēnesī, vēl vienai – no 501 līdz 700 eiro mēnesī.

Pensionāre no Rīgas (65+) pati bibliotēku neapmeklē: *“Grāmatas un žurnālus man atnes radiniece, kas strādā bibliotēkā.”*, savukārt pensionāre no Pierīgas (65+) intervijā saka: *“[...] man bibliotēka ir svēta vieta.”*, bet vīrietis strādnieks (25–34) no Kurzemes pauž gatavību vajadzības gadījumā doties uz bibliotēku un saka: *“[...] jo es zinu, cik bibliotēku sistēma ir ērta.”*

Otrs populārākais grāmatu ieguves avots ir grāmatnīcas – gan tradicionālā grāmatnīca (8 respondenti), gan pirkumi interneta veikalos (3 respondenti).

Interviju rezultāti rāda, ka tradicionālajās grāmatnīcās iepērkas ļoti dažādi cilvēki, turklāt daļa no viņiem lasāmvielu iegūst tikai pērkot, daļa kombinē grāmatu pirkšanu arī ar citiem avotiem,

daļa atzīst, ka pērk grāmatas ļoti reti. No astoņiem respondentiem, kas minējuši tradicionālo grāmatnīcu apmeklējumus, pieci ir vīrieši. Respondentu vidū ir divi uzņēmēji/pašnodarbinātie, divi strādnieki, speciālists, vadītājs, students un pensionārs. Ir pārstāvētas praktiski visas vecuma grupas un gandrīz visi reģioni. Viņu vidū ir cilvēki ar pamatizglītību, nepabeigtu vidējo izglītību, vidējo izglītību, bakalaura, maģistra un doktora grādu. Arī ienākumu līmenis ir ļoti dažāds – sākot ar kategoriju “līdz 300 eiro” un beidzot ar “vairāk nekā 1301 eiro” mēnesī.

Pirkšanu kā vienīgo lasāmvielas ieguves avotu nosaukuši trīs respondenti. Galveno iemeslu, kādēļ cilvēkiem patīk pirkt grāmatas, apstiprina sieviete uzņēmēja/pašnodarbinātā (45–54) no Pierīgas: *“Es lielāko daļu pērku, man patīk, ka man ir nopirkts un ir sev.”*

Visi trīs respondenti, kas iepērkas interneta veikalā, ir vīrieši. Divi no tiem ir ar doktora grādu un no Rīgas, bet pārstāv dažādas vecuma grupas (55–64 gadi un 35–44 gadi), trešais ir strādnieks (25–34) no Zemgales. Viņš gan piebilst, ka pērk grāmatas ļoti reti.

Pieci respondenti apstiprina, ka grāmatas mēdz arī aizņemties no kolēģiem, draugiem, ģimenes locekļiem, bet tas visiem ir kā papildus lasāmvielas ieguves avots.

Divi respondenti, kas grāmatas un citus materiālus iegūst arī tiešsaistē, ir ļoti dažādi (sieviete studente (18–24) no Rīgas un vīrietis speciālists (35–44) no Rīgas), bet viņi intervijā stāsta, ka šobrīd studē vai ka strādā ar studentiem, tātad viņus vienojošs un raksturojošs elements ir akadēmiskā vide.

Viens respondents piemin bērniem dāvinātas grāmatas.

Secinājumi

Kopumā pētījumā tiek nosaukti 10 grāmatu iegūšanas avoti: bibliotēkas, grāmatnīcas, interneta grāmatnīcas, aizņemšanās no ģimenes, draugiem, kolēģiem, tiešsaistes materiāli, grāmatu dāvināšana, mājas bibliotēka, Facebook grupas, grāmatu apmaiņas punkti, mantotas grāmatas. Vairums respondentu, kas lasa grāmatas, nosauc vairākus grāmatu iegūšanas avotus.

Aptaujātie eksperti uzskata, ka bibliotēkās iegūt grāmatas lasīšanai ir visizdevīgāk, pirmkārt, augošo grāmatu cenu dēļ, otrkārt, tās aizņem daudz vietas mājokļos, apgrūtina dzīvesvietas maiņu un var kļūt neaktuālas.

Ir arī tendence pirms grāmatas pirkšanas izlasīt to bibliotēkā vai e-grāmatas formātā, lai pieņemtu lēmumu par grāmatas iegādāšanos.

Ne uz to respondentu daļu, kas grāmatas iegūst tikai publiskajā bibliotēkā, ne uz tiem, kuri tās pērk, nevar pilnībā attiecināt kādus demogrāfiskus kritērijus.

Daži respondenti atklāj, ka grāmatu iegāde ir viņu kaislīgs hobijs, viņi rod gandarījumu tajā, ka grāmatu lasa pirmie, un ka tā ir viņu īpašums.

3.1.6. Vai tiek veidotas mājas bibliotēkas, kāds ir to aptuvenais grāmatu skaits?

Šāds jautājums tika uzdots iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās un daļēji strukturētajās intervijās, arī eksperti Delfī aptaujā par to pauda savu viedokli.

Delfī aptaujā daži eksperti atzīmē, ka samazinās interese par mājas bibliotēku veidošanu un uzturēšanu gan ierobežoto telpu, gan mobilitātes un citu apsvērumu dēļ, piemēram, tiek apgalvots: *“Cilvēki atbrīvojas no privātajām bibliotēkām vai samazina tajās esošo grāmatu skaitu.”*

Arī **iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās** tika jautāts par mājas bibliotēkām – aptuveni cik daudz grāmatu ir mājās. Tika nosaukts mājas bibliotēku apjoms ļoti plašā amplitūdā – no vienas vai divām grāmatām līdz pat vairākiem tūkstošiem.

Gados jaunākiem cilvēkiem – skolēniem un studentiem – mājās ir neliels grāmatu krājums. Vidusskolēns (18–24) no Sēlijas pat minēja, ka viņam mājās nav nevienas pašam savas grāmatas, tikai tās, kas paņemtas no bibliotēkas.

Studenti, kuri studiju laikā dzīvo prom no vecākiem, visbiežāk minējuši, ka kopmītnēs vai tagadējā dzīves vietā ir tikai dažas grāmatas, bet vecāku mājās – lielāks grāmatu krājums (minētas 100–200), tai skaitā arī viņu bērnības vai skolas laikā lasītās grāmatas. Lielākais studenta (18–24) nosauktais grāmatu skaits ir 70–80, un tās ir gan mācību, gan filozofijas, gan pavārgrāmatas.

Diskusijās tika minēts, ka tradīcija veidot lielas mājas bibliotēkas tagad gājusi mazumā. Cilvēki grāmatu iegādi rūpīgāk apdomā, apsverot, vai tās tiks atkārtoti lasītas. Sieviete (45–54) vadītāja ar maģistra grādu un ienākumiem virs 1300 eiro mēnesī no Kurzemes apmeklēja bibliotēku un atzīst, ka mājās grāmatu ir pavisam nedaudz, jo *“Cik tu atkal atgriezies pie tās grāmatas un viņu lasīsi? Tikai lai stāv un krāj putekļus?”*.

Vidusskolniece (18–24) no Pierīgas stāstīja, ka viņai patīk saņemt dāvanā grāmatnīcu dāvanu kartes, lai varētu izvēlēties sev interesējošas grāmatas. Viņa stāsta par savu pozitīvo pieredzi grāmatu izvēlē:

Arī ar bibliotēkām un arī virtuālo grāmatu lasīšanu ir iespēja man izlasīt grāmatu, un pēc tam es uzreiz saprotu, vai tā ir grāmata, ko es vēlos mājās savā plauktā, vai nē. Un vienkārši tik daudz tās grāmatas tiek lasītas, ka reālistiski, ja man būtu jāpērk tās visas, tad es viņas nevarētu tik daudz arī izlasīt. Un tāpēc arī bibliotēkām ir ļoti liels pluss, un man mājās tāpēc ir kaut kādi divi mazie plauktiņi, kas ir ar grāmatām, kas ir kaut kādas grāmatu sērijas, kas man ir ļoti mīļas, un tādēļ es katru grāmatu, kas iznāk, nopērku.

Iedzīvotāji vecuma grupās 55–64 un 65+ bieži minēja, ka mājas bibliotēkas mantotas no vecākiem un pat no vecvecākiem. No tām atstātas vērtīgākās grāmatas – latviešu un ārzemju klasika, kopotie raksti. Sieviete (65+) no Sēlijas, kurai bijusi mantota mūzikas literatūras bibliotēka,

to atdāvinājusi Mūzikas akadēmijas bibliotēkai, daļa grāmatu atdotas bērniem un mazbērniem. Viņai svarīgi, lai grāmatas negulētu plauktā, lai tās kāds lasītu:

Esmu atstājusi sev tādas, no kurām vienkārši sirds negrib šķirties. Tās ir pārsvarā par vēsturi, par Sēlijas vēsturi. Nu tādas, pēc kurām rokas sniedzas. Tādas grāmatas. Ir man daudz, bet viņas visu laiku mainās. Tad es vēl daru tā, ja es nopērku kādu jaunu grāmatu, tad es viņu, ja nu nav tā kā ļoti pie sirds, tad es viņu nebāžu tajā grāmatplauktā, bet atnesu bibliotēkas meitenēm. Tas nozīmē, ka viņa aiziet aprītē. [...] Priekš kam man viņai jāstāv grāmatu plauktā, ja es viņu varu atdot lasīt? Es tā pārsvarā daru visu laiku – izlasu pati un atdodu tālāk.

Ja arī grāmatu krājums agrāk bijis liels, daudzas ir atdotas, arī dzīvesvietas maiņas rezultātā nācies mājas bibliotēkas samazināt.

Sieviete (55–64) ar maģistra grādu no Kurzemes par savu grāmatu krājumu stāstīja:

[...] grāmatas man bija, bet nu ir pavisam maz. Pat desmit laikam nebūs. Tāpēc ka es visas aiznesu uz bibliotēku. Varbūt kāds grib palasīt. Un arī pēdējā laikā mēs nepērkam grāmatas. Agrāk bija tā modes lieta, kuram to grāmatu bija vairāk. Jā, kaut kā tā, un tās visas grāmatas, kad ir kaut kā tā ar visām pārbraukšanām dažreiz no vienas dzīves vietas uz otru, nevienš īpaši negrib viņas ņemt [...].

Izlemt, ko darīt ar grāmatām, kuras mājās vairs nepaturēs, ne vienmēr ir bijis viegli. Visbiežāk tās ir kādam atdotas. Sieviete (55–64) no Kurzemes dalījās savā pieredzē:

Nu, man ir tā, ka es vairāk reižu dzīvē esmu pārcēlusies, un katrā pārcelšanās reizē izvērtēju, kuras grāmatas es ņemu līdzi. Es grāmatas vienkārši izmest ārā nekad neesmu varējusi atļauties. Es vienmēr viņas aiznesu vai nu uz kādu skolas bibliotēku vai uz kādu pansionātu tuvāko. Es vienmēr šīs grāmatas, kuras es tā kā esmu izlasījusi, un kuras varbūt man vairāk dzīvē nebūs tik ļoti nepieciešamas, tās es kaut kur atdodu. Bet tās, kas man ceļo līdzi.. nu tie ir pāris tie sekcijas plauktiņi, kuri iet līdzi.

Vecāki, kuriem ir bērni, atzina, ka mājas bibliotēkās lielu daļu veido bērnu grāmatas.

Dalēji strukturētajās intervijās uz mājas bibliotēku veidošanu attiecinātajā jautājumā konkrētu skaitu nenosauca nevienš respondents. Lielākais skaits, ko nosauca, ir apmēram 2000 grāmatu (sieviete pensionāre (65+) no Pierīgas), mazākais – viena grāmata, ko lasa bērnam (vīrietis strādnieks (25–34) no Zemgales).

No 18 respondentiem tikai viens respondents (vīrietis strādnieks (35–34) no Zemgales) saka, ka mājās nav grāmatu krājuma, bet nav par to pilnīgi pārliecināts. Tāpat par grāmatu esamību mājāsaimniecībā un to skaitu nav pārliecināts vēl kāds respondents, kas nosauca 10 grāmatas (vīrietis bezdarbnieks (35–44) no Kurzemes). Tātad 17 respondenti norāda, ka lielāka vai mazāka, bet mājas bibliotēka ir.

Daži respondenti nevar nosaukt skaitu, bet nosauca citas grāmatu skaitīšanas vienības, piemēram, “Apmēram tonna [smejas]. [...] kādi divi plaukti apmēram, nu kādi divi, trīs kvadrātmetri...” (vīrietis speciālists (55–64) ar doktora grādu no Rīgas) vai “[...]mums ir divi, teiksim tā, plaukti.” (sieviete speciāliste (45–54) ar maģistra grādu no Latgales).

Runājot par grāmatu skaitu mājās, nav vienprātības, ko nozīmē – daudz vai maz grāmatu. Piemēram, sieviete uzņēmēja/pašnodarbinātā (45–54) ar doktora grādu no Pierīgas saka: *“Man nav tā kā šausmīgi daudz, nezinu, nu 400, 500 varbūt man ir.”* vai sieviete mājsaimniece (25–34) ar vidējo izglītību no Zemgales stāsta: *“Varētu būt ap 100, 150. Tur ir arī bērnu, tur ir plānās, visādas tur ir. Kādi četri, pieci plaukti, jā. Tā saliekot, man liekas, ka sanāk daudz kopā.”*

Ir situācijas, kad respondentiem ir grūti nodalīt savas grāmatas no kopējās ģimenes bibliotēkas vai novērtēt ģimenes kopīgo grāmatu krājumu, piemēram, vīrietis strādnieks (25–34) ar pamatizglītību no Kurzemes stāsta: *“Vispār mājās man ir ļoti daudz grāmatas, bet tīri man varētu būt kādas 30–40.”* vai sievietes speciāliste (45–54) ar maģistra grādu no Latgales stāsts:

Tur stāv grāmatas, kas ir tieši manas un vīra. Nu un noteikti tās ir profesionālās grāmatas [profesionālās izaugsmes literatūra]. Tieši vīra profesionālās grāmatas, manas profesionālās grāmatas. Tās ir, noteikti, dažādas vārdnīcas, tās ir pavārgrāmatas, daiļliteratūra. Savukārt, bērniem (viņu istabā) arī ir daži grāmatu plaukti ar grāmatām, kas ir saistītas ar viņu hobijiem, arī mācību grāmatas, arī dažādas vārdnīcas, pasakas.

Ir dažādas situācijas, piemēram, cilvēki atsaucas uz savām agrāko gadu mājas bibliotēkām, kas dažādu iemeslu dēļ (visbiežāk dzīvesvietas un/vai dzīvesveida maiņa) ir sarukušas, piemēram, pensionāre (65+) no Rīgas stāsta: *“Jā, man bija agrāk ļoti liela bibliotēka, bet nu ar laiku krievu literatūru likvidēju, un palika tikai grāmatas.. latviešu rakstnieku nu un.. kas pirktas līdz 90. gadiem...”*. Pensionāre (65+) no Pierīgas stāstīja:

Sakarā ar to, ka es šeit (Bauskas novadā) tikai gandrīz vai ciemojos, tad mājās man ir tādi grāmatu plaukti no aizpagājušā gadsimta. Vecajā drukā. Un es pat esmu iemācījusies veco druku. Un es esmu tās grāmatas... bet tas ir manās mājās, kur es dzīvoju (agrāk). Un visas padomju laiku grāmatas. Tur bija veikali un iespēja pirkties. Un es pirku un pirku, un pirku.

Daži respondenti piemin savu vecāku grāmatu un citu materiālu krājumus, kas vēl joprojām atrodas viņu mājās un tiek vai netiek izmantoti. Uz to atsaucas, piemēram, sieviete studente (18–25) no Rīgas: *“Tieši grāmatas, varbūt nav tik daudz, bet ir ļoti, ļoti daudz laikrakstu, žurnālu, ko man ir vecāki krājuši, un tie joprojām stāv.”* Ir arī specifiskāki gadījumi, piemēram, sieviete speciāliste (55–64) no Rīgas ar padomju laiku augstāko izglītību savu mājas bibliotēkas apjomu novērtē ar vismaz 1000 sējumiem, bet tālāk intervijas gaitā saka, ka grāmatas nelasa, izmanto vienīgi dažas īpašas grāmatas darba vajadzībām.

Daži respondenti, stāstot par saviem grāmatu krājumiem mājās, raksturo to saturu ar sev vai ģimenes locekļiem interesējošām tēmām, piemēram, *“Pārsvarā tieši zinātniskā fantastika un arī par kaut kādu lietu taisīšanu, dārzkopība, galdniecība – tādas lietas.”* (vīrietis strādnieks (25–34) ar pamatizglītību no Kurzemes) vai arī *“[...] bet šobrīd man ļoti daudz stāv tieši pavārgrāmatas”* (sieviete studente (18–25) no Rīgas).

Secinājumi

Pētījumā iesaistītie Delfi metodes eksperti uzskata, ka samazinās interese par mājas bibliotēku veidošanu un uzturēšanu gan ierobežotu telpu platības, gan personisku iemeslu un mobilitātes problēmu dēļ.

Respondenti stāsta, ka vietas trūkuma dēļ grāmatas tiek glabātas mājās dažādās vietās, arī neizsaiņotas kastēs, un visvairāk no mājas bibliotēkām tiek izņemtas padomju laika grāmatas, saglabājot kopotos rakstus un klasiku.

Vairāki citu pētījuma metožu respondenti mājas bibliotēkas likvidēšanu vai radikālu samazināšanu skaidro ar dzīves vietas maiņu, taču ir arī respondenti, kas turpina glabāt savu vecāku un vecvecāku grāmatu un periodisko izdevumu krājumus.

Daļa respondentu, kuriem ir bērni, atzīst, ka vai nu mājas bibliotēkas lielu daļu veido bērnu grāmatas, vai viņi speciāli bērnam veido šo bibliotēku.

Daļēji strukturētajās intervijās lielākais nosauktais aptuvenais sējumu skaits mājas bibliotēkā ir 2000, bet mazākais – viena grāmata. Arī iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās tika nosaukti līdzīgi skaitļi.

3.1.7. Vai lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies?

Šis jautājums bija aktuāls visiem pētījuma respondentiem, un viņi ir šajā sakarā izteikuši arī viedokli par lasīšanas vēlmi un paradumus ietekmējošiem faktoriem.

Delfi metodes eksperti ir vienprātīgi, ka attieksmi pret lasīšanu un arī vēlmi lasīt primāri ietekmē ģimene, to var būtiski nostiprināt un attīstīt skola, ģimene un bibliotēka (tai skaitā – sadarbībā ar skolu). Piemēram, 98 % respondentu piekrita apgalvojumam, ka “*skolās ir vairāk jāattīsta bērnu lasītprasme*”, bet 87 % atbalstīja apgalvojumu, ka “*vecāku lasīšanas paradumi ietekmē bērnu interesi par lasīšanu un lasītprieku*”.

Šo nostāju ilustrē arī tādi apgalvojumi, kā:

“Bibliotēkai ir liela loma lasīšanas paradumu veidošanā, organizējot ekskursijas – pirmo tikšanos ar bibliotēku, sākot ar PII audzēkņiem, un vēlāk iesaistot lasītveicināšanas aktivitātēs: gan Bērnu žūrijā, gan organizējot literatūru popularizējošus pasākumus skolu audzēkņiem.”

“Lasīšanu jāieaudzina ģimenē, tad pirmsskolā/skolā, to regulāri jākultivē un jānovērtē, popularizējot publiski lasīšanas procesa ieguvumus.”

Delfi metodes eksperti izceļ atšķirības starp paaudzēm lasīšanā – gan formātu, gan tematikas, gan valodu, gan lasīšanas ilguma un arī lasītprasmes ziņā. Eksperti bieži min, ka jaunieši vairāk lasa angļu valodā un grāmatu/romānu fragmentus. Savukārt seniori lasa latviešu autoru darbus, un viņu lasīšanas paradumi ir maz mainījušies:

“Latviešu grāmatu vietā jaunatne labprāt izvēlas grāmatas (tajā skaitā komiksus) angļu valodā.”

“Studenti lasa lēnāk, labprātāk lasa romānu fragmentus, bet ne pašus romānus.”

“Tāpat ar grāmatu – arvien vairāk jauniešu nāk uz bibliotēku un izvēlas grāmatas/dzejoļus pēc lapu/rindiņu skaita, kas noteikts skolā kā obligātais apjoms, un ne vairāk.”

Lielākās daļas jauniešu interese par grāmatu lasīšanu ir mazāka, vairāk patērē sociālos medijus un izmanto citus informācijas ieguves veidus. Eksperti arī uzskata, ka ir pasliktinājusies lasītprasme, un jaunieši vairs neprot ne pārstāstīt tekstu, ne arī rakstiski izteikt savas domas. Tomēr lasošie jaunieši labprāt lasa angļu valodā. Eksperti ir arī novērojuši, ka jauniešiem grāmatu lasīšana nav prestiža nodarbe, un ir pasliktinājusies arī lasītprasme:

“Jaunā paaudze lasa salīdzinoši maz, lasītprasme skolēniem samazinās.”

Eksperti dalījās pārdomās arī par to, ka nav mainījušies lasīšanas paradumi senioriem. Ir viedokļi, ka tie, kas kādreiz lasīja, lasa arī tagad, bet grāmatu augsto cenu dēļ tās neiegādājas, taču vairāk izmanto bibliotēku pakalpojumus grāmatu ieguvei.

Eksperti atzīmē, ka lasīšanas paradumu veidošanos pozitīvi ietekmē izdevējdarbības mārketinga (*“palīdz definēt to, kas ir laba, individuālā laika vērtā literatūra”*) un drukāto grāmatu saistība ar to satura interpretācijām teātrī un kino.

Tabulā apkopoti Delfi metodes ekspertu visvairāk atbalstītie viedokļi par lasīšanu un lasīšanas paradumu izmaiņām (*skat. 3. tabulu*).

3. tabula

Ekspertu piekrišanas pakāpe apgalvojumiem par lasīšanu un lasīšanas paradumu maiņu

Npk	Apgalvojumi	Eksperti, kuri pilnīgi piekrituši vai piekrituši (%)
1.	Skolās ir vairāk jāattīsta bērnu lasītprasme.	98 %
2.	Lasīšanas paradumi ir atšķirīgi dažādām paaudzēm.	90 %
3	Vecāka gadagājuma cilvēki joprojām dod priekšroku drukātajām, nevis elektroniskajām grāmatām.	90 %
4.	Vecāku lasīšanas paradumi ietekmē bērnu interesi par lasīšanu un lasītpraksi.	87 %
5.	Grāmatu lasīšanai ir jaunas mūsdienīgas funkcijas: sniegt atpūtu no digitālo ierīču lietošanas, atjaunot mentālo stabilitāti, socializēties (apspriest grāmatas ar domubiedriem internetā).	75 %
6.	Sievietes lasa vairāk nekā vīrieši.	74 %
7.	Cilvēki ir zaudējuši spēju koncentrēties ilgstošai lasīšanai.	69 %
8.	Grāmatu lasīšanā liela loma ir izdevēju mārketingam, kas palīdz definēt to, kas ir laba, individuālā laika vērtā literatūra.	68 %
9.	Jaunieši dod priekšroku daiļliteratūras lasīšanai angļu valodā.	65 %
10.	Grāmatu tirāžas un pārdošanas apjomi ir samazinājušies.	65 %

Npk	Apgalvojumi	Eksperti, kuri pilnīgi piekrituši vai piekrituši (%)
11.	Jauni cilvēki arvien mazāk lasa drukātās grāmatas.	65 %
12.	Grāmatu lasīšanu izkonkurē citas brīvā laika pavadīšanas iespējas.	60 %
13.	Latvijas sabiedrībā novērojama pozitīva sinerģija starp drukāto grāmatu un tās interpretāciju teātra un kino mākslās.	59 %
14.	Grāmatu lasīšana palīdz justies īpašam.	54 %

Lielākā daļa **iedzīvotāju fokusgrupu diskusiju** dalībnieku neatkarīgi no vecuma grupas un nodarbošanās atbildēja, ka viņu lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies. To parasti saistīja ar trim galvenajiem ietekmējošajiem faktoriem – jaunajām informācijas tehnoloģiju piedāvātajām iespējām, nodarbošanās, dzīvesveida vai darba vietas maiņu, sociāliem vai politiskiem notikumiem.

Gados jaunākie respondenti (skolēni un studenti vecuma grupā 18–24) lasīšanas paradumu maiņu visbiežāk saistījuši ar nepieciešamību vairāk lasīt skolai vai studijām, tie pārsvarā ir teksti elektroniskā formātā, arī audio formātā un angļu valodā.

Maģistra programmas studente dalījās ar savām pārdomām par lasīšanas paradumu maiņu: *“Nu, kopš es sāku studēt, pēdējos gados man ir daudz mazāk laika daiļliteratūrai, un vēl es uzņēmu tādu paradumu, ka es izlasu vienu grāmatu latviski, un tad nākamā grāmata, ko es lasu, ir angļiski, lai attīstītu un nepazaudētu valodas zināšanas”.*

Populārākas jauniešu vidū ir kļuvušas audiogrāmatas. Lai iegūtu informāciju un lasītu grāmatas elektroniskā formātā, jaunieši izmanto viedtālruņus. Vidusskolniece no Kurzemes par lasīšanas paradumu maiņu stāstīja: *“Ļoti daudz ir mainījies. Es iepriekšējos gados lasīju grāmatas. Ļoti daudz. Un pēdējā laikā es esmu pārgājusi uz telefonu, tāpēc, ka vienkārši nepietiek laika lasīt grāmatas [..].”*

Iedzīvotāji visās vecuma grupās, runājot par izmaiņām savos lasīšanas paradumos, minēja tehnoloģiju ietekmi. Arvien vairāk informācijas tiek iegūts internetā, izmantojot mobilās ierīces, un kā galvenā priekšrocība tika minēts informācijas iegūšanas ātrums.

Sieviete (35–44) no Kurzemes, kas strādā vadošā amatā, par savu lasīšanas paradumu maiņu stāstīja:

Es domāju, ka tas noteikti ietekmē, ka ir šīs mobilās ierīces, jo tā ir tā kā cita pieeja. Es varu gūt informāciju, un tas man ir nepieciešams, tajā pat laikā tā ir izklaidējoša. Tieši tas konkrētais moments ir tas ātrums. Ja es zinu, ka man ir daudz laika, tad es varu pievērsties grāmatai. Zinu, ka grāmata prasa lielu uzmanību, īpašu attieksmi un tā tālāk. Grāmata arī nebūs pa rokai. Telefons ir gandrīz vienmēr, ja ir kaut kāds īss laiks, varu pievērsties, tā kā tas ir ļoti liels konkurents, kas arī varētu nozagt to laiku, kur pievērsties kādai saturīgai grāmatai.

Respondente (55–64) no Latgales par tehnoloģiju ietekmi stāstīja: *“Izmainījās (lasīšanas paradumi), ja es agrāk, principiāli atzinu tikai fiziskas grāmatas, nu tieši daiļliteratūru, tagad es sāku lasīt arī telefonā, planšetē, un man vairs tas neliekas tik briesmīgi”*.

Tehnoloģijas paver plašākas iespējas arī iedzīvotājiem ar invaliditāti. Redzes invalīds (65+) no Kurzemes dalījās savā pozitīvajā pieredzē: *“Man mainījušās tehnoloģijas. Viss uzlabojies. Jo tā ir pieejamāks. Un vakar vakarā jau saņēmu elektroniskās (grāmatas) internetā. Tas ir ļoti patīkami”*.

Tehnoloģiju ietekme ne vienmēr tikusi minēta kā pozitīva. Vairāki respondenti atzina, ka pārāk daudz laika pavada sociālajos medijos, tiek konstatēts, ka grūtāk kļuvis lasīt un uztvert garākus tekstus.

Sieviete (35–44) no Latgales atzīmēja: *“[...] grāmatas es nelasu, vairāk no interneta. Tādus īsus, kādus fragmentus vai stāstus vairāk patīk, kaut ko īsāku, to garo tekstu jau es nevaru tā ilgi izturēt, varbūt nav laika ilgi lasīt, kaut ko īsāku palasīt”*.

Lasīšanas paradumu maiņu ietekmējušas arī nodarbošanās, dzīvesveida vai darba vietas maiņa.

Seniori, kuri pārtraukuši aktīvās darba gaitas, bieži minēja, ka tagad beidzot ir laiks pievērsties grāmatu lasīšanai. Seniore (65+) no Zemgales par saviem lasīšanas paradumiem stāstīja:

Kā aizgāju pensijā, pārcēlāties uz laukiem [...] ar vīru. Laika lasīšanai daudz. Vispār nelsījām vienu brīdi kaut kā. Nebija laika, nezinu, nebija interese, bet tagad pēkšņi kaut kā bija tas vairāk. Datorā ziņas labprāt, labprāt jaunumus visādus datorā. Man liekas, kā arī aizraujamies – trīs stundas aiziet. Lasīt tagad patīk vakaros pirms aizmigšanas.

Vecāki, kuriem ir bērni, diskusijās minēja, ka līdz ar bērnu ienākšanu ģimenē viņi paši lasīšanai savam priekam ir varējuši atlicināt mazāk laika. Grāmatas tikušas pirktas galvenokārt tikai bērniem un arī lasīts kopā ar bērniem.

Uzņēmēja no Pierīgas par laiku, kad bērni bijuši mazi, stāstīja: *“[...] ir vienkārši tas periods tiešām, kad ir mazi bērni, kad viņi vēl nelasa, nu tad vairāk sanāk bērniem lasīt tās grāmatas, un tad pašam nē...”*

Vīrietis uzņēmējs (35–44) no Pierīgas par lasīšanas tradīciju izmaiņām savā ģimenē minēja, ka

līdz ar tiem mazajiem bērniem, kā parādījās, tā strauji nokritās, vismaz arī sievai un man, jo pirms bērniem mums bija ļoti daudz laika lasīt, un tagad ar bērniem mēs lasām, mēs lasām, nezinu, Muminus trollīšus, un Hobitu, un tādas grāmatas, bet sev ir aizgājis pilnīgā mazumā, un mēs burtiski ar nepacietību gaidām to brīdi, kad varēs lasīt grāmatas priekš sevis, tas, kas pašiem patīk un interesē vairāk.

Lasīšanas paradumus ietekmējuši arī sociālie un politiskie notikumi pasaulē. Vairāki respondenti minēja, ka kopš pilna mēroga iebrukuma Ukrainā lielu uzmanību velta, sekojot ziņām. Vīrietis (65+) no Sēlijas atzina: *“Grāmatu lasīšanā daudz nekas nav mainījies pēdējos trīs gadus, bet interese par tādiem starptautiskiem jautājumiem kopš Ukrainas kara tā palielinājusies. Es sekoju līdzī, kur es varu – žurnālos vai kaut kādos sociālos, televīzijas pārraidēs”*.

Jauna sieviete (35–44) uzņēmēja no Pierīgas uzsver lasīšanas tradīciju pārmantotību ģimenē:

[..] es pati lasu, nu, cik sevi atceros. Man vēl ir tagad mājās grāmatas ar ierakstiem no manas vecmāmiņas, man grāmatas ir, nu, tā kā dāvinātas arī bērnībā, un šī kaislība nav zudusi, un man prieks, ka tā ir arī manos bērnos, [..] man prieks, ka arī, nu, mūsu ģimenē tiešām tā lasīšana ir visiem.

Uzņēmēja (35–44) no Pierīgas, kurai ģimenē aug trīs bērni, ar prieku uzsvēra, ka, pateicoties tam, ka pati aktīvi lasa un saviem bērniem daudz lasījusi, un kopīgi gājuši uz bibliotēku, arī bērni ļoti aizraušies ar lasīšanu: *“Un, ja es biju domājusi, ka kāds varbūt no trim bērniem tā neaizrausies ar lasīšanu, bet nē, visi trīs, gan meitenes, gan divas meitenes, gan puika, visi ļoti daudz lasa, patiešām daudz.”*

Uzņēmējs (35–44) no Pierīgas stāstīja, ka pats ir aktīvs lasītājs jau no bērnības, un arī viņa bērniem ir liela interese par lasīšanu:

Otrs (brēns) ir otrajā klasē, un šobrīd lasa, un vakarā, naktī ir jācīnās, lai aiziet gulēt, jo ir interesantas grāmatas, kuras jālasa, un tas kaut kā ir noticis dabīgi, bet šobrīd tā galvenais virziens bibliotēkā ir tieši ar bērniem kopā ejot, jo viņi paši grib pavadīt laiku ar grāmatām, un es nezinu, kā tas ir noticis, tas vienkārši ir noticis dabīgi, jā.

Tomēr ne visās ģimenēs ir izdevies šīs lasīšanas tradīcijas saglabāt un nodot tālāk bērniem un mazbērniem. Seniore (65+) no Pierīgas atcerējās, cik aizrautīga lasītāja pati bijusi bērnībā: *“[..] bērnībā tā bija ļoti, ļoti tāda, mums svarīga sastāvdaļa dzīves, lasīšana. Laukos siena šķūnī vecāmma liedza lasīt, tad zem segas ar bateriju, labi, ka ne ar sveci, jo viņa teica, ka tā acis bojājos”*. Viņa ar nožēlu atzīst, ka abi viņas mazbērni ne īpaši grib lasīt:

Es iesāku ar to, ka viņiem lasīju priekšā, lai viņi iedziļinās grāmatās, jo, diemžēl, tā lasīšana iet mazumā jauniešiem, jo vieglāk ir skatīties ekrānā, uztvert, jā, to, kas ir ekrānā, un es viņiem arī stāstu, ja jums tiek parādīts priekšā, kā jums jāredz, ja jūs paši lasiet, jā, tad jūs varat iztēloties.

Savus novērojumus par jauniešu lasīšanas paradumiem izteica arī **reģionu galveno bibliotēku vadītāju un metodiķu fokusgrupu diskusiju** dalībnieki. Piemēram, jaunieši vispirms noskaidrojot, vai grāmata nav pieejama elektroniski, un tikai tad nākot pēc tās uz bibliotēku. Arvien vairāk tiek lasīts mobilajās viedierīcēs, jaunieši tur lasa vai klausās arī grāmatas. Bibliotēku darba speciālisti novērojuši, ka pieaudzis pieprasījums pēc grāmatām angļu valodā, un ņem to vērā, komplektējot krājumu: *“[..] mums ir lielāks pieprasījums pēc grāmatām angļu valodā, un mēs arī*

komplektēt sākam vairāk, jo ir tas, tas pēdējos pāris gados izteikti vairāk... ir tieši pieprasījums pēc literatūras angļu valodā". Pēc bibliotekāru novērojumiem jaunieši arvien vairāk apmeklē bibliotēkas, bet ne lai izmantotu tradicionālos pakalpojumus – lasītu vai ņemtu uz mājām grāmatas, bet lai tiktos ar vienaudžiem, diskutētu, mācītos.

Lasīšanas tradīciju nozīmi ģimenē atzīmēja arī bibliotēku darbinieki. Piemēram, tika runāts par pēdējos gados novērotu tendenci, ka uz bibliotēku arvien biežāk nāk jaunie tēvi ar bērniem.

Kāda reģiona galvenās bibliotēkas vadītāja uzsvēra:

[..] pirmkārt, vai un cik lasa ģimenē, šis aspekts, manuprāt, tiek lielā mērā mantots – ja vecāki lasa, bērni arī... lielākoties automātiski arī lasa. Var būt kāds pārtraukums pusaudža gados, bet viņi atgriežas pie tā, viņiem tā ir vērtība, un viņi lasīs arī saviem bērniem.

Daļēji strukturētajās intervijās septiņi respondenti no 18 atbildējuši, ka nekādas pārmaiņas pēdējos gados savos lasīšanas paradumos nav pamanījuši. Šo respondentu vidū ir piecas sievietes un divi vīrieši, un respondenti pārstāv ļoti dažādas nodarbošanās jomas, izglītības pakāpes, vecuma grupas un Latvijas reģionus. Šo atbildi sniedz gan tie, kas turpina lasīt drukātās grāmatas un žurnālus, piemēram, *"[..] tāpat lasu dzīvas reālas grāmatas un dzīvus reālus žurnālus"* (sieviete bezdarbiece (55–64) ar maģistra grādu no Kurzemes), gan tie, kas arī agrāk nav lasījuši drukātus materiālus, piemēram, *"Nē, tas pats ir... telefons, dators"* (vīrietis bezdarbnieks (35–44) ar bakalaura grādu no Kurzemes).

11 respondenti norāda, ka viņu lasīšanas pieredzē ir izmaiņas pēdējo gadu laikā. Parādās tādi lasīšanas stila apzīmējumi kā *izmētāta* lasīšana, *periodiska* lasīšana, *informatīva* un *diagonāla* lasīšana:

"Nu, lasu arvien, nu, vairāk izmētāti" (vīrietis speciālists (55–64) ar doktora grādu no Rīgas);

"[..] es nelasu tik regulāri šobrīd, ņemot vērā to, ka vairāk uzmanības ir jāpievērš arī mazākā bērna audzināšanai, tāpēc to es vairāk uzskatītu kā tādu... periodisku lasīšanu" (vīrietis uzņēmējs/pašnodarbinātais (45–54) ar bakalaura grādu no Rīgas);

"[..] informatīvi lasu grāmatas, piemēram, ir kaut kādi tur apraksti, reklāmas par grāmatu, atsauksmes, un tad man tā kā gribas zināt, vienkārši, nu tā kā izraut cauri to grāmatu [..]" un *"[..] diagonālo lasīšanu tagad pēdējo gadu laikā mēdzu piekopt arī, jo man grāmatas iedalās, ir tādas, kuras man patīk lasīt lēnām un padomājot, un tad ir tādas, ko vienkārši izrauj cauri [..]"* (sieviete uzņēmēja/pašnodarbinātā (45–54) ar doktora grādu no Pierīgas).

Tiek minēts, ka mainās lasīšanas formāts, bet ne tikai uz digitālajiem formātiem, arī atpakaļ uz tradicionālajiem, piemēram: *“Jā, pēdējo gadu laikā esmu sākusi lasīt tieši digitālos materiālus, piemēram, e-grāmatas vai vienkārši dažādus rakstus internetā”* (sieviete studente (18–24) no Rīgas) vai *“[...] jo es kaut kādas ziņas un kaut ko internetā, protams, vēl palasu, bet es vairs nelasu grāmatas. Nekādā formātā es vairs nelasu šobrīd grāmatas.”* (sieviete speciāliste (55–64) ar maģistra grādu no Vidzemes), vai, piemēram, *“[...] man ir ļoti ērta, patīkama bibliotēka, un es atklāju lietotni “Goodreads”, kas motivē lasīt arvien vairāk grāmatas”* (sieviete mājsaimniece (25–34) ar vidējo izglītību no Vidzemes), un:

Kādreiz es arī vairāk lasīju... un ok – jā, no ziņām – drīzāk par sporta ziņām – tās es vienmēr arī lasu. Citos formātos. [...] pēdējos gados ir nedaudz mainījies, tu nejūti arī kā tādu ikdienas nepieciešamību vai vēlmi regulāri lasīt kaut kādu jaunu romānu vai arī līdz šim neizlasītu [...]” (vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas).

Arī profesionālās vajadzības ietekmē lasīšanas paradumu izmaiņas, un ir saskatāmas pret-runīgas izvēles, piemēram,

Ja agrāk nebija tik liela pieredze tieši manā profesionālajā priekšmetā, tad es vairāk lasīju, noteikti kaut ko saistītu tieši ar manu priekšmetu – ekonomiku, grāmatvedību, mārketingu, menedžmentu, lietišķo etiķeti. Pašlaik, kad man ir šī pieredze, es tā uzskatu, tad vairāk laika es pavadu tieši daiļliteratūras lasīšanai (sieviete speciāliste (45–54) ar maģistra grādu no Latgales).

vai *“[...] drīzāk kaut kā padziļināti – kādu interesantu to pašu akadēmisko literatūru palasīt [...]”* (vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas).

Lasīšanas paradumus izmaina arī dzīvesveida vai attieksmes izmaiņas: *“Pēdējā laikā, tāpēc ka esmu pensijā, es tagad lasu regulāri dienā vidēji sešas stundas un arī žurnālus lasu [...]”* (sieviete pensionāre (65+) ar vidējo izglītību no Rīgas) vai *“Es vairs tik nevērīgi neiztuos par lasīšanu kā tādu. Es vairāk tomēr piedomāju par to, ka varbūt.. pat vajadzētu kaut ko vairāk izlasīt. Kaut kā pievērstu šim procesam vairāk uzmanības nekā, man liekas, es to darīju agrāk. [...] Apzinātāk [...]”* (sieviete speciāliste (55–64) ar padomju laika augstāko izglītību no Rīgas).

Ir arī atsaucis uz subjektīviem iemesliem un laika trūkumu darba dēļ: *“Godīgi sakot, slinkums vairāk ir uznācis.. Jā. Tā teiksim atklāti... Ja viss ar to rutīnas dzīvi... sanāk tā bišķi grēcīgi nepalāsīt kaut ko...”* (vīrietis strādnieks (25–34) ar vidējo izglītību no Zemgales).

Secinājumi

Pētījuma rezultāti rāda, ka lasīšanas paradumu izmaiņas lielākoties nosaka trīs faktori: informācijas tehnoloģiju jaunās iespējas un ietekme, darba vides vai dzīvesveida maiņa, sociāli vai politiski notikumi.

Pētījumā pieaicinātie Delfi metodes eksperti uzskata, ka lasīšanas paradumi dažādām paaudzēm atšķiras: senioriem ir maz mainījušies, jaunieši lasa mazāk grāmatu, vairāk citus tekstus un citos formātos, kā arī lasa vairāk angļu valodā un sievietes lasa vairāk nekā vīrieši.

Pēc ekspertu domām lasīšanas paradumus vislabāk var nostiprināt skolā, ģimenē un bibliotēkā. Grāmatu lasīšana mūsdienās ir atpūta no digitālajām ierīcēm un socializēšanās līdzeklis.

Grāmatu lasīšanu Latvijā veicina izdevējdarbības mārketinga un pozitīva sakarība starp grāmatām un to interpretācijām kino un teātrī, kā arī grāmatu lasīšana var paaugstināt pašapziņu, ļaujot justies īpašam.

Lielākā daļa respondentu apgalvo, ka viņu lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies. Taču izmaiņas nav tikai no drukātajiem tekstiem uz digitālo formātu, bet arī atpakaļ uz tradicionālajām grāmatām.

Daļēji strukturētajās intervijās vismaz trešdaļa respondentu apgalvo, ka viņu lasīšanas paradumi nav mainījušies – to apgalvo gan tie, kas lasa grāmatas, gan tie, kas nelasa.

Jaunieši grāmatas lasa vairāk elektroniski vai klausās audioierakstus, taču arī pārējās vecuma grupas pakāpeniski to apgūst, turklāt informācijas tehnoloģijas paver plašākas lasīšanas iespējas cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Vairāki respondenti atzīst, ka sākuši grāmatu lasīšanu aizstāt ar laika pavadīšanu telefonā, patērējot audiovizuālo materiālu un lasot īsus tekstus.

Bērnu ienākšana ģimenē maina vecāku lasīšanas paradumus un lasāmvielas saturu.

3.2. Kāda ir publisko bibliotēku loma iedzīvotāju lasīšanas veicināšanā?

3.2.1. Kā publiskās bibliotēkas var veicināt lasīšanu?

Idejas publisko bibliotēku darbībām lasīšanas veicināšanā tika iegūtas Delfi aptaujā, iedzīvotāju, bibliotēku vadītāju un metodiķu fokusgrupu diskusijās, kā arī iedzīvotāju daļēji strukturētajās intervijās.

Delfi aptaujas rezultātā iegūtos ekspertu ieteikumus par bibliotēku iespējām lasīšanas veicināšanā var iedalīt šādās tematiskās grupās: bibliotēku telpu (vides) mājīgums un labiekārtošana, bibliotekāra profesionalitāte un personība, radoši un pārdomāti izstrādāti pasākumi konkrētām mērķauditorijām, bibliotēkas krājuma daudzveidība un kvalitāte, pasākumu un bibliotēkas pakalpojumu popularizēšana (īpaši – jaunu lietotāju iesaistei), sadarbība ar vietējās kopienas u. c. institūcijām (skolām, pašvaldību un citām kultūras iestādēm, kā arī izdevniecībām).

Daži citāti no ekspertu ierosinājumiem:

Par bibliotēkas vidi, telpām

Eksperti uzsver patīkamas bibliotēku vides nozīmi.

“Jo patīkamāka vide, jo biežāk apmeklētāji to vēlēšies apmeklēt.”

“Ar patīkamas lasīšanas vides nodrošināšanu dažādām auditorijām (gan bērnu, gan pieaugušo); arī, ja grāmatas izsniedz uz mājām, lai tomēr pati bibliotēka būtu kā vieta, kurā gribas uzturēties”.

“Rūpēties par skaisto, mūsdienīgo bibliotēku vidi, kurā gribas un patīkami uzturēties.”

Bibliotekāra profesionalitāte un izglītība

Ieteikumos tiek minētas gan bibliotekāram nepieciešamās profesionālās zināšanas, gan personības īpašības.

“Līdzīgi kā skolotāja profesijā, ļoti daudz atkarīgs no paša bibliotekāra personības, aizrautības, un – gluži prozaiski – iespējām.”

“[...] interesei un zināšanām par grāmatām būtu jābūt pašiem bibliotekāriem. Arī spējai spriest par piedāvātās literatūras kvalitāti un atbilstību viņu lasītāju interesēm, vecumgrupai.”

Pasākumi

Tiek uzsvērta nepieciešamība pēc bibliotekāra radošuma un izdomas, piedāvājot lietotājiem interesantus un pat neparastus pasākumus.

“Īpaši, neparasti koplasišanas pasākumi (piemēram, vakara stundas ar ambientu mūziku fonā u. tml.).”

“Akcija sociālajos tīklos – lasītājs iesaka lasītājam – grāmatu ieteikumi.”

Eksperti iesaka atļaut noteiktām sociālām grupām, piemēram, jauniešiem, senioriem, pašiem organizēt un vadīt lasīšanas veicināšanas pasākumus. Eksperti rosina īpaši padomāt par pasākumu organizēšanu bērniem un jauniešiem (spēles, viktorīnas, konkursi, grāmatu lasīšanas maratoni).

“Bibliotēkā jābūt pasākumiem, kas audzina jauno lasītāju. Tās varētu būt radošas nodarbības, aktivitātes, jebkas, kas palīdz bērniem justies brīvi un aizraujoši grāmatu pasaulē.”

“Izveidot dažādas digitālās spēles par konkrētām grāmatām.”

Eksperti min, ka grāmatu lasītājiem ir svarīgi dalīties ar izlasīto, un tam vispiemērotākā forma ir grāmatu un/vai lasīšanas klubi. Tie arī ir visvairāk ieteiktie lasīšanas veicināšanas pasākumi. Vairāki eksperti arī ierosina tiem veidot pieejamus digitalizētus ierakstus.

“Lasītājiem ir ļoti svarīgi pārrunāt izlasīto, dalīties ar pārdomām un izjūtām pēc izlasītā. Veidot lasītāju klubus!”

“Organizēt lasītāju klubus dažādām vecuma grupām, piedāvājot pārrunāt ne tikai daiļliteratūru, bet arī darbus par politiku, vēsturi, kultūru u.c. – par jautājumiem, kas tobrīd aktuāli, tiek apspriesti televīzijas raidījumos, atspoguļoti dokumentālās filmās, spēlfilmās, sociālajos tīklos, teātra izrādēs u.c. Izziņot un atspoguļot klubu darbību sociālajos tīklos.”

Citi biežāk ieteiktie lasīšanas veicināšanas pasākumi ir tikšanās ar autoriem, māksliniekiem un blogeriem.

Krājums

Lasīšanas veicināšanai, ekspertuprāt, svarīga ir krājuma kvalitāte, kā arī ieteikts to veidot kopā ar lasītājiem (kluba dalībniekiem u. c.).

“Jo dažādāka literatūra, jo lielāka interese tās apmeklēt. Dažkārt rodas sajūta, ka lielākoties bibliotēkas tiek papildinātas ar romāniem un bērnu literatūru.”

“Grāmatas iepērkot, veicot atlasī sadarbībā ar vietējo grāmatu/lasītāju klubu vai literātu apvienību.”

Bibliotēka, bibliotēkas pakalpojumu popularizēšana, bibliotēkas tēls

Eksperti uzskata, ka bibliotēkas tēls, bibliotēkas un pakalpojumu publicitāte arī varētu ietekmēt lasīšanas veicināšanu.

“Bibliotēkas varētu arī mainīt savu imidžu, kļūt mūsdienīgākas, “stilīgākas”, modernākas un jauniešu auditorijai saistošākas, pamanāmākas.”

“Jebkura aktivitāte, pievēršot uzmanību publiskajām bibliotēkām, veicinātu interesi.”

Lasīšanas popularizēšana

Delfi aptaujas respondenti uzskata, ka par lasīšanu un tās pozitīvo ietekmi ir nepieciešams runāt, un iesaka dažādus veidus un formas, kā to popularizēt.

“Sabiedrībā vajadzētu vairāk stāstīt par lasīšanas ietekmi uz cilvēka garīgo un fizisko veselību.”

“Izmantot jaunākā vecuma influencerus jeb domas ietekmētājus sociālajos tīklos, lai rādītu lasīšanu pozitīva gaismā, stilīgu.”

“Plašāk dalīties ar informāciju sociālajos tīklos. Bibliotēku iespējas šeit ir ierobežotas, jo sabiedrība bibliotēkas uzskata par resursu krātuvi. Ir jāpanāk attieksmes maiņa pret lasīšanu sabiedrībā kopumā, lai tā kļūtu “stilīga” un pieprasīta kā modes tendence jaunatnes vidē.”

“Veidot mērķētas digitālā marketinga kampaņas par grāmatām, lasīšanas ietekmi. Iepazīstināt ar daudzveidīgiem grāmatu veidiem, iekļaujot gan praktisko, gan populāro literatūru, gan skaidrojot izcilas literatūras pazīmes, gan popularizējot izglītojošas grāmatas.”

Sadarbība

Ekspertu ieteikumos uzsvērts, ka bibliotēkām, lai veicinātu lasīšanu, ir jāsadarbojas ar citām institūcijām (visvairāk minētas skolas, arī citas pašvaldību institūcijas, kā arī izdevēji).

“[...] jāveido un jāstiprina bibliotēkas draugu loks ārpus bibliotēkas, kas savukārt var pieņemt jaunus lasītājus bibliotēkai.”

“Atrast jaunas sadarbības formas ar skolām.”

Ekspertu vienprātība par lasīšanas veicināšanu bibliotēkās un ar to saistītiem apgalvojumiem ir šāda (*skat. 4. tabulu*): vislielākā vienprātība ir par zinošu, vietējā kopienā pazīstamu un radošu bibliotekāru un mājīgām bibliotēkas telpām; tad seko – kvalitatīvu pasākumu organizēšana un nacionālā līmeņa lasīšanas programmas nepieciešamība; tad – sadarbība ar skolām, vietējām pašvaldībām, izdevējiem; pašu lasītāju aktīva dalība pasākumu organizēšanā; grāmatu un lasīšanas (arī bibliotēkas un pakalpojumu) popularizēšana dažādos sociālos medijos/platformās; lasīšanas pozitīvās ietekmes popularizēšana; lasīšanas/lasītāju/grāmatu klubu darbības organizēšana; e-grāmatu popularizēšana; tikšanos ar autoriem organizēšana.

Ekspertu vidū bijusi vienprātība arī attiecībā uz pasākumu organizēšanu un to publicitāti: 1) lasīšanas aktivitātes jāļauj organizēt pašiem lietotājiem (piemēram, jauniešiem); 2) tos jāorganizē laikā, kad tiek arī strādājošie; 3) tos var integrēt ar citiem pašvaldības kultūras pasākumiem, tomēr tos precīzi jāorientē uz noteiktām mērķauditorijām (piemēram, cilvēkiem ar invaliditāti, jauniešiem, māmiņām, senioriem). Nepieciešama arī aktīvāka dažādu pakalpojumu un pasākumu publicitāte, tai skaitā arī par e-grāmatu izmantošanas iespējām 3td e-grāmatu bibliotēkā. Tāpat bibliotēkas varētu arī vairāk stāstīt par lasīšanas ietekmi uz cilvēka garīgo un fizisko veselību, kritisko un radošo domāšanu.

4. tabula

Ekspertu piekrišanas pakāpe apgalvojumiem par to, kā bibliotēkas varētu veicināt lasīšanu

Npk.	Apgalvojumi	Eksperti, kuri pilnīgi piekrituši vai piekrituši (%)
1.	Bibliotēkās ir jāiekārto mājīgas telpas dažādām lasītāju grupām (bērniem, jauniešiem, senioriem u. c.).	96 %
2.	Bibliotekāram pašam ir jālasa un jāpārzina dažāda veida literatūra (nozares).	96 %
3.	Bibliotekāram ir jābūt radošam, organizējot daudzveidīgus un interesantus lasīšanas veicināšanas pasākumus.	95 %

Npk.	Apgalvojumi	Eksperti, kuri pilnīgi piekrituši vai piekrituši (%)
4.	Lasīšanas veicināšanai ir jābūt izstrādātai nacionāla līmeņa programmai.	93 %
5.	Lasīšanas veicināšanā bibliotēkām vairāk jāsadarbojas ar skolām.	93 %
6.	Bibliotēkām ir jāiesaistās vietējā kultūras dzīvē, jābūt aktīvam un pazīstamam vietējā kopienā.	93 %
7.	Lasīšanu veicinošu pasākumu izveidē un norisē ir jāiesaista lasītāju/lietotāju grupas (piem., jāļauj pašiem jauniešiem organizēt savus lasīšanas klubus).	91 %
8.	Vairāk stāstīt par jaunajām grāmatām, izmantojot sociālos tīklus.	91 %
9.	Sabiedrībā vajadzētu vairāk stāstīt par lasīšanas ietekmi uz cilvēka garīgo un fizisko veselību, kritisko un radošo domāšanu.	88 %
10.	Bibliotēkām jārīko pasākumi laikā, kad tos var apmeklēt arī strādājoši iedzīvotāji.	88 %
11.	Lasīšanas veicināšanā bibliotēkām ir jāsadarbojas ar vietējo pašvaldību.	86 %
12.	Lasīšanas veicināšanas pasākumos bibliotēkām ir jāsadarbojas ar izdevējiem.	86 %
13.	Veidot lasītāju klubus.	85 %
14.	Lasīšanas veicināšanas aktivitātes ir jāintegrē vietējās kopienas kultūras pasākumos.	85 %
15.	Bibliotēkām ir jāveic aktīvāka dažādu pakalpojumu un pasākumu publicitāte.	83 %
16.	Bibliotēkām vairāk jāpopularizē e-grāmatu izmantošana.	80 %
17.	Lasīšanas veicināšanas pasākumiem ir jābūt precīzi orientētiem uz noteiktām mērķauditorijām (piem., cilvēkiem ar invaliditāti, jauniešiem, māmiņām, senioriem u. c.).	76 %
18.	Aktīvāk rīkot tikšanās ar grāmatu autoriem.	73 %
19.	Izveidot platformu, kurā lasītāji dalās ar izlasīto.	69 %
20.	Bibliotēkas jau daudz dara lasīšanas veicināšanai, tās nevar izmainīt sabiedrības attieksmi pret lasīšanu kopumā.	58 %

Gan iedzīvotāju, gan bibliotēku vadītāju un metodiķu fokusgrupu diskusijās, runājot par veidiem, kā publiskās bibliotēkas varētu veicināt lasīšanu, minēja trīs galvenos aspektus – bibliotēkām jāklūst atvērtākām un pieejamākām (tas attiecas gan uz darba laiku, gan fizisko piekļūstamību), jārīko radošāki pasākumi un vairāk jāpopularizē sava darbība.

Atvērtība, pieejamība un piekļūstamība

Pieejamība ir ļoti svarīga. Bet bieži vien ir tā, ka bibliotēka atrodas pašvaldības ēkā, un pašvaldība pat nav ieinteresēta, ka brīvdienās šo ēku slēdz vaļā. Ka tikai pašvaldība strādā, tad arī bibliotēka strādā. Nu pie mums dažos pagastos tas tā tiek pamatots. Bet es piekrītu, ka tā pieejamība

tieši tiem strādājošajiem ir ļoti svarīga. Un tāpēc ir labi, ka ir tie vēlī vakari, kad kolēģes strādā vēlāk, vai ir šīs te svētdienas.

Ļoti svarīga ir bibliotēku fiziskā piekļūstamība, domājot gan par cilvēkiem ar kustību traucējumiem, gan gados vecākiem bibliotēkas apmeklētājiem.

Gan iedzīvotāji, gan bibliotekāri uzsvēra, ka svarīgi, lai bibliotēka atrastos tur, kur cilvēki vairāk pulcējas. Uzņēmējs (35–54) no Pierīgas stāstīja par savu ārzemju pieredzi – bibliotēku lielveikalā, kas lieliski palīdzēja saistīt tās apmeklējumu ar ikdienas gaitām.

Arī bibliotekāru diskusijās tika minēts piemērs, ka pavisam nelielu bibliotēku, kura atrodas ēkā, kurā ir gan Pasu daļa, gan apkaimes attīstības biedrība, gan klientu apkalpošanas centrs, katru dienu apmeklē ap 150 cilvēku: *“Nu to bibliotēku vienkārši gāž apkārt. Tur ir 150 cilvēku dienā un izsniegums ir liels, un citi vēl pakalpojumi ir lieli. Kaut arī bibliotēka ļoti maza, kompakta, tur nav tādu telpu pasākumu rīkošanai, vienalga, tur nāk gan klases, gan bērnudārzu grupiņas”.*

Gan iedzīvotāji, gan bibliotekāri atzina – ir ļoti svarīgi, ka bibliotēka ir aicinoša, mājīga vieta, kur cilvēkiem pulcēties. Lai arī grāmata joprojām ir galvenais bibliotēkas simbols, bibliotēkai jāklūst arī par vietējās kopienas kultūras centru:

Bibliotēka ir tā vieta, telpa, kur mēs dodam, lai cilvēki sanāktu kopā. Dodam iespēju satikties, runāt. Mēs tagad uzlūkojam arī aktīvi tur dažādu bibliotēku pieredzi grāmatu klubu darbā, jo redzam, ka arī grāmata kā tāds labs pamats ir tāds sarunas rosinātājs, ap ko var veidoties saruna un aiziet dziļāk, jo es joprojām palieku pie savas pārliecības, ka tomēr bibliotēka ir ļoti svarīga loma ... bibliotēka... grāmata ir simbols, bet kopienas stiprināšana, demokrātijas vispār pamats, un stiprināšana dod cilvēkiem to brīvību, kur iegūt informāciju, satikties kopā, attīstīt un uzlabot savu dzīvi, justies labi un būt brīvam un nenosodītam; un šeit bibliotēkai ir liela loma, un grāmata ir tas instruments, ar ko mēs varam strādāt, un tas atkal var rosināt interesi un vairāk arī lasīt.

Uzņēmēja (35–45) no Pierīgas diskusijā uzsvēra, cik svarīga gan pieaugušajiem, gan bērniem ir bibliotēkas īpašā gaisotne:

Man liekas, ka bibliotēkas ir ļoti attīstītas mūsdienās – tur ir fantastiska noskaņa. Pasākumi, kas notiek, viņi ir ļoti plašai auditorijai. Viņi aptver gan bērnus, gan dārzkopības entuziastus, gan grāmatu atvēršanas, gan tikšanās ar autoriem, gan... [...] bibliotēkas – viņas ir tik siltas, tik aicinošas. Bērni ļoti labprāt apmeklē pasākumus svētkos. Tur ir stūrīši, un iespēja tur pabūt sava veida klusumā ir jauka ļoti.

Bibliotekāru diskusijās tika minēti piemēri, cik ļoti sabiedrības attieksmi maina tas, ka bibliotēka pāriet uz jaunām, modernām telpām:

Bet jauna, skaista bibliotēka veicina lasīšanu, tas ir viennozīmīgi, ja kaut kas pašvaldībām ir jāpamato... jo mums ir ievērojami palielināties [...], es runāju par lasītājiem, kas pierakstās vēl joprojām, [...] jā, arī tā vide veicina. [...] jo mums sāka nākt tādi, kas gadiem nenāca, viņi atjaunojās, ienāk pilnīgi jauni, tie, kas ekskursijās brauc.

Daudz tika minēts, ka bibliotēka nevar darboties tikai savās telpās, bibliotekāram jābūt aktīvam vietējā kopienā, jāpiedalās kopējos pasākumos, jo tikai tā var uzrunāt tos iedzīvotājus, kuri “atrodas ārpus bibliotēkas burbuļa”:

[..] konstatējām un tiešām saprotam, ka tie cilvēki, kam visvairāk to vajag, viņi atrodas ārpus bibliotēkas burbuļa, un tikai ejot ārā un laužot tās robežas kaut kādas, uzrunājot pilnīgi citas mērķauditorijas, kuras ikdienā nesaskaras ar to bibliotēkas mediju telpu: gan fizisko, gan virtuālo – mēs paliekam nepamanīti ar to vērtīgo, kas mums ir. Tāpēc mums tas tiešām ir jānes ārā.

Bibliotēku direktoru un metodiķu diskusijās tika minēti labas prakses piemēri, kā bibliotēkas pulcē vietējās kopienas:

[..] Un par tiem labajiem sadarbības piemēriem, ir jauki tajās filiālēs, kur ir laba sadarbība ar apkaimes biedrībām, un tā bibliotēka ir viens kārtīgs kultūras centrs. Tur notiek viss, sākot no lasīšanas un beidzot ar koncertiem un dažādiem pasākumiem. [..] ārtelpa brīnišķīga izveidota, dārzs un... kur vietējie iedzīvotāji stāda un laista, pļauj. [..] vārdu sakot, dara visu, organizē dažādas mākslas, kultūras un citus pasākumus. Tie ir tie labie veiksmes stāsti. Protams, bibliotēka piedalās, jo darbinieki arī ir šajā apkaimes biedrībā, un tādējādi tā informācija par bibliotēku pakalpojumiem nonāk arī pie pārējiem iedzīvotājiem, un tur nāk tiešām visi, ne tikai bērni un seniori, bet arī visi pārējie. Ņem grāmatas un apmeklē bibliotēku, jo, ja jau tajā teritorijā tu esi, tad ko man neaiziet un nepaņemt.”

Diskusijās tika minēti arī slikti piemēri, kā nesakārtota, nemājīga bibliotēkas vide var radīt negatīvu efektu:

Un tas pats arī ēkām, telpu iekārtojuma, tāpēc arī minēju to [..] bibliotēku, viņa ir briesmīga, nu ārprāts, es ieeju un gribu ātrāk iziet ārā, paņemt un aizmirst, it sevišķi bērnu nodaļa, viņa tur ir tādā telpā, tur neviena loga nav, nu kā, es tur savu bērnu nevedīšu. Es vienreiz atnācu, es nu, vairs nē, paldies (sieviete (45–54) no Rīgas).

Liela nozīme lasīšanas veicināšanā ir bibliotekāra kompetencei un personībai

Bibliotekāram jābūt atsaucīgam, aktīvam un atpazīstamam vietējā kopienā. Bibliotekāre no Latgales dalās pieredzē par sadarbību ar tautas nama vadītāju:

[..] bibliotekāram ir jābūt tādām ļoti atsaucīgam – uzklausīt, atbalstīt tos lasītājus. Pasākumi arī daudz ko dod. Mēs pārsvarā tagad ar tautas nama vadītāju, jo iedzīvotāju ir maz, un viņa mani vienmēr iesaista. Un viņa izdomā tādus pasākumus, lai es tomēr ar tām grāmatām kaut kā iesaistītos viņas pasākumos. Tāpēc es domāju – jo vairāk redzēs publika mani pagastā, jo vairāk nāks uz bibliotēku.

Svarīga ir iesaiste vietējā kultūras dzīvē: “ir ļoti svarīgas bibliotekāra paša personīgās aktivitātes, cik viņš... piemēram, vai viņš amatierteātrī spēlē, vai viņš vingro, vai viņš dzied, vai viņš kaut ko dara, jo viņš visur nes līdzi arī to savu mesidžu par savu bibliotēku”.

Radoši pasākumi

Gan iedzīvotāji, gan bibliotekāri diskusijās minēja to, cik svarīga lasīšanas veicināšanā ir radošu pasākumu organizēšana. Jaunākie diskusiju dalībnieki (vidusskolēni un studenti) minēja, ka

pasākumiem jābūt radošiem un uzrunājošiem. Tika ierosināts rīkot lielākas, pamanāmākas akcijas, lai sabiedrībai stāstītu par bibliotēkām, kā labu piemēru minot Muzeju naktis.

Diskusijās vairākkārt tika pieminēta arī novadpētniecības darba nozīme vietējās kopienas saliedēšanā. Kādas reģiona galvenās bibliotēkas metodiķe dalījās savā pieredzē:

Pagājušajā gadā mēs strādājām daudz ar tādu novadpētniecības materiālu apkopošanu. Un vairākās bibliotēkās tādi kā novadpētniecības pulciņi ir izveidojušies. Un tur arī strādājošie ir iesaistījušies. Un tad to materiālu apkopšana, izstāžu veidošana un arī mums novadnieki grāmatas izdod, kas ir gan par novadpētniecības tēmu, gan par vēstures tēmu. Un tikšanās ar novadpētniekiem arī veicina šīs tēmas lasīšanu.

Daļēji strukturētajās intervijās netika uzdots tiešs jautājums par to, kāda ir publisko bibliotēku loma iedzīvotāju lasīšanas veicināšanā, taču, atbildot uz citiem jautājumiem par publiskajām bibliotēkām, intervijās tika iegūti daži respondentu viedokļi arī šajā jautājumā.

Divi respondenti apstiprina, ka bibliotēkas var veicināt lasīšanu, bet nepaskaidro, kādā veidā.

Ir pāris ieteikumu par jauniem, inovatīviem, ar interneta izmantošanu saistītiem pasākumiem: “[..] varētu izmantot kaut kādas jaunas instalācijas, piemēram, stāstot par dažādiem autoriem, viņu biogrāfijām. Kaut kādas jaunākas iespējas, saistītas ar internetu.” (sieviete speciāliste (45–54) ar maģistra grādu no Latgales). “Gribētu, lai tieši piedāvātu vairāk digitālos resursus.” (sieviete studente (18–24) no Rīgas).

Vēl pāris ieteikumi ir par lasīšanas un bibliotēku pakalpojumu izmantošanas veicināšanu skolēniem un jauniešiem:

“[..] lai bibliotēkas veidotu pasākumus un lekcijas, kas mudinātu, kaut vai, tos pašus jauniešus vairāk lasīt, kas šobrīd tiešām ir ļoti aktuāli.” (sieviete studente (18–24) no Rīgas).

“[..] vieta, kur pavadīt laiku, jo tas vairāk tā kā būtu jauniešiem vajadzīgs un aktuāls, jo, kā mēs zinām, mūsdienās jaunieši vairāk informāciju uzsūc tieši no interneta. Jā, padarīt jauniešiem pieejamāku un patīkamāku bibliotēku...” (vīrietis strādnieks (25–34) ar pamatizglītību no Kurzemes).

“Es domāju, varbūt, ka pat netradicionālā un atraktīvā veidā varētu popularizēt bibliotēkas informāciju. Piemēram, skolēns staigā riņķī, neko nesaprot, un pēkšņi bibliotēka, izrādās, ir tā skaistā zeme, kurā pilnīgi visu var atrast. Un viņš būs laimīgs.” (sieviete speciāliste (55–64) ar padomju laiku augstāko izglītību no Rīgas).

Secinājumi

Apkopojot atbildes, kas iegūtas ar visām izmantotajām pētniecības metodēm, var secināt, ka ir uzskati, ka bibliotēkas var veicināt lasīšanu, pievēršot uzmanību šādiem aspektiem:

- ✓ bibliotēku pieejamība un atvērtība (darbalaiks, fiziskā piekļūstamība, telpu atbilstošs un mājīgs iekārtojums),
- ✓ bibliotekāra profesionalitāte un radošums,
- ✓ daudzveidīgi un interesanti pasākumi, kas mērķēti uz konkrētu auditoriju (īpaši izcelta bērnu un jauniešu auditorija), un aktīva un saistoša pasākumu, kā arī krājuma popularizēšana,
- ✓ kvalitatīva krājuma izveide,
- ✓ sadarbība pasākumu organizēšanā ar skolām un vietējo kopienu (tai skaitā – iesaiste kultūras dzīvē kopumā), pašvaldību un izdevējiem.

Minēta arī nacionāla līmeņa programmas nepieciešamība lasīšanas veicināšanai.

3.2.2. Kādus bibliotēku pakalpojumus iedzīvotāji izmanto?

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās un individuālajās intervijās tika noskaidrots, kurus publisko bibliotēku pakalpojumus respondenti zina un izmanto.

Fokusgrupu diskusijās bieži tika minēti tradicionālie pakalpojumi – grāmatu ņemšana uz mājām, uzzīņu sniegšana, printēšana, kopēšana. Pieminēts arī bibliotēku elektroniskais katalogs. Uzņēmēja (35–45) no Pierīgas dalījās savā pieredzē, kā seko līdzi bibliotēkas jaunumiem:

Bet par šīm jaunajām grāmatām – man tiešām arī līdzīgi ir – kāda atsauksme kaut kur ir, vai vienkārši ir iznākusi jauna grāmata, un man šķiet, ka man viņa varētu interesēt. Es uzreiz ieju mūsu, nu šajā bibliotēkas sistēmā [domāts elektroniskais katalogs] un skatos – OOO! Ir! Es pasūtu, un ir bijis tā, ka tiešām man pilnīgi jauna, tā kā nevienam... Tā kā tāds kompliments bibliotēkai.

Līdztekus tradicionālajiem pakalpojumiem, iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās tika minēti tādi vietējo publisko bibliotēku organizēti pasākumi kā teātra izrādes, bērnu nometnes, dažādi pulciņi (gleznošanas, adīšanas, vingrošanas, stāstu stāstīšanas u. c.), radošās darbnīcas.

Uzņēmēja (55–64) no maza ciema Zemgalē stāstīja par dažādajiem tematiskajiem vakariem bibliotēkā: “*Mākslinieki tiek aicināti. Tie vakari mums ir tik ļoti skaisti – pat ar dejošanu šajā mazajā telpā.*”

Lietotāji publiskās bibliotēkas uztver kā vietējai kopienai svarīgus kultūras un sabiedriskos centrus:

Šis ir tāds kā vietējais kultūras centrs faktiski, jo bibliotekāra darbs neaprobežojas tikai ar grāmatu izdali un saņemšanu. Te jau notiek pilnīgi viss – te ir vietējā kultūras dzīve, un mūsu bibliotēka ir tā, kas visu organizē, visus vāc kopā. Vietējā kopiena šeit darbojas. Interesējošie jautājumi, kas visus kopīgi interesē. Ja, piemēram, par apgaismojumu, dažādas citas lietas – par ceļa zīmēm, par ceļiem, dažādu projektu izstrāde notiek, pateicoties bibliotēkas esamībai laukos. Un tālāk notiek

dažādas bērnu nometnes, tiek organizētas ekskursijas – lasītāju ekskursijas pa dažādām Latvijas vietām gida pavadībā. Tas ir ļoti kvalitatīvs pasākums, mēs ar lielu prieku piedalāmies. Un tieši tās bērnu nometnes, kas te vasarās notiek, arī ir ar tēmu, piedalās uzaicināti cilvēki. Ļoti saturīgi pavadīts laiks, un visi ir ļoti priecīgi. [..]. Un kas man visvairāk priecē, un kāpēc es te nāku vismaz reizi mēnesī – mums ir tāds pasākums, ka mēs varam kādas meitenes 10 savākties un pedagoga pavadībā pavadīt laiku skaisti kaut ko radīt. Kā Jūs redzat, apkārt var ievērot. [Bibliotēkā ir daudz gleznu, ko gleznojušas šī pulciņa interesentes]. Iemācāmies to, ko neesam jaunībā piepildījušas, ļaut izpausties radoši. Tas viss ir ļoti vajadzīgs. Un notiek arī vingrošana – pavingrojam reizi nedēļā. [..] ja šāda kultūras centra nebūtu, mēs būt lieli zaudētāji.

Bibliotēka kļuvusi par pulcēšanās vietu, kur apspriest vietējai kopienai aktuālus jautājumus.

Bibliotēkas veic arī izglītojošo darbību, kas īpaši aktuāla lauku teritorijās. Seniore (65+) no neliela ciema Zemgalē uzsver, cik nozīmīga bijusi iespēja bibliotēkā apgūt datorprasmes: *“Nu man ļoti veicās, ka ir tāds projekts “Trešais tēva dēls”. Tur es iemācījos ar datoru darboties. Tagad es varu samaksāt rēķinus un visu, ko vajag, apskatīt. Tas ir labs darbs.”*

Bibliotekāri labprāt palīdz un individuāli konsultē, ja jāsameklē informācija vai jāveic kādas darbības internetā.

Iedzīvotāju daļēji strukturētajās intervijās respondenti visvairāk pieminēja drukāto grāmatu ņemšanu uz mājām. Sieviete speciāliste (45–54) ar maģistra grādu no Latgales norādīja, ka droši vien šis ir uzskatāms par tradicionālāko un populārāko publisko bibliotēku pakalpojumu: *“Es, noteikti kā arī vairums citu cilvēku, vairāk izmantoju pašu izplatītāko bibliotēku pakalpojumu – tas ir, grāmatu izņemšanu un arī pēc tam apmainīšanu uz citu jaunāko grāmatu. Tas ir man!”* Viņa piekrīt, ka bibliotēka var atbalstīt profesionālo izaugsmi: *“[..] es regulāri izmantoju (šo iespēju un paņemu) jaunākus tieši profesionālus izdevumus”* un piemin dažādus pakalpojumus studentu vajadzībām, tostarp arī audiogrāmatu iegūšanu bibliotēkās: *“[..] studentiem, viņiem ir nepieciešami dažreiz arī citi pakalpojumi, tādi kā kopēšana, piemēram. Ja nav pašiem datora ar internetu, tad tā ir darbavieta ar pieejamo datoru ar interneta savienojumu. Arī var būt audiogrāmatas.”*

Tiek pieminētas arī elektroniskās grāmatas un bibliotēku pakalpojums “Trešais tēva dēls”, taču respondents vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas nav pārliecināts, vai patiešām šo pakalpojumu ir lietojis: *“Es domāju, varbūt es esmu kaut kā viņu redzējis un izmantojis...”*

Datoru un interneta pakalpojumu izmantošana bibliotēkās saistīta gan ar studentiem, gan pensionāriem, kam vajadzīgas ne tikai šīs ierīces, bet arī darbinieka atbalsts vai konsultācija. Par to runā sieviete speciāliste (45–54) ar doktora grādu no Pierīgas: *“Nu es vienkārši esmu dzirdējusi, jā, tie paši pensionāri, ka viņiem mājās, tā teikt, nav dators un internets [..] telefonā tur neizbakstīt, bet tad aiziet uz bibliotēku, un tad tur visu kaut ko.”* Šī pakalpojuma vērtību apstiprina arī sieviete

bezdarbniece (55–64) ar maģistra grādu no Kurzemes: *“Bet ļoti vērtīgi ir, ka tai bibliotēkā var visu, kas caur datoriem kārtojams, ka to var nokārtot.”*

Kopēšanas un printēšanas pakalpojums minēts studentu sakarā, taču arī vīrietis bezdarbnieks (35–44) ar bakalaura grādu no Kurzemes atcerējās, ka ir lietojis bibliotēkas pakalpojumus šajā sakarā: *“Ir kādu papīru izdrukāšana, kas ir nepieciešams. Tātad printera pakalpojumi, kopēšanas pakalpojumi. Tie ir galvenie iemesli, kāpēc uz bibliotēku tiek iets.”*

Viens no respondentiem – sieviete uzņēmēja/pasnodarbinātā (45–54) ar doktora grādu no Pierīgas nosauc arī pasākumu apmeklējumu bibliotēkā: *“[...] nu tad uz tikšanos ar rakstniekiem šad tad esmu bijusi.”*

Sieviete mājsaimniece (25–34) ar vidējo izglītību no Vidzemes izmanto bibliotēkas apmeklējumu, lai atpūstos: *“Es izmantoju grāmatu ņemšanu uz mājām, tad es izmantoju atpūtas iespējas bibliotēkā, ja tas skaitās kā pakalpojums.”*

Secinājumi

Apkopojot atbildes, kas iegūtas ar divām pētniecības metodēm, var secināt, ka respondenti visvairāk zina un izmanto tradicionālo publisko bibliotēku pakalpojumu – grāmatu izsniegšanu.

Citi biežāk minētie pakalpojumi ir drukāšana, kopēšana, datora un interneta izmantošana un arī apmācība, uzziņu saņemšana, pasākumu apmeklēšana, kā arī brīvā laika pavadīšana bibliotēkā.

Ir respondenti, kuri minēja, ka bibliotēkas piedāvā arī dažādas radošas aktivitātes: teātra izrādes, radošas darbnīcas, pulciņus, tematiskus vakarus. Atkarībā no konkrētās bibliotēkas pakalpojumu daudzveidības, respondenti atzina, ka publiskā bibliotēka ir nozīmīgs kultūras, sabiedriskais centrs, kā arī pulcēšanās un izglītošanās vieta.

3.2.3. Kādus jaunus pakalpojumus publiskās bibliotēkas vēl varētu piedāvāt?

Iedzīvotājiem un bibliotekāriem fokusgrupās un iedzīvotājiem daļēji strukturētajās intervijās, kā arī ekspertiem Delfi aptaujā tika lūgts ierosināt jaunus pakalpojumus, kurus publiskās bibliotēkas varētu piedāvāt.

Delfi pirmās kārtas **anketēšanas rezultātā** eksperti ierosināja idejas jauniem pakalpojumiem (gandrīz 120 dažādi ieteikumi), no kuriem tika izveidoti apgalvojumi, un otrās kārtas anketēšanas rezultātā tie tika novērtēti, atspoguļojot ekspertu viedokļu vienprātību. 5. tabulā redzams, kāda bijusi ekspertu vienprātība attiecībā uz publisko bibliotēku jaunajiem pakalpojumiem.

Ekspertu piekrišanas pakāpe apgalvojumiem par jauniem bibliotēku pakalpojumiem

Npk.	Apgalvojumi	Eksperti, kuri pilnīgi piekrituši vai piekrituši (%)
1.	Bibliotēkas varētu organizēt dažādas (īpaši – vietējai kopienai aktuālas) diskusijas.	98 %
2.	Bibliotēka – pulcēšanās vieta nevalstiskajam sektoram vai domubiedru grupām.	95 %
3.	Bibliotēku telpas varētu tikt piedāvātas kā jauniešu, senioru, ģimeņu ar bērniem, sabiedrisko organizāciju tikšanās vietas.	91 %
4.	Bibliotēkas varētu organizēt dažādu aktuālo prasmju mācību pakalpojumus (digitālās prasmes, lasītprasme, medijpratība, e-pakalpojumi, valodu apguve u. tml.).	91 %
5.	Bibliotēkas varētu organizēt radošas rakstīšanas darbnīcas, piesaistot rakstniekus un/vai māksliniekus (grāmatu ilustratorus).	89 %
6.	Bibliotēkas varētu organizēt dažādu profesiju pārstāvju (piemēram, psihoterapeitu, neirozinātnieku, kognitīvo zinātņu pārstāvju u.c.) sarunas un skaidrojumus par grāmatām.	89 %
7.	Paplašināt pakalpojumus tiešsaistē.	88 %
8.	Izvērst izglītojošo darbību, attīstot mācību pakalpojumus.	88 %
9.	Bibliotēkas varētu aktīvāk popularizēt jau esošos pakalpojumus.	86 %
10.	Bibliotēkas varētu piedāvāt audiogrāmatu nomāšanu, izveidojot vai izmantojot jau esošās platformas (piemēram, klausamnam.lv vai Spotify).	84 %
11.	Plašākas iespējas piegādāt grāmatas mājās (piemēram, regulāri bibliobusu reisi).	80 %
12.	Bibliotēkas varētu veidot “priekšā lasītāju” klubiņu.	79 %
13.	Bibliotēkas varētu piedāvāt zināšanu apmaiņas grupas, kurās var “lasīt lekcijas” vai veidot darbnīcas cilvēki no kopienas.	76 %
14.	Bibliotēkas varētu nodrošināt piekļuvi un konsultācijas par valsts un pašvaldību pakalpojumiem.	74 %
15.	Bibliotēkas varētu piedāvāt praktisku palīdzību dzimtas vēstures izzināšanā, dzimtas stāstu veidošanā un ierakstīšanā.	74 %
16.	Bibliotēkas varētu nodrošināt grāmatu piegādi mājās, izmantojot pakomātu.	72 %
17.	Bibliotēkas varētu piedāvāt biblioterapiju.	72 %

Npk.	Apgalvojumi	Eksperti, kuri pilnīgi piekrituši vai piekrituši (%)
18.	Bibliotēku telpas varētu tikt piedāvātas kopstrādei, mazo biroju īslaicīgai lietošanai par brīvu.	67 %
19.	Bibliotēkās varētu būt pieejams virtuālais asistents informācijas meklēšanai un izgūšanai drošticamos avotos visu diennakti.	66 %
20.	Bibliotēkas varētu organizēt latviešu valodas kursus vai konsultācijas.	59 %
21.	Darbnīcas (iespēja strādāt ar dažādām iekārtām, piemēram, 3d printeriem, šujmašīnām u. c.).	58 %
22.	Bibliotēkas varētu piedāvāt filmu un mūzikas servisu abonementu lasītājiem par brīvu.	57 %
23.	Bibliotēkas varētu sagatavot tiešsaistes lekcijas/video ierakstus senioriem, kuriem ir grūtības apmeklēt bibliotēkas.	57 %

Sakārtojot ekspertu novērtētos apgalvojumus par jauniem pakalpojumiem, var secināt, ka eksperti publiskās bibliotēkas visvairāk redz kā demokrātiskas, sabiedrību izglītojošas un saliedējošas institūcijas.

Diskusiju vietas. Ekspertu vērtējumā vislielākā vienprātība (98 %) bija apgalvojumā, ka publiskās bibliotēkas varētu organizēt dažādas (īpaši – vietējai kopienai aktuālas) **diskusijas**.

Pulcēšanās, tikšanās vietas. Augsta vienprātība ir arī par apgalvojumu, ka bibliotēkas varētu būt pulcēšanās vieta dažādām domubiedru grupām (nevalstiskām organizācijām) (96 %). 91 % respondentu arī uzskata, ka bibliotēkas varētu piedāvāt telpas, kuras izmantotu kā jauniešu, senioru, ģimeņu ar bērniem, sabiedrisko organizāciju **tikšanās vietas**.

Jaunu zināšanu un prasmju apguves vieta. 92 % respondentu uzskata, ka bibliotēkas varētu organizēt dažādu **aktuālo prasmju mācību pakalpojumus** (digitālās prasmes, lasītprasme, medijpratība, e-pakalpojumi, valodu apguve u. tml.). Jaunu zināšanu apguvei varētu būt organizēti inovatīvāki mācību un zināšanu apguves veidi, piemēram, 1) bibliotēkas varētu organizēt **radošās rakstīšanas darbnīcas** (90 %), piesaistot rakstniekus un/vai māksliniekus (grāmatu ilustratorus); 2) bibliotēkas varētu organizēt dažādu profesiju pārstāvju (piemēram, psihoterapeitu, neirozinātnieku, kognitīvo zinātņu pārstāvju u.c.) **sarunas un skaidrojumus par grāmatām** (90 %); 3) bibliotēkas varētu piedāvāt zināšanu apmaiņas grupas, kurās var 'lasīt lekcijas' vai veidot darbnīcas *cilvēki no kopienas* (76 %). No mācību pakalpojumiem vēl tiek minēti šādi: bibliotēkas varētu organizēt latviešu valodas kursus vai konsultācijas (59 %) un bibliotēkas varētu sagatavot tiešsaistes lekcijas/video ierakstus senioriem, kuriem ir grūtības apmeklēt bibliotēkas (58 %). Respondentu

ieteikumos atrodamas arī vēl citas idejas par mācību tematiem. Kāds eksperts ieteikumos rakstīja, ka varētu “*kā Helsinku publiskajā bibliotēkā – prasmju attīstība dažādās jomās.*”

Ir liela vienprātība (86 %) arī par apgalvojumu, ka **bibliotēkas varētu aktīvāk popularizēt jau esošos pakalpojumus**, kā arī tos uzlabot vai pilnveidot. Izmantojot informācijas tehnoloģiju iespējas, bibliotēkas varētu uzlabot jau esošos **grāmatu izsniegšanas/piegādes pakalpojumus**, piemēram, piedāvāt audiogrāmatu nomāšanu, izveidojot vai izmantojot jau esošās platformas (piemēram, klausamnam.lv vai Spotify) (85 %); grāmatu piegādei varētu būt ne tikai bibliobusi, bet tiktu piedāvāta arī pakomāta izmantošana (73 %). Tehnoloģiju iespējas būtu jāizmanto arī informācijas meklēšanai – *bibliotēkās varētu būt pieejams virtuālais asistents informācijas meklēšanai un izgūšanai drošticamos avotos visu diennakti* (66 %). Ekspertuprāt (58 %), bibliotēkas varētu piedāvāt **filmu un mūzikas servisu abonementu** lasītājiem par brīvu.

Noderīgs ir arī ieteikums par **informācijas abonementu** lasīšanas veicināšanai.

Ieviest informācijas abonementu, lai tā lietotāji regulāri saņemtu kvalitatīvu, uzticamu informāciju par jaunākajām grāmatām (ne tikai par tām, kas fiziski pieejamas vietējā bibliotēkā, jo grāmatas var pasūtīt arī no citām). Papildināt šo pakalpojumu ar ikmēneša jaunāko grāmatu video, kurā savu nesen iznākušo grāmatu topu komentē lasošas, vietējā sabiedrībā cienītas autoritātes.

Jau no esošajiem pakalpojumiem – 75 % respondentu uzskata, ka bibliotēkas varētu nodrošināt piekļuvi un konsultācijas par valsts un pašvaldību pakalpojumiem. Tikpat liela ir vienprātība arī attiecībā uz praktiskas palīdzības piedāvājumu dzimtas vēstures izzināšanā, dzimtas stāstu veidošanā un ierakstīšanā. Lasītāju klubu darbībā varētu ieviest jaunu formu – “*priekšā lasītāju*” klubu (80 %), bet kopumā lasītāju (arī – lasīšanas, grāmatu) klubi, ekspertuprāt, ir ļoti nepieciešams bibliotēkas pakalpojums arī nākotnē. Ekspertu ieteikumos lasīšanas veicināšanai minēta arī kanis-terapija.

Kā vēlams tiek atzīmēts pakalpojums, kuram bibliotēku darba teorijā jau ir samērā ilga vēsture, bet tā īstenošana praksē nav tik aktīva – biblioterapija (73 %).

Eksperti (68 %) kā jauninājumu pakalpojumu vidū redz arī bibliotēku telpu piedāvāšanu kopdarbam, mazo biroju īslaicīgai lietošanai par brīvu.

Ekspertu vidū nav lielas vienprātības par *lietu bibliotēku* (piekrīt mazāk nekā puse respondentu (41 %)), kas kļuvusi populāra daudzviet ārzemēs, piemēram, Ziemeļvalstīs. Noliedzošie vienkārši ir kategoriski, piemēram, “[..] *nekādā ziņā ne šujmašīnas vai citu sadzīves priekšmetu izīrēšana*” vai “*Es negribu rosināt ne izveidot sēklu apmaiņas punktus, ne arī ko citu tamlīdzīgu, jo apšaubu, ka tie būtiski veicinās lasīšanu*”.

Ekspertu bija ieteikuši arī vēl citus pakalpojumus, piemēram, video spēļu vietas, jogas, meditācijas nodarbības, rotaļlietu, grāmatu apmaiņas punkts.

Ekspertu ieteikumos ir norādīts, ka jaunu pakalpojumu izstrādei un piedāvāšanai svarīgi ir sākt ar mērķauditorijas vajadzību izzināšanu. *“Lai līdz tiem nonāktu, būtiskāk saprast, kas ir tās vietējās institūcijas vai auditoriju pārstāvji, ar kuriem sadarbojoties, nonākt līdz šiem pakalpojumiem. Runa ir par zināmas vides vai tīkla radīšanu”.*

Fokusgrupu diskusijās iedzīvotāji bieži minēja tādus pakalpojumus, kurus daudzas bibliotēkas **jau piedāvā**, piemēram, grāmatu klubiņus, bibliomātus, dažādas tikšanās ar autoriem un citiem interesantiem cilvēkiem, konkursus un lasīšanas veicināšanas programmas bērniem. No jauniem pakalpojumiem, kas pašlaik netiek Latvijas publiskajās bibliotēkās plaši piedāvāti, tika minēta iespēja bibliotēkās nodrošināt kopdarba telpas (*coworking space*), iespēja spēlēt datorspēles un lietu bibliotēka – piedāvājums uz laiku iznomāt dažādus sadzīves priekšmetus.

Sieviete (45–54) no Latgales minēja: *“Es labprāt izmantotu tādu pakalpojumu kā sadzīves iekārtu nomu. Kaut vai arī bibliotēkas telpās. Jā, šujmašīnas vai drukājamās... Tās varētu būt tās iekārtas, kas atvieglotu manu sadzīvi un dotu tās iespējas kaut ko...”*

Sieviete (55–64) ar maģistra grādu no Latgales ierosināja, ka bibliotēkā varētu iznomāt nūjošanas nūjas: *“[...] mums tā kā tie lauku novadiņi, pagastiņi tādi nelieli, bet senioriem tā nūjošana, tā jaukā. Viņi teica, ka varētu bibliotēkā tās nūjas arī izīrēt, lai viņš pastaigā apkārt tur parkā vai vēl kaut kur un atnes atpakaļ uz bibliotēku tās nūjas. Kā viņš saucas – nūjošana. Jā, pareizi. Labs pakalpojums, varētu tā.”*

Tika minēts arī piemērs no viesošanās Brēmenē, kad kopā ar draudzeni no bibliotēkas bijis iespējams uz laiku paņemt projektoru, lai mājās noskatītos filmas. Tad arī novērots, ka piedāvājumā bijis bagātīgs iznomājamo rīku un aparatūras klāsts.

Bibliotekāri fokusgrupu diskusijās minēja jaunus pasākumus, ko organizējuši pēdējo gadu laikā, piemēram, *muzicējošo lasītāju Ziemassvētku koncertu, dažādas interešu grupas, piemēram, angļu valodas klubiņu, māmiņu klubu*. Kā veiksmīgi tika minēti arī *āra bibliotēka vasarā un jauniešu telpa bibliotēkā*. Bibliotēkām ir arī interesanti plāni nākotnē, piemēram, tika minēta iecere bibliotēkas terasē nākamajā vasarā rīkot āra kafejnīcu dienu, kas palīdzētu bibliotēkā pulcēt cilvēkus, kuri ikdienā tur neiegriežas.

Diskusijās tika minēts, ka kāda novada bibliotēkās, pateicoties aktīvam novadpētniecības darbam, izdevies ieinteresēt iedzīvotājus. Tur tiek rīkotas tikšanās ar vietējiem novadpētniekiem, grāmatu autoriem: *“Un vairākās bibliotēkās tādi kā novadpētniecības pulciņi ir izveidojušies. Un*

tur arī strādājošie ir iesaistījušies. Un tad to materiālu apkopošana, izstāžu veidošana, un arī mums novadnieki grāmatas izdod, kas ir gan par novadpētniecības tēmu, gan par vēstures tēmu. Un tikšanās ar šiem novadpētniekiem arī veicina šīs tēmas lasīšanu.” Bibliotēkas pakalpojumu kvalitāte ir tieši atkarīga no darbinieku kompetences un radošuma. Kā labas prakses piemērs tika minēta bibliotēka, kurā aktīva rosība sākusies pēc tam, kad par bibliotekāri sākusi strādāt jauna, aktīva darbiniece.

Un viņa uzcēla to apmeklējumu gandrīz par 100 %, viņa izveidoja angļu valodas klubu, viņa izveidoja māmiņu klubu, bērni katru sestdienu nāk rotaļāties, arī grāmatu apskati viņai ir dažādi. Tas atkal ir jautājums, cik pats darbinieks ir ieinteresēts, kā viņš grib redzēt sevi šajā darba vietā. Vai viņš grib atnākt no astoņiem līdz pieciem un vienkārši būt tur, vai viņš tiešām grib attīstīt šo vietu, grib būt noderīgs tur. Cilvēks ir ļoti svarīgs, pats bibliotekārs.

Svarīgi pasākumu organizēšanā ir iesaistīt vietējo kopienu: “aktīvi iesaistām kopienu pakalpojumu veidošanā. Lai viņi paši jūt, ka viņi domā par to, kas viņiem vajadzīgs, piedalās pakalpojuma veidošanā un nāk arī to izmantot un vispār redz savu aktīvu lomu bibliotēkas dzīvē”.

Daļēji strukturētajās intervijās jaunus publisko bibliotēku pakalpojumus ieteica mazāk kā puse respondentu. Jāatzīmē, ka daļa no ieteikumiem intervijās arī attiecas uz jau esošajiem pakalpojumiem, kas, acīmredzot, nav pamanīti un/vai pietiekami popularizēti, piemēram, uzziņas un konsultācijas informācijas meklēšanā, tikšanās ar kādas jomas speciālistiem, iespēja strādāt ar datoru bibliotēkā:

“Es domāju, ka varbūt kāda informācija, ko es pati nespēju sameklēt, bet ko varētu varbūt palīdzēt bibliotēka, novirzot mani uz pareizajiem avotiem...” (sieviete speciāliste (55–64) ar padomju laiku augstāko izglītību no Rīgas);

“[...] droši vien, ja kaut ko apkopotu.” (vīrietis vadītājs (45–54) ar maģistra grādu no Zemgales);

“[...] varbūt kāda tikšanās ar kādu cilvēku...” (sieviete speciāliste (55–64) ar maģistra grādu no Vidzemes);

“[...] nu kaut kāda tāda brīva darba vieta, kur pastrādāt ar savu datoru, [...] nu tas varētu būtu izkārtota drukātā prese, kura droši vien tāpat ir pieejama – to palasīt. [...] Un brīvpieejas internets, arī pie viena.” (vīrietis (35–44) ar doktora grādu no Rīgas).

Ir daži ieteikumi, kas nenosauc pilnīgi jaunus pakalpojumus, bet norāda uz to, ka šie pakalpojumi varētu būt attīstāmi un padarīti plašāk pieejami:

“Bibliotēka kā kultūras centriņš... Un tas faktiski, tā nav tikai kā bibliotēka, bet kultūras centrs.” (sieviete bezdarbiece (55–64) ar maģistra grādu no Kurzemes);

“[...] tad viņi tev varētu atsūtīt jaunākās aktualitātes – o, mums tagad ir pieejama tāda un tāda grāmata no tā žanra, kas jums patīk. Piemēram, nu tāda lieta varētu būt laba” (vīrietis strādnieks (25–34) ar pamatizglītību no Kurzemes);

“Viena lieta varētu būt – vairāk pasākumus rīkot tajās pašās bibliotēkās, piemēram, kaut kādu amatieru mūziķu koncertus vai dzejas vakarus. Kaut kādas tādas lietas, kas tīri saista cilvēkus kopā, apkārt dzīvojošos un tā kā veido komūnas” (vīrietis strādnieks (25–34) ar pamatizglītību no Kurzemes).

Par pasākumu plašāku piedāvājumu runā arī sieviete speciāliste (45–54) ar maģistra grādu no Latgales: *“Bibliotēkām arī jādomā par to, ar kādiem pasākumiem piesaistīt jaunus lasītājus, arī iepriekšējos lasītājus (vecākos), lai tie nāktu uz bibliotēkām arī paši, fiziski.”*

“[...] Grūti iedomāties, kas vēl... ko bibliotēkas varētu piedāvāt tādu, ko viņas jau nepiedāvā? [pēc sarunas par lietu bibliotēkām] [...] tad tas būtu viens no aktīvākiem pakalpojumiem, ko man vajadzētu no viņas (bibliotēkas)” (vīrietis bezdarbnieks (35–44) ar bakalaura grādu no Kurzemes).

Respondenti, īpaši gados jaunāki cilvēki, runā arī par to, ka bibliotēkās būtu jāvalda *“īpašai gaisotnei, lai saistītu cilvēku uzmanību”*:

“Ko es gribētu? Es pat nezinu. Varbūt kafejnīcu bibliotēkā, lai var ēst kūciņu un lasīt grāmatu.” (sieviete mājsaimniece (25–34) ar vidējo izglītību no Zemgales);

“Iemānīt... tasīte kafijas vai tējas...” (vīrietis strādnieks (25–34) ar vidējo izglītību no Zemgales);

“Nu es domāju, ka bibliotēkā – tur ir galvenais jābūt tai gaisotnei. Ka tur ir patīkami uzturēties.” (vīrietis strādnieks (25–34) ar pamatizglītību no Kurzemes).

No intervijās iegūtās informācijas var secināt, ka respondentiem pilnīgs bibliotēkas pakalpojumu klāsts nav īsti skaidrs, un ka visbiežāk šī institūcija tiek saistīta ar grāmatu lasīšanu.

Secinājumi

Apkopojot atbildes, kas iegūtas ar visām trim pētniecības metodēm, var izdarīt vairākus secinājumus.

1) Iedzīvotāji nav pietiekami informēti par bibliotēku pakalpojumiem, tāpēc ir jāpievērš lielāka uzmanība pakalpojumu publicitātei (gan formām, gan kanāliem), jo daļa ieteikto pakalpojumu jau tiek piedāvāti publiskajās bibliotēkās (piemēram, uzziņas, konsultācijas, tikšanās, e-grāmatu izmantošana, grāmatu rezervēšanas iespējas, dažāda veida apmācība).

2) Liela daļa ieteikto **pakalpojumu ir uzskatāmi par inovatīviem**, jo tie paredz *esošo pakalpojumu (informācijas ieguves un mācību pakalpojumu) uzlabošanu*, piemēram, izmantojot mūsdienu informācijas tehnoloģiju u. c. iespējas (virtuālais asistents drošicamas informācijas meklēšanai, 3D printeris, filmu un mūzikas, audiogrāmatu nomas portāls, attālinātas apmācības par dažādiem ar informācijas izmantošanu saistītiem jautājumiem, grāmatu piegāde mājās/pakomāti, vairāk digitālu pakalpojumu), vai arī *tie tiek īstenoti daļā publisko bibliotēku* (piemēram, valsts un pašvaldību pakalpojumi centri, kanisterapija, bibliobusi, novadpētniecība, dzimtas pētniecība, apdzīvoto vietu informācijas un konsultācijas centri, tematiski pasākumi (koncerti, kinolektoriji), lasīšanas, māmiņu, novadpētniecības u.c. klubi, aktīva sadarbība ar skolām, pašvaldībām, izdevniecībām, grāmatu blogeriem/ietekmeriem un dažādas radošas aktivitātes (konkursi, spēles, viktorīnas u. c.) lasīšanas veicināšanai).

3) Pakalpojumu organizēšanā un īstenošanā tika ieteikts iesaistīt kopienas dažādas iedzīvotāju grupas (piemēram, jaunieši organizē diskusijas par grāmatām, seniori organizē nodarbbas u.c.).

4) Nedaudzi no ieteiktajiem pakalpojumiem papildina līdzšinējos bibliotēku pakalpojumus, piemēram, piedāvāt telpas kopdarbam, izveidot video spēļu vietas, organizēt dažādas labbūtības aktivitātes (jogas nodarbības, meditāciju), izveidot rotaļlietu apmaiņas punktu.

5) Pakalpojumu piedāvājumā tika izceltas bibliotēku telpas – gan to labiekārtotība, mājīgums, gaisotne (tai skaitā – vēlme pēc kafejnīcas, ērtas mēbeles), gan to funkcionālais pielietojums (tikšanās vietas, “klusuma telpas” lasīšanai, telpas radošām darbnīcām).

3.2.4. Cik pamanāma iedzīvotājiem ir informācija par bibliotēkām un to pakalpojumiem? Kādi varētu būt veiksmīgākie informācijas kanāli sabiedrības uzrunāšanai?

Uz šiem jautājumiem respondenti sniedz atbildes Delfi aptaujā, iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās un padziļinātajās intervijās. Pētījuma dati rāda, ka bibliotēkas un to pakalpojumi lielai daļai iedzīvotāju nav pietiekami pamanāmi. Piemēram, Delfi aptaujā un iedzīvotāju intervijās ir ieteikti jauni pakalpojumi, kas jau daudzās bibliotēkās ir pieejami.

Delfi aptaujā bieži minēts, ka nepieciešams vairāk un atkārtoti publiskot/publicēt informāciju gan par bibliotēkām, to pakalpojumiem, gan pasākumiem lasīšanas veicināšanai:

“Atgādināt daudzas reizes un nebaidīties, ka potenciālie lasītāji jau zina par plašo bibliotēku pakalpojumu klāstu – nereti tā ir maldīga sajūta.”

“Bibliotēkām nemitīgi publiskajā telpā jāatgādina par savu esamību, par tām iespējām, ko bibliotēkas piedāvā.”

Kā ieteiktie kanāli izcelti **sociālie mediji**, tajos pasniedzot informāciju atraktīvā veidā. Piemēram, lasīšanas veicināšanai tika ieteikta *“Blogošana par grāmatām sociālajos tīklos”*, arī grāmatu apskatu veidošana *“[...] interaktīvā veidā un iesaistot lasītājus (piemēram, Tik Tok video).”*

Veiksmīga varētu būt arī **bibliotekāra aktīva darbība** gan vietējās kultūras dzīvē, gan **vietējo kanālu** (kopienas cilvēku, institūciju, ziņu portālu) izmantošana bibliotēkas pakalpojumu popularizēšanai.

[...] Vispār bibliotēkai un bibliotekāram ļoti rosīgi jāiesaistās vietējā kultūras dzīvē (jādzied korī vai ansamblī, jādejo vietējā deju kolektīvā, jāiesaistās folkloras kopā vai amatiereteātrī, vai jāapmeklē kāds cits kultūras nama pulciņš vai vietējā baznīca, jāorganizē pasākumi kopā ar muzeju, kultūras namu, jārīko ekskursijas), kur cilvēkiem stāstīt par grāmatām, bibliotēku un tās pakalpojumiem, jaunām iespējām, jo daudzi tās nemaz nezina. Jāraksta regulāri vietējā avīzē/portālā vai jāieinteresē kāds vietējais žurnālists, rakstnieks, kas var reklamēt bibliotēku presē. Vārdu sakot, jāveido un jāstiprina bibliotēkas draugu loks ārpus bibliotēkas, kas savukārt var piesaistīt jaunus lasītājus bibliotēkai.

Ekspertuprāt, lasīšanas veicināšanai un bibliotēkas pakalpojumu popularizēšanai vērts veidot **mērķētas digitālās mārketinga kampaņas**.

Dažādi pasākumi, kurus bibliotēkā veido sadarbībā ar kopienu un tās pārstāvjiem, padara bibliotēku redzamāku un atpazīstamāku, ir noderīgi kā publicitāti veicinoši līdzekļi.

[...] aicināt pašvaldības vadītājus lasīt bērniem priekšā, izvēlēties tik veiksmīgas grāmatas – smieklīgas, asprātīgas, kas garantētu šādiem pasākumiem panākumus, tad arī atbalsts bibliotēku pasākumiem būtu nodrošināts. Lasošākā skola, lasošākā pilsēta – sabiedrības iesaistes kustība “Restarts lasīšanai”.

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās, jautājot iedzīvotājiem, cik pamanāma ikdienā viņiem ir informācija par bibliotēkām un kādus informācijas kanālus bibliotēkas varētu veiksmīgāk izmantot, lai par sevi stāstītu, tika saņemtas vairākas atbildes.

Visbiežāk tika pieminēts, ka informāciju par bibliotēku pasākumiem un jaunumiem pamana sociālo tīklu vietnēs – Facebook, Instagram, X, bet tas notiek tikai tad, ja speciāli seko bibliotēku profiliem vai ar šo informāciju dalās kāds no draugiem.

Jauni cilvēki (18–24), vidusskolēni un studenti, ieteica vairāk piedomāt, lai šī informācija būtu uzrunājošāka, pat agresīvāka, jo informācijas internetā ir tik daudz, ka ar mierīgiem tekstiem uzmanību piesaistīt ir grūti. Tiek ieteikts bibliotēkām piesaistīt kādu veiksmīgu influenceri vai sabiedrisko attiecību speciālistu. Studente no Rīgas par to: *“Tagad, kad notiek kaut kas skaļš un uzrunājošs, parasti cilvēki apstājas... un uzreiz pirmajā sekundē, pirmos vārdus pateikt, nu uzreiz*

iesaistīt, jo cilvēki paskatās bildītes un jau "skrollo" projām, un tajā vienā sekundē jau vajag paspēt uzrunāt."

Arī bibliotēku tīmekļvietnēm vajadzētu būt spilgtākām, interesantākām, lai aktuālā informācija tūlīt būtu pamanāma.

Iedzīvotāju fokusgrupās tika diskutēts arī par tradicionāliem uzrunāšanas veidiem, kas var izrādīties efektīvāki nelielās kopienās – personīgu uzrunāšanu, piezvanīšanu, afišām, plakātiem, vides reklāmām vietās, kur cilvēki pulcējas. Tika pieminētas arī pašvaldību tīmekļvietnes un avīzes.

Daļēji strukturētajās intervijās respondentiem tika uzdoti divi atsevišķi jautājumi: 1) vai viņi pēdējā mēneša laikā ir pamanījuši informāciju par kādu bibliotēku, tās pasākumiem vai pakalpojumiem jebkurā saziņas kanālā vai jebkurā veidā, un 2) tika lūgts dalīties pārdomās, kā bibliotēkas labāk mūsdienās varētu uzrunāt sabiedrību, lai tiktu sadzirdētas.

Septiņi respondenti no 18 apgalvoja, ka ir mēneša laikā redzējuši bibliotēku informāciju, trīs paskaidroja konkrētāk: seko sociālajos tīklos, izlasīja vietējā avīzē, redzēja afišu.

Pieci respondenti atbildēja, ka kaut ko ir pamanījuši: ziņu, ka nozagtas grāmatas; kaut kādus bibliotēkas svētkus; divi respondenti minēja pamanītu Latvijas Nacionālās bibliotēkas informāciju. Visu šo respondentu atbildēs vienojošs elements ir nekonkrētība un neiedziļināšanās.

Pieci respondenti atbildēja, ka nav pamanījuši pēdējā laikā bibliotēku informāciju.

Interviju laikā tika iegūts diezgan daudz ieteikumu, kā bibliotēkas varētu sasniegt lielāku sabiedrības daļu:

1. uzrunāt dažādas paaudzes dažādi – tām pierastajos kanālos (jauniešiem interneta vide un sociālie mediji, vecākajai paaudzei – drukātā prese, televīzija, afišas, ziņojumu dēlis);
2. bibliotēkai aktīvi jāiesaistās vietējo apkaimju grupās;
3. valsts mediji un novada avīzes;
4. pašvaldību mājas lapas;
5. informatīvās lapas pastkastītēs;
6. jaunumi e-pastā;
7. reklāmas "rullītis";
8. iedvesmojošas aktivitātes, kas ievelina un ieinteresē;
9. personīgu uzaicinājumu un vēstuļu sūtīšana;
10. informatīvas kampaņas;
11. vides reklāmas.

Vairāki respondenti norādīja, ka interneta vidē un īpaši *Facebook* ir ļoti daudz informācijas, un interesējošo var arī nepamanīt, piemēram, “[..] internetā un sociālajos tīklos var atrast pilnīgi visu. Tur tāda informācija var paslīdēt vienkārši garām” (vīrietis strādnieks (25–34) ar pamatizglītību no Kurzemes) vai arī “[..] sociālo mediju ziņu portāli visā tajā gūzmā... varbūt [..] tas var noslīkt un tikt nepamanīts” (vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas).

Tika saņemta arī norāde, ka iespēja izvēlēties vienu labāko veidu, kā informēt sabiedrību, varētu nedarboties: “[..] tie kanāli diezgan strauji mainās, un ir cilvēki, ir tāda grupa, kas paliek tur, un citi ir pilnīgi citā kanālā” (vīrietis speciālists (55–64) ar doktora grādu no Rīgas).

Sieviete pensionāre ar vidējo izglītību no Pierīgas domā, ka bibliotēkas komunikācijā ar sabiedrību liela nozīme ir bibliotēkas darbinieka personībai, aizrautībai un prasmei komunicēt: “*Es to nevaru, neprotu tā izskaidrot, bet tas ir ļoti atkarīgs no bibliotekāra.*”

Sieviete speciāliste (55–64) ar maģistra grādu no Vidzemes par šo informācijas izplatību teica: “[..] cilvēks taču nu redz to, ko viņš grib redzēt. Kamēr mani neinteresē bibliotēka, es viņu arī neredzu.”, taču respondentu vidū parādās arī viedoklis, ka pietrūkst informācijas par bibliotēkām un to pakalpojumiem sistēmiskā līmenī: “[..] es pieļauju, ka vienkārši nav komunikācijas varbūt kaut kādas ar bibliotēkas sistēmu par visiem tiem piedāvājumiem” (vīrietis speciālists (55–64) ar doktora grādu no Rīgas) un ka pietrūkst neatlaidības publicitātes jomā: “*Tad tajos pašos (valsts) medijos varbūt vajag apnicīgi atkārtot, ko tik visu tur var izdarīt*” (sieviete bezdarbiece (55–64) ar maģistra grādu no Kurzemes).

Secinājumi

Apkopojot iegūtos rezultātus, var secināt, ka bibliotēkas un to pakalpojumi ir nepietiekami pamanāmi publiskajā telpā.

Ar visām trim pētniecības metodēm uzrunātie respondenti iesaka aktīvāk izmantot sociālos un citus vietējai kopienai nozīmīgus medijus (pašvaldības tīmekļa vietnes, laikrakstus u.c.), īpašu vērību pievēršot informācijas pasniegšanas formām (saistoši, ar izdomu). Atraktīvākas varētu būt bibliotēku tīmekļa vietnes.

Respondenti iesaka apsvērt arī tradicionālo publicitātes formu izmantošanu – personīgu uzrunāšanu, afišas, plakātus. Retāk iesaka, ka varētu būt izmantojamas arī mērķētas digitālās reklāmas kampaņas.

Bibliotēkas pasākumi, īpaši tie, kas veidoti sadarbībā ar citām institūcijām, arī ir ieteikti kā noderīga publicitātes forma.

3.2.5. Kāds ir bibliotēku finansējums? Kāds ir pašvaldību atbalsts publiskajām bibliotēkām?

Viedokļi par bibliotēku finansējumu un pašvaldības atbalstu (tai skaitā sadarbību) tika noskaidroti bibliotēku direktoru un metodiķu fokusgrupās, netieši – tie parādās arī Delfi aptaujā ekspertu ieteikumos, kā arī dažu apgalvojumu vērtējumā. Tikai vienā iedzīvotāju daļēji strukturētajā intervijā respondents izteica viedokli, kas saistīts ar bibliotēku darbības finansējumu.

Publisko bibliotēku dibinātājs un finansētājs ir vietējā pašvaldība, tāpēc **bibliotēku vadītāju un metodiķu fokusgrupās** tika diskutēts par pašvaldību atbalstu un sapratni par bibliotēku lomu sabiedrībā.

Bibliotekāri bija visai piesardzīgi un tieši savas pašvaldības nekritizēja, bet izskanēja viedoklis, ka daudz kas ir atkarīgs no konkrētajā sasaukumā ievēlētajiem deputātiem. Kādas reģiona galvenās bibliotēkas metodiķe par deputātu attieksmi:

[..] ļoti atkarīgs šis jautājums ir no konkrētām personālijām, kas arī veido to politiku, pašvaldības attieksmi, identitāti vispār kultūras sfērai, jo man reizēm šķiet, ka tos cilvēkus vienkārši bērnībā neaizveda uz labu bibliotēku, jo es bieži redzu – jā, šis cilvēks jau uz sportu tendēts vai uz uzņēmējdarbību, cits kultūru vairāk atbalstošs un saprotošs. Mēs redzam, cik ļoti sadarbojas un ir atbalstoši tie cilvēki, kas, piemēram, gājuši kopā cauri ar mums kaut kādam tādām posmam, kad mēs veidojam, piemēram, bibliotēku un to jauno identitāti, viņi saprot procesu un redz, cik mēs atbildīgi izturamies pret to, kāda ir mūsu pakalpojumu kvalitāte, jā un līmenis [..].

Diskusijās tika uzsvērts, ka ļoti svarīgi ir prast par sevi stāstīt un pārliecināt, cik nozīmīgi vietējai kopienai ir bibliotēkas pakalpojumi, un viss nav izmērāms naudā un ciparos:

[..] ir jāiet un jāstāsta. Mēs arī ir diezgan bieži, vismaz reizi gadā, ejam gan pie pagastu pārvalžu vadītājiem, tad, kad viņiem ir sanāksmes, mēs uzprasāmies ar savām prezentācijām, mēs izstāstām, ko katra bibliotēka kurā vietā dara, kādas kurā vietā ir problēmas, kas kurā vietā ir labs, kas ir jauns, un tad viņi arī ir ļoti bieži, par cik arī tur mainās šie te pagastu pārvalžu vadītāji, bieži vien viņiem tā kā pirmā dzirdēšana par to, ka viņiem bibliotēka ir un sniedz tik plašu pakalpojumu klāstu.

Vairākās diskusijās izskanēja bijīga attieksme pret savu pašvaldību un pieticīga apzināšanās, ka “mēs jau neko nepelnām un mums jābūt pateicīgiem, ka vietējā pašvaldība atvēl līdzekļus”:

Mēs esam tie, kas nepelnām. Tie mūsu maksas pakalpojumi, kas mums tur ir... Viņi (pašvaldība) mūs visu laiku finansē, un tad kad mēs te kaut ko mēģinām, jā, uz zvaigznēm skatīties, viņi saka, pagaidiet, mēs jūs finansējam, jums ir jāatceras, kas maksā jums algu. Un šie augstie mērķi, šie lielie mērķi, kas varbūt ir globāli. [..] Vienmēr ir jāsaprot, kas tad mums maksā algu, kas mums maksā apkuri un visu pārējo. Problēmu nekad nav bijis, bet ir jāzina sava vieta laikam.

Diskusijās tiek minētas arī klientu apkalpošanas centru funkcijas bibliotēkās, kas neļauj pašvaldībām samazināt darbinieku skaitu un slēgt bibliotēkas.

Liela veiksmē, ja izdodas pašvaldības deputātus padarīt par savējiem, iesaistīt bibliotēkas pasākumos. Diskusijās tika minēts veiksmīgs piemērs – kādas pašvaldības vadītājs regulāri nāk uz bibliotēku un lasa bērniem priekšā grāmatas.

Labas prakses piemērs ir bibliotēkas rīkotas tīklošanās dienas pašvaldībā:

[..] vismaz trīs reizes jau rīkojam, jau tradicionāli tā saucamo tīklošanās dienu pašvaldības darbiniekiem; tiešām, jo mēs domājam, ka patiešām jāinformē, pirmkārt, pārējie – finansētāja lēmumu pieņēmēji, un lai viņi gūtu informāciju praktiski un zinātu, ko mēs darām, lai tālāk izplatītu informāciju iedzīvotājiem, jo viņi taču visi sadarbojas – gan sociālais dienests, gan visi pārējie – tur nāk cilvēki.

Pozitīva ietekme ir bijusi iespējai pašvaldību darbiniekiem paviesoties kādā jaunā, modernā bibliotēkā, piemēram, Ogrē. Tad rodas vēlme kaut ko tādu sagādāt arī saviem iedzīvotājiem.

Delfi aptaujas pirmajā kārtā ekspertu ieteikumos par publisko bibliotēku attīstības nākotni redzami viedokļi, kas pauž, ka publisko bibliotēku pastāvēšana būs atkarīga no pašvaldības attieksmes un vēlmes finansēt bibliotēku darbību, kas savukārt atkarīga no pašvaldības darbinieku izpratnes par kultūras un lasīšanas vērtību.

Manuprāt, publisko bibliotēku nākotne būs ļoti dažāda. Un tā lielā mērā būs atkarīga no konkrētās pašvaldības redzējuma par bibliotēku nozīmīgumu, tai skaitā no pašvaldības finanšu iespējām, kas arī ir ļoti būtisks aspekts. Mēs dažkārt aizmirstam, ka arī pašvaldībām ir tik daudz naudas, cik ir; un, lai uzturētu bibliotēku, nepietiek apmaksāt komunālos rēķinus un bibliotekāra algu, nepieciešami arī ieguldījumi. Cits jautājums – kādas ir pašvaldības prioritātes? Likvidēt bibliotēku vai, piemēram, katru gadu rīkot novada svētkus ar kādu populāru mūziķi, kuru budžets ir lielāks par bibliotēkas gada budžetu?

Arī minējumi, ka mazās bibliotēkas tiks slēgtas, pamatā ir saistīti ar ekonomiskiem apsvērumiem (kā arī iedzīvotāju skaita samazināšanos).

“Mazajos ciematiņos bibliotēkas tiks slēgtas sakarā ar finansējuma trūkumu.”

Nākotnes redzējumi, kurā publiskā bibliotēka tiek apvienota ar citām institūcijām kopienā, arī norāda uz finansējuma aspektu.

“Notiks arvien lielāka bibliotēku tuvināšanās/saplūšana ar citām iestādēm – muzejiem, kultūras namiem u. tml.”

Eksperti arī minējuši, ka bibliotēku nākotne ir atkarīga no profesionāliem un finansiāli atbilstoši atalgojuma ziņā novērtētiem bibliotekāriem. Viņi uzskata, ka bibliotekāram nepieciešams lielāks atalgojums, lai būtu vēlme strādāt bibliotēkā, kā arī, lai ieviestu un īstenotu jaunus pakalpojumus.

“Bibliotekāra amats prasa un prasīs ļoti daudzpusīgu izglītību un zināšanas, prasmes. Tas varētu arvien augstāk celt profesijas prestižu un algas nozarē.”

*“Bibliotēkas pakalpojumu klāsts kļūst plašāks un plašāks, ar kuru tiks galā būs grūtāk. Lai-
cīgi būs jādomā par bibliotekārā personāla atalgojuma palielināšanu, jauno darbinieku
apmācības pieejamību reģionos vai attālināti, lai cilvēki gribētu un spētu strādāt bibliotē-
kās”.*

*“Ja bibliotēka sniedz valsts un pašvaldību pakalpojumus, tad ir jādefinē pieejamais pakal-
pojumu klāsts, jāveic bibliotekāru apmācība, jābūt pieejai IT sistēmai valsts pakalpojumu
nodrošināšanai, noteikts valsts finansējums bibliotēku atalgojumam un pakalpojuma iz-
maksu segšanai.”*

Kāds eksperts novērtējis šī brīža bibliotēku personāla situāciju kontekstā ar atalgojumu:

“Ļoti vāja jaunu cilvēku iesaiste bibliotēku kolektīvos zemā atalgojuma dēļ”.

Daļēji strukturētajās intervijās viens no respondentiem, atbildot uz citu jautājumu, izteica viedokli, ka bibliotēku darbībai nepieciešams atbilstošs finansējums, jo tās sniedz būtisku ieguvumu visai sabiedrībai:

*“[...] bibliotēka kā kultūras vieta. Tā kā, nu, jāinvestē bibliotēkās [...] jāmaksā normālas
algas bibliotekāriem, jo viņi dara ļoti svētīgu darbu”* (vīrietis speciālists (55–64) ar doktora grādu no Rīgas).

Secinājumi

Apkopojot iegūtos rezultātus, redzams, ka respondenti saredz nozīmīgu pašvaldības un tās vadītāju un darbinieku attieksmes ietekmi uz bibliotēku nodrošinājumu šobrīd un pastāvēšanu nākotnē.

Apzinoties, ka pašvaldības vadītājiem un darbiniekiem var būt nepilnīgs priekšstats par bibliotēku, bibliotekāru un vadītāju fokusgrupu diskusijās tika uzsvērts, ka nepieciešams gan vairāk informēt, gan arī iesaistīt tās darbiniekus bibliotēkas aktivitātēs, ļaujot gūt tiešu pieredzi par pakalpojumiem un bibliotēkas sniegtajām iespējām vietējai kopienai.

Delfi eksperti un viens intervijas respondents norādīja uz atbilstoša atalgojuma nepieciešamību bibliotekāriem, lai bibliotēkās strādātu profesionāļi, kas spētu kvalitatīvi īstenot daudzveidīgus publisko bibliotēku pakalpojumus.

3. Kāda varētu būt publisko bibliotēku attīstība nākotnē?

Gan Delfi metodes ekspertiem, gan fokusgrupu un daļēji strukturēto interviju respondentiem tika lūgts prognozēt, kāda varētu būt publisko bibliotēku attīstība nākotnē (pēc 10 vai vairāk gadiem).

Delfi aptaujas ekspertu viedokļus var iedalīt trijos nākotnes skatījumos: pozitīvais, negatīvais un neitrālais.

Pozitīvais – saredz bibliotēku spēju piemēroties jaunajām prasībām, bibliotekāra kompetenču izmaiņas un pakalpojumu attīstību. Daži ekspertu apgalvojumi, kas raksturo pozitīvo nākotnes attīstības scenāriju:

“Bibliotēkas kļūst par nozīmīgiem kopienu centriem, kur izglītība, kultūras aktivitātes un sociālā kapacitāte nodrošina sinerģiju kopienu labumam.”

“Bibliotēkas jau tagad ir vietējās kopienu iedvesmas, kultūras, zināšanu, informācijas un satikšanās, sociālās saskarsmes vieta. Tās veic starpnieka lomu starp iedzīvotājiem un pašvaldību. Nākotnē bibliotēku loma neapšaubāmi pieaugs, tikai tās būs citādas bibliotēkas. Noteikti ar mazāku bibliotekāro darbinieku skaitu. Mākslīgā intelekta tehnoloģijas mainīs bibliotēku darbību. publiskās bibliotēkas būs vietējās kopienu iedvesmas, zināšanu, informācijas un satikšanās centri.”

Negatīvais – uzskata, ka nepieciešamība pēc bibliotēkām būs ļoti maza, saglabāsies tikai klasiskais bibliotēku pakalpojums – grāmatu izsniegšana, iespējams, mobilā veidā. Daži ekspertu apgalvojumi:

“Ja tās būs garlaicīgas un nesmukas, tās beigs pastāvēt.”

“Bibliotēkas slēgs, bet populāri būs bibliobusi un bibliomāti.”

Neitrālais (pragmatiskais) – ekspertu skatījums, kura pamatā ir dažādu ietekmes faktoru izcelšana kā nosacījums bibliotēku pastāvēšanai. Ekspertu apgalvojumi:

“Publisko bibliotēku nākotne atkarīga no konkrētās pašvaldības ieinteresētības un finansējuma saglabāt, attīstīt vai likvidēt.”

“Ekonomiskās situācijas dēļ pašvaldības izvērtēs bibliotēku darba efektivitāti, līdzekļu izlietojumu un, iespējams, pieņems lēmumu par atsevišķu mazāku bibliotēku slēgšanu.”

“Bibliotēkas nebūs tik noslēgta atmiņas institūciju apakšnozare. Notiks lielāka integrācija ar citām kultūras un arī ar citu nozaru institūcijām.”

Kādas Delfi metodes eksperti redz publiskās bibliotēkas tuvākos 10 gados? (skat. 6. tabulu)

Lielākā daļa ekspertu ir pārliecināti, ka publiskās bibliotēkas pastāvēs, bet to darbība būs atkarīga no valsts kultūras politikas, profesionālas nozares pārvaldības, kā arī bibliotekāra personības (93 %). Tikpat liela ir vienprātība, ka pieaugs bibliotēku piedāvātie digitālie pakalpojumi (digitālās kolekcijas, e-grāmatas u. c.) un turpinās pastāvēt arī publisko bibliotēku pazīstamākais pakalpojums – grāmatu pieejamība visiem iedzīvotājiem (91 %).

Attiecībā uz bibliotēku daudzumu – dominē viedoklis, ka nostiprināsies un efektīvāk attīstīs resursus reģionu galvenās un citas lielākās bibliotēkas (78 %), bet samazināsies mazo bibliotēku skaits (69 %). Savukārt publiskās bibliotēkas mazapdzīvotās teritorijās kļūs par kopienu daudz-funkcionāliem centriem (84 %). Lielākā daļa (59 %) ekspertu uzskata, ka publiskās bibliotēkas pil-dīs arī pašvaldību klientu apkalpošanas centru funkcijas, un tās iegūs arvien lielāku lomu kā valsts drošības un demokrātijas garants (57 %). Tomēr netiek izslēgta arī iespēja, ka bibliotēkas integrē-sies ar citām kultūras un arī nozaru institūcijām (52 %).

Eksperti uzskata, ka bibliotēku izdzīvošanai būs nozīmīga darbinieku spēja veiksmīgi iz-mantot jauno tehnoloģiju piedāvātās iespējas (69 %). Lai nodrošinātu bibliotēku funkcijas, būs ne-pieciešami arvien dažādāku jomu speciālisti (64 %), un bibliotēkām būs jāklūst arī par kopienas dzīves organizatoru (67 %). 53 % respondentu uzskata, ka bibliotēkārā amats prasīs ļoti daudzpu-sīgu izglītību, kas cels profesijas prestižu un algas nozarē.

6. tabula

Ekspertu piekrišanas pakāpe apgalvojumiem par publisko bibliotēku attīstību nā-kotnē

Npk.	Apgalvojumi	Eksperti, kuri pil-nīgi piekrituši vai piekrituši (%)
1.	Pieaugs bibliotēku piedāvātie digitālie pakalpojumi (digitālās kolekcijas, e-grāmatas u. c.).	93 %
2.	Bibliotēku pastāvēšana būs atkarīga no valsts kultūras politikas, profesionālas nozares pārvaldības, kā arī bibliotēkārā personības.	93 %
3.	Bibliotēkas grāmatas joprojām būs pieejamas visiem iedzīvotājiem.	91 %
4.	Publiskās bibliotēkas mazapdzīvotās teritorijās kļūs par kopienu daudz-funkcionāliem centriem.	84 %
5.	Publiskās bibliotēkas būs vietējās kopienas iedvesmas, zināšanu, infor-mācijas un satikšanās centri.	82 %
6.	Nostiprināsies un efektīvāk attīstīs resursus reģionu galvenās u. c. lielākās bibliotēkas	77 %
7.	Bibliotēkas kļūs par vidutāju starp valsts/pašvaldības pakalpojumiem un iedzīvotājiem.	72 %
8.	Mazo bibliotēku skaits samazināsies.	69 %
9.	Bibliotēku izdzīvošana būs atkarīga no spējas veiksmīgi izmantot jauno tehnoloģiju piedāvātās iespējas.	68 %
10.	Bibliotēkās kļūs par kopienas dzīves organizatoru.	67 %

Npk.	Apgalvojumi	Eksperti, kuri pilnīgi piekrituši vai piekrituši (%)
11.	Bibliotēkās būs nepieciešami arvien dažādāku jomu speciālisti.	63 %
12.	Bibliotēku loma arvien vairāk pieaugs.	61 %
13.	Bibliotēkas pildīs arī pašvaldību klientu apkalpošanas centru funkcijas.	58 %
14.	Bibliotēkas iegūs arvien lielāku lomu kā valsts drošības un demokrātijas garants.	56 %
15.	Bibliotekāra amats prasīs ļoti daudzpusīgu izglītību, tas cels profesijas prestižu un algas nozarē.	53 %
16.	Bibliotēkas integrēsies ar citām kultūras un arī nozaru institūcijām.	52 %
17.	Bibliotēkas slēgs, bet populāri kļūs bibliobusi un bibliomāti.	51 %

Arī iedzīvotāju un bibliotēku vadītāju un metodiķu fokusgrupu respondentu viedokļus par publisko bibliotēku attīstību var iedalīt trīs grupās:

Pozitīvie scenāriji – publiskās bibliotēkas pastāvēs, bet mainīsies

Par publisko bibliotēku attīstību nākotnē lielākā daļa iedzīvotāju – fokusgrupu diskusiju dalībnieku – bija vienprātis par to, ka bibliotēkas joprojām pastāvēs un tajās būs arī drukātās grāmatas.

Vīrietis vadītājs (45–54) ar maģistra grādu no Kurzemes uzsvēra, ka, neskatoties uz tehnoloģiju attīstību un straujo mākslīgā intelekta ienākšanu visās dzīves jomās, **grāmata kā klasiska vērtība joprojām paliks:**

[..] iesietā grāmata, viņa tomēr ir tāda klasiskā vērtība. [..] vai kaut kam jāmainās? Vai nav jāpieturas pie klasiskām vērtībām tomēr? Vīriešu uzvalks, piemēram, klasiskais vīriešu uzvalks vienmēr visos gadsimtos ir bijis cieņā, un vienmēr vislabāk izskatījies. Mode nāk un iet, bet ir klasiskās vērtības, kuras vajag saglabāt un kurām ir jābūt.

Arī bibliotēku vadītāju un metodiķu diskusijās vienprātīgi tika uzsvērts, ka arī nākotnē grāmata būs bibliotēkas pamats.

Iedzīvotāji vairākkārt uzsvēra, ka **bibliotēkai jāklūst par kopienas centru, kultūrvietu**, tai pašā laikā saglabājot savas tradicionālās funkcijas un krājumu.

Sieviete uzņēmēja (35–44) ar bakalaura grādu no Vidzemes nākotni pēc 10 gadiem prognozēja šādi:

[..] tuvāko 10 gadu laikā noteikti bibliotēka būs ne tikai kā bibliotēka, bet arī [..] vairāk kā pasākumu vieta, sāks vairāk vēl ar citām nozarēm kaut kā sadarboties un mijiedarboties, lai varētu pastāvēt un atrast tos lasītājus. Bet es arī domāju, ka drukātā formātā grāmatas nekur nepazudīs, jo ir patīkami dzirdēt, ka ir šie cilvēki, tā cilts bezmaz, kuriem ir ļoti svarīgi tā grāmata ar visu to savu skaisto noformējumu, ar savu smaržu, un es domāju, ka šie cilvēki vienmēr būs.

Vairāki diskutētāji uzsvēra, ka bibliotēkas mainīsies līdzī sabiedrībai, un to pastāvēšana būs atkarīga no vērtībām sabiedrībā. Tika uzsvērtā **bibliotēkas kā pulcēšanās un komunikēšanās vietas loma**, kas īpaši svarīga laukos. Sieviete (55–64) no Pierīgas uzsvēra bibliotēkas kā kultūras centra lomu, kur iespējams satikties un pašizpausties:

Bet otrs – tas cilvēcīgais kontakts, enerģētiskā saskarsme un vispār interešu apmaiņa un tas, ka cilvēks var atnākt un izteikt un pastāstīt, vai kaut ko jaunu uzzināt. Es uzskatu, ka bibliotēka – tā faktiski ir vienīgā vieta, kur to var izdarīt. Sevišķi tādās, nerunājot nemaz par attālākiem novadiem, kur skola ir likvidēta, kur nav pilnīgi nekā, kur ir palikusi maziņa bibliotēka. Vismaz kaut kas notiek.

Bibliotēka nebūs tikai vieta, kur var atnākt pēc grāmatām, bet kultūrvietā, kur cilvēkiem pulcēties un pašrealizēties:

[..] bibliotēka būs kultūrvietā, kuru apmeklēs dažādu vecumu, dažādu nodarbošanos [..] cilvēki, kuri varēs viens no otra mācīties kaut kādas jaunas prasmes, lasīt, uzturēties, diskutēt par literatūru, par dažādām tēmām, satikties ar rakstniekiem. Patiešām, bibliotēka paliek un būs tā unikālā vieta, kur popularizēt vārdu, tekstu, grāmatu.

Iedzīvotāji diskusijās uzsvēra arī bibliotēkas sociālo lomu, kura saglabāsies arī nākotnē.

Vīrietis (65+) no Kurzemes:

Vienu lietu nevajag aizmirst, ka bibliotēku nevar atraut no cilvēka attīstības. Kādi būs cilvēki pēc tiem 10 gadiem, tāda būs arī bibliotēka. Un vēl vajag atcerēties, ka šobrīd pastnieks un bibliotekārs.. vēl ārsts.. veic sociālā darbinieku funkcijas. Daudzi atnāk uz šejieni paskatīties dzīvam cilvēkam acīs, pārmainīt kādu vārdu.. Ja to noņem nost, tad te paliek tāds bezsirdīgs robots, kas izsviež grāmatu...

Diskusijās izskanēja viedokļi, ka bibliotēkas tādā tradicionālā formā varētu vairs nepastāvēt. Tās varētu pārveidoties par multifunkcionāliem kultūras centriem, kur lielu daļu pakalpojumu nodrošinās tehnoloģijas. Sieviete (55–64) ar maģistra grādu no Latgales:

Bibliotēkas noteikti būs, un it īpaši laukos, jo tā ir vienīgā vieta, kur cilvēki var satikties un uzzināt ziņas un paklažot. Un tas būs kā multifunkcionāls centrs – kultūras pasākumi, klientu apkalpošanas centrs, varbūt pastu arī izveidos. Bet grāmatas būs, un cilvēki lasīs grāmatas.

Par nākotnes prognozēm tika jautāts arī **bibliotēku vadītājiem un metodikām**. Šajās diskusijās tika atzīts, ka bibliotēkas piedzīvo lielas pārmaiņas un nav vairs tikai vietas, kur atnākt paņemt grāmatas, tās kļūst par sabiedrības centriem. Vienā no diskusijām tika uzsvērts, ka nemitīgi jāseko līdzī sabiedrības vajadzībām: “*Tanī pat laikā mēs nevaram atļauties gulēt uz lauriem, un arī mums ir nemitīgi jādomā par to, kā mēs varam būt noderīgas savai kopienai, savai pilsētai*”.

No bibliotekāru puses fokusgrupu diskusijās reizēm izskanēja arī zināms konservatīvisms attiecībā uz jauniem pakalpojumiem un ciešāku iesaisti vietējās kopienas procesos: “*Es ceru, ka bibliotēka, mana bibliotēka, saglabās bibliotēkas funkcijas un neaizrausies ne ar ko citu, kas bibliotēkai nav jādara, jo šobrīd svarīgākais ir – saglabāt bibliotēkas identitāti.*”

Bieži tika pieminēta tehnoloģiju ietekme – informācijas avoti arvien vairāk būs pieejami digitālā formātā, tos būs iespējams izmantot, fiziski neierodoties bibliotēkā. Tiek prognozēts mākslīgā intelekta lomas pieaugums. Vīrietis (35–44) uzņēmējs no Kurzemes pieņem, ka mākslīgais intelekts varētu darboties kā asistents, kurš ieteiktu katra interesēm un iepriekš lasītajam atbilstošu lasāmvielu:

[..] ka man jau virtuālais mākslīgā intelekta bibliotekārs iesaka to grāmatu, kas nu iznākusi vai kas nu šajā bibliotēkā nav, bet kur varētu ieteikt pasūtīt uz šejieni, jā, un pēc mana noskaņojuma. Protams, mākslīgais intelekts arī skatās līdzī, kādas jums tās grāmatas lasītas, nu tā attiecīgi tie ieteikumi no tā arī rodas, un, protams, arī ir šāds asistents, kas var atbildēt uz jautājumiem.

Arī bibliotēku vadītāji un metodiķi, prognozējot nākotnes scenārijus, pieļāva, ka daudzus rutīnas darbus varētu veikt tehnoloģijas un mākslīgais intelekts. Tika minēts, ka bibliotēkās, kurās ir iespēja lietotājiem pašiem pierēģistrēt un nodot grāmatas kā arī izmantot bibliomātus, šīs iespējas aktīvi izmanto ne tikai gados jauni cilvēki. Daudzi iedzīvotāji jau pieraduši pie pašapkalpošanās kasēm veikalos, un ir izbrīnīti, ka bibliotēkā paši nevar noskenēt grāmatas un doties prom.

Diskusijās tika akcentēta bibliotēku ēku un telpu būvniecības un rekonstrukcijas aktualitāte, lai tās būtu iedzīvotājiem pieejamas un aicinošas: *“[..] es ceru, ka mums tas viss izdosies, un mēs varēsim arī piedāvāt iedzīvotājiem savu pakalpojumu jaunā ēkā, un cilvēki ar interesi nāks skatīties, kā vecā bankas ēka sadzīvo ar jauno piebūvi”.*

Liela loma nākotnes bibliotēkās būs bibliotekāram. Gan iedzīvotāji, gan bibliotekāri prognozē, ka arī nākotnē bez bibliotekāriem neiztikt, bet mainīsies viņu loma un amata prasības. Daudzus rutīnas darbus palīdzēs veikt tehnoloģijas un mākslīgais intelekts, bibliotekāram vairāk būs konsultanta un metadatu veidotāja loma. Bibliotekāram būs nepieciešamas daudzas jaunas kompetences. Bibliotēku vadītāju un metodiķu fokusgrupās izskanēja doma, ka, nākot klāt daudzām jaunām funkcijām, būs nepieciešami arī jauni speciālisti ar daudzveidīgām prasmēm:

[..] darbinieku skaits noteikti būs mazāks, bet būs viņi būs daudzpusīgāki, jo mums tagad aiziet tā paaudze, kuri ir šī te vidējā līmeņa apkalpošanas... kuri beiguši to padomju laika izglītību, tiešām šīs te vidējā līmeņa. Jo bibliotekārs ir vidējā līmeņa, kas strādā apkalpošanā. [..] tagad nāk ar augstāko izglītību, ar citām pilnīgi prasmēm, ar citām pilnīgi zināšanām.

Bibliotēku vadītāji un metodiķi uzsvēra arī bibliotēku nozares normatīvā regulējuma sakārtošanas aktualitāti.

Bažas par bibliotēku pastāvēšanu – negatīvie scenāriji

Negatīvie scenāriji par publisko bibliotēku pastāvēšanu nākotnē galvenokārt saistīti ar pēdējos gados piedzīvoto mazo bibliotēku likvidēšanas vilni, valsts kultūrpolitiku un pašvaldību

attieksmi, lasīšanas tradīciju izzušanu, sevišķi jaunu cilvēku vidū, un tehnoloģiju pavērtajām iespējām ātri iegūt informāciju, neizmantojot bibliotēku pakalpojumus.

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās izskanēja viedokļi par to, ka ne visas bibliotēkas pēc 10 gadiem vairs pastāvēs. Studente (18–24) no Kurzemes runā par mazo bibliotēku likvidēšanu pagastos: “[..] šī bibliotēku tīkla optimizācija, kas ļoti skars pagastu bibliotēkas, un tā to nākotne ir visnedrošākajās rokās. Mēs jau tagad redzam, ka bibliotēkas tiek slēgtas, tiek optimizētas, cik bibliotēkas ir pagastos, nu novada ietvaros, un ne visas savu tālāko nākotni piedzīvo”.

Vairākās diskusijās iedzīvotāji aktīvi iestājās pret mazo bibliotēku likvidēšanu. Plaši bija izskanējusi informācija par bibliotēku slēgšanu Jūrmalā. Uzņēmējs (45–54) no Pierīgas par to bija sašutis: “Jūrmalā aizvēra pirms diviem gadiem bibliotēku [..]. To nedrīkstētu pieļaut! Vajadzētu saglabāt bibliotēkas”.

Daudz kas ir atkarīgs no kultūrpolitikas valstī un pašvaldības attieksmes un prioritātēm. Sieviete (35–44) no Kurzemes ir lasījusi par bibliotēku slēgšanu un izsaka savu sašutumu: “Tas ir atkarīgs, kurš ir pie lemtā, jo tur, kur [..] slēdz bibliotēkas, tur jauns cilvēks – viņš saka, ka bibliotēkas ir padomju laika palieka.”

Pavisam pesimistiskas prognozes bibliotēku pastāvēšanai, saistot tās ar lasīšanas tradīciju zudumu, izteica sieviete (65+) no Zemgales:

Man nez kāpēc liekas, ka lēnām zudīs bibliotēkas popularitāte. [..] Mēs vairs nelasīsim, un nebūs vairs kam lasīt [..]. Dod Dievs, lai es kļūdos. Es atvainojos, protams, ka kādas paliks – tās labākās, bet tās mazās..., un līdz ar finansējumu varbūt nebūs tā. Nu vienkārši savā nāvē... Nu man tā liekas.

Par to, vai nākotnē pastāvēs drukātās grāmatas, šaubas izteica tikai divi no fokusgrupās aptaujajajiem respondentiem – abi bija vidusskolēni (18–24) no Sēlijas. Viņuprāt nākotnē grāmatas pilnībā aizstās tehnoloģijas:

Es uzskatu, ka nākotnē grāmatu pat nebūs. Tās aizstās tehnoloģijas jaunās, un visu informāciju varēs atrast tajās. Jo radīsies problēmas ar papīru. Būs papīra trūkums. Tehnoloģijas varēs aizstāt ļoti labi. Varbūt tiks izveidotas kaut kādas īpašās brilles vai speciāli ekrāni, kuri nebojās arī acis, redzi. Tātad, būs viegli lasīt.

Neitrālie scenāriji

Bibliotēkas varēs pastāvēt tikai tām sadarbojoties un mainoties. Tām jābūt tādām, kādas tās vajadzīgas vietējai kopienai, un tas prasīs nepārtrauktu darbu.

Sieviete (45–54) ar bakalaura grādu no Rīgas fokusgrupas diskusijā uzsvēra, ka bibliotēkām ir aktīvi jāstrādā, lai tās būtu sabiedrībai nepieciešamas: “Nu, ja bibliotēkas neko nedarīs lietas labā, tad, protams, par viņām vispār aizmirsīs”.

Bibliotēku direktoru un metodiķu fokusgrupās, atbildot uz pirmo jautājumu, tika nosaukti trīs atslēgvārdi, kas visprecīzāk raksturo bibliotēkas darbu iepriekšējā gadā. Visbiežāk pieminētais atslēgvārds bija “sadarbība”. Tas liecina par nozares profesionāļu plašāku skatījumu un izpratni par to, ka bibliotēka nevar eksistēt pati par sevi.

Iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās bieži tika minēts, ka bibliotēkai jābūt pamanāmai un “*jā-iet arī ārpus savām telpām*”, “*jābūt tuvāk cilvēkiem*”, aktīvi jāiesaistās kopienas dzīvē.

Daļēji strukturētajās intervijās respondentiem tika vaicāts, kādu viņi redz bibliotēku attīstību un lomu nākotnē. No respondentu atbildēm varēja secināt, ka daļa no viņiem īsti nespēj to prognozēt, bet bija gan optimistiskie, gan pesimistiskie, gan neitrālie scenāriji.

Pozitīvie scenāriji, kur respondenti pieņem, ka līdzšinējā attīstība vismaz 10 gadu periodā paliks stabila: “*Nē, es domāju, ka nekas tur baigi daudz nemainīsies [..]*” (vīrietis speciālists (55–64) ar doktora grādu no Rīgas).

Ir respondenti, kas domā, ka cilvēkus vajag pieradināt apmeklēt bibliotēkas, un tas varētu kalpot kā garantija bibliotēku pastāvēšanai nākotnē, piemēram, “*[..] pieradināt cilvēkus iet uz bibliotēkām [..]*” (vīrietis speciālists (55–64) ar doktora grādu no Rīgas). “*Es domāju, vajag tikai vienreiz aiziet, un tad, ja tā taciņa ir ieslidināta, tad es esmu gatava iet vēl...*” (sieviete speciāliste (55–64) ar padomju laika augstāko izglītību no Rīgas).

Tāpat tiek norādīts, ka laukos bibliotēku pastāvēšanai ir stiprāks pamats nekā pilsētās, piemēram, iepriekšminētā respondente saka: “*Pilsētā, es domāju, tas ir savādāk, jo man liekas, ka tur ir iespējas ļoti daudz. Kaut vai aizeju ap stūri un aizeju uz bibliotēku. Kaut vai tā. Bet Latvijas laukos, es domāju, tas varētu būt ļoti nozīmīgas informācijas nesējs...*”

Ir arī respondenti, kas domā, ka bibliotēkai ir jāpastāv, ka citādi nevar būt, bet jābūt kādiem nosacījumiem vai pamatojumam: “*Man šķiet, ka bibliotēku loma būs pietiekami spēcīga, ka tās neizzudīs, ka digitālais laikmets tās neaizstās. Bet tām noteikti jāklūst arī modernākām, lai pielāgotos un mainītos. Tā kā es domāju, ka bibliotēkas būs nepieciešamas*” (sieviete māsainiece (25–34) ar vidējo izglītību no Zemgales).

[..] ja bibliotēka tiešām dzīvos laikam līdz, viņai viss būs kārtībā. Viņai būs svarīga loma cilvēku dzīvē. Un vienmēr būs, vietas, kur šī bibliotēka ir vajadzīga. Tāpēc es domāju, ka bibliotēka nezaudēs savu šarmu. Galvenais..., nu, jābūt interesantai, piesaistošai. Nepietiks vien ar grāmatu došanu uz mājām. Vismaz šodien (vīrietis bezdarbnieks (35–44) ar bakalaura grādu no Kurzemes).

Kāda respondente norāda uz pašu cilvēku iesaisti bibliotēku nākotnē: “*Ja tauta pieprasīs, tad iestāde pastāvēs*” (sieviete 65+ ar vidējo izglītību no Pierīgas).

Respondents – fantāzijas žanra cienītājs – piedāvā savu redzējumu, un tas ir apmēram šāds:

Un tad es redzu bibliotēku kā sen aizmirstu zinību krātuvi, kurai pieeja ir tikai retajiem. Tur glabājas gadsimtiem aizmirsto tehnoloģiju apraksti un tādas lietas. Jo zināšanas – tā jau ir vislielākā vērtība! It sevišķi civilizācijai, kas mūsdienās cenšas aizmirsties no visa īstā un cenšas dzīvot kaut kādos savos uzskatos. Tādas reālās zinības, kas ir fakti un kas ir pētījumu pierādījumi, tādas vietas pēc simtiem gadu varētu uzskatīt kā svētas vietas. [...] Varbūt, ka pēc 100 gadiem neviens vairs nemācēs lasīt... Tagad tik daudz kas pasaulē notiek, ka neko nevar paredzēt. Bet cerams, ka paliks kāds zinību turētājs, kas dzīvos bibliotēkā. [...] Kā templī, tieši tā. Viņu visi uzskatīs par veco trako, bet viņš būs visgudrākais visā pasaulē (Vīrietis strādnieks (25–34) ar pamatizglītību no Kurzemes).

Neitrālajos scenārijos bija minētas gan cerības uz attīstību, gan zināma svārstīšanās, vai tā būs, taču neitrālajiem scenārijiem ir tendence saplūst ar pozitīvajiem.

Negatīvo scenāriju bija mazāk, un tie tika saistīti gan ar tehnoloģiju ietekmi, gan ar sociāli demogrāfisko situāciju, gan ar valsts politiku bibliotēku jomā:

“Es domāju, ka kāda jau izdzīvos. [...] kā rāda lauku dzīves prakse, kas tad viņas apmeklēs, tās bibliotēkas, ja laukos viss izmirst...” (sieviete bezdarbniece (55–64) ar maģistra grādu no Kurzemes);

“Godīgi sakot, skatoties uz tagadējo situāciju, kad bibliotēkas taisa ciet, nu tad es īsti nezinu...” (vīrietis strādnieks (25–34) ar vidējo izglītību no Zemgales);

“Nu tas ir tāds izstiepts jautājums, varbūt viss būs digitāli, viss būs, varbūt tām bibliotēkām jau būs no noriets... uz norieta pusi...” (sieviete 65+ ar vidējo izglītību no Rīgas).

Pozitīvajos un neitrālajos scenārijos respondentu atbildēs saturiski var izdalīt vairākas atbilžu kategorijas, kur pamatots, kādēļ bibliotēku pastāvēšana varētu būt cerīga, bet norādīts arī uz nezināmiem nākotnes apstākļiem, par kuriem pētījuma laikā spriest ir pārāgri:

1. Uz bibliotēku pamatfunkcijām balstīti scenāriji:

a. informācija un grāmatas, piemēram, *“Es domāju, ka pastāvēs. Kāda loma? Nu cilvēki būs, nu tāpatās kaut kādu informāciju, kaut kādas grāmatiņas paņemt, palasīt”* (vīrietis vadītājs (45–54) ar maģistra grādu no Zemgales), vai *“Nu noteikti ir tā klasiskā funkcija, kas ir grāmatas, grāmatu apkopošana, krāšana”* (sieviete uzņēmēja/pašnodarbinātā (45–54) ar doktora grādu no Pierīgas), vai *“Tad jau tās grāmatas pāries citādos veidos [...] Grāmata kā tāda... ir jāpastāv un pastāvēs, un pastāvēs. Grāmatas vienmēr pastāvēs”* (sieviete pensionāre ar vidējo izglītību no Pierīgas).

b. izglītības funkcija, piemēram: *“[...] būs vēl lielāks uzsvars uz izglītību [...]”* (sieviete studente no Rīgas vecuma grupā 18–24 gadi);

c. kultūras funkcija, piemēram, *“Bibliotēka kā kultūras centris”* (sieviete bezdarbniece (55–64) ar maģistra grādu no Kurzemes) vai *“[...] bibliotēka kā kultūras vieta [...]”* (vīrietis speciālists (55–64) ar doktora grādu no Rīgas);

d. sociālā funkcija un darbs ar cilvēkiem, kas ietver tādas koncepcijas kā bibliotēka – fiziskas tikšanās vieta (uzsverot bibliotēkas nozīmi laukos), pasākumi kopienas stiprināšanai, bibliotēka kā lasīšanas veicinātāja, piemēram, *“Nu un tad tā jā, tā sociālā funkcija, kas ir bibliotēkā. Nu tas ir gan uz bērnu iesaistīšanu, gan uz dažādiem pasākumiem un cilvēku nu jā, lasīšanas veicināšanu”* (sieviete uzņēmēja/pašnodarbinātā (45–54) ar doktora grādu no Pierīgas); *“[...] tā fiziskā piesaiste – fiziskā vieta noteikti arī tajā ziņā – tas pastāv un turpinās pastāvēt. [...] publiskās bibliotēkas, teiksim, mazākās vietās, tiešām tās kalpo, var arī kalpot kā kaut kāds tāds sajaukts (blended) [...] vietējo iedzīvotāju kaut kāda pulcēšanās [...] kaut kādi pieturpunkti [...]. Līdzīgi kā citas iespējas publiskajā vidē. Tāpat kā publisko parku iespējas. [...] Nu vārdu sakot, [...] ja tas ir tāds infrastruktūras veidojums”* (vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas), vai *“Es domāju, ka bibliotēkas būs kā attīstības centri Latvijas laukos. Tur būs pilnīgi viss. Pasta pakalpojumi. Viss, viss būs kopā, un bibliotēka arī pie viena informācijas, mediju punkts. Es tā domāju. Pilsētā, es domāju, tas ir savādāk, jo man liekas, ka tur ir iespējas ļoti daudz”* (sieviete speciāliste (55–64) ar padomju laiku augstāko izglītību no Rīgas).

2. Tehnoloģiju ietekme uz bibliotēku darbu, digitalizācija, inovācijas, piemēram, *“[...] es uzskatu, ka pēc desmit gadiem grāmatu krājums arvien vairāk tiks digitalizēts. Būs vairāk iespēju iegūt informāciju tieši elektroniskajā formātā – e-grāmatas”* (sieviete speciāliste (45–54) ar maģistra grādu no Latgales), *“[...] pēc desmit gadiem bibliotēkas būs vēl vairāk digitalizētākas un būs vēl lielāks uzsvars uz izglītību, kaut kādu inovāciju [...]”* (sieviete studente (18–24) no Rīgas), vai *“Es domāju, ka noteikti jā. [...]vairāk būs elektroniskā formātā. Es domāju, vairāk būtu pieprasīts”* (sieviete bezdarbiece (25–34) ar vidusskolas izglītību no Zemgales).

Ir arī viedokļi, ka tehnoloģiju iespaids varētu būt pārvērtēts: *“[...] teiksim, tā tehnoloģiju attīstība arī nedaudz šur tur pārvērtēta manā skatījumā, jautājums, cik daudz būs tie resursi un to pietiekamība”* (vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas).

3. Attālinātie pakalpojumi, piemēram, *“[...] cik tā tiks izmantota, nu kaut vai tāpēc, ka tur [...] tie attālināti pakalpojumi arī būs plašāki vai mazāk plaši”* (vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas).

4. Ģeopolitiskā situācija, piemēram, *“Tāpat vēl viss nav zināms arī par ģeopolitiskajām potenciālajām kataklizmām, kas varētu mainīt lietu kārtību pasaulē – kādu globālu karu vai tamlīdzīgi, bet, nu, kas arī īstenībā kaut kādā veidā var to mainīt to lietu kārtību kapitālisma apstākļos un ar to*

tehnootimismu, tehnoloģiju bezgalīgo attīstību un tā...” (vīrietis speciālists (35–44) ar doktora grādu no Rīgas .

Secinājumi

Ar visām trim metodēm iegūtie dati par publisko bibliotēku nākotnes attīstības perspektīvām ir savietojami trīs grupās – pozitīvie, negatīvie un neitrālie scenāriji.

Pozitīvie attīstības scenāriji saistīti ar publisko bibliotēku tālāku attīstību un vēl tiešāku kļūšanu par kopienas kultūrvietām, multifunkcionāliem centriem, saglabājot gan savus tradicionālos pakalpojumus, gan piedāvājot jaunus. Tiek prognozēts, ka bibliotēku loma arvien pieaugs.

Eksperti ir vienprātis, ka publiskās bibliotēkas būs valsts drošības un demokrātijas garantis, un tās būs vidutājas starp valsts/pašvaldības pakalpojumiem un iedzīvotājiem. Publisko bibliotēku attīstība būs tieši atkarīga no valsts kultūrpolitikas, bibliotēku nozares pārvaldības un bibliotekāru kompetences un personības.

Pozitīvie attīstības scenāriji paredz nemītīgu tehnoloģiju attīstību, arvien lielāku mākslīgā intelekta izmantošanu pakalpojumu nodrošināšanā. Tiek prognozēta digitālā krājuma attīstība un tā pieejamība attālināti.

Gan eksperti, gan iedzīvotāji, gan bibliotekāri uzskata, ka drukātā grāmata kā stabila vērtība joprojām pastāvēs un būs bibliotēku krājumā.

Lielā loma nākotnes bibliotēku attīstībā būs bibliotekāru kompetencei un personībai. Nākot klāt jaunām funkcijām un pakalpojumiem, bibliotekāriem būs nepieciešama daudzpusīga augstākā izglītība un nepārtraukta profesionālā pilnveide. Attīstoties tehnoloģijām, bibliotekāriem vairs nebūs jāveic rutīnas darbi, tāpēc bibliotekāru skaits varētu samazināties.

Negatīvo scenāriju bija ievērojami mazāk, nekā pozitīvo. Tie galvenokārt saistīti ar bažām par bibliotēku skaita samazināšanos, iedzīvotāju lasīšanas paradumu izmaiņām (sevišķi to, ka jauni cilvēki maz lasa un neizmanto bibliotēkas), demogrāfisko situāciju. Bibliotēku pastāvēšanu varētu ietekmēt arī tehnoloģiju pieejamība, kas ļauj iegūt informāciju, neizmantojot bibliotēkas.

Neitrālajos scenārijos pārsvarā izteikts viedoklis, ka publiskās bibliotēkas pastāvēs arī nākotnē, bet minēti dažādi faktori, no kuriem tas būs atkarīgs – ģeopolitiskās situācija pasaulē, valsts kultūrpolitika, pašvaldību izpratnes par publisko bibliotēku lomu, atbalsts un finansējums, bibliotēku nozares pārvaldība un normatīvais regulējums un pašu bibliotēku nemītīga pilnveidošanās, lai bibliotēkas kļūtu par multifunkcionāliem kopienu centriem.

4. SECINĀJUMI, DISKUSIJA UN IETEIKUMI

1. Kāda ir lasīšanas loma iedzīvotāju ikdienā?

Lasīšanas paradumi ir mainījušies

Pētījuma rezultāti rāda, ka lasīšanas paradumu izmaiņas nosaka lielākoties šādi faktori: informācijas tehnoloģiju ietekme un piedāvātās iespējas, darba vides vai dzīvesveida maiņa, sociāli un/vai politiski notikumi.

Lielākā daļa pētījuma respondentu apgalvo, ka viņu lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies.

Daļēji strukturētajās intervijās trešdaļa respondentu – gan tie, kas lasa grāmatas, gan tie, kas nelsa – apgalvo, ka viņu lasīšanas paradumi nav mainījušies.

Vairāki respondenti atzīst, ka sākuši grāmatu lasīšanu aizstāt ar laika pavadīšanu telefonā, patērējot audiovizuālo materiālu un lasot īsus tekstus, taču bija arī tādi, kas atgriezušies pie drukāto grāmatu lasīšanas.

Viņi raksturoja lasīšanu kā *saraustītu, izmētātu, periodisku, selektīvu, informatīvu, diagonālu un paralēlu*.

Lielākoties norādīto izmaiņu raksturs sakrīt ar iepriekš veikto pētījumu rezultātiem – ir mainījies lasīšanas saturs un lasīšanai atvēlētais laika daudzums (Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības institūts, 2002) un pieaudzis to cilvēku skaits, kas seko līdzīti notikumiem digitālajā vidē (“Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022). Pētījumā “Kultūras aktivitātes barometrs: kultūras patēriņa un līdzdalības pētījums”, asociējot lasīšanu ar grāmatām, 13 % grāmatu lasītāju norāda, ka lasa biežāk, 38 % – ka tikpat, cik iepriekš (2022).

Arī ārzemju pētījumu apliecina lasīšanas izmaiņas. Pirmkārt, samazinās lasošo iedzīvotāju skaits (piemēram, Apvienotajā Karalistē (The Reading Agency, 2024), Somijā (“10 facts about reading”, 2024), otrkārt – mediju vides ietekmē – lasīšanas paradumi un veidi, piemēram, “ekrāna lasīšanas” rezultātā attīstās un sāk dominēt *paviršā pārskriešana* (Kovač & van der Weel, 2018).

Lasīšanas paradumi dažādām paaudzēm un/vai dzimumiem atšķiras

Delfi aptaujas eksperti uzskata, ka lasīšanas paradumi dažādām paaudzēm un dzimumiem atšķiras. Jaunieši lasa mazāk grāmatu, vairāk citus tekstus un citos formātos un/vai viedierīcēs, lasa vairāk angļu valodā, kā arī bieži nelsa visu grāmatu, bet tikai fragmentus vai vajadzīgo lappušu skaitu. Tiek izteikts apgalvojums, ka jauniešiem pasliktinās lasītprasme un prasme strādāt ar tekstu.

Jaunieši daudz sava laika veltī mācībām, vairāk lieto sociālos medijus un nodarbojas ar aktīvākiem brīvā laika pavadīšanas veidiem.

Tāpat eksperti ir diezgan vienprātīgi piekrituši, ka senioriem lasīšanas paradumi ir maz mainījušies. Tomēr intervijās un fokusgrupu diskusijās neliela daļa vecāka gadagājuma respondentu norādīja, ka sākuši lasīt e-grāmatas un/vai klausīties audiogrāmatas, kā arī – ka sākuši lasīt mazāk grāmatu, bet pārgājuši uz “ekrāna tekstiem”.

Apgalvojumu, ka sievietes lasa vairāk nekā vīrieši, apstiprina gan Delfi metodes eksperti, gan citu izpētes metožu respondentu teiktais, gan agrāko gadu pētījumu rezultāti, piemēram, 2018. un 2020. gada kultūras patēriņa un līdzdalības pētījumos, kā arī 2022. gada pētījumā “Kultūras aktivitātes barometrs: kultūras patēriņa un līdzdalības pētījums” minēts, ka vīriešu lasītāju skaits joprojām sarūk, bet sieviešu – pieaug (“Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2018; “Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2020; “Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022).

2022. gada EUROSTAT pētījumā secināts, ka, salīdzinot pa vecuma grupām un dzimumiem, ES valstīs visvairāk lasīja jauni cilvēki vecumā no 16 līdz 29 gadiem (60,1 %) un sievietes (60,5 %) (“Younger people and women”, 2024).

Citas brīvā laika aktivitātes nav aizstājušas lasīšanu

Lai gan vairums Delfi aptaujas ekspertu piekrīt apgalvojumam, ka lasīšanai atvēlētais laiks samazinās, pētījuma rezultāti neliecina, ka tehnoloģijas vai citas brīvā laika nodarbes būtu aizstājušas lasīšanu.

Pētījuma rezultāti liecina, ka lasīšanai kopumā un tieši grāmatu lasīšanai joprojām ir ierādīta nozīmīga vieta brīvā laika aktivitātēs, piemēram, interviju rezultātos tā ierindojas ceturtajā vietā aiz vaļaspriekiem, mājturības un pastaigām.

Salīdzinājumam – arī pētījumā “Pagasta bibliotēka 20. gadsimta beigās” grāmatu lasīšana minēta ceturtajā vietā (Kalinka, 1998), 2018. gada kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījumā brīvā laika aktivitāšu otrajā vietā minētas grāmatas (“Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2018), pētījumā “Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi” lasīšana un grāmatas ir septītajā vietā (“Kultūras pieejamība Latvijā”, 2020), pētījumā “Kultūras aktivitātes barometrs: kultūras patēriņa un līdzdalības pētījums” brīvā laika aktivitātēs grāmatu lasīšana ieņem 10. vietu (“Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022).

Ārzemju pētījumos par lasīšanas vietu brīvā laika aktivitāšu vidū redzams, ka grāmatu lasīšana ir viens no brīvā laika pavadīšanas veidiem. Piemēram, Spānijas Centrālā Socioloģijas institūta iedzīvotāju pētījumā 2018. gadā redzams, ka lasīšana (40,3 %) ierindojas aiz tādiem brīvā

laika pavadīšanas veidiem kā laiks kopā ar ģimeni (71 %), pastaigas (66,8 %), televīzijas skatīšanās (65,3 %), laiks kopā ar draugiem (53 %) (citēts pēc Delgado et al, 2023).

Laiku lasīšanai atņem dienas noslogotība, digitālie mediji un citas izklaides un informācijas ieguves iespējas

Pētījumā laika trūkums tiek minēts kā viens no galvenajiem lasīšanu traucējošiem faktoriem. Īpaši tas attiecas uz grāmatu lasīšanu, jo grāmatas prasa lielāku iedziļināšanos, koncentrēšanos un kognitīvu piepūli. Tiek minēts, ka laiku atņem noslogotība darbā, viedierīces, sociālo mediju lietošana, televīzija, filmu un video skatīšanās internetā.

Līdzīgi iemesli minēti arī agrākajos pētījumos, piemēram, pētījumā “Grāmata un lasītājs lauku rajonā” teikts, ka populārākie iemesli nelasīšanai ir mājas darbi, nogurdinošs profesionālais darbs un televīzijas pārraides (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978), pētījumā “Pagasta bibliotēka 20. gadsimta beigās” pētījuma dalībnieki pirmajā vietā minējuši televīziju, radio un avīzes (Kalinka, 1998), 2018. gada kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījumā respondenti brīvā laika aktivitāšu pirmajā vietā minēja televīziju, video un filmas (“Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2018), 2020. gada pētījumā “Kultūras pieejamība Latvijā” kā nelasīšanas iemeslu respondenti min darba slodzi, televīzijas skatīšanos, filmu straumēšanas platformu un sociālo tīklu lietošanu (2020).

Vairākos ārzemju pētījumos arī analizēti nelasīšanas iemesli. 2024. gada Apvienotās Karalistes iedzīvotāju lasīšanas pētījumā (The Reading Agency, 2024) minēts, ka galvenie nelasīšanas iemesli ir laika trūkums; nav nekā interesanta, ko lasīt; sociālo mediju izmantošana. Somijā veiktajā pētījumā par iedzīvotāju lasīšanu 2020. gadā kā viens no nelasīšanas iemesliem ir minēts nespēja koncentrēties lasīšanai (“10 facts about reading, 2024). Galvenais nelasīšanas iemesls ES valstīs – intereses trūkums (“Living conditions in Europe”, 2024).

Lasīšanai atvēlētais laiks atkarīgs no lasīšanas mērķa un vajadzībām

Daudziem pētījuma respondentiem lasīšana saistīta ar darba vajadzībām, lasot vidēji sešas līdz septiņas stundas dienā.

Lasīšana atpūtai jeb savam priekam vidēji aizņem no vienas līdz dažām stundām dienā atkarībā no respondenta nodarbošanās, dzīvesveida un dienas noslogotības. Visvairāk savam priekam un atpūtai lasa seniori, mazāk laika tam atvēl skolnieki un studenti gan mācību, gan aktīvāka dzīvesveida dēļ, bet arī starp viņiem ir izņēmumi.

Mazākais nosauktais lasīšanas laiks dienā bija 15–30 minūtes, lielākais – astoņas stundas. Balstoties uz respondentu nosaukto lasīšanas laiku, vidēji tas varētu būt no divām līdz trim stundām dienā.

Agrāko gadu pētījumos lasīšanas mērķi un lasīšanai atvēlētais laiks nav tikuši saistīti – kā lasīšanas mērķi nosaukti lasīšana profesionālajām vajadzībām, mācībām, pašizglītībai, intereses apmierināšanai un emociju gūšanai, bet tikai viena pētījuma – ”Grāmata un lasīšana lauku rajonā” – rezultātos minēts konkrēts lasīšanas laiks, un tas ir divas līdz piecas stundas dienā (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978).

Dziļajai lasīšanai veltītais laiks samazinās

Kopumā lasīšanas laiks nav radikāli samazinājies, bet ir mainījusies attieksme un lasīšanas veids. Dinamiskā dzīves ritma un sociālo mediju vides ietekmē *dziļajai lasīšanai* veltītais laiks samazinās, dodot vietu *paviršajai pārskriešanai*, ko arī pētījuma gaitā apstiprināja vairāki respondenti. Delfi aptaujas eksperti diezgan vienprātīgi atzīst, ka cilvēki ir zaudējuši spēju koncentrēties ilgstošai lasīšanai. Īpaši tas skar lasīšanu atpūtai jeb savam priekam.

Daži respondenti norāda, ka tieši drukātajā tekstā var vairāk iedziļināties.

Attieksmes jautājums skarts pētījumā ”Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi” – grāmatu lasīšanu respondenti neuzskata par *elitāru* (”Kultūras pieejamība Latvijā”, 2020).

Pētnieki, izzinot tieši dziļās lasīšanas nozīmi indivīda dzīvē un sabiedrībā kopumā, kā arī redzot, ka laiks dziļajai lasīšanai samazinās, publicēja Ļubļanas lasīšanas manifestu (Schüller-Zwierlein et al, n.d.), lai pievērstu uzmanību šim jautājumam un ierosinātu uzsākt aktīvu rīcību augstākā līmeņa lasīšanas apmācībā.

Brīvā laika lasīšanai ir sezonāls raksturs

Vairāki respondenti gan fokusgrupu diskusijās, gan daļēji strukturētajās intervijās minējuši, ka lasīšanai ir *sezonāls* raksturs, tas ir – ilgāks laiks lasīšanai tiek atvēlēts vēlā rudenī, ziemā un agrā pavasarī. Pārējā laikā cilvēki vairāk nodarbojas ar aktivitātēm svaigā gaisā vai vairāk tiek lasīta periodika un citi īsāki teksti, arī digitālā formātā. Atsevišķi respondenti norādījuši, ka vasaras atvaļinājuma laikā atpūtai lasa vairāk, un dara to arī ārpus telpām, ja iespējams.

Lasīšanas formātu izvēli nosaka lasīšanas mērķi, informācijas veids un lasīšanas apstākļi

Pētījumā iesaistītie eksperti ir pārliecināti, ka *dziļajai lasīšanai* un lasīšanai atpūtas vajadzībām noderīgāki ir drukātie materiāli, digitālo formātu lasīšana drīzāk noder darba un mācību vajadzībām, informācijas meklēšanai, ziņām un aktualitātēm un sociālo mediju satura apguvei. To apstiprina arī fokusgrupu un daļēji strukturēto interviju respondenti. Viņi stāsta, ka e-grāmatas un audiogrāmatas izvēlas transportlīdzekļos un ceļojumos, bet audiogrāmatas izmanto arī kā fonu citām aktivitātēm, arī – lai mācītos kādu svešvalodu.

Agrākajos pētījumos lasīšana citos formātos parādās, sākot ar pētījumu “Reģionālā reforma un bibliotēkas”, kur minēts, ka bibliotēku apmeklētāji izmanto tiešsaistes informāciju un lasāmatmiņas kompaktdiskus (Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības institūts, 2002). 2018. gada kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījumā tiek iekļauta lasīšana internetā un e-grāmatu lietošana (“Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2018), pētījumā “Kultūras aktivitātes barometrs: kultūras patēriņa un līdzdalības pētījums” norādīts, ka respondenti lasījuši e-grāmatas, un Covid-19 pandēmijas ierobežojumu laikā nedaudz pieaudzis to cilvēku skaits, kas lasa tiešsaistes rakstus un blogus, lasa e-grāmatas tiešsaistē vai tās lejuplādē lasīšanas ierīcēs (“Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022). Audiogrāmatas pieminētas tikai pētījumā “Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi” (“Kultūras pieejamība Latvijā”, 2020).

Lasīšanas formāti tiek kombinēti

Pētījuma gaitā varēja secināt, ka daudzi respondenti neatkarīgi no vecuma grupas, izglītības pakāpes vai citiem demogrāfiskiem rādītājiem lasot brīvi kombinē drukātus un digitālus materiālus, vadoties no to pieejamības, cenas, lasīšanas mērķa un/vai apstākļiem.

Daudzi respondenti izvēlas kombinēt dažādus grāmatu formātus, kā lasīšanas pamatvērtību saglabājot drukāto grāmatu. Tikai nedaudzi respondenti apgalvoja, ka lasa tikai digitāli vai klausās audiogrāmatas.

Kaut gan seniori pārsvarā dod priekšroku drukātiem materiāliem, pētījumā vairāki no tiem atzina, ka lasa arī elektroniskus tekstus un klausās audioierakstus.

Norvēģijas pētnieki Karī Spjeldnesa (*K. Spjeldnæs*) un Faltins Karlsens (*F. Karlsen*) (2024) pētījumā par digitālo ierīču izmantošanu digitālo tekstu lasīšanai arī secina, ka cilvēki arvien vairāk piemēro lasīšanas veidu atbilstošajam medijam, lai maksimizētu ieguvumus. Tas ļauj secināt, ka cilvēki piemērojas lasīšanas formātam.

Drukātie izdevumi joprojām ir vispopulārākie

Delfi aptaujas eksperti apstiprina, ka var veidoties nogurums no digitālās pasaules, un drukāto grāmatu lasīšana varētu sniegt atpūtu no digitālo ierīču lietošanas, tādēļ visieciensākais grāmatām joprojām ir drukātais (tradicionālais) formāts.

Sarunās ar fokusgrupu diskusiju un daļēji strukturēto interviju dalībniekiem varēja secināt, ka drukāto grāmatu lasīšana joprojām dominē, īpaši lasot atpūtas vajadzībām. Arī studenti atzīst – ja vien tas ir iespējams, labprāt studiju vajadzībām lasa drukātos materiālus.

Daži respondenti stāstīja, ka labprātāk izvēlas lasīt drukātā formātā, jo digitālais teksts nogurdina acis.

Vairāki respondenti apgalvoja, ka drukāto grāmatu uzskata par “īstu grāmatu”, un saistīja to ar fiziskām darbībām un sajūtām, piemēram, tausti, smaržu (*turēt rokās, pāršķirt lapas, pataustīt, apčubināt, sajūst grāmatas smaržu*).

Salīdzinot drukātā un digitālā teksta uztveri, arī ārzemju pētnieki (Kovač & van der Weel, 2018) atzīmē, ka izjustā un dziļā lasīšana biežāk ir daudz efektīvāka, lasot drukātu tekstu uz papīra.

Pielāgotie formāti ir aktuāli, bet sabiedrība par tiem un to pieejamību ir maz informēta

Pētījumā tika uzdots jautājums par pielāgotajiem formātiem lasīšanai (palielinātā druka, vieglā valoda, Braila raksts). Vairāki respondenti apstiprināja, ka šie formāti ir aktuāli vai varētu būt aktuāli nākotnē gan pašiem, gan tuviniekiem, gan darba vidē, piemēram, skolās bērniem ar īpašām vajadzībām, taču norādīja, ka lasāmviela šajos formātos nav pietiekami pieejama un ka nav pietiekami daudz informācijas, kur tos dabūt. Par to, ka šāda formāta lasāmie materiāli pieejami publiskajās bibliotēkās, zināja maz respondentu.

Atsevišķi respondenti pauda atziņu, ka pielāgotie formāti (arī e-grāmatas un audiogrāmatas) un mūsdienu informācijas tehnoloģiju iespējas cilvēkiem ar īpašām vajadzībām atvieglo lasīšanas procesu un piekļuvi lasāmajiem materiāliem.

Daži respondenti nebija dzirdējuši par šādiem pielāgotajiem formātiem un nezināja, kam tie domāti.

Agrākajos pētījumos jautājums par pielāgotajiem formātiem nav ticis iekļauts.

Grāmatu lasīšana brīvā laika pavadīšanai nav zaudējusi savu vērtību

Delfi aptaujas eksperti apgalvo, ka mūsdienās grāmatu lasīšanai ir jaunas funkcijas – atpūta no digitālām ierīcēm, mentālās stabilitātes atjaunošana, iespēja socializēties, apspriežot izlasītās

grāmatas ar domubiedriem. Tāpat eksperti diezgan vienprātīgi atzinuši, ka grāmatu lasīšana var paaugstināt pašapziņu, ļaujot justies īpašam.

Arī vairāki fokusgrupu diskusiju un daļēji strukturēto interviju respondenti apgalvoja, ka lasa grāmatas un ka grāmatu lasīšana mūsdienās ir atpūta un socializēšanās līdzeklis.

Pētījumā “Reģionālā reforma un bibliotēkas” gandrīz ceturtdaļa respondentu minējuši, ka grāmatas ir nepieciešamas kā *dienišķā maize*, t. i., grāmatas tiek lasītas gandrīz ik dienu (Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības institūts, 2002).

Lai gan valda pieņēmums, ka grāmatas vairāk lasa gados vecāki cilvēki, “Pētījums par Latvijas iedzīvotāju grāmatu lasīšanas paradumiem” rezumē, ka Latvijas tā brīža tipiskais grāmatu lasītājs ir bijusi sieviete vecuma grupā 15–18 un 19–24 gadi (Latvijas Kultūras akadēmija, 2018), un pētījumā “Kultūras aktivitātes barometrs” norādīts, ka lasītāju vairāk ir vecuma grupās 15–24 un 55–64 gadi (“Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022).

Pētījuma “Grāmata un lasīšana lauku rajonā” rezultāti rāda, ka no 97 % lasošo iedzīvotāju 1,9 % lasa tikai avīzes, žurnālus izvēlas 89,6 %, bet grāmatas – 54,6 % respondentu (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978)

Populārākā lasāmviela atpūtai un pašizglītībai aptver plašu žanru un tematu loku

Pētījumā respondenti nosaukuši populārākos lasāmvielas žanrus/tematus, un tie ir kriminālromāni, vēsturiskie romāni, memuāri un biogrāfijas, ceļojumu apraksti, romantiskie romāni, uzziņu, mācību, zinātniskā un populārzinātniskā literatūra, arī fantāzijas un fantastikas darbi. No nozaru literatūras visbiežāk respondenti atzīmējuši vēstures literatūru, psiholoģiju un literatūru vaļaspriekiem. Šajā pētījumā, salīdzinot ar izpētes pakāpes pētījumiem, redzams, ka populārāka kļuvusi zinātniskā un populārzinātniskā literatūra, kā arī fantāzijas un fantastikas sacerējumi. Humoru/satīru un dzeju lasa mazāk, bet neviens respondents neatzīmēja dramaturģijas darbus.

Daiļliteratūru vairāk lasa vecuma grupās 55–64 gadi un 65+. Bērnu literatūra pārsvarā tiek attiecināta uz lasīšanu kopā ar bērniem, taču daži respondenti apstiprināja, ka lasa bērnu grāmatas arī paši.

Līdzīgi ir arī agrāko gadu pētījumu rezultāti: pētījumā “Latvijas pilsētu bibliotēkas” (1924) teikts, ka lasītāji visvairāk lasa daiļliteratūru, taču tās piedāvājums, pieprasījums un izsniegums dažādās Latvijas pilsētās atšķiras (Caune, 1926). Daiļliteratūras kā iecienītas lasāmvielas pieprasījums minēts arī pētījumos “Lasītāju pieprasījuma veidošana bibliotēkā” un “Pagasta bibliotēka 20. gadsimta beigās” (1997), taču tajos papildus norādīts, ka tiek lasīta arī nozaru literatūra (Latvijas PSR Kultūras ministrija, 1982), un ka nozaru literatūras pieprasījums pieaug (Kalinka, 1998).

Agrāko gadu pētījumos bieži ticis iekļauts jautājums par lasītāju iecienītākajiem žanriem un tematiem. Pētījuma “Lasītāji un latviešu padomju daiļliteratūra” respondenti uzsvēruši šādus tematus: mūsdienu laikmets, lauku dzīve, ģimenes attiecības un ievērojamu cilvēku dzīve (Brence 1968). Pētījumā “Grāmata un lasīšana lauku rajonā” populārākie daiļliteratūras žanri ir: sadzīves romāns, humors un satīra, vēsturiskais romāns, piedzīvojumu un detektīvromāns, dzeja. Pēc respondentu pašvērtējuma populārākā nozaru literatūra un temati: notikumi pasaulē, daba un dzīvnieki, notikumi mūsu valstī, ceļojumi, sadzīve un morāle, vēsture (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978). Pētījumā “Lasītāju pieprasījuma veidošana bibliotēkā” teikts: lasītāji visvairāk pieprasa latviešu padomju un pirmspadomju literatūru un ārzemju klasisko un mūsdienu literatūru (Latvijas PSR Kultūras ministrija, 1982). Pētījuma “Pagasta bibliotēka 20. gadsimta beigās” rezultāti rāda, ka visvairāk pieprasīta ir daiļliteratūra (mīlestības romāni, detektīvromāni, vēsturiskie romāni, psiholoģiskie romāni) un periodika. Aug arī nozaru literatūras pieprasījums – enciklopēdijas un rokasgrāmatas, vārdnīcas, dabaszinātņu literatūra, vēsturiska satura darbi (Kalinka, 1997). “Pētījumā par Latvijas iedzīvotāju grāmatu lasīšanas paradumiem” redzams, ka Latvijas iedzīvotāju vidū iecienītākais grāmatu žanrs/saturs ir daiļliteratūra (vēsturiskie, romantiskie un kriminālromāni) un vēsturiskā literatūra, un secināts, ka atsevišķiem grāmatu žanriem tieša korelācija ar iedzīvotāju vecumu, piemēram, pieaugot vecumam, samazinās interese par fantāzijas romāniem. Tāpat secināts, ka vīriešu intereses ir koncentrētākas, savukārt sieviešu intereses ir daudzveidīgākas (Latvijas Kultūras akadēmija, 2018).

Grāmatu lasīšanai ir nepieciešami konkrēti apstākļi

Šajā pētījumā daļēji strukturēto interviju respondentiem tika uzdots jautājums, kādi apstākļi grāmatu lasīšanai viņiem ir nepieciešami, un populārākā atbilde ir – klusums, labs apgaismojums vai dienas gaisma. Pārējie apstākļi un/vai rekvizīti, kas tika nosaukti – speciāli iekārtota vide, klusa mūzika, miers, siltums, ērtums, vienatne, grāmatzīme u. c. – ir sekundāri.

Šāds jautājums Latvijā veiktajos lasīšanas pētījumos agrāk nav ticis iekļauts.

Lasīšanai piemērotu telpu nozīme minēta arī ārzemju pētījumos (Schüller-Zwierlein, 2017; Schüller-Zwierlein et al, 2022) par augstākā līmeņa lasīšanas apguves iespējām – pētnieki izceļ publiskās bibliotēkas, kuras ir unikālas, jo tās piedāvā publiski pieejamas telpas koncentrētai lasīšanai, arī norādot, ka šādu telpu nozīme tikai pieaug.

Lasāmvielas satura izvēli ietekmē vairāki faktori

Šajā pētījumā respondenti skaidro savu lasāmvielas izvēli ar sociālo mediju informācijas un dažādu reklāmu ietekmi, ģimenes locekļu, pazīstamu cilvēku un domubiedru ieteikumiem, grāmatnīcu un izdevēju piedāvājuma reklāmu un bibliotēku darbinieku ieteikumiem.

Arī agrākos pētījumos ir bijuši centieni noskaidrot lasītāja izvēli ietekmējošos faktoros. Pētījumā "Grāmata un lasīšana lauku rajonā" nosaukti šādi lasāmvielas izvēles faktori: autors un tādi kritēriji, kā laikmets, autora tautība, temats, žanrs; pazīstamu cilvēku ieteikumi; nejaušība (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978). Pētījumā "Lasītāju pieprasījuma veidošana bibliotēkā" kā ietekmējoši un motivējoši faktori nosaukti bibliotēka/bibliotekārs, personīga interese, tuvu cilvēku ieteikumi, masu informācijas līdzekļi (Latvijas PSR Kultūras ministrija, 1982). Pētījumā "Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi" nosaukti dažādi avoti, kas sniedz informāciju par grāmatām un motivē lasīt: internets, sociālie tīkli, domubiedru grupas internetā, kultūras jaunumi televīzijā, avīzes un žurnāli, citi cilvēki, vides un grāmatu veikalu reklāmas ("Kultūras pieejamība Latvijā", 2020).

Grāmatas lasītāji iegūst no vairākiem avotiem

Kopumā pētījumā tiek nosaukti 10 grāmatu iegūšanas avoti: bibliotēkas, grāmatnīcas, interneta grāmatnīcas, aizņemšanās no ģimenes, draugiem, kolēģiem, grāmatas tiešsaistē, grāmatu dāvināšana, mājas bibliotēka, Facebook grupas, grāmatu apmaiņas punkti, mantotas grāmatas. Vairums respondentu, kas lasa grāmatas, nosauc vairākus grāmatu iegūšanas avotus.

Daži respondenti atklāj, ka grāmatu iegāde ir viņu hobijs, viņi rod gandarījumu tajā, ka grāmatu lasa pirmie, un ka tā ir viņu īpašums. Ir arī tendence pirms grāmatas pirkšanas izlasīt to bibliotēkā vai e-grāmatas formātā, lai pieņemtu lēmumu par grāmatas iegādāšanos. Daži respondenti stāstīja, ka pērk grāmatas mazbērniem vai dāvināšanai, bet paši sev ņem bibliotēkā.

Pētījumā "Grāmata un lasīšana lauku rajonā" vietas, kur respondenti iegūst lasāmvielu, sakārtojas šādā kārtībā: personīgās jeb mājas bibliotēkas, grāmatnīcas, draugu, paziņu, kaimiņu grāmatu krājumi, publiskās u. c. bibliotēkas (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978). Pētījumā "Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi" vairāki respondenti norāda, ka grāmatas ir pārāk dārgas, tādēļ pērk tās uz atlaidēm, ņem bibliotēkā vai aizņemas no citiem cilvēkiem ("Kultūras pieejamība Latvijā", 2020).

Bibliotēka ir populārs grāmatu ieguves avots

Delfi aptaujas eksperti uzskata, ka bibliotēkās iegūt grāmatas lasīšanai ir visizdevīgāk, pirmkārt, augošo grāmatu cenu dēļ, otrkārt, tās aizņem daudz vietas mājokļos, apgrūtinot dzīvesvietas maiņu, un var kļūt neaktuālas. Šādu viedokli atbalsta arī fokusgrupu diskusiju un daļēji strukturēto interviju respondenti. Ir respondenti, kas apstiprina, ka agrāk grāmatas vairāk pirkuši, bet tagad biežāk izmanto bibliotēkas.

Pētījuma rezultāti rāda, ka visbiežāk bibliotēkā grāmatas ņem sievietes vecuma grupās 45 – 54, 55–64 un 65+, bet ir arī jaunāku vecuma grupu pārstāvji.

Bibliotēku darbinieku fokusgrupu diskusijās tika runāts par to, ka jaunieši bibliotēkas apmeklē bieži, bet izmanto bibliotēkas telpas, lai mācītos un/vai satiktos ar draugiem.

Vairumā izpētes pakāpes pētījumu iekļauts jautājums par to, kas tad ir bibliotēku apmeklētāji. Piemēram, aptaujā “Latvijas pilsētu bibliotēkas” redzams, ka bibliotēku lasītāji pārsvarā ir vīrieši un bibliotēkas visvairāk apmeklē skolnieki, bet vismazāk – “īpašnieki” (Caune, 1926), pētījumā “Grāmata un lasīšana lauku rajonā” redzams, ka bibliotēkas visvairāk apmeklē pedagogi, skolnieki un studenti, kultūras darbinieki (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978), pētījumā “Kultūras aktivitātes barometrs: kultūras patēriņa un līdzdalības pētījums” redzams, ka vīriešu bibliotēkas apmeklējumu skaits ir krities, bet sieviešu – pieaudzis. Vislielākais apmeklējumu pieaugums vērojams vecuma grupā 15–24 gadi, nedaudz palielinājies arī grupā 55–64 gadi, citās vecuma grupās samazinājies (“Kultūras aktivitātes barometrs”, 2022).

Izpētes pakāpes pārskatā redzams, ka gandrīz visos pētījumos tieši sievietes un jaunieši izceļas kā visaktīvākā bibliotēku apmeklētāju grupa, bet jaunākie pētījumi liecina, ka bibliotēkas vismazāk apmeklē vidējo vecuma grupu cilvēki.

Pētījuma “Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi” respondenti neuzskata bibliotēkas apmeklēšanu par *elitāru* pasākumu un no šāda viedokļa ierindo to kultūras norišu pēdējā vietā (“Kultūras pieejamība Latvijā”, 2020).

Ir mainījusies attieksme pret mājas bibliotēku veidošanu

Delfi metodes eksperti uzskata, ka samazinās interese par mājas bibliotēku veidošanu un uzturēšanu gan ierobežotu telpu platības, gan personisku iemeslu un mobilitātes problēmu dēļ.

Vairāki fokusgrupu diskusiju un daļēji strukturēto interviju dalībnieki stāsta, ka dažādu iemeslu dēļ samazinājuši grāmatu un citu iespiedmateriālu krājumus mājās. Visvairāk no mājas bibliotēkām tiek izņemtas padomju laika grāmatas, saglabājot kopotos rakstus, klasiku, literatūru darbam un vaļaspriekiem, kā arī īpaši iemīļotus izdevumus, taču ir arī respondenti, kas turpina glabāt

savu vecāku un vecvecāku grāmatu un periodisko izdevumu krājumus vai veido mājas bibliotēku bērniem.

Kā mazākais grāmatu skaits, kas ir mājās, tika nosaukta viena grāmata, lielākais – vairāki tūkstoši.

To, ka mājas bibliotēka vienmēr uzskatīta par īpašu mūsu kultūras tradīciju, apstiprina kādas respondentes teiktais: “[..] mana māte dalīja cilvēkus – tie kuriem sekcijā vieniem ir grāmatas, otriem ir trauki.”

Publikācijā “Bibliotēku statistikas apkopojums” atklāta tendence veidot mājas bibliotēkas, un viscentīgākie šajā jomā ir inteliģence un ierēdņi (Jurevics, 1926). Savukārt publikācijā “Latvijas bibliotēkas skaitļos” minēts, ka tolaik trešajā vietā no visu Latvijas bibliotēku skaita ir privātpersonām piederošas bibliotēkas, kas pieejamas arī publiskai lietošanai (Ģermanis, 1937). Vēlreiz ar faktu, ka personiskie grāmatu krājumi tiek piedāvāti publiskai lietošanai, sastopamies pētījumā “Pagasta bibliotēka 20. gadsimta beigās”, kad Latvijas publiskās bibliotēkas saskārās ar sarežģītu finansiālu situāciju, kas liedza iegādāties jaunāko literatūru, un bibliotekāri un iedzīvotāji piedāvāja kopīgai lietošanai savus grāmatu un periodikas krājumus vai dāvināja tos bibliotēkām (Kalinka, 1998). Pētījuma “Grāmata un lasīšana lauku rajonā” rezultāti vēsta, ka visvairāk lasāmvielas iegūšanai izmanto mājas jeb privātās bibliotēkas, un 42 % respondentu ir privāti grāmatu krājumi, kas pārsniedz 200 nosaukumus (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978).

Jaunākajos pētījumos jautājumi par mājas bibliotēkām nav uzdoti, un šī jautājuma izpēte varētu atklāt ko vairāk par sabiedrības vēlmēm, vajadzībām, noskaņojumu un pārmaiņām dzīvesveidā.

Skolai, ģimenei un bibliotēkai ir nozīmīga loma lasīšanas paradumu veidošanā

Pēc Delfi aptaujas ekspertu domām lasīšanas paradumus vislabāk var veidot un nostiprināt skolā, ģimenē un bibliotēkā, turklāt skolas nozīmi eksperti atbalstījuši gandrīz vienbalsīgi.

Arī bibliotēku darbinieku un iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās dalībnieki stāstīja par ģimenes tradīciju pārmantotību un lasīšanu ģimenē, par izcilu pedagogu ieguldījumu skolēnu lasītprieka veidošanā un attīstīšanā, kā arī norādīja uz bibliotēku paveikto darbu un potenciālajām iespējām.

Līdzīgs viedoklis pausts arī “Pētījumā par Latvijas iedzīvotāju grāmatu lasīšanas paradumiem”, proti, ka grāmatu lasītāju paradumu veidošanos ietekmē dažādi faktori, taču ģimenes un formālās izglītības nozīme tiek atzīta par visbūtiskāko (Latvijas Kultūras akadēmija, 2018).

Bibliotēku loma lasīšanas izplatībā tiek skatīta pētījumos jau diezgan sen, piemēram, publikācijā “Mūsu tautas bibliotēku 20 gadu darbs un nākotnes uzdevumi” autors atgādina, ka jaunatni

var audzināt ar iespiesto vārdu un ka bibliotēku krājuma saturam ir liela nozīme (Širovs, 1938, 47. lpp.), vai, piemēram, pētījuma “Grāmata un lasīšana lauku rajonā” secinājumos teikts, ka jāstiprina bibliotēku loma lasīšanas izplatīšanā sabiedrībā (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978).

Bērnu ienākšana ģimenē maina vecāku lasīšanas paradumus un lasāmvielas saturu

Gan intervijās, gan iedzīvotāju fokusgrupu diskusijās vairākkārt tika pieminēts laiks, ko pavada, lasot kopā ar bērniem. Arī tad, ja vecāki paši ikdienā nelasa grāmatas, tās tiek lasītas bērnam.

Respondenti, kuriem ir bērni, atzīst, ka vai nu mājas bibliotēkas lielu daļu veido bērnu grāmatas, vai viņi speciāli bērnam veido šo bibliotēku. Daži gados vecāki respondenti stāstīja, ka pērk grāmatas, lai dāvinātu tās mazbērniem.

Bibliotēku darbinieku fokusgrupu diskusijās tika stāstīts, ka uz bibliotēkām nāk vecāki ar bērniem, lai kopīgi lasītu vai apmeklētu pasākumus. Jauna tendence ir tēvi ar bērniem bibliotēkā.

To, ka bērns ģimenē var ietekmēt vecāku lasīšanas vai bibliotēku apmeklēšanas paradumus, var redzēt dažos iepriekš veiktajos kultūras patēriņa un līdzdalības pētījumos, piemēram, grāmatas vairāk ciena ģimenēs ar bērniem, bet intereses samazināšanās vērojama ģimenēs bez bērniem, arī – bibliotēkas vairāk apmeklē cilvēki no lielākām ģimenēm un ģimenēm ar bērniem (“Kultūras patēriņa un līdzdalības”, 2020).

Grāmatu lasīšanu veicina izdevējdarbības mārketinga un to interpretācijas kino un teātrī

Delfi aptaujas eksperti diezgan vienprātīgi apstiprināja vienu no izvirzītajiem apgalvojumiem – grāmatu lasīšanu Latvijā veicina izdevējdarbības mārketinga (*“palīdz definēt to, kas ir laba, individuālā laika vērtā literatūra”*) un pozitīva sakarība starp grāmatām un to interpretācijām kino un teātrī.

Izdevējdarbības nozīme savulaik uzsvērtā arī pētījuma “Grāmata un lasīšana lauku rajonā” secinājumos – izdevniecībām jāuzņemas atbildība par mākslinieciski vērtīgu un populārzinātnisku iespieddarbu izdošanu (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978).

Ieteikumi

1. Nepieciešama valsts līmeņa politika lasīšanas veicināšanā un jāattīsta dažādas nacionāla līmeņa lasīšanas veicināšanas un popularizēšanas programmas.
2. Valsts līmeņa izglītojošu projektu un aktivitāšu komplekss par lasīšanu un tās sniegtajiem ieguvumiem, par lasīšanas labvēlīgo ietekmi uz cilvēku mentālo veselību stiprinātu lasīšanas vērtības apzināšanos sabiedrībā.
3. Skolu programmās nepieciešams atvēlēt vairāk laika *dziļās* lasīšanas apguvei un veicināšanai.
4. Jāveicina un jāuztur skolu, bibliotēku un kultūras iestāžu sadarbība.
5. Izglītojošas aktivitātes vecākiem par lasīšanu, lasītmācīšanu un iespējām darboties ar tekstu kopā ar bērniem stiprinātu ģimenes lomu lasīšanas veicināšanā.
6. Vairāk jāpopularizē lasāmviela pielāgotajos formātos, un nepieciešams paplašināt pielāgoto formātu pieejamību bibliotēkās.
7. Būtu jāaktualizē pētniecība par pielāgotajiem formātiem saistībā ar bibliotēku pakalpojumiem, par dažādu lasīšanas formātu ietekmi uz teksta uztveri un izpratni, kā arī par mājas bibliotēkām kā kultūras tradīciju.
8. Gan klātienēs, gan attālinātu lasītāju klubu darbības aktivizēšana ir labs veids, kā atbalstīt lasītāju kopienas veidošanos, lai veicinātu piederības sajūtu un sociālo tīklošanos.
9. Radoši, interaktīvi uz bibliotēku krājumu balstīti pasākumi bibliotēkās stiprinās gan grāmatu, gan bibliotēku publicitāti.
10. Rakstniecības vides, grāmatizdevēju un bibliotēku sadarbības turpmāka attīstīšana stiprinātu lasīšanas lomu sabiedrībā.

2. Kāda ir publisko bibliotēku loma iedzīvotāju lasīšanas veicināšanā?

Lasīšanas veicināšana vēl arvien ir aktuāls uzdevums sabiedrībā

Lasīšanas veicināšana turpina saglabāt savu aktualitāti. Šajā pētījumā Delfi aptaujā respondenti min, ka pasliktinās lasītprasme skolēnu un studentu vidū, cilvēki arvien retāk ir gatavi iedziļināties garākos tekstos, biežāk lasa tikai tekstu fragmentus. Kaut arī publiskās bibliotēkas jau daudz dara lasīšanas veicināšanai, piedāvājot kvalitatīvus pasākumus, respondenti iesaka bibliotēkām būt neatlaidīgām un turpināt lasīšanas veicināšanas aktivitātes.

Ārzemju pētījumos minēts, ka mūsdienu iespējas dažādu tekstu lasīšanai rada gan pozitīvas, gan negatīvas sekas (Kovač & van der Weel, 2018). Satraucoši ir pētījumu rezultāti par lasītprasmes pasliktināšanos, paviršās pārscriesšanas dominēšanu pār dziļo lasīšanu, negatīvas attieksmes veidošanos pret lasīšanu ("Younger people and women", 2024; The Reading Agency, 2024; "10 facts about reading", 2024). Apzinoties lasīšanas ietekmi uz cilvēka mentālo veselību, kritisko un analītisko domāšanu, sabiedrības attīstību kopumā, pētnieki pievērš uzmanību augstākā līmeņa lasīšanas apmācībai, kurā nozīmīga vieta tiek ierādīta publiskajām bibliotēkām (Schüller-Zwierlein et al, 2022). Pētījumu rezultātā tapis arī "Lubļanas Lasīšanas manifests" (Schüller-Zwierlein et al, n.d),

kurā akcentēta augstākā līmeņa lasīšanas nozīmība digitālajā laikmetā un kuru atbalsta starptautiskas izdevēju un bibliotēku organizācijas. Daudzu valstu (piemēram, Ziemeļvalstu) kultūras un/vai izglītības politikas dokumentos ir iestrādātas lasīšanas veicināšanas programmas dažāda līmeņa lasīšanas attīstīšanai ar atbilstošu finansējumu aktivitāšu īstenošanai visām iesaistītajām institūcijām, tai skaitā publiskajām bibliotēkām (Nordic Council of Ministers, 2024). Valsts politikas atbalsts ir viens no sociālajiem faktoriem, kas ietekmē arī lasīšanas kultūru sabiedrībā (“Exploring Europe's Reading”, 2024).

Publiskajām bibliotēkām ir nozīmīga loma lasīšanas veicināšanā

Lasīšanas veicināšanā publiskajām bibliotēkām ir sena un ilgstoša pieredze. Bibliotēkas ir veidojušas grāmatu krājumus, nodrošinājušas tām piekļuvi un organizējušas lasīšanas veicināšanas pasākumus. Iedzīvotāju intervijās un fokusgrupu diskusijās bija redzams, ka no bibliotēku pakalpojumiem respondenti visvairāk pazīst grāmatu izsniegšanu, un tas arī ir pirmais, ar ko asociējas publiskā bibliotēka.

Pētījuma rezultāti rāda, ka lasīšanas veicināšanai viens no visvairāk ieteiktajiem pakalpojumiem ir daudzveidīgi lasītāju klubi. Lasītāju klubi (arī to digitalizēti ieraksti), kā arī tikšanās ar autoriem, māksliniekiem un blogeriem ir visbiežāk minēti kā lasīšanu veicinoši pasākumi pieaugušajiem.

Citi lasīšanas veicināšanai ieteiktie pasākumi ir: tikšanās ar autoriem, māksliniekiem un blogeriem, nozaru speciālistiem (piemēram, grāmatu satura pārrunāšana ar speciālistiem līdzīgi kā notiek pārrunas par filmām), iespēja dalīties ar pārdomām par izlasīto portālā (un/vai sociālajos medijos), kvalitatīva krājuma izveide, “priekšā lasīšanas” pasākumi, tai skaitā – pieaugušajiem, kā arī grāmatu izstādes. Lasīšanu veicinātu arī radošās darbnīcas, piemēram, rakstīšanas radošā darbnīca, dažādi mācību pakalpojumi (kursi par konkrētiem tematiem), kā arī piekļuve dažādiem digitāliem resursiem: e-grāmatas, audiogrāmatas, datubāzēm.

Respondenti uzsver, ka īpaši būtiski ir veidot interesantus pasākumus bērniem un jauniešiem (viktorīnas, spēles, konkursi u. c.), lai attīstītu lasītpraksi, kā arī veidot ģimeņu un pirmsskolas vecuma bērnu lasīšanas kopienas. Tiek ieteikts ļaut lietotājiem organizēt savus lasītāju klubus.

Pasākumi ģimenēm, tai skaitā lasītāju klubi ģimenēm, ir sastopami daudzās citās valstīs (Ramos & Vila, 2015, Sung et al, 2024).

Ir vairāki aspekti, kas ietekmē bibliotēku darbību lasīšanas veicināšanai

Šajā pētījumā noskaidrots, ka lasīšanas veicināšanu ietekmē vairāku faktoru kopums, kurus bibliotēkas varētu apsvērt, domājot par lasīšanas veicināšanas uzlabošanu. Tie ir: 1) bibliotēkāra profesionalitāte un radošums; 2) bibliotēku pieejamība un atvērtība: darbalaiks, fiziskā piekļūstamība, telpu atbilstošs un mājīgs iekārtojums, lasīšanai paredzētās telpas/zonas (“klusās” telpas); 3) daudzveidīgi un interesanti pasākumi, kas mērķēti uz konkrētu auditoriju, un aktīva un saistoša pasākumu, kā arī krājuma popularizēšana; 4) kvalitatīvs krājums; 5) sadarbība pasākumu organizēšanā ar skolām un vietējo kopienu (tai skaitā – iesaiste kultūras dzīvē kopumā), pašvaldību un izdevējiem. Lasīšanas veicināšanai būtu noderīga arī sadarbība ar grāmatu blogeriem un influenceriem.

Līdzīgi kā citās valstīs (piemēram, Ziemeļvalstu pieredze), arī Latvijā būtu nepieciešama nacionāla līmeņa programma lasīšanas veicināšanai (Nordic Council of Ministers, 2024).

Gan skolām, gan bibliotēkām ir vairāk jāskaidro, kādi ir lasīšanas ieguvumi individuālā un sabiedrības līmenī.

Publiskās bibliotēkas no krājumorientētām institūcijām kļūst par kopienas centriem

Publiskās bibliotēkas attīstās, lai piemērotos sabiedrības izmaiņām un atbilstu iedzīvotāju/lietotāju aktuālajām vajadzībām. Teorētiskie modeļi paredz, ka publiskās bibliotēkas no krājumorientētām institūcijām kļūst par kopienas centriem, kuros būtu pieejami iedzīvotāju vajadzībām atbilstoši pakalpojumi (Patman, 2020; Desmarchelier et. al, 2025).

Arī Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijā 8. rīcības virzienā uzsvērts, ka publiskajai bibliotēkai ir jāklūst par kopienas stiprinātāju un jāveicina ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešana kopienā (Bibliotēku nozares stratēģija, 2023). Šajā pētījumā Delfi aptaujā respondenti minējuši, ka nākotnes bibliotēkai ir jāklūst par kopienas centru.

Bibliotēku pakalpojumu klāsts paplašinās

Mainoties bibliotēku darbības mērķim, paplašinās arī pakalpojumu klāsts (Desmarchelier et. al, 2025). Pētnieki uzskata, ka kopienas bibliotēka piedāvā pakalpojumus, kurus var iedalīt sešās kategorijās: 1) lasīšanas, izglītības un mūžizglītības pakalpojumi; 2) kopienas un pašvaldības pakalpojumi; 3) veselības, labbūtības, brīvā laika un kultūras pakalpojumi; 4) radošuma pakalpojumi; 5) pētniecības, uzņēmējdarbības un nodarbinātības pakalpojumi; 6) sociālie pakalpojumi (Desmarchelier et. al, 2025).

Pašreizējie bibliotēku pakalpojumi pamatā ir vērsti uz krājuma izmantošanu. Iedzīvotāju fokusgrupu diskusiju un interviju respondenti minēja, ka viņi zina un/vai izmanto grāmatu izsniegšanu, uzziņas, konsultācijas, printēšanu un kopēšanu, datorus un internetu, kā arī bibliotēkas organizētus pasākumus.

Šajā pētījumā respondentu ieteiktie jaunie bibliotēku pakalpojumi arī galvenokārt pieder tradicionālajai bibliotēku pakalpojumu kategorijai – lasīšanas, izglītības un mūžizglītības pakalpojumi (mācību pakalpojumi, lasīšanas veicināšanas pakalpojumi, uzziņu pakalpojumi, grāmatu izsniegšana un ieguve). Tomēr Delfi aptaujas eksperti un citi respondenti ieteica idejas jauniem pakalpojumiem arī visās citās iepriekš minētajās pakalpojumu kategorijās (valsts un pašvaldības informācijas centri, kopdarba telpas, radošās darbnīcas, teātra izrādes, filmu un mūzikas ierakstu abonements, telpas jogas nodarbībām u. c.), kas apliecina, ka publiskās bibliotēkas darbībai ir jāpaplašinās daudzveidīgu kopienas vajadzību apmierināšanai.

Daļa jauno pakalpojumu paredz lielāku lietotāju un kopienas iedzīvotāju, kā arī sadarbības partneru iesaisti to īstenošanā, un izceļ bibliotēku kā vietu diskusijām un tās telpas kā dažādu grupu tikšanās vietas, tādējādi parādot bibliotēku kā kopienas veidotāju un saliedētāju. Šī atziņa saskan ar Bibliotēku nozares stratēģijas 8. rīcības virzienu – Bibliotēkas iekļaujošas, demokrātiskas un saliedētas sabiedrības veidošanai (Bibliotēku nozares stratēģija, 2023).

Jāatzīmē, ka lielākā daļa jauno ieteikto pakalpojumu par galveno resursu pakalpojuma īstenošanā izmanto bibliotēkas krājumu, taču tika ieteikti arī pakalpojumi, kuru pamatresurss ir telpas (diskusiju telpas, tikšanās telpas, klusās telpas), vai citi ne tik tipiski resursi – mūzikas instrumenti, 3d printeri u. tml.

Līdzīgas tendences attiecībā uz krājumu kā galveno resursu, kas tiek izmantots dažādu bibliotēkas pakalpojumu piedāvājumā, ir vērojamas arī ārzemju pētījumos (Igarashi et al, 2023).

Pakalpojumu klāsta paplašināšanās jau vērojama Latvijas bibliotēku darbībā (Latvijas bibliotēkas, 2024). To virzība arī raksturota Bibliotēku nozares stratēģijā (2023).

Publiskās bibliotēkas un to pakalpojumi nav pietiekami pamanāmi

Pētījuma rezultāti rāda, ka bibliotēkas un to pakalpojumi ir nepietiekami pamanāmi publiskajā telpā. Respondenti uzskata, ka publiskajām bibliotēkām nepieciešams aktīvāk un regulāri uzrunāt sabiedrību, vietējo kopienu, bibliotēku lietotājus, izmantojot sociālos medijus un citus medijus, kurus lieto potenciālā auditorija. Tiek norādīts, ka uzrunāšanas formām jābūt piemērotām konkrētām mērķauditorijām, iesaistot arī lietotājus, bieži vien noderīga ir arī personiska uzruna.

Respondenti minēja, ka bibliotēkas atpazīstamību ietekmē bibliotekāra personība. Kādā ieteikumā trāpīgi formulēts, ka bibliotekārs ir kopienas dzīves organizators.

Publicitātes funkciju pilda arī bibliotēku pakalpojumi, īpaši tie, kuri organizēti sadarbībā ar citām kopienas institūcijām.

Publisko bibliotēku darbībā šobrīd un nākotnē nozīmīga loma ir pašvaldībām

Pašvaldības ir publisko bibliotēku finansētājas. Pētījuma rezultāti rāda, ka respondenti saredz nozīmīgu pašvaldības un tās vadītāju/darbinieku attieksmes ietekmi uz bibliotēku darbības nodrošinājumu šobrīd un pastāvēšanu nākotnē.

Lai pašvaldība būtu informēta par publiskās bibliotēkas pakalpojumiem un to ietekmi uz kopienas vajadzību apmierināšanu, bibliotekāriem jābūt aktīviem un jāveic savu interešu aizstāvība. Bibliotekāru un vadītāju fokusgrupu diskusijās tika uzsvērts, ka nepieciešams gan vairāk informēt par bibliotēkas darbu, gan arī iesaistīt tās darbiniekus bibliotēkas aktivitātēs, ļaujot gūt tiešu pieredzi par pakalpojumiem un bibliotēkas sniegtajām iespējām vietējai kopienai. Pētījumā respondenti (piemēram, Delfi aptaujā un intervijās) arī norādīja uz atbilstoša atalgojuma un izglītošanās iespēju nepieciešamību bibliotekāriem, lai bibliotēkās strādātu profesionāļi, kas spētu kvalitatīvi īstenot daudzveidīgus publisko bibliotēku pakalpojumus.

Ieteikumi

1. Lasīšanas veicināšanai nepieciešama nacionāla līmeņa lasīšanas programma, kurā būtu minētas atbildīgās institūcijas, to funkcijas un aktivitātes konkrētām auditorijām, kā arī finansējums.
2. Publisko bibliotēku pakalpojumu plašākai attīstībai un profesionālu darbinieku atalgojumam nepieciešams atbilstošs finansējums.
3. Publisko bibliotēku pakalpojumu izstrādei un piedāvājumam jāatbilst kopienas iedzīvotāju vajadzībām. Pakalpojumu izstrādei jāizmanto mūsdienīgas pieejas (piemēram, dizaina domāšana).
4. Mainoties publisko bibliotēku darbības mērķim, nepieciešams izstrādāt jaunus novērtēšanas rādītājus, kas atspoguļotu kopienas apmierinātību ar saņemtajiem bibliotēkas pakalpojumiem. Tas prasītu gan veikt padziļinātu izpēti, gan arī izstrādāt metodoloģiju publisko bibliotēku darbības novērtēšanai.
5. Publisko bibliotēku darbības izmaiņas jāatspoguļo arī nozares normatīvajos dokumentos.
6. Lai bibliotekāri būtu kompetenti pakalpojumu izstrādē, nepieciešams nodrošināt apmācību programmas, kursus un darbnīcas (darbseminārus) par šādiem tematiem: kopienas vajadzību izpēti un pieejas pakalpojumu izstrādē; radošums; lasīšana (norise, veidi, ietekme) un tās veicināšana. Apmācības būtu nepieciešamas arī konkrētu pakalpojumu izstrādei, ieviešanai un īstenošanai (piemēram, dzimtas pētniecība, biblioterapija, radošas darbnīcas organizēšana u. c.).

3. Publisko bibliotēku nākotnes attīstības scenāriji

Nākotnē tiek prognozēta publisko bibliotēku funkciju paplašināšanās, tām kļūstot par daudzfunkcionāliem kopienu centriem

Gan Delfi aptaujas eksperti, gan iedzīvotāji un bibliotekāri uz publisko bibliotēku attīstību nākotnē kopumā skatās pozitīvi. Delfi aptaujas eksperti prognozē, ka bibliotēku loma nākotnē tikai pieaugs, un tās būs mācīšanās, satikšanās, izpausmes un iedvesmas vietas. Eksperti pauduši viedokli, ka publiskās bibliotēkas nākotnē būs valsts drošības un demokrātijas garantis.

Tai paša laikā bibliotekāriem tiek uzticēti arvien jauni pienākumi, un daudzi no tiem nav saistīti ar bibliotēku pamatfunkcijām un krājumu. Bibliotekāram jāspēj atbildēt un konsultēt iedzīvotājus par visdažādākajiem jautājumiem. Tas rada pārslodzi un bažas par arvien jaunajiem pienākumiem. Būtu jādomā par to, kā saistīt pienākumus ar atalgojumu un nepieciešamo darbinieku skaitu.

“Bibliotēku nozares stratēģijā 2023–2027” (2024) IV stratēģiskais mērķis iezīmē bibliotēku kā kopienas stiprinātāju lomu un līdzvērtīgu partnerību pašvaldības pakalpojumu pārvaldībā, integrējoties kopienas sadarbības tīklos (“Bibliotēku nozares stratēģija”, 2023, 16. lpp.).

Arī ārzemēs veiktie pētījumi par publisko bibliotēku un izstrādātie teorētiskie modeļi (piemēram, Četru telpu modelis (Jochmusen et al, 2012), Papildinātais četrus telpu modelis (Igarashi et al., 2023) un Publisko bibliotēku evolūcijas posmu modelis (pēc Pateman, 2020)) iezīmē plašākas publisko bibliotēku funkcijas un virzību no “tradicionālās bibliotēkas” uz bibliotēku, kas orientēta uz kopienas vajadzībām.

Bibliotēkas kā kultūrvietas īpaši svarīgas laukos

Fokusgrupu diskusijās respondenti uzsvēra īpašo publisko bibliotēku lomu laukos, kur tās bieži vien ir vienīgās kultūrvietas – cilvēku pulcēšanās un pašrealizēšanās vietas. Fokusgrupu dalībnieki uzsvēra bibliotēku sociālo lomu. Gan tie iedzīvotāji, kuri ir publisko bibliotēku lietotāji, gan tie, kuri neapmeklē bibliotēkas, bija pamanījuši informāciju par bibliotēku slēgšanu Jūrmalā un Limbažu novadā, kas viņos izraisīja sašutumu un neizpratni.

Bibliotēkām regulāri jāpēta vietējās kopienas intereses un vajadzības

Publisko bibliotēku piedāvātie pakalpojumi ir atšķirīgi, vadoties no tā, vai bibliotēka atrodas pilsētā vai laukos, jo atšķirīgas būs vietējās kopienas vajadzības un dažādu pakalpojumu pieejamība, tāpēc nepieciešama cieša sadarbība ar vietējās kopienas organizācijām un izpētes darbs.

Publisko bibliotēku pastāvēšana un attīstība arī turpmāk būs atkarīga no valsts kultūras politikas, bibliotēku nozares pārvaldības un vietējo pašvaldību prioritātēm un finansējumiem

Šādu apgalvojumu gandrīz vienprātīgi atbalstīja Delfi aptaujas eksperti. Runājot par finansējuma problēmām, no vienas puses izskanēja izpratne par to, ka “*naudas ir tik, cik tās ir*”, bet no otras – tika minēti piemēri ar vērienīgiem pilsētu svētkiem, kur viena viesmākslinieka honorārs var sastādīt ievērojamu daļu no pagasta bibliotēkas gada budžeta.

Problēmas ar bibliotēku finansējumu uzrāda daudzi izpētes pakāpē ietvertie Latvijā veiktie pētījumi, sākot jau ar 1937. gada publikācijā pausto, ka pilsētu pašvaldības nestrādā dibināt bibliotēkas (Ģermanis, 1937) un 1938. gada publikāciju, kur norādīts, ka bibliotēkās netiek atjaunots krājums un tiek slēgtas lasītavas (Širovs, 1938).

Norādes uz pārlietu mazu budžetu un vietējo vietvaru neieinteresētību var atrast gan padomju laika pētījumos (piemēram, steidzami jārisina bibliotēku materiāli tehniskie apstākļi (Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, 1978)), gan 21. gadsimtā (piemēram, neapmierina bibliotēku telpas, to skaitā lasītavu trūkums un sliktā apkure, nav datoru un interneta pieslēguma un jaunāko grāmatu krājums ir nepietiekams (Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības institūts, 2002)).

1997. gada pētījumā pašvaldību un bibliotēku sadarbībai tika veltīta īpaša uzmanība, un rezultātā pašvaldību vadītāju aptauja atklājusi, ka viņi pagasta bibliotēku redz kā pakalpojumu mazturīgajiem un saskata valsts politikas trūkumus kultūras un bibliotēku jomā, bet pašvaldību vadītāji un bibliotekāri ir vienprātīgi jautājumā, ka jāstiprina sadarbība, un aktīvākām un atsaucīgākām jābūt abām pusēm (Kalinka, 1998).

Aktuāla joprojām būs bibliotēku ēku un telpu būvniecība, renovācija un labiekārtošana

Gan Delfi aptaujas eksperti, gan iedzīvotāji uzsvēra sakārtotas bibliotēkas vides nozīmi.

Bibliotekāru fokusgrupās, runājot par konkrēto bibliotēku nākotnes attīstības redzējumu, bieži tika pieminēta nepieciešamība uzlabot ēku un telpu stāvokli. Vairākām bibliotēkām jau ir konkrēti nākotnes projekti, daudzas vēl uz tādiem pacietīgi gaida.

Bibliotēkām jāizmanto jauno tehnoloģiju iespējas

Jauno tehnoloģiju un mākslīgā intelekta izmantošanas nozīmi bibliotēku darbā pētījumā bija uzsvēruši gan Delfi aptaujas eksperti, gan iedzīvotāji, gan paši bibliotekāri. Eksperti pat minējuši, ka no spējas izmantot jaunās tehnoloģijas būs atkarīga bibliotēku pastāvēšana. Bibliomāti un grāmatu izsniegšanas/saņemšanas iekārtas jau tagad daudzās bibliotēkās ievērojami atvieglo bibliotekāru ikdienas darbu. Iedzīvotāji ļoti novērtē šādas iespējas.

Pieaug digitālo pakalpojumu apjoms

Pētījuma rezultāti un bibliotēku darba statistikas rādītāji par strauju virtuālā apmeklējuma pieaugumu (2023. gadā tas pieaudzis par 130% ("Latvijas bibliotēkas 2023. gadā", 2024, 9. lpp.)) apliecina, ka nākotnē prognozējams arvien lielāks digitālo pakalpojumu apjoms, ko varēs izmantot, fiziski neierodoties bibliotēkā. Vēl līdz galam neapgūtas un izpētes vērtas ir mākslīgā intelekta izmantošanas iespējas bibliotēkās.

Drukātās grāmatas kā stabila vērtība nezaudēs savu nozīmi arī turpmāk

Lai arī tiek prognozēts straujš digitālā krājuma un digitālo pakalpojumu pieaugums, drukātā grāmata saglabās savu kultūras vērtību arī nākotnē.

Bibliotēku direktori un metodiķi fokusgrupu diskusijās vienprātīgi atzina, ka grāmata joprojām ir un arī nākotnē būs galvenais bibliotēkas simbols, un visi pakalpojumi ir ar to saistīti.

Grāmata mūsdienās ieguvusi arī citas formas/formātus (e-grāmatas, audiogrāmatas), taču drukātajam formātam tiek dota priekšroka kā ērtākajam un vieglāk uztveramajam. Pat gados jauni cilvēki, kuri mācās, ja vien iespējams, labprātāk lasa drukātajā formātā.

Pieaug bibliotekāra loma un prasības viņa kompetencei

Gan Delfi aptaujas eksperti, gan bibliotēku direktori un metodiķi prognozē, ka nākotnē bibliotekāra loma un kvalifikācijas prasības pieaugs. Bibliotekāru skaits nākotnē varētu samazināties, jo daudzus rutīnas darba procesus varēs palīdzēt veikt tehnoloģijas un mākslīgais intelekts. Līdz ar jauniem uz kopienu orientētiem pakalpojumiem bibliotekāriem būs nepieciešama daudzpusīga augsta līmeņa formālā izglītība un nemitīga profesionālā pilnveide. Tiek prognozēts, ka tas cels profesijas prestižu un algas nozarē, un pavērs jaunas iespējas bibliotēkās strādāt jauniem cilvēkiem ar augstāko izglītību.

Nepieciešams pārskatīt un sakārtot bibliotēku nozares normatīvo regulējumu

Sakārtojot bibliotēku nozares normatīvo regulējumu (to paredz “Bibliotēku nozares stratēģijā 2023–2027” (2023)) jāņem vērā bibliotēku nākotnes attīstības perspektīvas. Normatīvais regulējums nevar būt ierobežojošs attiecībā uz jaunām bibliotēku funkcijām un pakalpojumiem.

Ieteikumi

1. Publisko bibliotēku attīstībai ir jābūt orientētai uz kopienas iedzīvotāju vajadzībām atbilstošiem pakalpojumiem.
2. Jāizvērs un jāattīsta sadarbība ar valsts, pašvaldības un nevalstiskajām organizācijām, to iesaistīšana bibliotēkas darbā, piemēram, kopienas padome bibliotēkā.
3. Regulāri jāpēta ne tikai jau esošo bibliotēkas lietotāju, bet visas vietējās kopienas intereses un vajadzības. Bibliotekāriem būtu apgūstamas pētniecības prasmes, lai varētu izmantot arī citas pētniecības metodes, ne tikai ierasto anketēšanu,
4. Jāizmanto dizaina domāšanas pieeja pakalpojumu uzlabošanai un jaunu pakalpojumu izstrādei.
5. Pilnvērtīgi un aktīvi jāizmanto tehnoloģiju un mākslīgā intelekta rīku piedāvātās iespējas, lai atvieglotu pakalpojumu sniegšanu.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

- Bartra, R. (2014). *Anthropology of the brain: consciousness, culture, and free will*. Cambridge University Press.
- Bibliotēku nozares stratēģija 2023–2027*. (2023). <https://www.km.gov.lv/lv/me-dia/32748/download?attachment>
- Brence, I. (1968). Ko mēs lasām. *Karogs*, 5, 150.–151.
- Caune, V. (1926). Latvijas pilsētu bibliotēkas 1924. gadā. No *Latvijas Bibliotēku padomes gada-grāmata*. I gads (89.–97. lpp.). Kultūras fonds.
- Delgado, P., Serrano-Mendizábal, M., Gómez-Merino, N., Pi-Ruano, M., Rubio, A., Skrobiszewska, N., & Salmerón, L. (2023). Changes in reading habits during COVID-19 confinement in Spain (*Cambios en los hábitos lectores durante el confinamiento por COVID-19 en España*). *Culture and Education*, 35(2), 420–449. <https://doi.org/10.1080/11356405.2022.2135271>
- Desmarchelier, B., Djellal, F., & Gallouj, F. (2025). Innovation in libraries: A service-oriented perspective. *Research Policy*, 54(1). <https://doi.org/10.1016/j.respol.2024.105110>
- Desmarchelier, B., Djellal, F., & Gallouj, F. (2024). Public Libraries as Social Innovators. *Public Library Quarterly*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/01616846.2024.2357399>
- Dezuani, M., & Osman, K. (2024). *IFLA Trend Report. Facing the future of information with confidence*. <https://2024.ifla.org/wp-content/uploads/2024/09/ifla-trend-report-2024.pdf>
- Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums CM/Rec(2023)3 dalībvalstīm par bibliotēku likumdošanu un politiku Eiropā*. (2023). <https://eblida.org/wp-content/uploads/2023/12/EBLIDA-Council-of-Europe-Recommendation-Approved-2023-lv.pdf>
- Exploring Europe's Reading Habits. Who's Reading the Most, and Why?* (2024). https://www.youtube.com/watch?v=oX45NZZp2js&ab_channel=BookClub
- European Cooperation in Science and Technology COST. (2014). *Memorandum of Understanding*. <https://www.cost.eu/actions/IS1404/#tabs+Name:Description>
- 10 facts about reading in Finland*. (2024). <https://lukukeskus.fi/en/10-facts-about-reading-in-finland-2024/>
- Ģērmanis, A. (1939). Latvijas bibliotēkas skaitļos. *Bibliotēkārs*, 2/3, 2.-4.

- Hasson, F., Keeney, S. & McKenna, H. (2000). Research guidelines for the Delphi survey technique. *Journal of Advanced Nursing*, 32, 1008-1015. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2000.t01-1-01567.x>
- Hiidenmaa, P., Lindh, I., Linko, M., Suomalainen, R., & Tossavainen, T. (2024). Reading culture as shared ethos: A study of Finnish self-identified readers. *Poetics*, 105. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2024.101912>
- Igarashi, T., Watanabe, M., Tomita, Y., Sugeno, Y., Yamagishi, M., & Koizumi, M. (2023). Public library events with spaces and collections: Case analysis of the Helsinki Central Library Oodi. *Journal of Librarianship and Information Science*, 55(3), 681–693. <https://doi.org/10.1177/09610006221097405>
- Jochumsen, H., Rasmussen C. H., & Skot-Hansen, D. (2012). The four spaces – a new model for the public library. *New Library World*, 113/11/12, 586 – 597. doi 10.1108/03074801211282948
- Jurevics, J. (1926). Bibliotēku statistika. No *Latvijas Bibliotēku padomes gadagrāmata*. I gads (36.–62. lpp.). Kultūras fonds.
- Kalinka, I. (1998). Bibliotēka pagasta dzīvē. No *Latvijas pagastu bibliotēkāju kongress "Pagasta bibliotēka 20. gadsimta beigās" 16.04.1997 – 17.04.1997, Latvija, Jūrmala* (Materiāli) (40.–48. lpp.). Latvijas Bibliotēkāju biedrība, Latvijas Nacionālā bibliotēka.
- Kovač, M., & van der Weel, A. (2018). Reading in a post-textual era. *First Monday*, 23(10). <https://doi.org/10.5210/fm.v23i10.9416>
- Kovāčs, M. (2024). *Lasu, tātad esmu: 10 iemesli, lai lasītu grāmatas digitālajā laikmetā*. Jāņa Rozes apgāds.
- Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums* (Pētījuma rezultātu ziņojums). (2018). https://culturelab.com/wp-content/uploads/2019/01/lka-zpc_kult%C5%ABras-pat%C4%93ri%C5%86%C5%A1-un-l%C4%ABdzdal%C4%ABba-2018.pdf
- Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums* (Pētījuma rezultātu ziņojums). (2020). <https://www.km.gov.lv/lv/media/11801/download>
- Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi*. (2020). https://www.km.gov.lv/sites/km/files/media_file/kulturas20pieejamiba20latvija20-20faktori20un20iespejamie20risinajumi1.pdf
- Lasītprasme: Trūkst izpratnes par lasīšanas sociālo un politisko nozīmi*. (2023). [Lasītprasme: Trūkst izpratnes par lasīšanas sociālo un politisko nozīmi](#)

- Latvijas bibliotēkas 2023. gadā* (Pārskata ziņojums). (2024). <https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2024-12/Latvijas%20Bibliot%C4%93kas%202023.gad%C4%81.pdf>
- Latvijas Kultūras akadēmija. (2022). *Kultūras aktivitātes barometrs 2022. Kultūras patēriņa un līdzdalības pētījums*. <https://www.km.gov.lv/lv/media/29958/download?attachment>
- Latvijas Kultūras akadēmija. (2018). *Pētījums par Latvijas iedzīvotāju grāmatu lasīšanas paradumiem*. https://lka.edu.lv/media/cms_page_media/153/Petijums_gramatu_lasisanas_paradumi_feb_2018.pdf
- Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības institūts. (2002). *Reģionālā reforma un bibliotēkas* (Latvijas Republikas Kultūras ministrijas pasūtīts pētījums). (2002). https://www.km.gov.lv/sites/km/files/regionala_reforma-un_bibliotekas_lnb1.pdf
- Latvijas publisko bibliotēku ekonomiskā vērtība un ietekme* (Novērtējuma ziņojums). (2012). <https://culturelab.com/wp-content/uploads/2009/04/latvijas-publisko-bibliotc493ku-ekonomiska-vertiba-un-ietekme.pdf>
- Latvijas PSR Kultūras ministrija. (1982). *Lasītāju pieprasījums un tā veidošana bibliotēkā* (Zinātniski metodisks rakstu krājums). Latvijas PSR Kultūras ministrijas Mācību iestāžu metodiskais kabinets.
- Lehmann, S. (2023). Reimagining the Library of the Future. From Social Condenser and Community Hub to Regenerative Design. *Public Library Quarterly*, 43(2), 223–259. <https://doi.org/10.1080/01616846.2023.2242626>
- Living conditions in Europe - life satisfaction and quality of life*. (2024). https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_life_satisfaction_and_quality_of_life
- Mangen, A., & van der Weel, A. (2016). The evaluation of reading in the age of digitisation: an integrative framework for reading research. *Literacy*, 50(3), 116-124. <https://doi.org/10.1111/lit.12086>
- Nordic Council of Ministers. (2024). *Government Initiatives to Increase Reading and Interest in Reading Among Children and Young People in the Nordic Countries*. <https://www.norden.org/en/publication/government-initiatives-increase-reading-and-interest-reading-among-children-and-young>
- Pateman, J. (2020). The way we do things around here’: An analytical framework for managing cultural change in public libraries. In M. Weaver, & L. Appelton (Eds.). *Bold minds: Library leadership in a time of Disruption*, (pp. 25–47). Facet Publishing.

- Pētījuma "Pašvaldību publiskās bibliotēkas: vērtība, uzticēšanās un apmierinātība ar pakalpojumiem" noslēguma ziņojums. (2009). Rīga. https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/sppi/mediji/publ_bibl_gala_zinojums%20%281%29.pdf
- Publisko bibliotēku vērtība un ietekme. Ko atklāj pētījumi. (2012). <https://www.km.gov.lv/lv/media/29958/download?attachment>
- Ramos, A. M., & Vila, I. (2015). The role of public libraries in promoting reading within the family. *IFLA Journal*, 41(4), 364–369. <https://doi.org/10.1177/0340035215596351>
- Rumilets, T. (2019). Media Library as a progressive multifunctional space. *Architectural Studies*, 5(2), 155–163. <https://arch-studies.com.ua/en/journals/tom-5-2-2019/myediatyeka-yak-progryesivniy-bagatofunktsionalniy-prostir>
- Sardiko, S. (1974). Par dažām daiļliteratūras izplatības un lasīšanas problēmām. LPSR Valsts bibliotēka. *Raksti*, 5, 74.–92.
- Scales, A. M., & Rhee, O. (2001). Adult reading habits and patterns. *Reading Psychology*, 22(3), 175–203. <https://doi.org/10.1080/027027101753170610>
- Schüller-Zwierlein, A. (2017). Die Bibliothek als Lesezentrum. *O/Bib*, 4(2), 14-34. <https://doi.org/10.5282/o-bib/2017H2>
- Schüller-Zwierlein, A., Mangen, A., Kovač, M., & van der Weel, A. (2022). Why higher-level reading is important. *First Monday*, 27(5). <https://doi.org/10.5210/fm.v27i5.12770>
- Schüller-Zwierlein, A., Mangen, A., Kovač, M., & van der Weel, A. (n.d.). *The Ljubljana Reading Manifesto: Why higher-level reading is important*. <https://readingmanifesto.org/#https://readingmanifesto.org/#>
- Spjeldnæs, K., & Karlsen, F. (2024). How digital devices transform literary reading: The impact of e-books, audiobooks and online life on reading habits. *New Media & Society*, 26(8), 4808-4824. <https://doi.org/10.1177/14614448221126168>
- Sung, H.-Y., Abdullah, N., & Huyen, N. T. (2023). Early literacy and family engagement: A cross-country analysis of caregivers' perceptions of the public library's role in the digital age in Taiwan, Malaysia, and Vietnam. *Information Development*, 39(3), 480-499. DOI:[10.1177/02666669221143746](https://doi.org/10.1177/02666669221143746)
- Šīrovs, J. (1938). Mūsu tautas bibliotēku 20 gadu darbs un nākotnes uzdevumi. *Bibliotēkārs*, 4, 46.- 51.
- Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka. (1978). *Grāmata un lasītājs* (Socioloģisks pētījums lauku rajonā). Zinātne.

- The Reading Agency. (2024). *The State of the Nation's Adult Reading: 2024 Report*. [State-of-the-Nations-Adult-Reading_2024-Overview-Report_FINAL.pdf \(readingagency.org.uk\)](#)
- West, A. (2011). Using the Delphi Technique: Experience from the world of counselling and psychotherapy. *Counselling and Psychotherapy Research*, 11(3). 237-242.
<https://doi.org/10.1080/14733145.2010.492429>
- Younger people and women in the EU read more books. (2024). [Younger people and women in the EU read more books - News articles - Eurostat](#)
- Ziemeļvalstu reģions. (b.g.). <https://norden.lv/lv/par-mums/>

PIELIKUMI

Fokusgrupu diskusijas ar reģionu galveno bibliotēku direktoriem, direktoru vietniekiem un metodiķiem. Diskusiju vadlīnijas (moderatora darba lapa)

**PUBLISKO BIBLIOTĒKU LOMA LATVIJAS SABIEDRĪBAS
LASĪŠANAS VEICINĀŠANĀ
Fokusgrupu diskusijas vadlīnijas
10. un 11. aprīlī**

Diskusijas mērķa grupa: reģionu galveno bibliotēku direktori, direktoru vietnieki, metodiķi

Moderators:

Diskusijas norises vieta: LNB

Laiks:

Moderatore:

Asistē:

Transkribē:

Dalībnieki:

Npk.	Vārds, uzvārds	Amats	Bibliotēka
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			
11.			
12.			

1.	Ierašanās, vienošanās/anketas aizpildīšana																											
	<i>Asistents aicina sasēsties ap galdu, lūdz aizpildīt informētās vienošanās, dalībnieku anketas, vārdu jumtiņus.</i>																											
2.	Iepazīšanās. Ievads, par pētījumu, diskusijas nosacījumi. Tiek ieslēgts diktofons. Iepazīšanās jautājums. Lūdzu, īsi iepazīstiniet ar sevi (vārds, bibliotēka, amats). Kādi būtu 3-4 atslēgvārdi, kas visprecīzāk raksturotu jūsu bibliotēkas darbu 2023. gadā?																											
	<i>Moderators īsi iepazīstina ar sevi, diskusijas nosacījumiem (Runāsim pa vienam, ja vēlaties viens otru papildināt, apstrīdēt vai atbalstīt, pamājiēt ar roku, lai moderators dod Jums vārdu. Ja uz kādu jautājumu nevēlaties atbildēt, tā arī pasakiet, kad Jūs uzrunā.)</i> <table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																
3.	Bibliotēka cilvēkiem visbiežāk asociējas ar grāmatām (minēt pētījuma datus). Vai, Jūsaprāt, grāmata arī šobrīd ir un arī nākotnē būs visraksturīgākais bibliotēkas simbols?																											
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																
4.	Kāda ir dinamika grāmatu lasīšanai e-grāmatu, audiogrāmatu, citos pielāgotajos formātos? Vai prognozējat, ka tā varētu pieaugt? Kurām iedzīvotāju grupām? Vai to vajadzētu vairāk popularizēt?																											
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																
5.	Vai esat pēdējo 2-3 gadu laikā pamanījuši izmaiņas savu lasītāju lasīšanas paradumos?																											
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																
6.	Kuras iedzīvotāju grupas visbiežāk apmeklē jūsu bibliotēku, un kuras būtu tās, kuras Jūs vēlētos uzrunāt, lai aicinātu uz bibliotēku un piedāvātu bibliotēkas pakalpojumus?																											

	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																
7.	Vai varat padalīties ar kādu ļoti labi izdevušos jaunu pakalpojumu vai lasīšanas veicināšanas pasākumu/akciju pieaugušajiem pēdējo gadu laikā jūsu bibliotēkā?																											
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																
8.	Kā, Jūsaprāt, varētu veicināt grāmatu lasīšanu savā kopienā? Kā to varētu darīt bibliotēka?																											
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																
9.	Bibliotekāriem nenoliedzami svarīgas ir profesionālās kompetences, bet kāda loma, Jūsaprāt, ir bibliotekāra personībai?																											
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																
10.	Kā Jūs raksturotu pašvaldību attieksmi pret bibliotēkām savā reģionā? Vai pašvaldības izprot bibliotēkas potenciālu, vai finansējums ir adekvāts?																											
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																
11.	Kādu Jūs redzat savas un arī citu Latvijas publisko bibliotēku nākotni pēc 10 gadiem?																											
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td><td>13.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.														
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.																

12.	Paldies par aktīvo un saturīgo diskusiju! Varbūt kāds vēl vēlas ko sacīt? Varbūt ienāca prātā, kas netika pateikts?	

Fokusgrupu diskusijas ar reģionu galveno bibliotēku direktoriem, direktoru vietniekiem un metodiķiem. Informētās vienošanās paraugs

Vienošanas par piedalīšanos pētījumā „Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā”

Pētījums “Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā” notiek notikumu cikla «Latviešu grāmatai 500» ietvaros ar Kultūras ministrijas atbalstu. Pētījumu veic Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitāti.

Piekrītu piedalīties fokusgrupas diskusijā. Neiebilstu, ka diskusija tiek ierakstīta un fotografēta. Esmu informēts/-ta, ka rezultāti tiks izmantoti apkopotā veidā pētījuma pārskatā, zinātniskās publikācijās un konferencēs. Fotogrāfijas tiks izmantotas tikai ierakstu transkribēšanai un datu analīzei. Piekrītu, ka manis teiktais pētījuma pārskatā un publikācijās var tikt citēts.

Pētījuma gaitā personas datu apstrāde notiks atbilstoši Vispārīgās datu aizsardzības regulas un Fizisko personu datu apstrādes likuma prasībām. Tiks nodrošināta personas datu drošība un konfidencialitāte. Pētījuma rezultātu analīzē personas dati tiks pseidonimizēti.

Datums: _____

Respondents: _____
/paraksts, paraksta atšifrējums/

Fokusgrupu diskusijas ar iedzīvotājiem. Diskusiju vadlīnijas (moderatora darba lapa)**Pētījums „Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā”**

Pētījums “Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā” tiek veikts notikumu cikla «Latviešu grāmatai 500» ietvaros ar Kultūras ministrijas atbalstu. Pētījumu veic Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitāti.

Iedzīvotāju fokusgrupas diskusijas vadlīnijas (moderatora darba lapa)

Diskusijas mērķa grupa:

Diskusijas norises vieta:

Datums, laiks:

Moderatore:

Asistē:

Transkribē:

Dalībnieki:

Npk.	Vārds, uzvārds	Ziņas par respondentu <i>(nodarbošanās, vecuma grupa, dzīvesvieta, ieņēmumi, izglītība)</i>	Respondenta numurs
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			
11.			

1.	Ierašanās, informētās vienošanās parakstīšana. Iepazīšanās.																									
	<i>Asistente aicina sasēsties ap galdu, lūdz parakstīt informētās vienošanās (paskaidro, ka dati tiks pseidonimizēti un analizēti tikai apkopotā veidā, fotogrāfijas nekur netiks publiskotas), “vārdu jumtiņus” (vienošanās par to, kā uzrunāsim viens otru, piedāvāt uzrunāt vārdā, ja kāds vēlas vārdā un uzvārdā vai arī amatā, to norāda uz “vārdu jumtiņiem”).</i> <i>Moderatore īsi iepazīstina ar pētījumu un sevi, diskusijas nosacījumiem.</i>																									
2.	Tiek ieslēgts diktofons. Iepazīšanās jautājums. Lūdzu, īsi iepazīstiniet ar sevi – ar ko Jūs nodarbojaties, un pastāstiet, cik daudz laika dienā Jūs parasti veltāt lasīšanai (arī ziņas ziņu portālos, sociālo tīklu ziņas, kaut ko internetā, drukātas avīzes, žurnālus, grāmatas)?																									
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.															
3.	Vai esat pamanījis, ka Jūsu lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies? Ja jā, kā tie mainījušies?																									
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.															
4.	Vai ikdienā lasāt grāmatas – vienalga vai drukātā, vai elektroniskā, vai audiogrāmatu formātā? <i>(Ja respondents atbild, ka grāmatas nelasa – papildjautājums): Vai atceraties, kad vai apmēram pirms cik ilga laika pēdējo reizi esat lasījis kādu grāmatu (arī tad, ja neesat izlasījis līdz galam)? (Jāatzīmē, kuri ikdienā lasa, tiem jautāt nākamo jautājumu par grāmatu saturu)</i>																									
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.															
5.	Kāda satura grāmatas Jūs visbiežāk lasāt? <i>(Jautā tikai tiem, kuri iepriekš atbildēja, ka lasa)</i>																									

	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.															
6.	Vai Jums mājās ir grāmatas, ja jā, apmēram kāds varētu būt to skaits? <i>(Jautā visiem)</i>																									
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.															
7.	Kur Jūs grāmatas parasti iegūstat ? (pērkat grāmatnīcā, pērkat grāmatnīcas e-veikalā, paņemat bibliotēkā, lasāt e-grāmatu bibliotēkā, aizņematies no draugiem, kolēģiem, ģimenes locekļiem u.c.)																									
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.															
8.	Vai pašlaik esat kādas publiskās bibliotēkas <i>(paskaidrot, ka tās būs pilsētu vai pagastu bibliotēkas, bet ne LNB vai skolu, augstskolu)</i> reģistrēts lietotājs? Ja neesat, vai kādreiz esat bijis, kāpēc pārtraucāt apmeklēt?																									
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.															
9.	Kādus bibliotēkas pakalpojumus Jūs izmantojat pašlaik <i>(Jautā tiem, kuri ir bibliotēku lietotāji)</i> un kādus bibliotēka vēl varētu piedāvāt? <i>(Jautā arī tiem, kuri pašlaik nav reģistrēti bibliotēku lietotāji)</i>																									
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.															
10.	Vai esat pēdējā mēneša laikā esat pamanījis informāciju par kādu bibliotēku (sociālajos tīklos, medijos, skatījies kādas bibliotēkas mājaslapu)?																									

	Kādus informācijas kanālus bibliotēkas varētu izvēlēties, lai efektīvāk uzrunātu iedzīvotājus?																																				
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>												1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.																										
11.	Vai Jūs vai kādu no Jūsu ģimenes vai pazīstamiem cilvēkiem interesētu iespēja lasīt grāmatas kādā no pielāgotajiem formātiem - audiogrāmatas, grāmatas palielinātā drukā, vieglajā valodā, Braila rakstā?																																				
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>												1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.																										
12.	Kā, Jūsprāt, bibliotēkas varētu veicināt, lai cilvēki vairāk lasītu? <i>(Jautā visiem)</i>																																				
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>												1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.																										
13.	Kā Jūs redzat bibliotēku attīstību un lomu nākotnē, piemēram, pēc 10 gadiem?																																				
	<table border="1"> <tr> <td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td><td>9.</td><td>10.</td><td>11.</td><td>12.</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>												1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.																										
14.	Paldies par aktīvo un saturīgo diskusiju. Varbūt vēl vēlaties ko sacīt? Varbūt ienāca kas prātā, kas netika pateikts?																																				

Fokusgrupu diskusijas ar iedzīvotājiem. Informētās vienošanās un dalībnieka anketas paraugs

Vienošānās par piedalīšanos pētījumā „Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā”

Pētījums “Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā” notiek notikumu cikla «Latviešu grāmatai 500» ietvaros ar Kultūras ministrijas atbalstu. Pētījumu veic Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitāti.

Piekrītu piedalīties fokusgrupas diskusijā. Neiebilstu, ka diskusija tiek ierakstīta un fotografēta. Esmu informēts/-ta, ka rezultāti tiks izmantoti apkopotā veidā pētījuma pārskatā, zinātniskās publikācijās un konferencēs. Fotogrāfijas tiks izmantotas tikai ierakstu transkribēšanai un datu analīzei. Piekrītu, ka manis teiktais pētījuma pārskatā un publikācijās var tikt citēts.

Pētījuma gaitā personas datu apstrāde notiks atbilstoši Vispārīgās datu aizsardzības regulas un Fizisko personu datu apstrādes likuma prasībām. Tiks nodrošināta personas datu drošība un konfidencialitāte. Pētījuma rezultātu analīzē personas dati tiks pseidonimizēti.

Datums: _____

Respondents: _____
/paraksts, paraksta atšifrējums/

Lūdzu, sniedziet dažas ziņas par sevi! (*apvelciet ciparus pie atbilstošajiem atbilžu variantiem*)

1. Kāda ir Jūsu pamatnodarbošanās? (*Lūdzu, izvēlieties vienu atbildi!*)

Strādājošie	Augstākā vai vidējā līmeņa vadītājs	1
	Speciālists, ierēdnis, nestrādā fizisku darbu	2
	Strādnieks, strādā fizisku darbu	3
	Zemnieks (ir sava zemnieku saimniecība)	4
	Uzņēmējs vai pašnodarbinātais	5
	Strādājošs students	6
Nestrādājošie	Pensionārs	7
	Skolnieks, nestrādājošs students	8
	Mājsaimniece (-ks), bērna kopšanas atvaļinājumā	9
	Bezdarbnieks	10
	Nestrādājošs, ir invaliditātes grupa	11

2. Kādās valodās Jūs lasāt? (*Varat atzīmēt vairākus variantus un/vai ierakstīt savu*)

Latviešu	1
Angļu	2
Krievu	3
Vācu	4
Citās valodās (<i>lūdzu, ierakstiet</i>)	5

3. Kāds ir augstākais izglītības līmenis, ko Jūs esat ieguvis/-usi?

Nepabeigta pamatizglītība	1
Pamatizglītība	2
Nepabeigta vidējā izglītība, arodizglītība bez vidējās izglītības	3
Vidējā izglītība	4
Vidējā speciālā izglītība; arodizglītība ar vidējo izglītību	5
Bakalaura grāds vai līdzvērtīga izglītība	6
Maģistra grāds vai līdzvērtīga izglītība	7
Padomju laikā iegūta augstākā izglītība	8
Doktora grāds	9

4. Kādi kopumā ir Jūsu vidējie ikmēneša ienākumi pēc nodokļu un citu atskaitījumu atvilkšanas (uz rokas)?

Līdz 300 eiro	1
301–500 eiro	2
501–700 eiro	3
701–900 eiro	4
901–1100 eiro	5
1101–1300 eiro	6
Vairāk par 1301 eiro	7
Grūti pateikt	8
Nevēlos atbildēt	9

5. Pie kuras vecuma grupas Jūs piederat?

18–24 gadi	1
25–34 gadi	2
35–44 gadi	3
45–54 gadi	4
55–64 gadi	5
65 + gadi	6

6. Jūs dzīvojat:

Rīgā	1
Pierīgā	2
Citā pilsētā	3 lūdzu, norādiet 7. jautājumā
Pagastā/lauku teritorijā	4 lūdzu, norādiet 7. jautājumā

7. Kur atrodas Jūsu dzīvesvieta? (Atbild tikai tie, kuri 6. jautājumā izvēlējās 3. vai 4. atbildes variantu.)

Kurzemē	1
Vidzemē	2
Zemgalē	3
Latgalē	4
Sēlijā	5

Padziļināto daļēji strukturēto interviju jautājumu saraksts – intervētāja darba lapas paraugs

Pētījums „Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā”

Pētījums “Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā” tiek veikts notikumu cikla «Latviešu grāmatai 500» ietvaros ar Kultūras ministrijas atbalstu. Pētījumu veic Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitāti.

Padziļināta daļēji strukturētā intervija

Intervētāja darba lapa

Respondents:

Intervētājs:

Intervijas norises vieta:

Datums, laiks:

1. Ko Jūs visbiežāk darāt savā brīvajā laikā? (Lūdzu, izvēlieties 3 sev atbilstošākās atbildes vai ierakstiet savu!) Jautājuma kartīte respondentam

Nodarbojos ar sportu un aktīvo atpūtu	1
Ceļoju	2
Lasu grāmatas	3
Tiekos ar draugiem, domubiedriem, radniekiem	4
Pastaigājos	5
Nodarbojos ar ēdienu gatavošanu, mājturību	6
Skatos televizoru	7

Skatos filmas (<i>datorā, planšetē, telefonā</i>)	8
Spēlēju datorspēles	9
Pavadu laiku telefonā	10
Apmeklēju kultūras pasākumus (<i>teātris, kino, koncerti u.c.</i>)	11
Nodarbojos ar vaļaspriekiem (<i>dārzkopība, rokdarbi, pašdarbības kolektīvi u.c.</i>)	12
Cits (<i>lūdzu, nosauciet</i>)	13

2. Kas, Jūsprāt, ir lasīšana?

3. Lūdzu, paraksturojiet, cik daudz laika dienā Jūs parasti pavadāt kaut ko lasot? (*arī ziņas internetā, sociālo tīklu ierakstus, drukātas avīzes, žurnālus, grāmatas*)

4. Kādām vajadzībām vai ar kādu mērķi Jūs esat kaut ko lasījis pēdējās nedēļas laikā? (*nekonkrētu atbilžu gadījumā lūgt precizēt, ko tieši respondents lasījis*)

5. Vai esat manījis, ka Jūsu lasīšanas paradumi pēdējo gadu laikā ir mainījušies? Ja jā, tad kādas izmaiņas ir notikušas?

6. Vai ikdienā lasāt arī grāmatas – vienalga, vai drukātā vai elektroniskā, vai audiogrāmatu formātā?

(*Ja respondents atbild, ka grāmatas nelasa – papildjautājums*) **Vai atceraties, kad vai apmēram pirms cik ilga laika pēdējo reizi esat lasījis kādu grāmatu (arī tad, ja neesat izlasījis līdz galam)?** (*un tad pāriet pie 10. jautājuma*)

7. Kāda satura grāmatas Jūs visbiežāk lasāt? *Jautājuma kartīte respondentam*

Romantiskos romānus	1
Kriminālromānus	2
Vēsturiskos romānus	3
Fantāzijas un fantastikas romānus	4

Psiholoģiska vai filozofiska satura romānus	5
Stāstus	6
Dzeju	7
Lugas	8
Bērnu literatūru	9
Memuārus un biogrāfijas	10
Ceļojumu aprakstus	11
Humoru un satīru	12
Pašpalīdzības padomu literatūru	13
Ezotēriku, astroloģiju	14
Reliģisko literatūru	15
Uzziņu literatūru (enciklopēdijas, vārdnīcas, ceļveži)	16
Populārzinātnisko literatūru	17
Profesionālās izaugsmes literatūru	18
Mācību un zinātnisko literatūru	19
Literatūru vaļasprieku attīstīšanai	20
Cita veida literatūru (<i>lūdzu, nosauciet</i>)	21

8. Kādi apstākļi grāmatu lasīšanai Jums ir nepieciešami? (*ja respondents kavējas ar atbildi, var uzvedināt ar piemēriem - piemēram, fona mūzika, klusums, īpašs apgaismojums, uzkodas, grāmatzīme u.c*)

9. Kur Jūs grāmatas parasti iegūstat?

10. Vai Jums mājās ir grāmatas, ja jā, apmēram kāds varētu būt to skaits?

11. Vai pašlaik esat kādas bibliotēkas (izņemot LNB un mācību iestādes bibliotēkas) reģistrēts lietotājs? *(ja respondents atbild, ka jā – pāriet pie 12.jautājuma)*

(ja respondents atbild, ka nē - papildjautājums) **Vai kādreiz esat bijis bibliotēkas lietotājs/ lasītājs, vienalga, kaut skolas laikā? Kāpēc pārtraucāt apmeklēt bibliotēku?** *(un tad pāriet pie 12. jautājuma)*

12. Vai zināt, ka publiskās bibliotēkas piedāvā uz noteiktu laiku bez maksas paņemt grāmatas lasīšanai? Vai Jūs tas interesētu?

13. Vai zināt, ka publiskās bibliotēkas var piedāvāt arī grāmatas palielinātā drukā, vieglajā valodā, Braila rakstā, audiogrāmatas un arī elektroniskā formātā? Vai tas Jūs interesētu?

14. Kādus Jums interesējošus pakalpojumus bibliotēkas varētu piedāvāt?

15. Vai esat pēdējā mēneša laikā pamanījis informāciju par kādu bibliotēku, tās pasākumiem un/vai pakalpojumiem? *(sociālajos tīklos, medijos, skatījāties kādas bibliotēkas mājaslapu, afišu u.c.)?*

16. Kādā veidā bibliotēkām vajadzētu uzrunāt sabiedrību, lai labāk nodotu informāciju par saviem pakalpojumiem?

17. Kā Jūs redzat bibliotēku attīstību un lomu nākotnē, piemēram, pēc 10 gadiem?

Paldies!

Padziļinātās daļēji strukturētās intervijas ar iedzīvotājiem. Informētās vienošanās un dalībnieka anketas paraugs

Vienošanas par piedalīšanos pētījumā „Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā”

Pētījums “Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā” notiek notikumu cikla «Latviešu grāmatai 500» ietvaros ar Kultūras ministrijas atbalstu. Pētījumu veic Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitāti.

Piekrītu piedalīties pētījumā un atbildēt uz intervijas jautājumiem. Neiebilstu, ka intervija tiek ierakstīta, rezultāti izmantoti apkopotā veidā pētījuma pārskatā, zinātniskās publikācijās un konferencēs. Piekrītu, ka manis teiktais pētījuma pārskatā un publikācijās var tikt citēts, neminot manu vārdu.

Datums: _____

Respondents: _____
/paraksts/

Lūdzu, sniedziet dažas ziņas par sevi! (apvelciet ciparus pie atbilstošajiem atbilžu variantiem)

1. Kāda ir Jūsu pamatnodarbošanās? (Lūdzu, izvēlieties vienu atbildi!)

Strādājošie	Augstākā vai vidējā līmeņa vadītājs	1
	Speciālists, ierēdnis, nestrādā fizisku darbu	2
	Strādnieks, strādā fizisku darbu	3
	Zemnieks (ir sava zemnieku saimniecība)	4
	Uzņēmējs vai pašnodarbinātais	5
	Strādājošs students	6
Nestrādājošie	Pensionārs	7
	Skolnieks, nestrādājošs students	8
	Mājsaimniece (-ks), bērna kopšanas atvaļinājumā	9
	Bezdarbnieks	10
	Nestrādājošs, ir invaliditātes grupa	11

2. Kādās valodās Jūs lasāt? (Varat atzīmēt vairākus variantus un/vai ierakstīt savu)

Latviešu	1
Angļu	2
Krievu	3
Vācu	4
Citās valodās (lūdzu, ierakstiet)	5

3. Kāds ir augstākais izglītības līmenis, ko Jūs esat ieguvis/-usi?

Nepabeigta pamatizglītība	1
Pamatizglītība	2
Nepabeigta vidējā izglītība, arodizglītība bez vidējās izglītības	3
Vidējā izglītība	4
Vidējā speciālā izglītība; arodizglītība ar vidējo izglītību	5
Bakalaura grāds vai līdzvērtīga izglītība	6
Maģistra grāds vai līdzvērtīga izglītība	7
Padomju laikā iegūta augstākā izglītība	8
Doktora grāds	9

4. Kādi kopumā ir Jūsu vidējie ikmēneša ienākumi pēc nodokļu un citu atskaitījumu atvilkšanas (uz rokas)?

Līdz 300 eiro	1
301–500 eiro	2
501–700 eiro	3
701–900 eiro	4
901–1100 eiro	5
1101–1300 eiro	6
Vairāk par 1301 eiro	7
Grūti pateikt	8
Nevēlos atbildēt	9

5. Pie kuras vecuma grupas Jūs piederat?

18–24 gadi	1
25–34 gadi	2
35–44 gadi	3
45–54 gadi	4
55–64 gadi	5
65 + gadi	6

6. Jūs dzīvojat:

Rīgā	1
Pierīgā	2
Citā pilsētā	3 lūdzu, norādiet 7. jautājumā
Pagastā/lauku teritorijā	4 lūdzu, norādiet 7. jautājumā

7. Kur atrodas Jūsu dzīvesvieta? (Atbild tikai tie, kuri 6. jautājumā izvēlējās 3. vai 4. atbildes variantu.)

Kurzemē	1
Vidzemē	2
Zemgalē	3
Latgalē	4
Sēlijā	5

Delfi metodes 1. anketa

Labdien! Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitāti veic pētījumu "Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā". Pētījuma mērķis ir noskaidrot, kādi ir Latvijas iedzīvotāju lasīšanas paradumi, kāda ir grāmatu loma sabiedrībā, un ko tās stiprināšanai varētu darīt publiskās bibliotēkas.

Anketā ir četri temati ar apgalvojumiem. Lūdzu, atzīmējiet, cik lielā mērā tiem piekrītat vai nepiekrītat, un ierakstiet savus vērojumus, secinājumus, prognozes. Lūdzu, aizpildiet šo anketu līdz 29. aprīlim. Kad būsīm saņēmuši visu ekspertu atbildes, nosūtīsim Jums 2. anketu. Anketas aizpildīšana un papildināšana Jums varētu prasīt apmēram 15-20 minūtes. Tās gaitā ir iespēja atgriezties pie iepriekšējiem jautājumiem. Ja rodas neskaidrības, lūdzu, rakstiet: baiba.holma@lu.lv. Jūsu viedoklis mums ir ļoti svarīgs. Jau iepriekš pateicamies par piedalīšanos pētījumā.

1. Lūdzu, izsakiet savu piekrišanu vai nepiekrīšanu katram no apgalvojumiem par Latvijas iedzīvotāju lasīšanas paradumiem!

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Piekrītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi nepiekrītu	6. Nezinu, grūti novērtēt
1. Jauni cilvēki arvien mazāk lasa drukātās grāmatas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Arvien vairāk tiek lasītas elektroniskās grāmatas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Sievietes lasa vairāk nekā vīrieši.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Informācijas ieguvei ērtāka ir audiovizuālo mediju patērēšana (skatīšanās) nekā grāmatu lasīšana.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Cilvēki ir zaudējuši spēju koncentrēties ilgstošai lasīšanai.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Lūdzu, ierakstiet vienu līdz četrus novērojumus un secinājumus par iedzīvotāju lasīšanas paradumiem!

3. Lūdzu, izsakiet savu piekrišanu vai nepiekrišanu apgalvojumiem par to, kā publiskās bibliotēkas varētu veicināt pieaugušo iedzīvotāju interesi par grāmatu lasīšanu!

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Piekrītu	3. Ne piek- rītu, ne ne- piekrītu	4. Nepiek- rītu	5. Pilnīgi nepiekrītu	6. Nezinu, grūti novēr- tēt
1. Vairāk stāstīt par jaunajām grāmatām, izmantojot sociālos tīklus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Aktīvāk rīkot tikšanās ar grāmatu auto-riem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Veidot lasītāju klubiņus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Izveidot platformu, kurā lasītāji dalās ar izlasīto.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

4. Lūdzu, ierakstiet vienu līdz četrus ierosinājumus, kā bibliotēkas varētu veicināt interesi par lasīšanu!

5. Kādus jaunus pakalpojumus publiskās bibliotēkas varētu piedāvāt?

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Piekrītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi nepiekrītu	6. Nezinu, grūti novērtēt
1. Plašākas iespējas piegādāt grāmatas mājās (piemēram, regulāri bibliobusu reisi).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Darbnīcas (iespēja strādāt ar dažādām iekārtām, piemēram, 3d printeriem, šujmašīnām u. c.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Lietu bibliotēka (iespēja uz noteiktu laiku iznomāt dažādus sadzīves u. c. priekšmetus).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Bibliotēka – pulcēšanās vieta nevalstiskajam sektoram vai domubiedru grupām.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Paplašināt pakalpojumus tiešsaistē.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Izvērst izglītojošo darbību, attīstot mācību pakalpojumus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6. Lūdzu, ierosiniet vienu līdz četrus jaunus bibliotēku pakalpojumus!

7. Kāda varētu būt Latvijas publisko bibliotēku attīstība nākotnē – pēc 10 vai vairāk gadiem?

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Piekrītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi nepiekrītu	6. Nezinu, grūti novērtēt
1. Bibliotēku loma arvien vairāk pieaugs.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Bibliotēku skaits strauji samazināsies.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3. Publiskās bibliotēkas būs vietējās kopienas iedvesmas, zināšanu, informācijas un satikšanās centri.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Bibliotēkas kļūs par vidutāju starp valsts/pašvaldības pakalpojumiem un iedzīvotājiem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Mākslīgā intelekta tehnoloģijas mainīs bibliotēku darbību un pakalpojumus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. Lūdzu, ierakstiet vienu līdz četras prognozes par publisko bibliotēku nākotni!

Ja vēlaties saņemt pētījuma rezultātus, lūdzu, norādiet savu e-pasta adresi!

Delfi metodes 2. anketa ekspertu papildināto apgalvojumu apkopojums izvērtēšanai

Labdien! Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitāti veic pētījumu "Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā". Pētījuma mērķis ir noskaidrot, kādi ir Latvijas iedzīvotāju lasīšanas paradumi, kāda ir grāmatu loma sabiedrībā, un ko tās stiprināšanai varētu darīt publiskās bibliotēkas.

Šī ir otrās (noslēdzošās) kārtas anketa, kurā apkopoti ekspertu ieteikumi un prognozes. Anketā ir četri temati ar apgalvojumiem. Lūdzu, atzīmējiet, cik lielā mērā tiem piekrītat vai nepiekrītat! Lūdzu, aizpildiet šo anketu līdz 21. maijam. Anketas aizpildīšana Jums varētu prasīt apmēram 15-20 minūtes. Tās gaitā ir iespēja atgriezties pie iepriekšējiem jautājumiem. Ja rodas neskaidrības, lūdzu, rakstiet: baiba.holma@lu.lv. Jūsu viedoklis mums ir ļoti svarīgs.

1. Lūdzu, izsakiet savu piekrišanu vai nepiekrišanu katram no apgalvojumiem par Latvijas iedzīvotāju lasīšanas paradumiem!

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Piekrītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi nepiekrītu	6. Nezinu, grūti atbildēt
1. Grāmatu lasīšana palīdz justies īpašam.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Lasīšanas paradumi ir atšķirīgi dažādām paaudzēm.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Lasīšana ir daudz populārāka nekā pirms 30 gadiem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Skolās ir vairāk jāattīsta bērnu lasītprasme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Jaunieši dod priekšroku daiļliteratūras lasīšanai angļu valodā.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Vecāku lasīšanas paradumi ietekmē bērnu interesi par lasīšanu un lasītpraksi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Jaunākā paaudze grāmatu lasīšanas vietā klausās audiogrāmatas un raidierakstus (podkāstus).	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Pie- krītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi ne- piekrītu	6. Nezinu, grūti atbil- dēt
8. Grāmatu lasīšanu izkonkurē ci- tas brīvā laika pavadīšanas iespē- jas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Latvijas sabiedrībā novērojama pozitīva sinerģija starp drukāto grāmatu un tās interpretāciju teātra un kino mākslās.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Vecāka gadagājuma cilvēki joprojām dod priekšroku drukāta- jām, nevis elektroniskajām grāma- tām.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Jauniešu vidū lasīšana nav prestīža nodarbe.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Grāmatizdevēji pielāgojas lasī- tāju vēlmei pēc īsiem, ātri uztvera- miem tekstiem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Grāmatu lasīšanai ir jaunas mūsdienīgas funkcijas: sniegt at- pūti no digitālo ierīču lietošanas, atjaunot mentālo stabilitāti, sociali- zēties (apspriest grāmatas ar domu- biedriem internetā).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Grāmatu lasīšanā liela loma ir izdevēju mārketingam, kas palīdz definēt to, kas ir laba, individuālā laika vērtā literatūra.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Latvijā nav mūsdienīgu un prestīžu grāmatnīcu, kas piešķirtu vērtību grāmatu iegādei un līdz ar to lasīšanai.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Cilvēki vairāk lasa profesionā- lām vajadzībām, mazāk izklaidei.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Lasīšana sabiedriskajā trans- portā ir iecienīta nodarbe.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Grāmatu tirāžas un pārdošanas apjomi ir samazinājušies.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Lūdzu, izsakiet savu piekrišanu vai nepiekrišanu apgalvojumiem par to, kā publiskās bibliotēkas varētu veicināt pieaugušo iedzīvotāju interesi par grāmatu lasīšanu!

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Pie- krītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi ne- piekrītu	6. Nezinu, grūti atbil- dēt
1. Bibliotēkām ir jābūt radošām, organizējot daudzveidīgus un intere- santus lasīšanas veicināšanas pasā- kumus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Piek- rītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi ne- piekrītu	6. Nezinu, grūti atbil- dēt
2. Bibliotēkās ir jāiekārto mājīgas telpas dažādām lasītāju grupām (bērniem, jauniešiem, senioriem u.c.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Lasīšanas veicināšanas pasākumiem ir jābūt precīzi orientētiem uz noteiktām mērķauditorijām (piem., cilvēkiem ar invaliditāti, jauniešiem, māmiņām, senioriem u.c.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Bibliotēkām jārīko pasākumi laikā, kad tos var apmeklēt arī strādājoši iedzīvotāji.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Bibliotēkām pašām ir jālasa un jāpārzina dažāda veida literatūra (nozāres).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Bibliotēkās jau daudz dara lasīšanas veicināšanai, tās nevar izmainīt sabiedrības attieksmi pret lasīšanu kopumā.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Sabiedrībā vajadzētu vairāk stāstīt par lasīšanas ietekmi uz cilvēka garīgo un fizisko veselību, kritisko un radošo domāšanu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Lasīšanas veicināšanai ir jābūt izstrādātai nacionāla līmeņa programmai.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Bibliotēkām ir jāveic aktīvāka dažādu pakalpojumu un pasākumu publicitāte.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Lasīšanas veicināšanā bibliotēkām vairāk jāsadarbojas ar skolām.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Lasīšanas veicināšanā bibliotēkām ir jāsadarbojas ar vietējo pašvaldību.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Bibliotēkām vairāk jāpopularizē e-grāmatu izmantošana.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Lasīšanas veicināšanas aktivitātes ir jāintegrē vietējās kopienas kultūras pasākumos.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Lasīšanas veicināšanas pasākumos bibliotēkām ir jāsadarbojas ar izdevējiem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Lasīšanu veicinošu pasākumu izveidē un norisē ir jāiesaista lasītāju / lietotāju grupas (piem., jāļauj	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Piekrītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi nepiekrītu	6. Nezinu, grūti atbildēt
pašiem jauniešiem organizēt savus lasīšanas klubus).						
16. Bibliotēkām ir jāiesaistās vietējā kultūras dzīvē, jābūt aktīvam un pazīstamam vietējā kopienā.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3. Kādus jaunus pakalpojumus publiskās bibliotēkas varētu piedāvāt?

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Piekrītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi nepiekrītu	6. Nezinu, grūti atbildēt
1. Bibliotēku telpas varētu tikt piedāvātas kopstrādei, mazo biroju īslaicīgai lietošanai par brīvu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Bibliotēku telpas varētu tikt piedāvātas kā jauniešu, senioru, ģimeņu ar bērniem, sabiedrisko organizāciju tikšanās vietas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Bibliotēkas varētu organizēt dažādas (īpaši - vietējai kopienai aktuālas) diskusijas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Bibliotēkas varētu organizēt dažādu aktuālo prasmju mācību pakalpojumus (digitālās prasmes, lasītprasme, medijpratība, e-pakalpojumi, valodu apguve u.tml.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Bibliotēkās varētu būt pieejams virtuālais asistents informācijas meklēšanai un izgūšanai drošticamos avotos visu diennakti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Bibliotēkas varētu piedāvāt filmu un mūzikas servisu abonementu lasītājiem par brīvu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Bibliotēkas varētu nodrošināt grāmatu piegādi mājās, izmantojot pakomātu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Bibliotēkas varētu piedāvāt mūzikālu priekšnesumu skatuvi, kā arī iespēju iznomāt mūzikas instrumentus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Bibliotēkas varētu organizēt radošas rakstīšanas darbnīcas, piesaistot rakstniekus un/vai māksliniekus (grāmatu ilustratorus).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Bibliotēkas varētu aktīvāk popularizēt jau esošos pakalpojumus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Bibliotēkas varētu veidot "priekšlasītāju" klubus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Pie- krītu	3. Ne piek- rītu, ne ne- piekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi ne- piekrītu	6. Nezinu, grūti atbil- dēt
12. Bibliotēkas varētu organizēt latviešu valodas kursus vai konsultācijas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Bibliotēkas varētu nodrošināt piekļuvi un konsultācijas par valsts un pašvaldību pakalpojumiem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Bibliotēkas varētu piedāvāt praktisku palīdzību dzimtas vēstures izziņāšanā, dzimtas stāstu veidošanā un ierakstīšanā.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Bibliotēkas varētu sagatavot tiešsaistes lekcijas / video ierakstus senioriem, kuriem ir grūtības apmeklēt bibliotēkas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Bibliotēkas varētu piedāvāt audiogrāmatu nomāšanu, izveidojot vai izmantojot jau esošās platformas (piemēram, klausamnam.lv vai Spotify).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Bibliotēkas varētu piedāvāt zināšanu apmaiņas grupas, kurās var 'lasīt lekcijas' vai veidot darbnīcas cilvēki no kopienas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Bibliotēkas varētu piedāvāt pakalpojumus iedzīvotāju labbūtībai (telpas meditācijas, jogas u.tml. nodarbībām).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Bibliotēkas varētu organizēt dažādu profesiju pārstāvju (piem., psihoterapeitu, neirozinātnieku, kognitīvo zinātņu pārstāvju u.c.) sarunas un skaidrojumus par grāmatām.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Bibliotēkas varētu piedāvāt biblioterapiju.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Bibliotēkas varētu palīdzēt skolēniem mājasdarbu pildīšanā.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

4. Kāda varētu būt Latvijas publisko bibliotēku attīstība nākotnē – pēc 10 vai vairāk gadiem?

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Pie- krītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi ne- piekrītu	6. Nezinu, grūti atbil- dēt
1. Publiskās bibliotēkas mazapdzīvotās teritorijās kļūs par kopienu daudzfunkcionāliem centriem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Pie- krītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi ne- piekrītu	6. Nezinu, grūti atbil- dēt
2. Bibliotekārs kļūs par kopienas dzīves organizatoru.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Bibliotēkas iegūs arvien lielāku lomu kā valsts drošības un demokrātijas garants.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Mazo bibliotēku skaits samazināsies.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Nostiprināsies un efektīvāk attīstīs resursus reģionu galvenās u.c. lielākās bibliotēkas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Pieaugs bibliotēku piedāvātie digitālie pakalpojumi (digitālās kolekcijas, e-grāmatas u.c.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Bibliotēkās būs vairāk maksas pakalpojumu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Bibliotekāra amats prasīs ļoti daudzpusīgu izglītību, tas cels profesijas prestižu un algas nozarē.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Bibliotēkas pildīs arī pašvaldību klientu apkalpošanas centru funkcijas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Bibliotēkās būs nepieciešami arvien dažādāku jomu speciālisti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Bibliotekāriem būs jābūt gataviem sniegt mentālās veselības pakalpojumus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Mākslīgā intelekta tehnoloģijas mainīs bibliotēku darbību, samazinot bibliotekāru skaitu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Katras reģiona galvenās bibliotēkas rīcībā būs valsts apmaksāti bibliobusi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Bibliotēkas grāmatas joprojām būs pieejamas visiem iedzīvotājiem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Bibliotēkas integrēsies ar citām kultūras un arī nozaru institūcijām.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Bibliotēku pastāvēšana būs atkarīga no valsts kultūras politikas, profesionālas nozares pārvaldības, kā arī bibliotekāra personības.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Bibliotēkas darbosies pēc pieprasījuma un speciālistu piesaiste – tikai pēc noteikta pakalpojuma iepriekšējā pieteikuma.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1. Pilnīgi piekrītu	2. Pie- krītu	3. Ne piekrītu, ne nepiekrītu	4. Nepiekrītu	5. Pilnīgi ne- piekrītu	6. Nezinu, grūti atbil- dēt
18. Bibliotēku izdzīvošana būs at- karīga no spējas veiksmīgi izman- tot jauno tehnoloģiju piedāvātās iespējas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Bibliotēkas slēgs, bet populāri klūs bibliobusi un bibliomāti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐